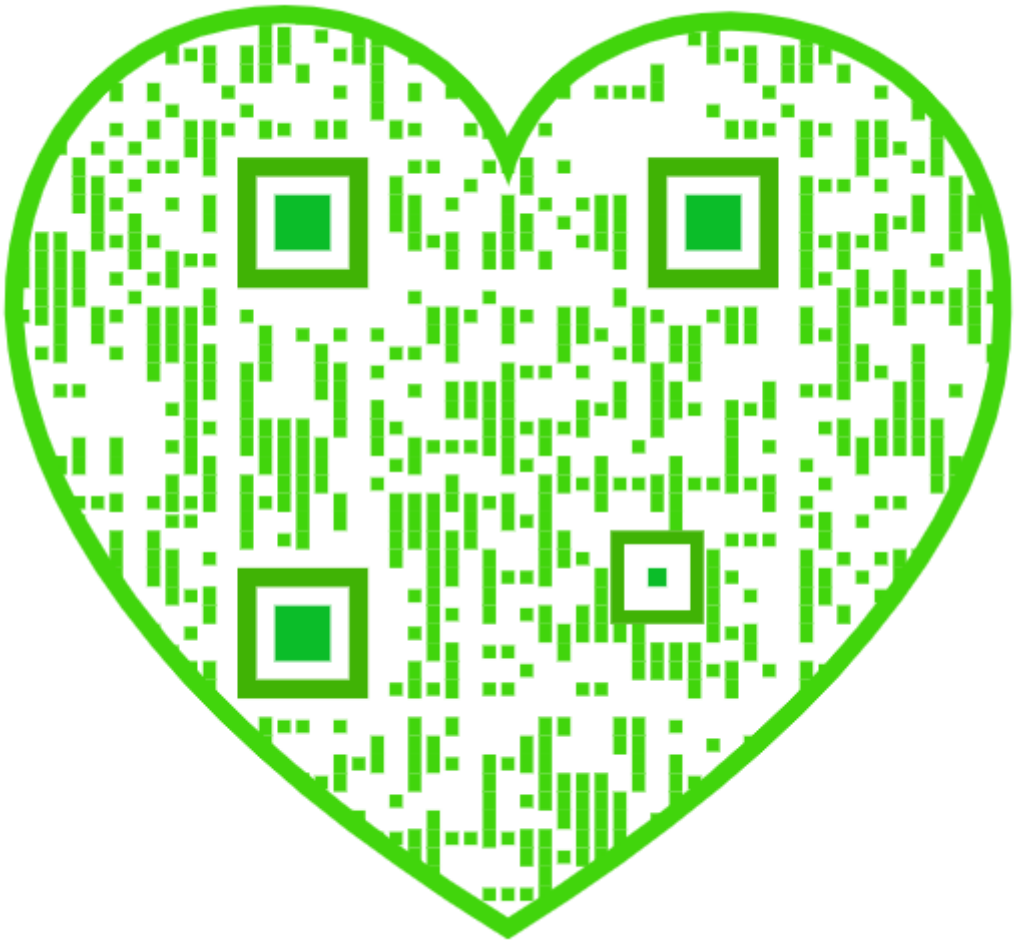
# Biekorf. Jaargang 43

**bron**
*Biekorf. Jaargang 43*. A. Van Poelvoorde, Brugge 1937

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_bie001193701_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m. BIEKORF



# (Bijblad van Biekorf, 1937 t^k 12).

## Bladwijzer van Biekorf
## 1937

### A. Opstellen


| | | |
|---|---|---|
| Het dorp Cnoc bij Nieupoort | K. LOPPENS. | 9 |
| Willem van Saaftinge | J.D.W. | 14 |
| Gezelliana | A. MERVILLIE. | |
| Uit den beloken tijd: I Aanhouding van den pastoor van Eessen. II Een vastenbrief van 1799 | J. DE SMET. | 22 |
| De kruiskapel en S. Joriskapel te Damme | M. ENGLISH. | 33 |
| Wenduine | J. DE LANGHE. | 40 |
| De visschersnering te Nieupoort in 1739 | J. FILLIAERT. | 45 |
| Bedevaarten in de XIII^e en XIV^e eeuw | J.D.S. | 48 |
| Remi Ghesquiere | F. RAMON. | 50 |
| Oosteren | A. VIAENE. | 57 |
| De Carmagnolen te Reningelst, 1793 | P. CUVELIER. | 66, 249 |
| Sint Bernardus en 'zijn preekstoel' te Nieuwpoort | C. DENORME-A. VIAENE. | 73 |
| Aftelrijmen in het Brugsche | M. CAFMEYER. | 77, 166 |
| Het klooster der Annonciaten te Nieuwpoort | R. DUMON. | 89 |
| Brugsche Folklore. Een bezoek aan de tentoonstelling | J. DE SMET. | 93 |
| Patriottentijd te Veurne | C.R.O.P. | 99 |

| | | |
|---|---|---|
| De wacht aan de stadspoorten te Brugge in 1436 | J.D.S. | 104 |
| De broederschap van O.L.V. van Halle te Haringe | A. DESCHREVEL. | 113, 220 |

| | | |
|---|---|---|
| Schellebank-Zandbaai | J. DE LANGHE. | 129 |
| Onzinnige liederen | G.P. BAERT. | 138 |
| Het pelderijn van Male | M. CAFMEYER. | 145 |
| De Sint-Adriaanskapel te Damme | M. ENGLISH. | 150 |
| De Ramswal: een vliedberg? | J. DE LANGHE. | 154 |
| De Sint-Sebastiaansgilde te Aardenburg - 1560 | J. DE SMET. | 159 |
| Een winkel van Vastenspijs en Visch. Brugge, 1470 | J.D.S. | 162 |
| De oude vuurtorens van Nieupoort. | K. LOPPENS. | 170, 266 |
| TESTAMENT RHETORICAEL VAN EDUARD DE DENE | K. DE WOLF. | 176 |
| | Schamel maegdekens. Sint Jooshuus. Roode zusterkens. Sint Wouburghen kercke. Sint Gillis kercke. Makelaers capelle. Carmelitessen, T Sinte Claren, Zusterkens ter Potterie. Schiplieden cappelle. Capelleken up stuvenbergh. Sinte Cruus kercke. Capelle ter calomme. Zusterkens tsint Obrechts. Sint Maertins cappelleken inde Vulderstraete. | |
| Uit het leven van den Cadzandschen landbouwer in vroeger dagen. Naar het werk van D$^{r}$ J. de Hullu | J. DE SMET. | 186 |
| Sint Kristoffel vereerd in en rond Brugge. | A. VIAENE. | 191 |

| | | |
|---|---|---|
| De processie van Halfoogst te Kortrijk gesticht in 1544 | A. VIAENE. | 196 |
| Westvlaamsche zanten | J. DE LANGHE. | 226, 233, 282 |
| De huisraad van een kleinen burger, 1514 | J.D.S. | 251 |
| Het Tempelhof te Brugge | JULIEN CLAEYS. | 259 |
| Zijdeweversvlaamsch | G.P. BAERT. | 277 |
| Van den ouden disch | G.P. BAERT. | 289 |
| Over oude wallen in 't Noorden (Dudzeele, Westkapelle) | J. DE LANGHE. | 295 |
| De oude vuurtorens van Lombardie | K. LOPPENS. | 299 |
| De ivoren Christus van Lampernisse | C. DENORME | 301 |


**Klein werk**


| | | |
|---|---|---|
| Van Duitsche Schapers | G.P BAERT. | 28 |
| Pest in de zangschool te Kortrijk, 1556 | A. VIAENE. | 30 |
| De Baronkelder te Wervik | V.C. | 30 |
| Over Kutsen en Ketsen | G.P. BAERT. 55. J. FILLIAERT. | 88 |

| | | |
|---|---|---|
| Uithangborden (van Poucke, nu te Deinze) | G.P. BAERT. | 86 |
| Weversliederen en nog wat | G.P. BAERT. | 109 |
| Straf voor kerkdiefte, 1544 (te Kortrijk) | A.V. | 112 |
| Sint Corijn vereerd te Ieper | A.V. | 142 |
| De Langeweke voor Sinksen | G.P. BAERT. 143. P.A. 229. A.V. 229. G.P.B. | 253 |
| De Vier Heemskinderen in den Brugschen Ommegang | | 167 |
| Een moordenaar van Zonnebeke gestraft, 1570 | A.V. | 167 |
| Een oude Evangelieboom te Kortrijk. 1368 | A.V. | 230 |
| Koning en Keizer van de vinken. Ieper 1595. | A.V. | 231 |


## B. Vertellingen


| | | |
|---|---|---|
| | KAREL DE WOLF. | |
| Van Gaabrieel en z'n Griete | | 1 |
| Van den klaarmaker | | 121 |
| Van schrikkelike leelike spoken | | 201, 237 |
| | A. MERVILLIE. | |
| Van krekel de waarzegger | | 133 |


## C. Gedichten


| | | |
|---|---|---|
| | JAN PALFIJN. | |
| Plicht | | 25 |
| | A. MERVILLIE. | |

| | |
|---|---|
| Ik ben de weg, de waarheid en het leven. Lezer. Op Allerzieldag | 43 |
| Oneindigheid. Gij, nen afgod. Koud en stijf | 96 |
| Gieregaard. Vliegen | 157 |
| IJzerzang | 214 |


## D. Zakenwijzer op de opstellen en de mengelmaren.

### Plaatselijke geschiedenis.


Aardenburg, 159. Brugge, 104, 191, 251, 259. Damme, 33, 150. Lessen, 22. Halle, 29. Haringe, 113, 220.

IEPER, 142, 175, 230. KORTRIJK, 30, 112, 196, 230. LAMPERNISSE, 301. LOMBARTZIJDE, 299. MALE, 145. NIEUWPOORT, 9, 45, 73, 89, 170, 266. POPERINGE, 142 RENINGELST, 66, 249. TIELT, 219. VEURNE, 99. VLADSLOO, 24. WERVIK, 31. ZONNEBEKE, 167.

Kloosters: te Brugge, in het *Testament* van De Dene (hierboven). De Annonciaten te Nieuwpoort, 89.

## Plaatsnamen.

Evangelieboom te Kortrijk, 230. Calomme te Brugge, 185. Cathem te Dudzeele, 295. Cnoc, 9. Galgebergen, Mijnheere van Querques'wal te Westkapelle, 297. Potterie te Brugge, 182. Ramswal, 154. Schellebank-Zandbaai, 129. St. Jooshuus (Brugge), 176. Stuvenbergh (Brugge), 183. Ter Yde, 172. Wenduine, 40.

## Oudheidkunde.

Kapellen te Damme, 13, 150. Preekstoel te Nieuwpoort, 150. Vliedbergen te Oostkerke, 154; te Dudzeele, 295; te Westkapelle, 297. Oude juweelen te Aardenburg, 161. Vuurtorens te Nieuwpoort en Lombartzijde, 170, 266, 299. Ivoren Christus te Lampernisse, 301.

## Folklore.

Anderwat, 227. Bal in den hoed, 234. Berrewulf. 236, 311. Beuter kletsen, 236. Boer van zijn hooi, 283. Brood in den oven, 284. Brugsche zotten, 143. Cadzandsche landbouwers, 186. Duitsche schapers, 28. Huisraad van een kleinenburger, 251. Koning en keizer van de vinken, 230. Langeweke voor Sinksen, 143, 228, 253. Malekermis, 148. Napoleon vervrozen, 219. Oosteren, 57. Poteerde, 168. Rijmgebedeke voor de goede dood, 168. St. Sebastiaansgilde te Aardenburg, 159. Straffen: voor kerkdiefte, 112; voor moord, 167. Tentoonstelling te Brugge, 93. Turksche mutsen, 231. Uithangborden, 86. De Vier Heemskinderen in den Brugschen ommegang, 167. Vijgen na Paschen, 29. Weerglazen, 112. Winkel van vastenspijs en visch te Brugge, 162. Een zevende zoon te Brugge, 166. Van den ouden disch, 289.

### *Heiligenvereering en -verbeelding.*

Bernardus, 73. Corijn, 142, 156, 175. Elooi, 308. Kristoffel, 191. Leonius, 32. Martinus, 81, 305, 308. Niklaas, 81, 305, 309. O.L. Vrouw van Halle te Haringe, 113, 220.

*Bedevaarten* naar Aardenburg, Aken, H. Land, Hulsterloo, St. Jacobs in Galiciën, St. Josse bij Montreuil, 48.

*Liederen.*
Weversliederen, 85, 109. Onzinnige liederen, 138, 254. Schaapwachter, 311.

*Kinderrijmpjes.*
Aftelrijmen, 77, 106, 311. Stap- en loopliederen, 286, 311.

## Taalkennis.

### *Uit den ouden taalschat.*

Vijgen na Paschen, 29. Oosteren, Oostermaand, 58-61. Marteko, 70. Lange Weke (voor Sinksen), 143, 229, 253.

### *Westvlaamsche zanten.*

Abeeltjes, 226. Achtermalle, Afkuipen, Afloopertje, Afsteken, Aksterbollewijtink, Anderwat, Allewat, Apekop, Arduin zagen, Bakken, Bakkertjes, 227. Baren, Bedorvenheid, Beerlander, Berrewulf, Berten, Beschot, Betikketakt, 228. Babbe, Bal in den hoed, 234. Bastebeiers, 235. Berewulf, Beschot, Beug, Beuter kletsen, Beuzelinge, Biesworm. 236. Biezetjes, Bille, Blare, 237. Beuter, Bibelabuizen, Billetjes, Blazen, Blendemol, Blekkaard, 282. Blekkodde, Blende meeze, Blende vinke, Blet, Bluien, Boek, Boer, Boer van zijn hooi, 283. Boerezoppe, Boterham, Bout, Bous, Brad, Brank, Brioel, Bromboer, Brood in den oven, 284. Broodjes, Bubbel, Buiten, 285.

### *Vaktaal.*

Zijdeweversvlaamsch: Kwanette, koppesteur, terzij, tevedooze, force, djakkaard, lageur, 't geterd, aarelsijn, pikset, poeldesoor, kattepoes, raakeerde, vizze, 277. Jenevermande, 103.

## Zantekoorn.

*Zeispreuken*: (Vgl. Biekorf, 1936, bl. 193 en de vorigen), 52, 232.

*Volkszeg over dorp en steê*: Petegem, 253.

*Spreekwoorden*: Kinders, 258.

*Woorden en wendingen*: Huishure, 1. De flim hebben, 2. Duiveltje, lijklaken, 3. Hijveren, 6. Santrarondel, Kuimen, Kijslander, 7. Vliegepiere, Kavejong, Patriark van Zerusalem, 8. Krabben bijten, 13. De boter opeten, 30. Drinken, Een peerd in zijn herte, Soepe zonder zout, De panne anders slaan, In 't ambacht, Uitgewerkt, 31. Den zorgzak dragen, Veugelzaad, 32. Kutsen en ketsen, 55, 87, 111. Koppagie, 56, 86. Verstreuvelden Onze Vader, Tamtamtoere, Vuwen, Pregge, Ko Krotte, 56. Laveeren, 86. Van vruchten droomen, Chicoreien, 88. Grootheers, Sprekende voeten, 120. Houd-je Lutersch, 123. Garre, 124. Hoeptje, 127. Samaren, 128. 't Doedal, 142, 200. Met top en tuit, Kritser, z'Had de pieper, Goed gezaaid, Winkelgeld, Pitvloeren, Lijk ne roobaard, Met puppen smijten, Up en neere steken, 144. Sneulejongen en pomperluiten, 164. Ga rieke 't, 't En gaat U niet aan, Noch ter roe noch ter hand willen, 165. Groet en wedergroet, 199. 't Doet al (of) 't houdt al, 200. Op zijn kouselingvoeten, 203. Abregieliën, Van enden-of-hin, 204. Gewulde lijstezokken, 206. Krakeberd, Bomberd, 208. Een levende sulfer, 209. Lijksel, 211. Aanpassingsvermogen, 213. Verheisteren, 231. Den dop, 232. Klankwoorden, 255. De Fitereglissen van 't Brugsch Begijnhof, 256. 't Kristusfonds, 281. Om toebak gaan, 281. Spierluiten, 281. Binnensche en Buitensche (te Deinze), 290. Gerni. Kabane. Musschendrul, 291. Halig, Lullebak, 292. Mutse, Pruts, 293.

## Gedenkdagen 1937.

Remi Ghesquiere, 31. Brugsche folklore, 93.

## Vragen en antwoorden.

Zalige Leonius, 32. Peerdemande, 32, 54, 87. Den tap, 32, 54. Nooweere, 32. Sint Niklaas of Sinte Maarten, 55, 81. De zorge dragen, 55. Reguliere Kanunniken in Vlaanderen, 111. Civilité letter, 111. Pikketijn, 112.

Dominicus van Wedervelde, 144. De laatste kermis, 232, 253.

VAN 'T BEREK: De inteekeningen hernieuwen, 257.

BOEKENNIEUWS. J. BITTREMIEUX. Marialia, 26. A. PAUWELS. Polders en wateringen. 27. Register op A. DUCLOS. Bruges, histoire et souvenirs, 27. M. VAN DEN WEGHE, Hallensia, 28. T. CRAMPE. Flandrische Familie Crampe, 53. L. WILLEMS. Kleederdracht en weverij door de eeuwen heen, 84. F. ZOEPFL. Deutsche Kulturgeschichte, 85. L. BITTREMIEUX. Woordkunst der Bayombe, 163. M. MEERTENS. De godsvrucht in de Nederlanden, 164. J. DE HULLU. Uit het leven van den Cadzanschen landbouwer, 186. M. SWEPSTONE. Guido Gezelle, 199. 't Beertje, 288. C.H. ERKELENZ. Vierzehn Nothelfer, 307. M. ROCKENBACH. Lob der deutschen Familie, 307.

## Prenten.

Sint Maarten, 82. Paaschei, 88. De Ezelpoort en het klooster der Annuntiaten te Brugge, 177. De oude Sinte Walburgakerk, te Brugge, 179. Sint Gilliskerk, 180. Sint Kristoffel te Assebroek, 192. De groote vierboete te Nieuwpoort, 272.

*Buiten den tekst*: Het Mirakelkruis van Damme, 36. De preekstoel van Nieuwpoort, 74. O.L. Vrouw van Halle te Haringe, 114. Het pelderijn van Male, 148. Monding van den IJzer in 1867, 170. De groote Kristoffel van Brugge, 194. Wonderbare redding op de bedevaart naar Halle, 224.

De buitentekstplaat '*Nieuwpoort. De barge in feestdos in 1830*' gevoegd bij t$^{k}$ 4, is een vrije, onvolledige afteekening van een vroege 19$^{e}$-eeuwsche gravure voorstellende een opgesierde barge bij de Sint-Katelijnepoort te Brugge. Een juiste afdruk van deze gravure verscheen in het Engelsch weekblad *The Listener* van 4 September 1935 (bl. 405).

## Zetfouten en vergissingen te verbeteren:

| Blz. | Regel | Instee van: | Stelt: |
|---|---|---|---|
| 13 | laatste regel | Aruulfus | Arnulfus |
| 105 | 16 | scotters | *2* scotters |



# [Nummer 1]

## Van Gaabrieel en z'n Griete.

**Z**E hielden te gare een beenhouwerijtje op 't Hoogste van Brugge: een luchtig geestig, klaar winkeltje, pereltje net; met zagemul grond en gleiersteentjes rondom aan de muren; àl dat wel, aantrekkelijk en appetijtig was. Baas en bazinne, alle twee menschen van de goe' mul, hadden verstand van leven, 'n deden hunder in nieten te kort, stonden goed gekweekt en blonken van welligheid.

Maar, wat er God meê doet! 't Was op een maandagnuchtend - 'k had juiste de fenteneelen afgepakt en de rolstoors opgedraaid - Griete komt binnengevlogen, met heur haar nog in paveljotjes en een brokke van een roksken aan; en beven dat ze deed, maar beven!... en ze gaf een grooten verzucht.

- Wel, 'k zegge, Griete toch, is 't huishure, dè?[+]

+ IS 'T HUISHURE, DÈ? - Menschen die het niet breed 'n hebben, zuchten erbij als ze den dag zien naderen dat ze huishure of huispacht moeten betalen.

- Dat 't maar dat 'n ware, kreesch ze; ze haalde een zakdoek uit, en... 't water spoelde over de duinen. 'k Zijn zoo gejogen, 'k en kan 't niet vàn me smijten.

- Alla, zeg ik, stel'-je, jong; zeg' zeere, wat kan ik doen voor U?

Griete kreesch gemakkelijk, maar krijschen en babbelen te gare dat 'n gaat maar slecht; en alzoo de tranen droogden van 's zelfs.

- Enwel, apotheker, sprak ze, 'k zijn e' ki' gekomen om mijn herte uit te sturten; 'k moete ik entwien hebben waartegen dat ik kan klappen, dat 's al mijn troost.

- Ja e'wel, en toen; zeg' mo' wat schilt er?

- E'wel, apotheker, je 'n zij' gij ook al geen kind meer, ei? Je meug' gij dat ook wel weten. Luistert. Allen uchtend dat den Heere verleent, en dat mijn Gaabrieel wakker schiet, 't eerste dat hij doet is e' schoon kruistje slaan; en hij draait toen z'n koffer om in z'n bedde, en 'k krijge toen een smakelijken smok, een klinkaard op m'n kake. En me klappen toen e' lestje, en me staan toen op.

'k Gevoelde dat ik te vroeg verschoten had, en 'k peisde in mijn eigen: Doe' maar schoone voort, Griete, je 'n moe'-je niet haasten, 'k luistere.

- Zoo e'ja van den uchtend, 'k schiete'n) ik wakker en 'k kijke(n) alzoo naar z'n krulletjes, 't zijn eeuwiggodsche scho(o)ntjes! E' 'k zegge(n) in m'n eigen: j'is lijk zoo *douce* vandage; en 'k geve(n) hem 'en dokstje en 'k zegge(n): He'-je de flim dè vandage?... Maar, al met e' ki', 'k verschoot me dood, Gaabrieel lag daar sterrelinge naar de balke te kijken, met oogen lijk bollanteerns, en zonder taal of teeken. En maar 'k zegge: Gaabrieel toch, wat gaat er omme dè? En z'n mond viel open, en z'n neuze trok op, en z'n oogen gingen lijk half toe... 'k Peisde: die mensch moet zeker niezen,... en dat 't niet 'n gaat. Zoo 'k wilde hem nog[+]

+ DE FLIM HEBBEN - van den luiaard spelen; te lui zijn om op te staan.

helpen, 'k zegge, al lachen: allei... weer'-je, zeg': schi... etschii... tschiiije! Maar die niet 'n noos,... was Gaabrieel! Z'n mond ging wederom toe... g'heel scheef,... en hij ruttelde entwa' tusschen z'n tanden, dat 'k niet 'n verstond.... z'n tonge sloeg flikke, al dat 't mij docht; 'k zegge, vent, spuig' het in mijn hand, toe! 'k ga 't uitzoeken... Maar 't schuim kwam op z'n lippen! En in een wup, ik uit mijn bedde met den schrik op me' lijf, de deure uit en de strate op; en rechte naar hier! Maar dàt zijn toch toeren, ei?

- Jamaar, sloeg ik er tusschen, als 't alzoo is, 'k weet al genoeg, Griete; scheedt er uit van kèkelen, geen tijd verloren. Gij, naar huis; koude natte doeken op z'n hoofd, en hier die mostaardplaasters op z'n kijten. Ik telefoneere naar den docteur Goemare. 't En gaat misschien nog nieten zijn! Rap-je!

Griete wilde nog wat zeggen, maar 'k doog ze vierkantte buiten.

Noch ik, noch Griete, noch Goemare, niemand 'n had er z'n tijd verkwist. Een uurtje later immers stond onze Griete daar al were. En 't was al vele verbeterd: ‘Wel wel, Gaabrieel was al were den bruggeling’! Maggriete was ook al een ander mensch geworden; dat groot snel vrouwmensch, 't was lijk een stoomboot die binnenkwam:

- Ja jaa't, loech ze, natte slunsen en mostaard, da's goud weerd. Maar de(n) docteur wilde algelijk nog dat 'k een duiveltje gaf en een lijklaken op z'n bille zette,... uit alle voorzichtigheid, enja e' mensch 'n weet nooit, ei? - Maar je zou nu zeggen, vertelde de vrouwe voort, hoe is toch Gods mogelijk? Alla kijkt e'ki,: dat is nu e' mensch... hij heeft den hemel op de wereld; al waar dat hij goeste naar heeft, hij krijg' het: wilt hij[+]

+ EEN DUIVELTJE - is een deurjagertje; nogal een geweldig fleschje om goed en rap te doen afgaan.
LIJKLAKEN - bloedzuiger, echel. In onze gasthuizen, moederhuizen, enz., 'n durven ze dat prachtwoord niet meer gebruiken; waarom 'n weten ze niet;... 't is (nochtans!) in Holland ook bekend.

een biefstuk, een van d' heupe?... hij krijg' het; wilt hij een schelle van d' hespe?... hij krijg' het; wilt hij een komme bouillon van den korteling of van 't nekkestuk, met een staaltje silderij derin en een takstje thijmoen?... dààr zie! hij krijg' het; heeft hij liever e' jeugdig mergpuiptje, of e' schoon kastestuk, 'en niertje of 'en tonge?... hij 'n moet 't maar gapen en 't staat daar, 't ligt daar te pakken!... En dat dàt algelijk nog moet begeven en nòg moet ziek worden! Hoe versta'-je dadde?

- Ha-ja, Grietje, te gezond is ook een ziekte, zulle. Voor een kerel van twee honderd veertig pond... te veel aan de goe' brokstjes zitten 'n deugt niet.

- Tut tut tut! aan m'n kloefen, apotheker; dikke geboren en dikke gewiegd, dikke gekweekt en dikke bedegen, moet dikke leven en dikke sterven! Als zoo 'e volk aan 't smelten gaat!... berg'-je, 't smout smelt zeere! Me weten mijnder dat best, me zien dat genoeg aan onze beesten. Zoon kaddei moet rond in 't vet staan, dat zegge 'kik; 'k en houde van geen platte magere schapeschoûrtjes of van flauwe fletsche ribbestukskens, dat 'n is maar goed om kalverfricassee van te maken.

- Al wel, maar wat heeft Goemare gezeid van dat eten?

- Nieten, niet' ten dondere! Hij vroeg hij aan Gaabrieel of hij wat voelde; en Gaabrieel zei, dat 't al in z'n looze ribben te doene was, bij was lijk met stokken geslegen, zeid' hij. En van achter in z'n rik, spiering, heupe en steertstuk, dat stond lijk àl zoo stijf, hij had lijk g'heel den nacht in de ijskasse gehangen, zeid'hij.

- En wat zei Goemartje toen?

- Enwel... je kent hem ei? Met dien baard en dat haar over z'n oogen, 't is net lijk een die een mikrobe uitgevonden heeft. Maar een trappist dat dat is! Je 'n kunt dat niet gelooven, 't en is daar geen gebenedijd woord uit te krijgen. Hij trekt hij toen e' ki' z'n neuze op, en hij nijpt hij e' ki' z'n lippen, en hij kijkt en hij doet hij e' ki'... en j'is hij toen al met e' ki' weg

en je 'n weet gij toen niemendale, je staat gij daar toen te blinken... Hij heeft hij Gaabrieel z'n bloed afgemeten, alzoo met een harloze op m'n vent z'n arm. En 't was daar e' wijzertje dat weg en were wikkelde lijk een kattesteert. 'k Hiel alzoo goed Goemare in de ooge, en 'k zag al met e' ki' dat hij groote oogen trok, en hij zei: jaaa!... En hij pakte daar dat papiertje en krabbelde daar entwat op, entwat dat op niet 'n trekt; e' ja, bezie me dat! Zwijg' van docteurs, zi',... ze zitten twintig jaar op de banken, ze verslijten den eenen broek achter den anderen... en z'n zijn nog niet bekwame om een fatsoenlijke letter te schrijven!... Zoo e' ja, Gaabrieel moet nu in z'n bedde liggen tillebeenen, met dat lijklaken!... peist e' ki'!

- En weet je ten minste hoe dat ze lijklakens zetten?
- Wat zou 'k! bah neen ik!
- Aaa! Enwel luistert.

De vrouwe met een elleboge op den disch geleund pakte heur kinne kloek vaste, om nieten te verliezen.

- Stekt hem bij z'n been, en gaat dan maar aan 't frotten op z'n bille dat 't schuimt; je moet dat doen met een harde pemenborstel en met warm zeepzop. Toen wrijf'-je die plaatse poerdroge met 'en ruwharigen handdoek, en wrijven zulle! dat hij zegt: ‘Zoete kind, een beetje zachter als 't u belieft’. Gaat er dan over met een kleen zuiptje melk, g'heel lijzetjes,... zet er 't lijklaken op, en houdt er een wijnglas over tot dat Gaabrieel een muiletje maakt en dat hij zegt: iii... 't stekt, 't stekt! Pakt toen 't glas weg en laat 't beestje zuigen naar hertelust, al was 't een ure lang... tot dat 't er afrolt... zat lijk een vierveugel!

Daarmeê lag Maggrit buiten, en voor g'heel den dag. 'k Was al benieuwd om 's anderdags verslag te hooren. En ja waarachtig! ze kwam het af, en met moete, want ze zette heur op den bank. 'k Peisde: al neerstig, mensch, en sla' gij maar jen tater uit!

- Aaa! 'k zegge, gebuurnege, hoe is 't met Gaabrieel, en met z'n korteletten?

- Enwel, apotheker, om 't al in eens te zeggen: God zegent-je! m'hên van den nacht een pijpe gerookt, zulle! W'hebben wat tegen gekomen; maar nooit meer, j'hebt 't verstaan, ei! Nooit meer! zeg ik. Dat zeepzop en dat frotten en die melk dat was kinderspel, maaaar!!... als we gingen gaan beginnen peizen om dat potje open te doen, en dat lijklaken uit te halen!!... Wel... allemezoorementotten!... als me z'n kop zagen, me hijverden en me bibberden van den gruw. E' 'k zegge, 'ik daar àan komen?! de(n) daver loopt dweers door m'n lijf...' En me keeken alzoo e-ki' scheel naar malkaar: ''k zie-je stijf geren, zei ik aan m'n baas, maar dàdde? dadde 'n kan ik niet, nog voor mijn oogepitten niet! 't Is mij te machtig! Neen 't en ga' niet gaan...'

Gaabrieel rees rechte in z'n bedde en met z'n twee handen vooruit:

- Is 't bijaldien, schruwelde hij, dat er zoo 'en leelijke, kijzige, vuile, vette lokkedijze aan m'n lijf komt, en dat 'k in een appelflauwte valle(n)... Griete, je kan zien dat je me wakker krijgt!

En weet je wadde, apotheker, 'k heb ik dat potje wederom toegekletst! En weet je wat dat ik dan gedaan hebbe? De(n) baas had honger, ''k zie ze vliegen', zeid' hij; en 'k heb ik hem een geestig stooverijtje gereed gemaakt met 'en anjuintje daarin en e' lauwlierbladtje; en m' hadden daar nog een oude flessche wijn liggen, en 'k zegge: 'Vent, wat peis'-je'? - 'Kom' maar alhier met die zwarte nunne, zeid' hij. Is 't dat ze per ongelukke op den grond valt, daar 'n heeft niemand geen deugd meer van'. En m'n kozen heeft de-deze ook nog gekraakt, en binnen geleersd tot 't laatste druppeltje! Je 'n moet niet vragen of het hem smaakte. En 'k hên toen den radio opengezet, g'heel open; en vijf minuten later lag Gaabrieel te slapen dat hij ronkte, met z'n neuzetje verzonken in 't vet en met z'n mond wagewijd open. Binst den middelen tijd heb ik met een+

+ HIJVEREN - is Westvl., kustsaksich, voor = huiveren. Zie ook De Bo.

lepel Santrarondel, en peper, en mostaard een g'heelen *melanzei-van-tout* gemaakt, en daarmeê een torre geschilderd op alle tiene z'n teen, en nog een goe' lek op z'n schenkels. Ze zeggen dat dat 't bloed omleege jaagt en de pezen omhooge trekt.

Enwel hij heeft hij dat al deure geslapen, en als hij wakker schoot hij wist hij van de wereld niet.

- Al wel, Maggrit, maar als de docteur komt en van dat lijklaken kuimt, wat ga'-je gijnder zeggen?

- Hoe? e' niemendalle! me 'n gaan mijnder van niet gebaren. 'k Hebbe daar al e' kommetje koeiebloed staan en me gaan hem dat schoone onder z'n neuze steken, nè! Niet meer of dadde!...

Maar 't en is nog niet àl, je gaat hooren: gisteravond, zegt de(n) baas al met e' ki', 'Maar Grietje, zegt hij alzoo, hoe ziet er dat nu eigenlijk uit die slekke, zou'-je gelooven dat 'kik dat lijk nog niet gezien 'n hebbe'.

Zoo, ik naar dat potje en met lange vingers dat dekseltje opg'heft;... maar, ollemezoorenmezotten toch! zou'-je 't peizen, die beeste was er uitgekropen,... en ze was den bosch in! En me gaven daar te gare een schruwel, maar een schruwel! dat z'het hoorden tot aan 't Putje! Maar vies dat me waren en benauwd! benauwd van een voet te verzetten... uit vreeze van der op te terten en ze te versmeieren;... zoo 'en vuil dingen, zoo 'en kijslander van 'en tetting! En zoeken dat we dan gedaan hebben: ik, met m'n keerse in m'n hand en in mijn nachtgewaad, en Gaabrieel in z'n onderbroek en met z'n Orleansch vestjen aan! W'hebben al de kassen en schoven opengedaan, in den watersteen gekeken, in den koolbak, in 't vuilputje, in de stove, in 't gotegat, de vliegepiere, de spinde, in 't zoutvat, de peperbusse, tot in 't kavejong toe,[+]

+ SANTRARONDEL - Sal-rat-dotel of Saltraten Rodell's. Geparfumeerd zout.
KUIMEN - 'over iets reppen' (z. De Bo); ook 'kuchen' en 'klagen'. Oud Germ. w. waarbij Hd. kaum = Mul. cume 'ter noô' en Eng. comely.
KIJSLANDER - kijzigaard, vuilaard.

- 'k wil had'-je die percessie gezien! - ...en nievers geen lijklaken te vinden. We 'n hebben van g'heel den grondigen nacht geen oogstje toegedaan; 't was alsan: voel-je gij entwat?... bijt hij?... Jamaar, had hij e' ki' tusschen de lakens gezeten en beginnen zuigen, dè! alsan maar zuigen, aan ons herte bijvoorbeeld. Of had hij in een z'n mond gekropen, en van daar naar de mage... me 'n gingen van nieten weten; en 't ging àl bloed zijn, àl bloed! en misschien... 'k en durve 't niet uitspreken! Al die dokteurs met hunder slekken, dat ze ze rond hunder nekke hangen lijk de negers, mezoore! 'Zi', zei Gaabrieel, als 't nog gebeurt dat ze met die vuiligheid in huis durven komen, 'k stekke den tetting bij z'n nekke en kletse(n) hem dat hij met z'n kop al den overkant blijve aan de steenen plakken. Hij kan toen daar op ze' gemak 'en beetje de olie zitten uit de kalsij'en zuigen!... Ik, ik sterve liever aleene!'

En in één nacht, apotheker, is hij in z'n haar zoo wit geworden, maar zoo wit of den paatriark van 't Zeruselem.

- Ja enwel, Griete, kwestie van dat haar, ge'n moet daar niet in verschieten, 't en groeit op geen kletskop. En verders toen, ge'n kunt gij niet beters doen of schommelen, jong, van up-toe-nêre; en dan e' goe' laagstje zout rond het bedde leggen, ei! Lijklakens smelten weg in 't zout.

- Is 't waar riep Griete, ollemezoorenmezotten, 't is een gedacht! We gaan der met vuile voeten deuregaan! Dat is 't voorzichtigste, ik ben voor de groote middels!... En zij naar huis!

Drie dagen en drie nachten lang, - biechtewaar! - hebben ze met een tapijt zout van twee duimdikke rond hun bedde gelegen. De pekel kwam door de zolderinge+

+ VLIEGEPIERE - stel om vliegen te vangen. Ouddietsch woord: pieren, fokken, in strikvangen. (z. Loq.) pieren en vliegpiere.
KAVEJONG - gemetste zak waarin het grijmsel, 't kavezwart en de bitter vergadert. (z. Loq.).

PATRIARK VAN 'T ZERUSELEM, van de Brugsche Jerusalemkerk te weten; de bejaarde Kapelaan was bij 't volk 'de paatriark'.

in de beenhouwerij gezijpeld! en de menschen vroegen wat ze daarboven uitmaten! Maar ollemezoorenmezotten, ze 'n hebben nooit-jamais geen lijklaken meer gezien!... en 't is nu al drie jaar geleden!!!... Ja!

K. DE WOLF.

## Het dorp Cnoc bij Nieupoort.

**L**AAT ons eerst en vooral de schrijvers aanhalen die spreken over een verdwenen dorp dat bij Nieupoort gelegen was.

DE BAST, in 1808: ‘Marguerite Comtesse de Flandre, accorda en 1248 à l'endroit appelé *Cuot* près de Nieuport, les loix, libertés et échevinage dont jouissait la commune de Nieuport (Inventaire des Manuscrits du château de Rupelmonde, fol. 235 verso.)’

WARNKOENIG, in 1836: ‘1247 Une loi pour le village d'*Oroc*, près de Nieuport, aux archives de cette ville, citée par de St Genois, Monuments anciens, p. 570.’ De vertaler voegt erbij in eene nota, hetgeen De Bast aanhaalt, met het opschrift in Oudfransch, volgens het archief van het kasteel van Rupelmonde: ‘Lettres en françois soubs le scel de Marg. comtesse de Flandre par lesquelles elle veult que ceux qui demeurent au lieu appelé *Cuot*, contre Nuesport vers l'Orient, aient telz libertez loix et eschevinages comme ceux du dit Nuesport. Donné l'an mil CCXLVIII.’

GILLIODTS VAN SEVEREN, in 1902, geeft den latijnschen tekst, volgens het stuk berustende in het archief van de Rekenkamer te Rijsel. Daarin is de ligging van het dorp nogeens klaar beschreven: ‘...in loco qui dicitur *Oroc* contra Novum Portum versus Orientem...’

DE FLOU in zijn woordenboek der Toponymie, geeft nog een anderen vorm aan voor de naam van het dorp: ‘à *Oroo* près Nieuport à l'orient, 1249 Inv. arch. Nord a B. 1373.’ E. Croissant spreekt van *Orot*, in een

artikel van La Flandre; hij haalt geen bronnen aan. De Flou veronderstelt dat er mislezing geweest is, en dat er hier waarschijnlijk sprake is van het dorp CNOC.

Wij dachten dus, dat er ons niets anders overbleef dan de oorkon de zelf na te zien, om te weten welke de echte naam van dit zonderling dorp mocht zijn.

Aangezien Warnkoenig zegt dat er een stuk berust in het archief van Nieupoort, schreven wij naar den he er archivaris Van Werveke, die dan bezig was met het archief van Nieupoort te rangschikken. De heer Van Werveke moest ons ongelukkiglijk antwoorden dat dit stuk uit deze archieven verdwenen is. Hij was nochtans zoo goed het eenige overgebleven stuk uit Rijsel voor ons na te zien, en ziehier wat hij ons schreef den 29 Mei laatstleden: '...de akte draagt *onbetwistbaar* CNOC; al wat vroeger geschreven is geweest, is niet anders dan slechte lezing. Er staat *Cnoc*, en niets anders!... Daarbij is Cnoc de eenige paleografische juiste lezing.' Voor wat de naam van het dorp aangaat, daarover is er dus geen twijfel meer.

Nu, waar lag dit dorp Cnoc? De teksten, zoowel de fransche als de latijnsche, zijn bijzonder klaar: bij Nieupoort, *langs den Oostkant*.

Indien wij nu de beteekenis nagaan van het woord Cnoc, vinden wij, volgens de beste taalkundigen, en ook volgens een nog bestaande Westvlaamsch woord, dat *Cnoc* beteekent: eene verhevenheid, natuurlijk of op kunstmatige wijze voortgebracht. Welnu, vroeger liep er een duineketen, dat van het Westen kwam, onder de stad Nieupoort door, dat zich uitstrekte langs den Oostkant tot bij Sint-Jooris. De aardkundige opzoekingen toonen ons dit duidelijk aan. De beteekenis van den naam komt dus goed overeen met de oude topographie der streek.

Nochtans, er komt nog een stok in 't wiel! Volgens brief van den heer Van Werveke, staat er op de rugzijde van dit stuk geschreven: 'Littera communitatis de Lombardie.' De heer Van Werveke voegt er nog bij: 'De rugnota is er gelijktijdig of kort daarna op-

geschreven, in alle geval vóór 1300.' Sommige schrijvers hebben uit deze nota besloten, dat Cnoc de oude naam van Lombardie was. Nochtans, indien men wel de topographie der streek kent, weet men dat Lombardie vroeger, zooals nu, ten Noorden van Nieupoort ligt! Alhoewel onze voorouders niet altijd zoo juist de ligging opgaven, kan men nochtans niet aannemen dat zij schreven Oost voor Noord. Cnoc moest dus ten Oosten ofwel ten Noordoosten van Nieupoort liggen. In dit geval zou het nog in een groep oude duinen gelegen hebben, rond de Bamburg; in andere richtingen moet men niet zoeken. Men kan ook niet aannemen dat Cnoc enkel een gehucht vormde van Lombardie, aangezien er sprake is van een dorp dat zijn eigen bestuur had.

Er blijft dus maar ééne veronderstelling over, en deze is, dat de inwoners van Cnoc, hetzij door oorlogen, hetzij door overstroomingen, gedwongen geweest zijn hun dorp te verlaten, en een nieuw dorp gesticht hebben ten Noorden van Nieupoort, genaamd Lombardie.

In de dertiende eeuw zijn er ook menigvuldige en geweldige tempeesten geweest, die veel verwoestingen bijbrachten, bijzonderlijk in 1277 en 1288, volgens K. Torfs en de oude kroniekschrijvers. Maar, volgens de volksoverleveringen, moesten de inwoners van Lombardie reeds in de XII$^{e}$ eeuw vluchten voor de overstroomingen? Veel inwoners, zegt men, vestigden zich te Santhoofd; zou er hier geen sprake zijn van de inwoners van Cnoc? Er dient ook opgemerkt te worden, dat in de XII$^{e}$ eeuw, de Yser, gedurende de tempeesten, den voet van het duineketen bespoelde dat ten Oosten van Nieupoort lag. Soms waren de pannen dezer duinen onder water; dit toonen ons de menigvuldige boringen die wij ter plaatse deden.

De oudste melding van Lombardie dagteekent enkel van 1252 (de Flou). Sommige schrijvers spreken reeds van Lombardie vóór dit jaar, en zelfs van vóór 1248, doch zonder bronopgaven. Geen stukken zijn ons bekend die dagteekenen van vóór 1248, en waar de naam Lombardie vermeld is. Mag men daaruit niet besluiten dat

Lombardie maar aangehaald wordt nadat Cnoc reeds verdwenen was?

Indien men aanneemt dat de inwoners van Cnoc gevlucht zijn naar het Westen en Lombardie gesticht hebben, kan men verstaan hoe er in al de documenten aangaande Lombardie, zelfs in deze van 1263 en 1269, nergens nog sprake is van den ouderen naam Cnoc. Integendeel, wanneer Santhoofd veranderde van naam in 1163, heeft men nog lang, zelfs in de officieele stukken, den ouden naam Santhoofd gebruikt, zelfs nog in 1365 (archief van Yperen, Vandenpeereboom). Dit is toe te schrijven aan het feit, dat de inwoners van Santhoofd op dezelfde plaats gebleven waren; van daar de lange weerstand der oude benaming.

Maar er is nog een feit dat bewijst dat er in de XIII$^{e}$ eeuw een dorp bestond op deze plaats. De Sint-Laurenskerk was gelegen ten Oosten buiten de vestingen der stad Nieupoort, in de oude duinen, zooals de tegenwoordige puinen het ons nog toonen. Men vindt er nog bewijzen genoeg dat de toren dagteekent van de tweede helft der XIII$^{e}$ eeuw. Welnu, waarom bouwde men deze kerk daar buiten de stad? Is het geen bewijs dat er daar een dorp gelegen was? Pater De Waeghenaere die stierf in 1662, zegt in zijn handschrift, voor titel dragende ‘Historia S. Nicolai Furnensis’, dat in 1281 de St-Laurenskerk als parochiekerk werd ingericht; dit bewijst dat er vroeger reeds eene kerk of kapel stond op deze plaats.

Wauwermans, in zijn uitleg bij het plan van Nieupoort door J. van Deventer, spreekt van eene kapel die bij de St-Laurenskerk zou gestaan hebben, en bediend werd door een priester die onder het bestuur stond van den pastoor van Lombardie. Ongelukkiglijk, hij haalt geene bronnen aan. Deze kapel werd later gevoegd bij het klooster der grauwe zusters. Het feit dat deze kapel behoorde aan de pastorie van Lombardie, doet vermoeden dat er hier eigenlijk sprake is van de oude kapel van Cnoc, het vroeger Lombardie.

Wij spreken hier niet van de Tempeliers, alhoewel de

geschiedschrijvers der vorige eeuw dezen toren noemen *den Tempelierstoren*. Inderdaad, in de archieven en oude boeken vindt men nergens deze benaming. Wij vonden ze vooreerst in een handschrift van kapitein Cambier, van 1842, en betiteld ‘Dictionnaire militaire de la Place de Nieuport.’ Het volk heeft ook nooit deze benaming gekend.

De teksten zijn in alle geval te klaar om niet aan te nemen dat Cnoc ten Oosten bij Nieupoort lag. Zooals wij hierboven gezien hebben, komt de naam ook overeen met de vroegere topographie(1). Vooralsnu kunnen wij niets meer zeggen van dit geheimzinnig dorp.

K. LOPPENS.

## Krabben bijten.

Heden (21 Dec. 1936) vernomen te Brugge:

‘'k Hee al genoeg *krabben* moeten bijten!’ voor ‘krebbe moeten bijten, op de krib moeten bijten’.

Een treffende (en, naar den klank, echt Brugsche) vernieuwing van een overgeleverde zegswijze die voor den gaanden man meestal onduidelijk geworden is. Vergelijk met ‘noten op zak hebben’ (Biek. 1936, bl. 264), ‘tegen sterren en wind’.

G.B. Brugge.

## Sint-Baafsabdij over duizend jaar.

Dit jaar is de duizendste verjaring van het herstel der beroemde Sint-Baafsabdij te Gent. De geestelijken van het sticht vluchtten in 853 voor de Noormannen en vertoefden te Laon tot in 895. Eerst in 't jaar 937 werd de gemeenschap, door toedoen van graaf Aruulfus, opnieuw volledig ingericht.

S.

(1) BIJZ. GERAADPLEEGDE WERKEN. - De Bast, Recueil d'antiquités romaines et gauloises, bl. 459 (Gent 1808). Warnkoenig, Histoire de Flandre, II, bl. 320 (Brussel 1836). Gilliodts van Severen, Coutumes du quartier de Furnes, T. VI Coutume de Lombartsyde (Brussel 1902). E. Croissant. Lombartsyde in La Flandre IV (1872-73), bl. 401. K. Torfs. Historische Schets der Watervloeden in België en Holland (Antwerpen 1850). Wauwermans. Uitlegtekst bij het plan van Nieupoort door J. van Deventer (van omtrent 1560) in Atlas des villes de Belgique. Petrus De Waeghenaere. Historia S. Nicolai Furnensis (Handschrift).
KAARTEN: de geologische kaart van België op 1: 40.000, blad Nieupoort; de topographische kaart van België op 1: 20.000, XII-5 (uitgaven van het Belg. Cartographisch Instituut).

## Willem van Saaftinge.

**D**E 17de-eeuwsche Vlaming *Jan Bart* kreeg zijn standbeeld te Duinkerke; 't was verdiend ommers de beste Zeehertog van Vrankrijk in zijnen tijd, en een heldhaftig krijgsman, hoewel toch eigentlik zeeroover van stiel.

Onze Veurne-Ambachtsche *Niklaas Zannekin*, de lang vergeten held van Kassel († 1328) kreeg toch ook zijn praalzerk, en werd van Franschen smaad gewroken.

Dit doet ons denken op *Willem van Saeftinghe*, een Vlaamschen held van 1302, over wien men weinig goeds verteld heeft, en wiens nagedachtenisse in latere zeisen en chronijken, wel op 't uitvinden van de Leliaerts, door hatelike en ondankbare vertelsels bezwadderd werd.

Willem van Saeftinghe was leekebroeder in de vermaarde abdije van Ter Doest op Lissewege. Saaftinge is nu nog gekend als een gehuchte van Kieldrecht in Oostvlaanderen, tusschen Kieldrecht en Doel, tegen de Zeeuwsche grens. De heerlijkheid en 't land van Saeftinghe, d.i. ‘'t gezin of de lieden van (heer) Sâfto’ (= de Zachte), werden in den loop der XIVe eeuw herhaalde malen overstroomd en door den hoogen vloed van Allerheiligen 1570 voor goed door de zee ingenomen.

Broeder Willem was dus ook van Saeftinghe, doch daarom eigentlik niet ‘zacht’ of week van aard; in ieder geval 't er zat nog warm vechtersbloed in, en hij moet vroeger (in 't gevolg der Heeren van Saeftinghe?) nog al eens de ‘Cuse’ of knotse gezwierd en menigen vijand gekokeduind hebben. 't Was ook een vent lijk een boom, met reuzenkracht, en nog wel wat opbruisend van gemoed, zoo vertellen de boeken. Nu echter - in 't leekebroederschap - viel er niet meer te kolven of te knotsen; broeder Willem zat dag-in

dag-uit op 't land te werken, en hij moest zijn zenuwen stillen met hooivorke, ploeg of spâ.

't Was ten jare 1302, een tijd van storm en beroeringe. De Bruggelingen hadden de Brugsche metten doen kleppen onder de mokerslagen van hun gevreesde goedendags op de gehelmde koppen der Fransche veroveraars. Na die vreeselike slachting viel er niet meer te eerselen of te dubben: 't moest effengevochten worden; en nu dat 't ‘uut 't goedte’ was, trokken ze op naar Groeninghe, gevolgd door al de kerelsbenden van 't Vrije, waarbij nog zeeuwsche krijgsliên onder Jan van Renesse, dus ook wel volk van Saeftinghe en omliggende kwamen aansluiten.

Broeder Willem die op zijn land stond, hoorde en zag: ontelbaar waren de stoere Vlamingen voorbij getrokken, Bruggewaarts, om in 't gelid te gaan staan ter bevrijdinge van 't land tegen dien eeuwigen Walschen erfvijand.

Willem had zijn vuisten allang voelen krievelen,... en ook zijn herte kwam open: al die dappere kerels alzoo zien optrekken;... en ik sta hier lijk een teeuwen zoo veraf, in de eerde te wroeten, zoo precies alsof ik maar koolen en rapen te winnen had tegen dat die Walsche roovers ze weêr komen opeten?!

- Genoeg! riep hij opeens, en gooide zijn schuppe waar ze vliegen wilde. Eerst die schurken buiten 't land, en dàn zullen we koolen kweeken!

Alsof hij van een wespe gestoken was, trok Willem in een wroede bijze naar den stal, koos daar 't kloekste rijpeerd uit, nam er nog een aan 't leizeel om er te Brugge een gepinden staf en een zweerd meê te koopen; en weg was hij, 't Zuiden in, zonder goêndag of goênavond te zeggen. Bij vader abt zou hij 't later wel uiteendoen.

Geleersd en gedolkriemd, in de vuist nen overzwaren goedendag zwaaiende, kwam hij op den Groeningkouter aangestormd, als de krijgsliên albij gereed stonden om den slag te beginnen[1]. Het onverwachte verschijnen

(1) Met hem kwam nog een Karmer zijner vrienden, zegt de chronijke (Z. Edw. le Glay). Terloops gezeid, we moeten bedenken dat we in de middeleeuwen zijn, toen ook priesters en zelfs bisschoppen nog ten strijde trokken. Zoo b.v. Willem van Gulik, een onzer veldheeren op Groeninge, was priester en proost van Maastricht.

van dien reus in monnikspije met zijn gloeiende oogen, zwaren baard en vreezelike knotse, deed een vreugdig hoerra losbreken, en de vrienden van 't Noorden wenschten hem driedubbel heil toen hij in de reiengelederen van 't Vrije kwam te staan. Nu zouden ze er des te dapperder op los gaan, en van Broeder Willem wisten ze dat hij zijnen man zou staan.

En hij deed het, meer dan wie ook. De chronijkschrijvers (Meyer, Despars) vertellen wonderen over zijn slagen, hoe hij overal den vijand te keere ging, en lijken zaaide in den Bloedmeersch, in steê van rapen of koolen op 't Doesche veld. Een veertigtal Fransche ridders zou hij met zijn zware kolve van 't ros geslegen hebben, en sommige chronijken gaan zoo ver te beweren dat hij 1400 vijanden onder zijn geweldige slagen verpletterde! (Hier staat toch al zeker een ootje te vele!).

Wat echter door de geschiedschrijvers aangenomen wordt, 't is dat Willem - lijk de Boeren in Transvaal - ‘naar de officieren mikte’, want hij had er een in de gaten gekregen: den schoonsten, den edelsten, en een van de vermaardste ridders van 't vijandelik leger: Robrecht van Artois in hoogsteigen persoon. Robrecht was aan 't hoofd van zijn beste ridders tot bij den vaanderik Zeger Loncke doorgedrongen, en wilde den Standaard van Vlaanderen naar beneên halen. Hij gelukte er wel in eene flarde van 't vaandel af te rukken, doch broeder Willem had hem in de gaten. Stapaans wrong hij hem tusschen 't krijgsvolk door en zwierde zijn vervaarlike knots recht op het stalen borstpantser van Robrecht. De slag was zoo geweldig dat de graaf op zijn peerd suizebolde; een tweede slag kwam terecht op den kop van 't peerd, zoodat ros en ruiter beide in 't zand rolden, waar ze onmeêdoogend afgemaakt werden.

't Is wat te vele gezeid waar een geschiedschrijver beweert dat Willem hiermede over den uitslag van Groeningedag beslist heeft, maar zeker is 't dat hij aan 't Fransche leger den genadeslag toebracht, want kort daarop gaf Wido van S$^{t}$ Pol den moed verloren en ontvluchtte voor goed den dans, gevolgd door de overblijvende ridders van 't schoone leger.

Broeder Willem was ruim voldaan voor zijne moeite, en nu kon hij weer welgemoed het hooi gaan inhalen op Ter Doest. Eens bachten de kloostermuren verdwijnt hij weer uit de oogen der geschiedenis.

* * *

Doch in Slachtmaand 1308 komt hij weer te berde, smaar dezen keer was 't een ander paar mouwen! 't 'n Was nu geen kwestie van buitenlandsche, maar van binnenlandsche zaken: opstand in 't klooster! Wat er nu juist ommegegaan is, of liever waarom, daarover zijn de Jaarboeken het niet ééns. Luidens Jacob Meyer (die schreef in de jaren 1540, volgens oudere gegevens) zou een broeder van Willem te Lissewege onthoofd en geradbraakt geweest zijn: Broeder Willem lei hiervan de schuld op den Abt, en dezen willende vermoorden, sloeg hij den Prior dood.

Anderen, met Jan Villani, den Florentijnschen bankier en geschiedschrijver die in Vlaanderen kwam omtrent 1304 of 1306 († 1348), leggen 't uit alsof er oneenigheid in 't huishouden gaande was: de abt zou met de Paters besloten hebben de leekebroeders geleidelik af te schaffen en door leeken te vervangen voor 't bedrichten van hof en land: hieruit ontstond dan een echte veete tusschen de Paters en Broeders van Ter Doest. Men gerocht handgemeen, en de heftige Willem was haantje vooruit: de Pater kellewaarder bleef op 't slagveld liggen, en 't schijnt dat vader abt ook nogal deerlijk toegetakeld was, zoodat hij zijn ambt moest neerleggen en in 't ziekenhuis opgenomen worden.

Ik meene dat er in beide lezingen entwatsche waarheid zit: van den eenen kant huishoudelike moeilikheden - want de abdij zat in zware schulden sedert 1300, en

dit is blijven slepen tot in 1317, - maar ook wel 's lands zaken zaten ertusschen. Van dezen abt (Willem Cordewaeghen, uit Jabbeke) staat daar nergens iets van geboekt, maar zijn voorganger, Willem Mostaert (van Damme) had reeds in 1302 of 1303 gedwongen ontslag moeten nemen, wegens zijn verraderlik schrijven en Leliaertsgezindheid, die hem veler veete, ook in 't klooster zelve, op den hals bracht. In 1308 nu stonden de zaken niet beter, rondom Brugge vooral, verre van daar! Sedert Koornmaand lagen de Leliaerts in Vlaanderen weer boven, uitgenomen te Brugge waar het volk met zijn leiders al de sluwe en ongerechtige vredesvoorstellen van den Franschen koning hardnekkig bleef weigeren; Robrecht van Bethune hield het met den koning, om de gemeenten onder te krijgen. Vele gemeenten gaven toe, om beterswille, en om eindelik in vrede handel te kunnen drijven. Maar Brugge kòn niet, want - de verdragen wezen 't uit - heur beste burgers (en ook andere Vlaamsche ‘gijzelaars’) gingen er leelik aan toedragen. Weldra ontstond er een verbond van heeren-Leliaerts om de gemeentelieden te onderdrukken; met baljuws van den grave liepen ze 't land af om dezen te vermoorden die als opstandelingen en vijanden van den koning gekend stonden.

Te midden van dezen algemeenen strijd en warboel, zal ook de kloostergemeente van Ter Doest in verdeeldheid en ruzie gestaan hebben. Broeder Willem, als man uit één stuk, bleef natuurlik den Leeuw en zijn Brugsche vrienden getrouw; een bakkeleitje - zelfs in een middeleeuwsch klooster - is gauw geslegen. Br. Willem sloeg wel niet gauwe, maar als hij sloeg hij sloeg deure; en daar hadt ge 't, onverwachts: een Pater dood, en vader Abt deerlik gekneusd!

Hierop seffens aanklacht bij grave Robrecht, om voor Willem een wreede straffe op te eischen. Maar de Broeder vertrouwde den franschgezinden grave en zijn aanhang niet; en voor bedreigingen zou hij niet onderdoen. In zijn geweldigen overmoed, sloot hij hem op in den vermaarden torre van Lissewege (die reeds een goê

honderd jaar gebouwd was), gereed om zijn vel diere te verkoopen. Gansch aléén hield hij daar van boven op den torre een echte belegering vol tegen de gezinsleden en 't gevolg van den abt. De Jaarboeken vertellen dat hij met zijn dagge de steenen uit den vloer haalde, om er de belegeraars mee te verpletteren, en hij zou er zoo goed in gelukt zijn dat men moest hulpe gaan halen naar Brugge(*). 't Spelleke moest onvermijdelik eindigen voor Willem met in zijn vijands handen te vallen, maar de Brugsche Klauwaerts kwamen er tijdig tusschen. Zijn oude vriend Jan Breidel, samen met Pieter de Coninck's zoon en een honderdtal Brugsche wapenlieden kwamen toegeloopen om hunnen gewezen strijdmakker te ontzetten, en hem zegevierend naar Brugge mee te nemen.

De Bruggelingen vonden 't naar hunnen zin, en gaven er zelfs nog een duwken bij: heel de stad stond in rep en roer, en liep te wapen tegen de Leliaerts! Een van hun bizonderste slachtoffers was de ‘hoogveerdig- en wreedzuchtig-geworden’ Gillis de Clerck, een doodgewonen burger die 't met sluw gevlei verre gebracht had: Robrecht van Bethune had hem zelfs als Raadsheer of Ruwaart aangesteld om samen met Guillaume de Nesle en Filips van Maldeghem heel de stad en gouwe te bestieren.

Intusschen hield de Broeder hem gesloten en van onder alle peerdenvoeten... We mogen veronderstellen dat hij wel besefte dezen keer ‘wat te hard’ geslegen te hebben,... en dat hij bereid was om boete te doen.

Daar ze hem niet 'n vonden, werd tegen hem een allerstrengste excommunicatie uitgeveerdigd. De banvloekbrieven van het Bisschoppelijk Hof van Doornik waren buitengewoon streng opgesteld: gelijk waar de gevloekte zou verschijnen moesten onmiddelik de goddelike diensten geschorst worden; al die hem als gast of vriend ten male zou ontvangen, werd evenals hij gebanvloekt; gelukte men erin hem vast te grijpen, zoo

(*) Zie o.a. Delepierre ‘Chroniques, Traditions et Légendes, de l'anc. histoire des Flandres’ 1834.

moest men hem ‘onder goed geleide’ (wegens zijn talrijke vrienden?) naar Doornik brengen, waar men het hem zou betaald zetten. ‘Eeuwige boete en wreede straffen waren hem weggelegd...’

Onze geweldige, wegens manslag en opstand gewis plichtige Broeder had zoovele niet van doen om van 's zelfs reeds gewetensknaging te voelen. Hij ontvluchtte Vlaanderen, en ging zich deemoedig aangeven bij den Paus te Avignon om zijne schuld te bekennen; hij biechtte zijn moordaanslag en zelfs zijn heldendaad te Kortrike. 't Was in Zaaimaand 1309. Daar kreeg hij ontslag van banvloek, op voorwaarde bij den eersten overvaart der Hospitaalridders mee te gaan ter verovering van't H. Land, en zoo mogelik, zich onder de Hospitaalbroeders te laten inlijven. Kwam hij eventwel ongedeerd in Europa terug, hij zou binnen de acht maanden na de terugkomst in een kloosterorde moeten treden, en geloften afleggen.

Nu, als 't op vechten aankwam, en ‘voor 't Recht’, was Broeder Willem in zijn schik; hij trop op overzee, en de Westersche Geschiedenis weet van hem niets meer te vertellen, tenzij dat hij hoogstwaarschijnlik deelnam aan de verovering van 't eiland Rhodus (in 1310), en daar nog eens flink zijn reuzenarm op de Turken liet gevoelen... totdat hij er zelf bij viel...!

En zoo heeft de stoere man zijn rechtgemeende doch onbe suisde opgewondenheid in alle deemoedigheid, verre van zijn geliefd Vlaanderen, met ontbering en dood moeten uitboeten!

Als we hier Broeder Willems eervolle geschiedenis[1] herinneren, dan is het nog niet om voor hem te Lissewege of op Saaftinge een standbeeld op te eischen; (Leopold van Hollebeke heeft in zijn boek over Lisse-

(1) Wij trachten zoo getrouw mogelijk bij de geschiedenis te blijven; sommige omstandigheden zijn slechts waarschijnlik doch niet bewezen. De bizonderste zekere gegevens zijn samengevat door V. Fris in zijn werk *De slag bij Kortrijk* (Gent 1902; uitg. der Kon. Vl. Academie). Zelfs na de nieuwe misdrijven aldaar bl. 328 vermeld, meenen wij toch aan de overlevering van Willems boete en heldhaftigen dood in den ‘lande van overzee’ te mogen vasthouden.

wege ten jare 1863 dit voorstel gedaan, en een Franschman of Waal zou het allang verkregen hebben); maar we eischen toch dat men een heldhaftigen Vlaming niet meer schandelik zou bezwadderen, doch veeleer naar verdienste verheerliken.

J.D.W.

## Gezelliana.

Ten jare (1884?) wierd Meester Gezelle geridderd. - Eeremaaltijd in *Karel de Goede* te Brugge. Op 't verhoog monkelde Guido, nederig, klibber en welgezind van tusschen zijn eetmaten. -

Aanspraken bij de voere!... -

Nen dichter, uit Oostvlaanderen, galmde zijn lofrede uit, machtig en plechtig:

'*Waar is de teid (tijd), dat we, van bij zijn opkomen, en vol bewondering, den Meester begroeten mochten!*' enz... enz... (applaudissementi ten-allen-kanti)! -

'k Zat wat verder in de zale, en 'k zei aan mijnen gebuur: Waar is de teid, dat die zelfde man naar *Ivo Carijn* dit vierlingske zond:

*d' Auctor van de Kerkhofbloemen,*
*'t zij leeraar of student,*
*Ivo, mag men ezel noemen,*
*die noch taal noch mate kent!*

Ivo Carijn was van Vijnckt, en goed bevriend met J.B. Lecocq, die ook van Vijnckt was; - 't is uit den mond van D$^{tor}$ Lecocq te Staden dat ik in 't jaar 1881, die *uitboezeminge* vernomen en opgeteekend heb. - Had spreker eenvoudig-weg bekend, dat hij, lijk veel anderen, en bij vooroordeel, Guido Gezelle bij zijn opkomen naar weerde niet 'n schatte, maar wel naderhand,... 'k had dat liever gehoord.

Lang geleden?... Waar is de *teid!*...

Kortrijk.

A. MERVILLIE.

## Uit den beloken tijd.

### I.
### De Aanhouding van den Pastor van Eessen, 14 Mei 1798.

| | |
|---|---|
| Liberté | Egalité. |
| RÉPUBLIQUE | FRANÇAISE |
| N$^{o}$ 75. | Dixmude, le 25 floréal an 6$^{e}$ de la République Française |
| F$^{o}$ 114. | Le Commissaire du Directoire exécutif près l'Administration Municipale du Canton de Dixmude, Au Commissaire du Directoire Exécutif près le Département de la Lys. |

Citoyen Commissaire!

Je m'empresse de vous faire part d'une capture que j'ai faitte le 21 de ce mois.

Revenant d'estimer des biens nationnaux, je vis de loin sur la route conduisant d'Eessene à Clercken (arrondissement et canton de Dixmude) un individu qui me parut être prêtre et suspect; je l'approchai et lui demandai l'exhibition de son passeport; il me declara qu'il n'en avoit point: alors mes soupçons augmentants, j'exigeai qu'il me montra les papiers qu'il pouvoit avoir sur lui: pressée, il fit quelques difficultés, allors j'apperçus que sous son habit il portoit une *Elole* sur lui et qu'il en étoit décoré.

1$^{o}$ Une petite boëte d'argent surmontée d'une petite croix et contenante plusieurs morceaux de pain sans levain appellés par les prêtres *osties*.

2$^{o}$ Une petite boëte de fer blanc contenante une drogue également appellée par les prêtres *sainte huile*.

Ces deux boëtes étoient enveloppées avec beaucoup de soin dans deux petits chiffons.

3$^{o}$ Un vieux livre intitulé *Manuale Pastorum etc*$^{a}$

4$^{o}$ Une petite brochure, intitulée *Directorium pro Anno Domini*, *etc*$^{a}$

5$^{o}$ Une lettre en latin commençant par ces mots: *Premissa summa* et finissant par ceux ci: *Ex animo affectuosissimo*, dattée seulement *18 anni 1798*. Il paroit par cette lettre que le prévenu

entretenoit correspondance relativement aux fonctions de son ministère: il y est question qu'il peut en sureté administrer les *saints* sacrements... qu'on? délibérée sur les prêtres... etc[a] etc[a].

Je me suis emparé de tout, et ai contraint le prévenu de me déclarer oú il alloit. Il m'a avoué qu'il alloit administrer les *saints sacrements* à un malade et m'a conduit lui meme au domicile de ce malade que j'ai effectivement trouvé dans son lit et qui m'a fait l'aveu qu'il attendoit *monsieur* le curé...

(De commissaris leidde zijn gevangene naar het stadhuis van Diksmuide, waar het vredegerecht zetelde, en schrijft verder:) 'Voici un des plus grands fauteurs du fanatisme pris en flagrant délit.' Hij vraagt een voorbeeldige straf om de andere priesters af te schrikken. En sluit zijn brief als volgt:

Le prévenu s'appelle Ryckewaert, et étoit curé de la commune d'Eessene. Ses *ouailles* sont désolées et remuent ciel et terre pour arracher des mains de la justice leur saint porteur.

Salut et fraternité.

P.J. De Wilde[(1)].

Volgens den 'Tableau des prêtres du canton de Dixmude qui n'ont pas prêté le serment de haine à la royauté et à l'anarchie et d'attachement à la République et à la Constitution de l'an 3 en exécution de la loi du 19 fructidor, an 5' was de pastor van Eessen: Ryckewaert Augustin, 58 jaar oud. Omdat hij toch zijn priesterambt voorts uitgeoefend had zonder den eed te doen, werd hij ten gevolge van het hierboven afgedrukt procesverbaal, door de rechtbank van Ieper veroordeeld tot '250 francs d'amande et 4 décadis de détention.'[(2)]

Na zijn invrijheidstelling, schijnt hij voorzichtiger te werk gegaan, want toen enkele maanden later, de onbeëedigde priesters overal opgezocht werden om verbannen te worden, werd hij niet meer aangehouden[(3)].

Hij overleed als pastor van Elverdinge, den 16[en] December 1813.

(1) *Staatsarchief te Brugge*. Modern Archief, 2[e] reeks, pak n[r] 8165[1].

(2) Aldaar, 1[e] reeks, pak n[r] 484.

(3) Hij staat niet vermeld bij J.B. Van Bavegem. Het Martelaarsboek. Gent, 1875. Niet te verwarren met Philippus Ryckewaert, pastor van Lampernisse, die naar Oléron verbannen werd.

## II
## Een Vastenbrief van 1799.

In een brief van denzelfden ijverigen commissaris De Wilde gericht aan zijn collega van het middenbestuur te Brugge den 2 ventôse VII (20 Febr. 1799) lezen we: ‘Cy jointe une publication fanatique trouvée affichée dans l'Eglise séquestrée de Vladsloo’[(1)]. Het bewijsstuk is aan den brief gehecht: een gedrukt blad dat noch handteekening noch drukkersnaam draagt, en oorspronkelijk 280 bij 182 mm. mat. Het opschrift luidt: ‘Verzagting der Verbintenisse van den Veertigdagschen Vasten voor het jaer 1799 in het Bisdom van Brugge’. Op de acht artikels waarin de verzachtingen betreffende de onthouding omschreven worden, volgt een negende en laatste artikel over den Paaschplicht:

‘IX. Den tyd om te voldoen aen het gebod der Paeschcommunie zal beginnen van den Zondag Septuagesima tot den Feestdag van de Alderheyligste Dryvuldigheyd inclus’.

In 1799 viel Paschen op 24 Maart en, tengevolge van den beloken tijd, hadden de geloovigen zestien weken tijd om hun paaschplicht te vervullen: van 20 Januari tot 19 Mei. Dàt is voorzeker wel de langste ‘Paaschtijd’ die wij ooit in onze streken gekend hebben[(2)].

Wie had dien vastenbrief aan de kerk van Vladsloo durven uithangen? De dader was onbekend, maar De Wilde had vermoedens op den onbeëedigden pastor van Vladsloo, C.F. Donche. Volgens den even vermelden *Tableau* was Donche zeer slecht aangeschreven: ‘Donche est tout à la fois fauteur du royalisme et du fanatisme; son existence dans la campagne ne peut tendre qu'à empêcher la propa-

(1) Modern Archief, 2$^{e}$ reeks, pak n$^{r}$ 8165$^{1}$.

(2) In 't vorig jaar 1798 hadden de geloovigen van het bisdom Gent tijd gekregen den eersten Zondag van den Vasten tot aan Sinksen. Synodicon Belgicum IV, bl. 599.

gation des lumières et nuire à la confiance des habitants dans les principes du gouvernement. Chez lui se rassemble souvent un grand nombre de prêtres réfractaires aux lois'.

Pastor Donche, een Bruggeling van geboorte, kon nooit aangehouden worden[1].
J.D.S.

## Plicht.

't Is Lente en gouden zonnestrepen
den Hemel kwistig uitgegooid
in 't jeugdig hert, met gulle grepen,
betintlen 't bloed dat bruisend vloeit.

Die Lente voelen d'Hooggeleerden
die pas op 's levens dorpel zijn
en voor den stillen buiten leerden
de vroede kunste van Palfijn.

't Is Lente ja, en zomerdagen
verschijnen snel reeds in 't verschiet
als teekens die den Herfst najagen
en van 't verleden nimmer niet!

Bij vrienden, gisteren nog vreemden,
kwam hij, die offert en d'offrand
beproeven kwalen te vervreemden
en reiken 'n broederlijke hand.

(1) C.F. Douche, geb. 1769, was een onvermoeid en stoutmoedig missionaris in den Beloken Tijd. Later was hij te Gent een geduchte verdediger van den wettigen bisschop, en poogde de verbannen Seminaristen in Wesel te bereiken. Hij overleed te Leuven in 1857 als lid der Sociëteit van Jezus. Claeys-Boúúaert. Le Diocèse et le Séminaire de Gand, bl. 204 (Gent 1913).

In 't stille dorp, wellicht geen and'ren
met wie de geest ontspannen moet,
wel spoedig Lente in Herfst verand'ren
en plicht als straf aanveerden doet.

En door het vrij gewoel der tijden,
doorheen den kommer der Praktijk,
komt kwade luim soms nog benijden
den prijs van 't bloed, zoo kostelijk.

Doch vreemde onvrijwill'ge slagen,
al dikken zij reeds zwaren vracht,
met Gods genade weggedragen
verlichten wie te lijden placht!

En mochten nu die nâre plichten
om 't leven van een volk gebracht
den verd'ren zwaren stap verlichten
naar 't land waar hope en vreeze wacht!

Ingooigem, 9-12-36.
JAN PALFIJN.

## Boekennieuws

### - Kan. J. Bittremieux. Marialia. In 8°, XVIII-372 blz. Brussel-Antwerpen, Standaard-Boekhandel, 1936. = Fr. 38.

Dit vijfde traktaat over De H. Maagd en Moeder Gods Maria in de bekende reeks *Leerboeken der Dogmatica*, bundelt veertien studiën van den hooggeleerden Leuvenschen professor. Deze schijnbaar losse verhandelingen winnen toch de eenheid van een Traktaat door de leidende gedachte van den Meester.

Vooral de laatste studie: ‘Maria in de *Divina Commedia*’ zal de belangstelling van onze Lezers gaande maken. Daar ontleedt Schr. de bijzonderste verzen die Dante aan de Hemelsche Koningin heeft gewijd; sober en helder teekent hij den theologischen grond af waarop de Dichter de Roos van het Paradijs ‘met Maria in 't herte’ laat openbloeien.

B.

**- Ach. Pauwels. Polders en Wateringen. (Economisch-Sociale Bibliotheek. VIII). In 8°, 254 blz. Brussel-Antwerpen, Standaard-Boekhandel, 1935.**

Over deze oudste en eigenaardigste instellingen van onze streek bezaten we tot nu toe geen ernstig werk in eigen taal; de belanghebbenden bleven nog steeds aangewezen op de, overigens zeer verdienstelijke, Fransche werken van den Brugschen advocaat J. Schramme. Met oprechte blijdschap begroeten we dit Vlaamsche werk over een instelling die sedert eeuwen in het Vlaamsch beheerd wordt en zelfs haar Vlaamschen naam in de Fransche woordenboeken binnenloodste.

Schr. geeft eerst een bondig overzicht van het ontstaan en de ontwikkeling der polders en wateringen; in het tweede deel behandelt hij de huidige wetgeving van deze inrichtingen; met het oog op de mogelijke verbeteringen, bespreekt hij het wettelijk regiem van de waterschappen in Nederland en van de wateringen en de Groote Moere in Frankrijk; het vierde en laatste deel ontleedt breedvoerig de wetsontwerpen die tot een herinrichting van onze polders en wateringen moeten leiden. Een leerbare uiteenzetting, op ernstig onderzoek gesteund, en een zeer bruikbaar handboek tevens.

Bij het Geschiedkundig Overzicht willen we een oogenblik stilhouden omdat vele onzer Lezers daar belang in stellen. Als *bondig overzicht* is dit hoofdstuk voldoende; het leert ons echter dat een grondig geschiedkundig werk over onze aloude Wateringen nog ontbreekt. Benevens Blanchard zou het werk van K. Loppens (La Région des Dunes. Coxyde 1932) alleszins van nut geweest zijn. Met voordeel zou Schr. het eerste deel van *Zeeland door de Eeuwen Heen* door Van Empel-Pieters geraadpleegd hebben; voor het hoofdstuk over de geschiedenis van het Dijkrecht mocht hij alleszins (zelfs na Beekman) het grondige werk van Julius von Gierke niet ongelezen laten (Die Geschichte des deutschen Deichrechts; Breslau 1901-1917) waarin breedvoerig over het *Nederlandsche* dijkrecht tot in de 16e eeuw gehandeld wordt.

Ten slotte een wensch: dat Schr. een volgende uitgave van zijn uitstekend werk moge verrijken met een lijst van de Vlaamsche polders en wateringen, en mogelijks een bibliographie van hun gedrukte keuren en beschrijvingen.

A. VIAENE.

- KAN. V. VAN DE VELDE bewijst een ontschatbaren dienst aan al degenen die in de geschiedenis en de oudheden van Brugge belang stellen: zijn pas verschenen Naam- en Zakenwijzer (*Tables Alphabétiques et Analytiques du texte, des cartes et*

*des gravures*) op het onmisbare werk van Kan. Ad. Duclos (*Bruges. Histoire et Souvenirs*) ontsluit eindelijk ten volle deze schatkamer der wetenschap van Brugge's verleden. Deze Wijzer is een boek van 112 bladzijden op twee kolommen gedrukt in hetzelfde in 4$^{o}$ formaat als het werk, zeer verzorgd uitgegeven. Men mag zijn 'Duclos' al jaren lang lastig gevallen hebben, toch openbaart deze Wijzer op ieder van zijn bladzijden on vermoeden rijkdom; en hij geeft tevens de gemakkelijke zekerheid dat men uit Duclos *alles* bovenhaalt wat er in ligt, ook in de verloren hoeken. Was 't zoeken vroeger een last, nu is 't een lust geworden. - Het boek kost 25 fr. en is te verkrijgen bij den Schrijver, Carmersstraat te Brugge (postrek. 57408),

A.V.

**- M.J. Van den Weghe. *Hallensia*. Notitiën, Studiën, Aanteekeningen, Bewijsstukken over de stad Halle. Vierde Reeks. Halle, 1930. In 8, 162 blz. - Vgl. Biek. 1936, bl. 83.**

Opzoekingen betreffende het kasteel van Halle, sommige pachthoven en heerlijkheden en verscheidene geslachten van de Brabantsche stad. Deugdelijk en geprezen verzamelwerk. Voor ons ligt er veel belangwekkends in de opstellen over *oude uithangteekens* en het *volksleven* te Halle; 't is meer dan een 'enkele greep', 't is een volle schoof door Schr. gelezen op het veld der volksgebruiken en rechtsgewoonten. Een paar bijzonderheden van de blz. 93 en 98 zullen alhier eenige toelichting vinden.

B.

**Plan van de stad Brugge bewerkt en uitgegeven door den Gidsenbond van Brugge. In den boekhandel te verkrijgen; prijs 3 fr.**

Een sierlijk stadsplan dat ieder Bruggeling zou moeten bezitten, mooi geteekend en gekleurd, waarop ge seffens gelijk welken straatnaam kunt achterhalen. Daarmee hebt ge Brugge 'in de hand'!

Een wensch voor een volgende uitgave: de *bruggenamen* op 't plan te brengen. We gebruiken ze toch heele dagen om plaatse en weg te wijzen. De bruggen dragen wel geen bord lijk de straten, maar een stadsplan mag ze daarom niet blind laten. Heer K. De Wolf heeft een lijst opgemaakt van al de bruggenamen die tegenwoordig nog *leven*; dat zal in een naasten Biekorf wel te passe komen.

B.

## Mengelmaren

### Van Duitsche Schapers.

B. zegt in ‘Biekorf’ blz. 293 dat men elders ook vertelt van schaperskunsten, zooals deze opgeteekend door R.N. Lophem, en

vraagt waaraan het ligt dat, zijns dunkens, maar alleen naar den zeekant toe gesproken wordt van *duitsche* schapers.

Ook elders spreekt men van *Duitsche* schapers.

Afstammelingen van zulke schapers wonen nog tusschen Leie en Schelde (Auwegem, Seevergem O. Vl.)

Ze kwamen op het einde der XVIII$^{e}$ eeuw en bijzonderlijk in het begin der XIX$^{e}$ eeuw langs de Scheldeboorden en kregen weiderecht op andermans grond.

De drang der Duitsche schapers naar het Westen hield verband met de wijziging der landbouwwetgeving in Duitschland op het einde der XVIII$^{e}$ eeuw, toen de verdeeling van de weidegronden op grond van de bestaande oud-Germaansche gebruiken (Allmende of gemeengoed) grootendeels werd afgeschaft. (Bücher, Die Allmende in ihrer wirtschaftlichen und sozialen Bedeutung, 1902).

Heden bestaat de Allmende noch in Zuid Duitschland alwaar ze dient tot ondersteuning van getrouwde niet-inwonende hoeveknechten en kortwoners die door het gebruik van de geineene weide een kleinen veestal kunnen houden en aldus hun bestaan verbeteren. (Stebler, Alp und Weidewirtschaft 1903).

De Duitsche schapers begonnen al spoedig te boeren en kwamen tot welstand. Toen ze op ouderen leeftijd naar de 'plaatse' kwamen wonen, werden hun zonen in menig geval gezagbekleeders (notaris, geneesheer, onderwijzer). De vertelling van den 'Eeuwigen Jager' schijnt er op te wijzen dat ze het vertrouwen van den heere wonnen en ook jachtwachter werden.

Naar mij bekend is, werden de Duitsche schapers den weg naar Vlaanderen gewezen door de Duitsche chirurgijnen die regelmatig in de Leiestreek voor een paar jaar 'huishielden'.

In de Leiestreke zijn mij geen vertellingen over schaperskunsten bekend, tenzij deze uit Vyve-Sint-Elooi bij De Cock, door R.N. aangehaald in Biekorf, blz. 290.

G.P. BAERT.

## Vijgen na Paschen.

In de vierde reeks van zijn *Hallensia* (1936) bl. 93 schrijft M.J. Van den Weghe: 'In 1407 werd te Halle... een vrouw gestraft om vijgen verkocht te hebben binst den vasten! Dat waren echter geen vijgen na Paschen. Wie legt dat uit? Misschien waren toen deze zeer lekkere vruchten verboden onder die strenge dagen van boetvaardigheid. Zou het Vlaamsch spreekwoord *vijgen na Paschen* hier zijn oorsprong niet hebben?'

Deze voorstelling is een blijkbare verwarring.

De vrouw wordt gestraft omdat zij *zonder oorlof, buiten de*

*markt* vijgen verkoopt. Zij drijft haren onwettigen handel *binst den Vasten* natuurlijk, want vijgen waren van de bijzonderste ‘vastenspise’; vastentijd was vijgentijd, en met Paschen was het uit met de vijgen en andere vastenspijzen nu mochten de menschen, na veertig dagen onthouding, weer vleesch, zuivel (melk, kaas en boter) en eieren gebruiken. De ‘fighemaret’ van den Vastentijd kraamde op, het Vleeschhuis en het Zuivelhuis opende weer zijn deuren. Met vastenspijs moest men na Paschen niet meer voor den dag komen en de vijgenkramen mochten na Paschen hun overschot ‘stoven met pruimen’! - Over Vastenspise en vastengebruik en die *vijgen achter Paschen* hebben we breedvoeriger geschreven in Biekorf 1932, bl. 46-53.

A.V.

## De Boter opeten.

- 't Ga' weere ik zijn die de beuter opgeëten hê! (Al de schuld zal dan weer op mij vallen, ik zal 't moeten bekoopen).

- 'k Heb weeral de beuter opgeëten! ('t Is weeral mijn schuld).

Zegswijze te Kortrijk wel bekend. Waar elders is ze nog gebruikt?

In de boeken vind ik een zegswijze: Hij heeft van de boter gesnoept (Stoett); Hij heeft van de boter geëten of aan de boter gezeten (Antwerpsch Idioticon) doch met een andere beteekenis, n.l. sprekende van iemand wiens haar tot aan de huid geknipt is; aldus hetzelfde als: Hij is scharre gesneên.

Zijn die twee spreuken familie met malkaar?

K.R.

## Pest in de zangschool te Kortrijk, 1556.

In Juli 1556 overleed in den bloei zijner jaren Eustachius Barbion, zangmeester in de Kortrijksche kapittelkerk. Men zei dat de pest ermede gemoeid was en de zusters van het Hospitaal schouwden het lijk, doch stelden geen besmetting vast.

Bij den zangmeester woonden de vijf choraals van de gestichte zangschool. En zie: enkele dagen na de begrafenis van den Meester valt er een van de choraals, Niklaas Duperchin [Des Persyn] ziek en dannog van de pest. De kapittelheeren, om de algemeene besmetting te vermijden, besteden den zieke ter verpleging uit aan twee Grauwe Zusters, verschaffen hun al het noodige voedsel met de belofte van twee pond groote bij de genezing of het afsterven van den zieke. 't Kapittel laat snel op het O.L. Vrouwkerkhof een hutte timmeren waarin de zieke met zijn verpleegsters afgezonderd ‘Gods bermhertichede moet afwachten’.

De andere vier choraals worden, uit alle voorzichtigheid, ook afgezonderd ‘op den grooten toren achter Sint-Katelijne-

kapel’ (den zuidelijken kerktoren); hun verpleging wordt toevertrouwd aan Meester Danckard Christiaensse, vadei van een der jongens; benevens de voeding, zal hij vier ponden groote ontvangen als het gevaar der besmetting geweken is.

Den 14 Oogst was de jonge Niklaas Duperchin, zooals zijn Meester, aan de pest overleden; hij werd begraven ‘achter Onser Liever Vrauwe capelle in den grooten ommeganck’. Zijn broeder Apollonius volgde hem op als choraal in de zangschool die pas aan het bestuur van een nieuwen meester? Reginald Warin, toevertrouwd was. - Volgens de Kapittelacten.

A.V.

## De Baronkelder te Wervik.

De *Baronkelder* is gelegen onder de kerk, al den kant van de Vrijdagmarkt, nevens den grafkelder van Hermes Meriadech.

Vroeger riepen de stoute jongens van Wervik geern in 't keldergat:

Baron Balju
hê-je mij nooi' gepak
pak mij nu!

En die heel en duivelsch stout waren, die dierven dat uitdagend roepen *met de hand in 't keldergat*. Maar 'k zegge: daarvoor moest ge ‘koerage’ hebben! (Uit I. Blieck's Aanteekeningen over Wervik, bl. 17; 1902).

Is de Baronkelder bij de jongens of bij 't oudere volk nog bekend?

V.C.

## Zantekoorn.

- Drinken dat ons Heere zit te schreemen bachten de tunne (of: bachten de glazen).

- Ehja, die jongen 'n geneerde hem daar [op schole] niet. 't Was al peerd en hofstee dat er aan was. *'t Stond waarlijk een peerd in zijn herte!* Meenen.

K.D.B.

- Soepe zonder zout, da's lijk e' vrouwmensch zonder slagen. Gezeid te Yper en ommelands, over tafel een beetjen al plagen.

- Kwestie van dien uitweg, Ko heeft *de panne moeten* anders slaan (de zaak anders schikken, van inzicht veranderen). Zedelgem.

- Dat is schoon vlas, 't is al *in 't ambacht.* (Als 't vlas zeven handen lang meet, wordt het goed geacht om in 't vlasambacht verwerkt te worden). Houtave.

- Pier was zoodanig leeg, dat hij hem bij boer Janssens *uitgewerkt* heeft. (Buiten vliegen, aan de deur gezet worden). Jabbeke

- Frans was altijd een dullen, maar hij koelde met trouwen, met dat hij moeste *den zorgzak dragen* (den last van 't huis en 't bestaan). St. Andries.

- 'Hoor! Veugelzaad!' zegt men van verliefden die in 't omhelzen van geen uitscheên weten. Brugge.

A.V.W.

## Vragen en antwoorden.

## Zalige Leonius.

In de Schets der Kerkgeschiedenis van Lescouhier-Vervenne vind ik tusschen de heiligen op bl. 25 'H. Leonius, uit Veurne-Ambacht. † 1163'. Bestaan er ernstige gegevens daarover?

W.V.

- Deze Leonius is niemand anders dan de abt van Sint-Bertinus (St. Omaars) die in de H. Bloedprocessie nevens grave Dirk van den Elzas uit Jerusalem terugkeert met de kostbare relikwie. Ten onrechte staat hij als *heilige* vernoemd. De overlevering (sedert Iperius' kroniek) noemt hem 'beatus': *zalige* Leo of Leonius; Rond den Heerd VI, 105 beschreef zijn leven en verhief hem niet hooger dan deze overlevering toelaat. Delaplane (Les abbés de Saint-Bertin) geeft nog meer bijzonderheden over het leven en de 25 jaren bestuur van dezen Vlaamschen abt.

V.

## Peerdemande.

Hoe groot is een *peerdemande*? Waarin verschilt ze van andere manden die in gebruike zijn?

D.

## Den Tap.

Vanwaar komt de benaming *den Tap* voor patronage- en gildezalen, b.v. te Thielt, Meulebeke en waar elders nog?

## Nooweere.

Waar spreekt men van 'nooweere' te zijn, voor: *Peetje lap*, plaatsvervangend peter te zijn?

L.

# [Nummer 2]

## De kruiskapel en S. Joriskapel te Damme.

**O**NDER den titel ‘De oude kapellen van Damme’ geeft Biekorf (1936, bl. 241 v.) een brokstuk uit de rijk gedocumenteerde, nog onuitgegeven ‘Geschiedenis van Damme’ opgesteld door pastoor Opdedrinck zaliger. Deze merkwaardige aanteekeningen kunnen eenigerwijze aangevuld en verbeterd.

Ten eerste over de Kruiskapel en S. Joriskapel. We nemen deze twee heiligdommen samen, daar hun latere geschiedenis een gesloten hoofdstuk vormt. Laten we eerst Opdedrinck's aanteekeningen samenvatten.

De Kruiskapel was eigendom der Schippersnering. Wanneer ze werd opgericht is niet bekend; in 1394-95 is ze reeds een wijd befaamd pelgrimsoord (bl. 242). De oudst bekende oorkonde is een keizerlijke beschermingsbrief van 1553 (bl. 243). In 1555 is de kapel omgeven van ‘hovekins’, die, tijdens de groote omgang tot gerief van de pelgrims dienden, maar daarbuiten als weiland werden gebruikt (bl. 242). Door de Geuzen geplunderd in 1578 (bl. 243), wordt de kapel, in 1578-88,

opnieuw door de beevaarders bezocht, wat ons laat besluiten dat ze hersteld werd (bl. 242); om dan, omstreeks 1617, toen men de nieuwe verdedigingswerken rond de stad bouwde, te worden gesloopt (bl. 241). Deken Jennyn, in 1640, teekent aan dat het mirakelkruis, vooraleer naar de parochiekerk te worden overgebracht, enkelen tijd in de S. Joriskapel vereerd werd, en, hoewel geen bewijzen voorhanden zijn om dit getuigenis tegen te spreken, meent S. dat hier wel een verwarring mogelijk is van de S. Joriskapel met de Kruiskapel (bl. 245).

De S. Joriskapel bestond nog in 1634-35, toen een zerk er werd uitgehaald en overgevoerd naar de parochiekerk; wellicht was het heiligdom toen reeds bouwvallig (bl. 244); in 1640 stond de kapel in puin (bl. 245).

Dit alles dient als volgt verbeterd. De keizerlijke oorkonde betreffende de Kruiskapel is niet van 1553, maar van 1533. Dat na de Geuzenberoerten de Kruiskapel wat opgeknapt werd en door de pelgrims bezocht, staat vast, maar een volledige herstelling was dit niet, want in 1596 was het mirakelkruis reeds in S. Joris, en 't jaar daarop, niet in 1617, werd de Kruiskapel gesloopt. Ook die S. Joriskapel had geen lange geschiedenis: bij het instaat-stellen, in 1595, was men wellicht te gesparig geweest, want in 1620, was het heiligdom bouwvallig en sprak men van afbreken. Toch dacht men er een oogenblik aan de kapel te herbouwen, maar van dit plan kwam niets terecht. In 1631, (waarschijnlijk reeds in 1620) was het mirakelkruis in de parochiekerk overgebracht en bekwam men de toelating de vervallen S. Joriskapel af te breken.

Hiermede is de latere geschiedenis van beide heiligdommen nogal gewijzigd; maar ‘affirmantis est probare’. We moeten de feiten hernemen en de bewijzen leveren.

De oorkonde van 8 Juli 1533 - en niet 1553[1]. Als we op deze vergissing wijzen dan is het slechts om te verhoeden dat men, op het vermeende gezag van Opdedrinck, verkeerde geschiedenis mocht schrijven.

(1) Het geldt hier eenvoudig een storende verschrijving. KAN. TANGHE, Parochieboek van Damme... (1862) gaf reeds de juiste dateering (bl. 95).

Ook nog om even te wijzen op belangrijke bizonderheden die hier worden aangehaald. De pastoors en kerkmeesters van O.L. Vrouw dreigden werkelijk de hand te leggen op het beroemd mirakelkruis; de keizerlijke schutsbrief zegt het uitdrukkelijk. Wat ze daarvoor wisten in te brengen is moeilijk te achterhalen. Wel wordt gezegd dat ze eigenlijk belust waren op de offeranden der pelgrims, en dit is niet onmogelijk, alhoewel we tamelijk wantrouwig mogen staan tegenover de uiteenzetting der feiten zooals deze in officiëele stukken worden opgegeven: deze is meest altijd een letterlijke overname van de teksten die in de suppliek voorkomen en is dus niet altijd van partijdigheid of eenzijdigheid vrij te pleiten. Doch één zaak staat vast: de bedreiging van den kant der pastoors en kerkmeesters bestond; anders heeft de keizerlijke schutsbrief geen reden noch beteekenis. Moest de voorgenomen overvoering van het mirakelkruis naar de parochiekerk intusschen reeds gebeurd zijn, zoo beveelt de Keizer alles in zijn vroegeren staat te herstellen. Moest men ze willen ten uitvoer brengen, dan zal men binnen en buiten de kapel de keizerlijke wapenteekens laten aanbrengen, als ‘saulvegarde’[(1)].

Na de Geuzenberoerten werd de Kruiskapel gedurende korte jaren opnieuw door de pelgrims bezocht, doch zeer waarschijnlijk in 1596 is het mirakelkruis reeds in de S. Joriskapel; het is er in elk geval korten tijd

(1) ‘...Comme a iceux supplians (de Schippersnering) de si longtems appartient qu'il n'est memoire du contraire le gouvernement et entretenance de certaine chapelle ...en laquelle repose l'image et remenbrance du corps et crucifix de dieu notre Createur... les curez et margliseurs de leglise paroichiale de laditte ville du Dam sans aucune juste cause ou raison... se sont vantez et encore journellement se vantent qu'ils osteront ledit image du crucifix hors de laditte chapelle et le mettront et colloqueront en laditte eglise paroichiale soubz espoir que lesdits supplians qui sont povres et simples personnes et en bien petit nombre ne sy oseroient opposer...’ In geval van geweldpleging geeft de keizer bevel ‘(de) mettre et asseoir nos bastons et penonceaulx armoyez de nos armes en et sur laditte chapelle...’

daarna, en we hebben niet alleen geen enkel bewijs om deken Jennyn tegen te spreken waar hij beweert dat het kruis in S. Joris werd vereerd: we hebben wel bewijzen om zijn bewering te staven. Eerst werd, den 20 November 1596, de S. Joriskapel door bisschop Lambrecht verzoend, en een nieuw altaar in de kapel gewijd onder de aanroeping van S. Joris en *het H. Kruis*(1). Op zich zelf genomen is dit feit nog geen bewijs, maar in verband met de verdere geschiedenis krijgt het een andere beteekenis. Het jaar daarop, den 26 Juni 1597, vraagt en bekomt men de toelating de oude Kruiskapel 'scheurewys' gebouwd af te breken en de materialen te gebruiken tot verbetering der S. Joriskapel(2). De herstelling van de Kruiskapel na den Geuzentijd zal dan maar half werk geweest zijn, meer timmerwerk dan metselen, want 't is een soort schuur en onder het afbraakmateriaal krijgt het 'bart' een bizondere vermelding.

Als men in 1597 oorlof vraagt en bekomt de kapel af te breken, is het weinig waarschijnlijk dat men twintig jaar - tot ongeveer 1617 - zal gewacht hebben om van deze toelating gebruik te maken. Als men de kapel wil sloopen terwijl de beevaart nog in vollen bloei is, moet het zijn dat het wonderbeeld reeds een ander, waardiger onderkomen heeft gevonden. Als een jaar vroeger, in 1596, in de S. Joriskapel, waar het wonderkruis een tijdlang heeft berust, het altaar wordt gesteld onder de aanroeping van S. Joris en het H. Kruis; als we zien dat de afbraak van het Kruiskapelletje ten goede komt van S. Joris, dan blijft er maar weinig of geen twijfel dat in 1596 het mirakelkruis in S. Joris was overgebracht en daar vereerd werd.

Maar ook S. Joris zou niet lang meegaan. Den 29 Augustus 1620 vroeg de deken van het S. Jorisgild

(1) Acta Ep. brug., Reg. V, bl. 4 v.

(2) 'Zyn Eerw$^{t}$ heeft gheconsenteert ende geauthoriseert den pastoor ende burghemeesters der stede van Damme om te mogen afdoen... de cruuscapelle, scheurewys ghemaeck(t) ende het bart ende materiael daerof commende te ghebruucken tot verciersel vande capelle van Sint Jooris..' Acta Ep. brug., Reg V, f. 18v.

toelating om in de ‘geruineerde’ kapel zijn veldvruchten op te bergen, wat hem werd toegestaan mits een zekere vergoeding uit te betalen aan den ontvanger van de O.L. Vrouwkerk(1). Dus zal het heiligdom niet meer voor den eeredienst in gebruik geweest zijn. Waar was het mirakelkruis dan ondergebracht? Denkelijk in de parochiekerk; de vergoeding aan de parochiekerk uit te keeren laat dit vermoeden. Toch zal dit, naar de opvatting van de gildebroeders althans, maar een voorloopige schikking geweest zijn: dachten ze nog aan 1533, toen de kerkmeesters de hand hadden willen leggen op het mirakelkruis? En was het vervallen kapelletje, als onwaardig voor den eeredienst, niet op bevel van de geestelijke overheid gesloten geworden totdat het behoorlijk zou hersteld zijn? De middelen ontbraken echter daartoe; en den 5 September 1620 vroeg men de toelating om het kapelletje af te breken en de materialen te verkoopen ten voordeele van het gild. 't Sloopen werd toegestaan, maar hier, zooals in de voorgaande verpachting, moest de opbrengst ervan niet aan het gild ten goede komen, doch aan de parochiekerk(2). Een voor-

(1) ‘Op de requeste van dheer Adriaen van der Heyde als deken van het ghilde van S. Jooris binnen Damme, versouckende inde geruineerde kapelle van hetselve ghilde te moghen legghen seker vruchten voor den tyt van twee soo drye maenden midts doende goet contentement aen het voorszeyde ghilde... consenteeren... midts dat hy daer voor ghehouden sal wesen te betaelen in handen van N. van Rostune, ontfangher vande parochiaele kercke aldaer, ten proufyte vande selve kercke de somme van drye ponden groot eens.’ Acta Ep. brug., Reg. XII, bl. 24.

(2) Op de requeste vanden deken ende eedt van het ghilde van S$^{t}$ Joris ...ommede capelle van hetselve ghilde te moghen doen afbreken ende de materialen daer af procederende te appliceren tot profyte van het voorsz. ghilde... (wordt) gheautoriseert... den meest biedende te vercoopen de capelle... met den gronde, ghemerct dat de selve is tenderende tot ruyne, sonder dat de supplianten eenighen middel weten om die te repareren. Behoudens dat den coopere de penninghen van dese vercoopinghe procederende sal betaelen aen N. Rostuyne, ontfangher vande prochiale kercke ...omme gheemployeert te werden tot reparatie vande selve kercke.’ Acta Ep. brug., Reg. XII, f. 29.

waarde die bij de ‘supplianten’ met weinig geestdrift zal onthaald zijn en hen naar een andere oplossing deed uitzien.

Het S. Jorisgild zat in slechte lakens, maar de Gildebroeders hadden sedert enkele jaren in hun kapel een onderkomen verschaft aan de kapelmeesters van den ‘Heylighen Cruyce’ die aan de vroegere schippersnering waren opgevolgd. De beevaart was steeds in hoogen bloei en de H. Kruismeesters zaten er ongetwijfeld beter voor dan de kruisboogschutters van S. Joris. Waarom zouden ze niet samenwerken - concordia res parvae crescunt - en de kapel volledig in staat stellen, zelfs herbouwen? Dat ging niet zonder de H. Kruismeesters, en het S. Jorisgild zou in het heiligdom zijn alleenzeggenschap verliezen; maar nog liever twee gelijkberechtigden naast elkaar dan in de handen te vallen van dien ontvanger der O.L. Vrouwkerk, die als een vervaarlijke slokop telkens weer opdook! Een accoord werd getroffen: het ging over niets minder dan een volledig nieuwe bouw(1). Voorgelegd aan den bisschop, den 23 December 1620, werd het accoord goedgekeurd den 21 Januari 1621. Er was echter opnieuw een voorwaarde die heel het plan in duigen sloeg: de bisschop eischtte een ‘seker incommen van renten ofte landen’ tot onderhoud van het heiligdom(2). We mogen ver-

(1) Requeste vande ontfanghere ende capelmeesters vande heylighe Cruyscapelle binnen de stede van Damme versouckende corroboratie ende confirmatie van seker contract tusschen hun aenghegaen met de deken ende eedt van het ghilde van S$^{t}$ Joris, nopende den aultaer ende het maeken van een nieuwe capelle en om consent te vercryghen van daerinne te moghen ghebruycken de middelen die de voorszeyde Cruyscapelle is hebbende... Acta Ep. brug., Reg. XII, f. 40$^{v}$.

(2) Zyn Eerweerdigheyt gesien hebbende het inhout van de requeste... en can niet ghenouch prysen en loven degodvruchtighe intentie ende voornemen der supplianten, ende dyenvolghende declareert bereet te wesen hun in huerlieder versouck te accomoderen, midts hem blycke vande middelen daertoe nootsaeckelyck, ofte wel dat de supplianten hun verobligeeren in haer eighen en priveen naeme, inghevalle van cortheit van diere, het begoste werck volcomelyck binnen den iaere ...op te bouwen.. insghelycx, alle in conformiteyte van het concilie van Trente, de selve capelle suffisantelyck ...te doteeren... met seker incommen van renten ofte landen... Waer af alle twee iaeren... sal rekeninghe ghedaen worden. Acta Ep. brug., Reg. XII, f. 43$^{v}$.

onderstellen dat de H. Kruismeesters aan deze voorwaarde niet konden voldoen: hunne inkomsten zullen hoofdzakelijk hebben bestaan in de vrijwillige, dus altijd wisselvallige giften der pelgrims. Misschien was er wel, achter den rug der 'supplianten', afspraak tusschen bisdom en kerkbestuur, om het heroprichten van de kapel te verijdelen: in het vervallen stadje, met zijn reuzengroote parochiekerk waarvan het in staat stellen en houden een angstwekkend vraagstuk blijkt, worden die kleine kapellen tot een ware lastpost. Wij kunnen het voor een louter diplomatische zet aanzien waar de bisschop getuigt het godvruchtig voornemen der supplianten niet genoeg te kunnen prijzen en waar hij, bij het stellen der zware voorwaarden, zich dekt met een beroep op het concilie van Trente. Hij vergt nog een tweejaarlijksche rekening van inkomsten en betalingen. Zooiets lag heel en gansch in de lijn der toenmalige kerkelijke uitzuiveringspolitiek, maar het was ook de genadeslag voor laat-middeleeuwsche strekking die op het gebied van eeredienst niet altijd de lijn wist te trekken tusschen onafhankelijkheid en teugelloosheid. Vooral de tweejaarlijksche rekening zal geweldig tegengevallen zijn: zich hieraan onderwerpen was al zooveel als zijn onafhankelijkheid prijs geven. Ook werden de voorwaarden niet aanvaard en dacht men niet verder aan herbouwen.

Ruim tien jaar later, den 4 October 1631, vroeg men opnieuw de bouwvallige S. Joriskapel af te breken, daar ze voor de aanpalende gebouwen gevaar opleverde[1]. Ditmaal vinden we geen aanduiding van de wijze waarop men den verkoopprijs der materialen zou besteden. Dacht

(1) Requeste van deken ende eedt vande Ghilde van S$^{t}$ Joris.. omme te moghen afbreken de ruineuse capelle vande voorsz. Ghilde aldaer daghelycx dreyghende den val tot groot ongherief ...vande naerste ghehuysde... Acta Ep. brug., Reg. XVI, f. 80.

men wellicht op die manier de gelden voor het gild te kunnen behouden? Dan was dit een misrekening. Den 24 Mei 1631 werd de aanvraag toegestaan op voorwaarde dat de materialen verkocht werden tot versiering van het altaar dat de Gildebroeders toen in de O.L. Vrouwkerk bezaten[1]. Het is in verband met deze toelating dat we kunnen verklaren het overbrengen van den zerk naar de parochiekerk, in 1634, door Opdedrinck vermeld. Daar het gild slechts voorwaardelijk gebaat was met het sloopen, begrijpen we nog dat men hiermede niet haastig was. En ten slotte, daar men in 1638 geen voldoening kreeg in de zaak van het nieuw S. Jorisaltaar, is het best begrijpelijk dat de puinen der kapel tot 1640 zijn blijven staan, zooals deken Jennyn heeft aangeteekend.

M. ENGLISH.

## Wenduine.

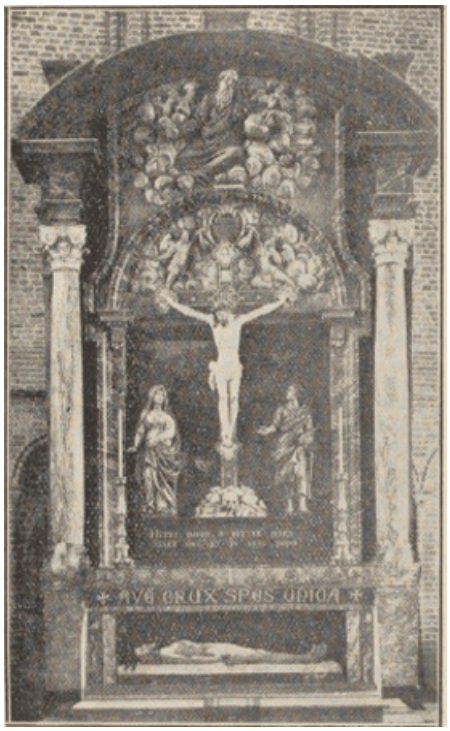
J. CLAERHOUT[2] herleidde den naam Wenduine tot het Keltisch *vindos* = wit, en **dûnon* = berg, en verklaarde hem dus als: ten witten duine, ten blanken berge (Blankenberge). Blootgewaaide, witte, blekkende duinen zijn er genoeg langs onze kust: den *Blinkaart* te Knokke, den *Grooten Blekker* te Koksijde. Hoe verleidelijk zij ook is, toch kunnen wij deze verklaring reeds van te voren verwerpen om de volgende redenen:

Ten eerste: het Keltische woord **dûnon*, dat uit het Oudiersch *dün* en uit het bestanddeel *dun-* van vele Keltische plaatsnamen[3] gereconstrueerd werd, heeft

(1) ...Midts conditie dat zy supplianten sullen de pennynghen vande materiaelen ...employeren tot het verciertsel van haere capelle die ze presentelyck hebben in de prochiekercke van O.L. Vrouwe... Acta Ep. brug., Reg. XVI, f. 108.
(2) Biekorf. 1913, blz. 193 vlg.
(3) Lugdunum, Augustodunum, Uxellodunum, Noviodunum, Virodunum, enz.

t.o. 40

(Bijblad Biekorf 1937, 2).




HET MIRAKELKRUIS VAN DAMME
zooals het thans in de parochiekerk aldaar bewaard wordt.

Binder: deze prent rechtover bl. 36.

met duin of berg niets te maken[1]. Het is verwant met het Ned. *tuin*, Eng. *town*, D. *Zaun* en beteekent omheining, omheinde, versterkte plaats, burcht, versterkte stad.

Ten tweede: ons kustland werd in de vroege Middeleeuwen door en door Germaansch gecoloniseerd. Het bestaan van vóór-Germaansche wijk-, dorp- en hofnamen is daarom zeer twijfelachtig. Zelfs de meeste waternamen zijn Germaansch[2].

Ten derde: de naam Wenduine heeft een opvallend Germaansch uitzicht (duin). Eer wij naar het Keltisch grijpen, moeten beslist alle Germaansche mogelijkheden uitgeput zijn.

J. MANSION[3] schrijft: 'Als *wen* = *win*, kan **win~duun* vergeleken worden met mndl. *winhof*, boerderij, pachthoeve, dus duin, dat tevens eene *winninge*, een bebouwde grond is of iets dat winninge, d.w.z. inkomsten brengt. Twijfelachtig.' Prof. Mansion heeft met dit laatste woord meer dan gelijk. Hoe konden onze vroegere kustbewoners aan winduinen denken, waar een paar honderd meters verder het vetste polderland lag? Ten andere taalkundig gaat het ook niet, zooals we dadelijk zullen zien.

Wij zelf hebben tot voor korten tijd immer gedacht aan een etymologie als *Wenduine* uit *Winduine* (phon. *windyne*)[4] uit *Winindunen* (Datief van plaats), d.w.z. ten duine van Wino, verkorte persoonsnaam (Winfried, Erwin, enz.). Daarmee zou de huidige volksuitspraak *wijnduine* (phon. *windyne*) verklaard zijn. Daar was, met het oog op de oude schrijfwijzen, klankwetmatig nog al veel tegen te zeggen, maar wij zijn thans overtuigd dat de verklaring werkelijk in een dergelijken persoonsnaam moet gevonden worden.

(1) J. Vercoullie. Etym Wdb. 1925, onder de woorden duin en tuin.
(2) De naam Yzer is Keltisch volgens A. Carnoy: Origine des Noms de Lieux des env. de Bruxelles. bl. 25. Kelt. isaros = frisch, koel.
(3) J. Mansion. De voornaamste bestanddeelen der Vlaamsche plaatsnamen 1935. blz. 173-174.
(4) Doffe eind-*e*; bij gemis aan phon. teeken.

Het jongstverschenen deel van DE FLOU's Woordenboek der Toponymie[1] brengt de oplossing van het vraagstuk. De oude schrijfwijzen zijn:

| | |
|---|---|
| 12e E.: | Sepedictam parochiam in duas divisimus scilicet in utkerkam et *weindunen*,... ex parte scilicet *weinduna*,... in ecclesia de *weinendunen*. (Lib. statut. S. Donat., f. 76, r.)[2]. |
| 13e E.: | 1 maal *Weindune*, 7 maal *Wendune*. |
| 14e E.: | 6 maal *Weindune*, 16 maal *Wendune*. |
| 15e E.: | 3 maal *Weindune*, 44 maal *Wendune*. |
| 16e E.: | 15 maal *Weindune*, 18 maal *Wendune*. |
| 17e E.: | 6 maal *Weindune*, 9 maal *Wendune*. |

En sedertdien alleen *Wendune*.

De oorspronkelijke vorm moet dus geweest zijn: WEININDUNEN

d.w.z. *ten duine van Wein*, waarin *Wein* een persoonsnaam is.

DE FLOU zelf wijst op deze etymologie door de aanhaling van een tekst met den plaatsnaam *domum Weinini* (1241) = woning van Weinin.

Deze persoonsnaam komt menigvuldig voor in oude plaatsnamen:

Bij DE FLOU: *domum Weinini* (1241); *Weyninsbusch* te Dentergem (1415); *Weynbrigghe mersch* te Roeselare (1436); *Weynevelt* te Wingene (1149); *Weynemaers lant* te Moere (1364); *Weynemaerstic* te Ettelgem (1285); *Weynoots ghemet* te Roeselare (1436); den *Weynoudschen heerwech* te Ruddervoorde (1515); *Weynsacker* te Dentergem; *Woutre Weins Meet* te Oostburg (1300).

Ook te Varssenare vinden we in 1344 een *Weynin Tands lande*[3].

Thans bestaan nog de geslachtsnamen: Weyns, Weynen, Weynants, Weynandt, Wens en Wensma.

Over dezen naam schrijven Pollet en Helsen in hun a.w.: '*Weinin*, vleivorm van *Iwein* (uit de ridder-

(1) K. de Flou. Woord, d. Top. 17e deel, kol. 255-260.

(2) Wenduine was eerst een wijk van Uitkerke. Het werd een zelfstandige parochie in de tweede helft der 12e E.

(3) J. Pollet en J. Helsen. Toponymie v. Varssenare. bl. 127.

romans'. Zij vermelden een *Weinin* van Varssenare in 1291, een *Ywain* (*Ywein*) in 1335, een *Iwein* in de 14e E.

De huidige volksuitspraak met scherpen i-klank moet jong zijn en uit Weindune ontstaan zijn. Is het soms een volksetymologie als windduine (uitspraak in de kusttaal: phon. windyne)?

JOZEF DE LANGHE.

## Ik ben de weg, de waarheid en het leven.

Jesus,
Ge zijt de weg,
waar honderde wegen fleemen:
*volgt mij!...*
Ge zijt de waarheid,
waar honderde kelen roepen:
*luistert!...*
Ge zijt het leven,
waar honderde monden kond doen:
HIER *is 't!...*
En buiten u, o Jesus,
buiten uw woord, die wondere godsklank,
d'eeuwen vullend,
roerend en ruischend
lijk nen hemelsche waterval al-
over den afgrond van de wereld,
buiten uw woord, o Jesus,
loopen de wegen op èn
DOOLSPEUR!
stikt de waarheid in de
LEUGEN!
*zal* en *moet* ons herte in
NOOD ZIJN!
*is* en *blijft* ons *leven*
DOOD ZIJN!

## Lezer.

Lezer, lezer, is uw lezen achteloos kijken,
kijken maar, en overslaan, o
doet den boek toe!... is uw lezen meer als wenden,
leest, en zegt: ik heb al lezen
*willen* lezen; - is 't in 't naardeel, is 't in 't voordeel,
leest, leest, en strijkt uw oordeel!
.....
Toch niet, toch niet, naar 't bekend- of 't onbekendzijn,
naar 't gegeerd- of 't ongegeerdzijn
van nen name! strijkt uw oordeel naar de weerde,
naar de vaste en eigen weerde
van den INHOUD,
*dat* is lezen.

## Op allerzieldag.

Zielkes, mijn ziele uw jammeren hoort,
uw klachte van
*onder*
d'eerde!
De klokken hebben mijn herte deurboord,
mijn herte van
*boven*
d'eerde!
Dat mijn ziele bermhertig zij,
voor u mijn zielkes,
*onder*
d'eerde!
later, verlost, gelukkig en vrij,
dankbare zielkes, peist op mij,
die sukkelt en wacht hier
*boven*
d'eerde!
't land van eindelooze ellende,
waar ons 't leven zimperend wegleekt,
waar ook, en zoo dikwijls, ach!
de zonnige perken van 't verblijden
kweekgrond worden voor ons lijden!...
.....

Zielkes, zielkes,
'k hoore u weêr in 't klokgebons!...
zalige zielkes, bidt voor ons!...

Kortrijk.
A. MERVILLIE.

## De visschersnering te Nieupoort in 1739.

**I**N 1738 werd door de Aartshertogin Maria-Elisabeth, een algemeene optelling bevolen van al de personen die zich, in de Oostenrijksche Nederlanden, met de nijverheid bezig hielden, waarin ook de visscherij begrepen was[(1)].

De Staten van Vlaanderen, die met de uitvoering van deze optelling binnen Vlaanderen belast waren, vroegen op 30 Januari 1739 aan het stadsbestuur van Nieupoort ‘den nomber van de matroosen ende andere dewelcke syn gheemployeert tot den visch-vangh’.

Bij ontvangst van dit schrijven werd aan de S$^{t}$ Jacobsgilde opdracht gegeven de gevraagde inlichtingen te verstrekken.

‘Ter ordinaire wetsvergaederynghe in camere van den 12 Februari 1739’ werd besloten de lijst der visschers in 't nette geschreven ‘af te senden’ met volgend begeleidend schrijven:

‘Hebben de eere UEd. hiernevens te doen behandighen eene pertinente lyste van den nombre van de stierluyden ende matroosen, dewelcke sijn gheemployeert ende connen worden tot den vischvangh ghetrocken ende gheformeert uyt de rollen van d'équipagen aen ons respectivelick met naem ende toenaem gheproduceerd, by middel van welcke verhopende aen d'orders van haere Doorlughtighe Hoogheyd te sullen connen voldoen.’

In aanhangsel volgde dan:

(1) H. VAN HOUTTE. *Histoire économique de la Belgique à la fin de l'Ancien Régime.* Gent, 1920, bl. VII en 17, nota 1.

LYSTE VAN STIERLUYDEN ENDE MATROOSEN, dewelcke composeren de Gulde van S$^{t}$ Jacob onderhouden bij de vrije visschers binnen deser stede ende Port van Nieuport, bevaerende seventhien chaloupen ende drije hoeckerschepen soo volght:

Alvooren Seventhien stierluyden wanof drije zijn van in de vijftigh jaeren; seven in de veertigh jaeren ende de resterende seven in de dertigh jaeren, dus te saemen..... 17 Man.

Voorts drije mael seventhien persoonen die vaeren voor maets wanof een derde van omtrent d'achtendertigh jaeren, een derde van omtrent de twee en dertigh jaeren en de derde van vierentwyntigh en ses en twyntigh jaeren, te zaemen.. 51 Man.

Eyndelijnghe zynde vyf en twintigh jonghe Knechten dewelcke de voorseyde chaloupen bevaeren, dus..... 25 Man.

Voorts zyn d'er twee en twyntigh vanof een deel langhen tijdt voor man gestaen hebben ende d'ander capabel zijn om van ghelycken voor man te vaeren by naem ende toenaem aen ons opghegheven, dewelcke by gebreck van vaert, moeten wandelen, dus..... 22 Man.

Ende eyndelynghe zynd'er nogh elf vernoemde dewelcke by gebreck van vaert naar de stadt van Duynkercke ende Ostende gaen afvaeren zyn en die souden wederkeeren indien sy alhier vaert conden kryghen, dus..... 11 Man.

Voorts d'equipage van den Hoeckerschepe ghenaemt *de Stadt van Zierikzee*, alhier uytvaerende naer Yslandt om morue te vanghen ghevoert door stierman Cornelis Meynne, bestaet in twaelf man, dus..... 12 Man.

Item d'Equipage van den Hoeckerschepe ghenaemt de *Stadt van Nieuport*, ghevoert door stierman Matheus Meynne, alhier uytvaerende naer Yslandt, bestaet in twaelf man, dus 12 Man.

Ende eyndelynghe d'Equipage van Buysserschepe, ghenaemt *Charles*, ghevoert door den stierman François Vroome, insgelijks alhier uytvaerende naer Yslandt om morue, bestaet in derthien man, dus..... 13 Man.

Te samen... 163 Man.

Als merkwaardigheid geven we hieronder nu de samenstelling der manschappen van de drie laatstgenoemde IJslandschepen. Waar puntjes staan, konden we de namen niet voluit lezen daar de bescheiden beschadigd zijn. Waar de manschappen vermeld staan als zijnde van Oostende, moet aangenomen worden dat ze geboortig waren van deze laatste stad, maar te Nieupoort woonden.

## I.

Den Onderschreven Bouckhouder van den schepe genamt DE STADT ZIERICKZEE van Nieupoort jaerlyckx vaerende op Yslant, gemonteert met twalf man, de ciepajie lest gearriveert, commende van Yslant op den 25 September 1738, ende met name als navolght:

| | |
|---|---|
| Schipper naest Godt | |
| Cornelijs Meynne | van Nieupoort. |
| Stierman Judocus Fais | van Oostende. |
| Joannes de Baes | van Nieupoort. |
| Cornelys de Bruune | van Nieupoort. |
| Jacobus Van Damme | van Nieupoort. |
| Joannes Co....st | van Nieupoort. |
| Pieter Berteloot | van Oostende. |
| Dannel Bens | van Oostende. |
| Tomas Bens | van Oostende. |
| Francois Prussenaere | van Nieupoort. |
| Giljame Mens | van Oostende. |
| Louis Dalleman | van Oostende. |

date desen 6 Februari 1739 (get. Pieter Winnaert.)

## II.

Liste van de Equipagie van den Houcker 'DE STADT NIEUPORT' gevoert naest Godt bij Schipper Mattheus Meynne in zijnne laste uytreijse naer Yslandt den 18 May 1738 ende ter retour tot Nieuport den 25 September daer naer

| | |
|---|---|
| Schipper Mattheus Meynne | van Nieuport. |
| Stierman Klemmers | van Oostende. |
| Pauwels Huberechts | van Oostende. |
| Joannes de Visscher | van Oostende. |
| Pieter Brats.... | tot Nieuport. |
| Pieter De Corte | van Nieuport. |
| Pieter De Groote | tot Nieuport. |
| Pieter Weyten | van Oostende. |

| | |
|---|---|
| Joannes Masselein | van Oostende. |
| Jacob Baeteman | tot Nieuport. |
| Jacobus Vandamme | van Oostende. |
| Adriaen Meynne | van Nieuport. |

**III.**
**Manschapslijst van de Buysse 'Charles' schipper Francois Vroome.**

| | |
|---|---|
| Francois Vroome | van Nieuport. |
| Joan Kempe | van Ostende. |
| David Bacque | van Ostende. |

| | |
|---|---|
| Joan Robbe | van Oostende |
| Joan Minne | van Nieuport. |
| Estienne Fernandez | van Nieuport. |
| Estienne Gevyl | van Nieuport. |
| Guillaume de Bruynne | van Nieuport. |
| Pierre Ghyselinck | van Nieuport. |
| Louis Masselain | van Nieuport. |
| Martin Reyn..... | van Nieuport. |
| Francois Van Sluys? | van Nieuport. |
| Daniel de Moor | van Nieuport. |

J. FILLIAERT.

## Bedevaarten in de XIII$^{e}$ en XIV$^{e}$ eeuw.

**B**IJ het doorloopen van oude testamenten uit de 13$^{e}$ en 14$^{e}$ eeuwen, vond ik in de meeste ervan vermeldingen van bedevaarten die na den dood van den betroffene moesten gedaan worden, omdat hij dit beloofd had en gedurende zijn leven deze belofte niet had kunnen vervullen.

Ridder Jan Abbout uit Ramskapelle bij Veurne geeft bij testament van 6 Januari 1266, twaalf pond aan den persoon die voor hem zou willen in bedevaart gaan naar St. Jakob te Compostella in Galicië en naar St. Gill is in Provence, in geval hij zelf deze bedevaart niet kon ondernemen gedurende zijn leven.

Hij geeft nog tien solidi om iemand in zijn plaats naar Aken te zenden, indien hij er zelf niet in bedevaart zou geweest zijn.

Hij was waarschijnlijk zelf naar Jerusalem geweest, want hij geeft zijn kruis, vijftien Vlaamsche ponden en al de wapens die hij bij zijn afsterven zou bezitten, ten bate van het H. Land ‘waar Christus zijn bloed voor mij vergoten heeft’[(1)].

Filips Warregaren, een poorter van de stad Brugge, deed zooals Anselmus Adornes: hij maakte op 22 Juni 1269,

(1) Cronica et cartularium de Dunis. Brugge, 1864, bl. 597.

zijn testament op, omdat hij het kruis aangenomen had, en op het punt stond naar het H. Land te vertrekken[1].

In het testament van Gerwin Weerd, van 3 December 1299, zien we dat er Vlamingen metterwoon in het H. Land gevestigd waren; hij schonk tachtig pond om de kinders van ser Jan van Anthiames en zijn vrouw Margriete ser Robrechts Keinards dochter, die te Accre (Akka) woonden, te verlossen indien ze door de Muzelmannen gevangen genomen waren; was dit niet het geval, dan moest dit geld verdeeld worden onder de meest behoeftige zijner bloedverwanten.

Hij gaf nog achtentwintig pond om iemand naar St. Jakob te Compostella te zenden, waar hij zelf een bedevaart had moeten doen; zijn plaatsvervanger ontving nog een pond om onderweg uit te deelen[2].

Jan de Groote, die ook beloofd had een reis naar het H. Graf te ondernemen, beveelt in zijn testament van 14 December 1299, dat er eerst en vooral uit zijn nalatenschap dertig Vlaamsche ponden bij de abdij ter Doest zouden neergelegd worden, totdat er door verscheidene personen samen een reis naar het H. Land zou ondernomen worden; indien er dan een van zijn zonen met het vaderlijk kruis de reis zou willen ondernemen, moest het geld hem aanstonds uitbetaald worden; was er geen van zijn zonen voor te vinden, dan moesten zijn erfgenamen een familielid zoeken, die in zijn plaats naar Jerusalem zou willen gaan[3].

Lambrecht Caleward had ook beloofd het H. Graf te zullen bezoeken; indien hij zelf deze reis niet kon ondernemen, zoo bepaalt hij in zijn testament van het begin der 13e eeuw: dat tien ponden zouden vooruitgenomen worden om iemand te belasten met deze reis voor zijn zielerust[4].

(1) Aldaar, bl. 610. Vgl. het testament van Anselmus Adornes, van 10 Februari 1470, in *Biekorf*, 1931, bl. 225.
(2) Id. Cronica etc., bl. 665.
(3) Aldaar, bl. 669.
(4) Aldaar, bl. 700.

Pieter de Clerc van Oudenburg geeft in zijn testament van 14 Mei 1325 verscheidene sommen geld om Clais Fense te belasten verscheidene bedevaarten te ondernemen voor zijn zielerust.

Eerst zes pond om twee bedevaarten te ondernemen naar St. Josse-sur-Mer, ten westen van Montreuil (Pas-de-Calais); één der bedevaarten moest nog hetzelfde jaar ondernomen worden, de andere het volgende jaar; van deze bedevaarten moest er één geschieden te paard en één te voet.

Hij gaf nog vier pond om een bedevaart te ondernemen naar Aken; de terugkeer moest geschieden over de kerk van O.L. Vrouw te Aardenburg en de kapel van O.L. Vrouw te Hulsterloo buiten Damme.

Clais Fense ontving nog negen pond om zesmaal in bedevaart te gaan naar den ommegang van Doornik (H. Kruisverheffing, 14 September)[1].

J.D.S.

## Remi Ghesquiere

**D**AAR is niet één onzer lezers of die heeft zijn blijde meisjes en mannekes thuis hooren zingen van ‘Een meezennestje is uitgebroken’ of ‘De groene weide... hoepsasa!’ Of de kleinste pagadders uit maseurke's bewaarschooltje: ‘'t Regent op de brugge!...’ ‘Tjing, tjing, viole!...’ En de knapen, borst vooruit, vlamme in oog en hart: ‘De trommel slaat!...’, ‘De dijkgraaf van Cadzand!...’ Allee, zijn d'r nog scholen, waar ze die jolige vooizekes niet zingen dat 't klinkt!...

Gelukkige kinderen!

Het blijde lachende kinderlied, het lied dat zingt als hun zonnig zielke, als hun vonkelende oogen, het lied dat zoo zoet en zoo warm zingt als de rondedeuntjes, aftelliedjes en spelvooizekes... Wie heeft het aan de Vlaamsche jeugd geschonken?...

Nee, hij staat alleen niet! We hebben meerdere zulke muzikanten in 't land, doch op de eerste plaats, durf ik noemen, onze

(1) E. Feys et D. Van de Casteele. Histoire d'Oudenbourg, T. II, Brugge, 1873, bl. 105.

goeie West-Vlaamsche Remi Ghesquiere. Want we tellen in onze lange reke Vlaamsche muzikanten niet één, die Ghesquiere overtreft, we durven zeggen evenaart.

En dat is omdat hij met hart en ooren allebei heeft geluisterd naar het kinderlied, het lied van ‘Anne-Marie, Marie, Katrien!’... van ‘Roza zoet, schoone bloemen op mijnen hoed.’ En hij heeft aangevoeld met een tact die alleen de groote begenadigden in muziek, als hij er één is, kunnenaanvoelen: wat er voor onze kinderen past, wat ze geren zingen... En hij was eenvoudig. Met kinderen, en met vlaamsche kinderen dan nog, kinderen van een volk, wiens muzikale opvoeding nog zoo arm en achterlijk is, moet men beginnen met het begin. Hij was eenvoudig... Eenvoud, omdat hij met zijn muziek in de eerste plaats zijn volk wilde dienen... En hoe ver hij het gebracht heeft, moge zijn troep ‘De zingende meisjes van Halle’ getuigen, die weldra voor de 500$^{e}$ maal vóór 't voetlicht zullen komen.

En ge moest eens zien hoe verzot de kinders zijn op die guitige deuntjes,... ja, vooral die van onzen Torhoutschen dichter Karel de Gheldere. Ghesquiere heeft ook een heele reeks kinderliederen uit den volksmond geraapt en verzameld, een werk dat door de Vl. Academie werd bekroond. Zijn gebundelde kinderliederen ‘Meezenestjes’ en ‘Zingende Harten’ blijven ons een rijk bezit, en zullen meetellen in de Geschiedenis van het kinderlied in Vlaanderen!

Remi Ghesquiere werd geboren te Geluwe in 1866, op ‘'t groot hof van Terhand’. Van op moeders schoot leerde hij reeds de oude volksliedjes. Want moeder Ghesquiere kende er bij de vleet. Hij liep mee achter de koeien, ariagauwde en... jamaar, daar was wat meer dan een koeierke van te maken. De Koster van Geluwe had het in de gaten, en op zijn eerste communie zat Remitje in de kerk alleene liedjes te zingen, en speelde zelf mee! Ja, te Geluwe werd ervan geklapt!... Remi zou voor koster en schoolmeester leeren, en kwam als primus uit de Normaalschool te Torhout. Daar had hij lesse gekregen en liefde voor al wat schoon en volksch is, van Paster Mervillie, Bach Mervillie, lijk men zei, die in onze muziek- en letterwereld een rolle gespeeld heeft, en nog niet dood is! Goddank! Zoo verre bracht het onze jonge muzikant dat hij muziekleeraar werd aan onze Normaalschool...

En laat de menschen van jaren uit de streke eens klappen, over de twintig jaar kosterschap van Ghesquiere te Geluwe!

Naast de vele bezigheden, om den broode, vond hij den tijd om een muziekschole in 't leven te roepen, en daar durfden ze

wat aan... Tinel zelf, de groote vlaamsche musicus, inspecteur, stond er vol verbazing voor. Hij stichtte eveneens een zangersgilde ‘De Nachtegale’ die zingend door de straten trok, en die te Kortrijk bij de Guldensporenfeesten van 1902, te Roeselare, bij de onthulling van Rodenbach's standbeeld, haar steke stond.

Hij was in volle actie op Geluwe, en zou wellicht nog meer aandurven, toen de oorlog uitbrak. Samen met 2000 Geluwenaars moest hij vluchten in 1917, naar 't Brabantsche. Alzoo kwam het dat hij orgelist werd te Halle. En de West-Vlamingen die naar Halle gaan beêvaarten, zullen hem wellicht nog eens zien en zijn smakelijken goeden dag krijgen.

Maar een van die echte West-Vlamingen, uit den echten ‘goeien ouden tijd’ is hij gebleven. Een van die soorte, waarvan me onlangs een kranige pastoor uit onze streke sprak:... ‘Z'n veranderden niet van gedacht lijk van hemde, ze waren Vlaming en ze bleven het, koppig... ze hadden een levensdoel, en ze bereikten het!’

Zoo is R. Ghesquiere geweest, en zoo is hij nog. Hij wilde zijn volk doen zingen. Hij wint er de jeugd voor, en laten we hopen, door de jeugd geheel een volk! Want ook voor de groote menschen heeft Ghesquiere vele schoone liederen getoondicht... en menig keer zelve gedicht ook... Niet van die liederen, waarmee we nu meer dan eens gezegend worden, die wel heerlijk maar veel te moeilijk zijn... Maar liederen die ge leeren kunt, en die ge met groot plezier leert. Daarvan getuigen zijn ‘Zes landliederen’...; en ook zijn talrijke geestelijke liederen, en zijn ‘Volksmis’.

Te Halle hebben ze stil en eenvoudig zijn 70 jaar gevierd. De deken bracht hem het pauselijk eerekruis ‘Pro Ecclesia et Pontifice’. (Zie Biekorf 1936, bl. 310).

In deze dagen klonken langs alle kanten stemmen op om R. Ghesquiere te huldigen... Doch de schoonste hulde is wel die van het zingende Vlaanderen! Vlaanderen *zingt* Ghesquiere. Hij zal niet vergeten geraken...

Schoonere hulde kan men een kunstenaar niet bezorgen.

Uit ‘Thoroutenaar’ 19 Dec. 1936.

FRANS RAMON.

## Een zeispreuk. - *Vgl. Biek. 1936, bl. 198 en de vorigen.*

- 't Is wreed...

- 't Is wreed, zei de meerkatte en ze at heur jongen op. Zoo zeggen ze te Sijsseele; elders klinkt het:

- 't Is wreed, zei den uil en hij bekeek zijn jong.

R.V.

## Boekennieuws

### Th. Crampe. *Die flandrische Familie Crampe*. Teil II, bis Anfang des 16. Jahrhunderts. Naumburg-Saale, bij den schrijver (Lindenring, 48), kl. in-4°, 56 bl. 5 Rm.

Generaaldokter b.D. D^r^ Theodor Crampe van het Duitsche leger, liet zooeven het tweede deel verschijnen van de geschiedenis zijner familie, waaraan hij reeds jaren werkzaam is.

Zijn voorouders zijn afkomstig uit de stad en de omgeving van Kortrijk. Op het einde van 1685 verlieten François Crampe en zijn vrouw Françoise Lampe, met hunne zes kinderen het zuiden van Vlaanderen, dat toen bij de Fransche kroon behoorde, omdat ze als Hugenoten hun geloof hier niet meer mochten belijden, nadat bodewijk XIV enkele maanden vroeger het Edikt van Nantes ingetrokken had. Ze vertrokken over Amsterdam naar Hamburg, alwaar ze met andere geloofsgenooten onthaald werden door de commissarissen van den grooten Keurvorst. Deze uitwijkelingen werden naar de Ukermark gezonden, alwaar de voorouders van den Schrijver zich vestigden te Gross-Ziethen.

Door taaien Vlaamschen arbeid heeft de familie zich stilaan hooger opgewerkt.

In het eerste deel, verschenen in 1933, behandelde de schrijver de geschiedenis zijner familie te Kortrijk in de 13^e^ eeuw, volgens de vier oorkonden die hem toen bekend waren.

Het tweede deel behandelt de geschiedenis zijner familie tot aan het begin van de 16^e^ eeuw. In het werk worden de oorspronkelijke akten overgedrukt, alsook een Duitsche vertaling ervan. Deze oorkonden zijn van de jaren 1270, 1284, 1285, 1448, 1487, 1490, 1491, 1498, 1509 en 1511.

Het werkje is opgevat als een echte familiegeschiedenis; het geeft geen droge opsomming van de verschillende geslachten, maar ieder geslacht wordt verbonden met de gelijktijdige gebeurtenissen waaraan het een meestal aanzienlijk aandeel heeft. Het is spijtig dat voor de oudste tijden zoo weinig oorkonden overgebleven zijn, bij zoover dat de geschiedenis van de familie niet volledig kan opgemaakt worden.

Schr. heeft ook het oude zegel van zijn familie teruggevonden waarvan hij een foto geeft, alsmede een teekening. Het werk is verder geïllustreerd met twee zichten uit Kortrijk.

De Schrijver houdt zich aanbevolen voor al de mogelijke inlichtingen betreffende de oude Kortrijksche familie Crampe.

J.D.S.

# Mengelmaren

## Vragen en antwoorden

### Peerdemande - *Vraag hierboven bl. 32.*

Er bestaan bij de landbouwers twee duidelijk verschillende manden:

1. een mande met één boogde oore (of hengsel);

2. een mande met *twee* ooren, om ze met twee'n te kunnen verdragen; zij is gewoonlijk dubbel zoo groot als de vorige.

't Is deze tweede, groote mande die in het Zuiden (Torhout, Lichtervelde, enz.) een *peerdemande* genoemd wordt; de andere heet daar, meen ik, een *kanselmande*.

In het Noorden vanwaar ik afkomstig ben (Stalhille) was die eerste mande (met één boogde oore) de *potiemande* (spr. pócie; voor portie, fr. portion) genoemd, omdat men daarin de aardappels deed die in één maaltijd genomen werden. De naarn ‘peerdemande’ is daar niet bekend, doch zulk een groote mande noemt men aldaar een *bagge*. 't Is met zulke baggen dat de ‘baggeventen’ rondleurden. (Vgl. Biekorf 1933, bl. 33). De potiemande kan maar 12 tot 13 Kg. patatten bevatten, de peerdemande (bagge) omtrent 25 Kg.

DR. VERMEERSCH, Oostende.

- Een peerdemande bij ons, te Meetkerke, meest genoemd *bagge*, is de grootste mande van 't hof. Een groote bruine mande uit ruwe wissen met twee ooren en platten bodem.

Een mindere mande met boogde hengsel erover, die ge aan den arm kunt dragen, veel minder dan de bagge, noemt men bij ons een *ooremande*.

Meetkerke.

A.V.W.

### Den Tap - *Vraag hierboven bl. 32.*

Te Dixmude is dit woord in gebruik volgens den hierboven aangewezen zin, sinds mijn verste onthouden, d.i. meer dan zestig jaar.

Soms ook zei men vroeger: *den drogen tap.*

Het woord *schijnt* zijn oorsprong te vinden in spot van andersgezinden, om aan te wijzen: een vergadering waar niet getapt werd, niet geschonken, geen drank te verkrijgen, zooals in andere bijeenkomsten die altijd in herbergen plaats hadden.

Hoeverre die persoonlijke opvatting gegrond is, weet ik niet. Neem ze aan voor zooveel ze weerd is!

J.V.

- Naar mijn meening heeft men die zalen (ik spreke van Thielt) ‘den tap’ genoemd, omdat ze daar bier tapten, doch

zonder uitsteekberd of uithangteeken zooals de herbeigen; wel met een opschrift, zooals vroeger veel de gewoonte was: ‘Hier tapt men bier’.

V.W.

Ergo... sub iudice lis est! - B.

## Sint-Niklaas of Sinte-Maarten?

't Ware de moeite weerd een keer *juist* te weten en op te teekenen waar men, in West-Vlaanderen, Sint-Niklaai of Sinte-Maarten viert? Wie steekt er een handje toe en zendt naar Biekorf hetgene hij daarvan weet?

H.B.

## De zorge dragen.

In den Christelycken Waerseggher van P. Jan David (gedrukt te Antwerpen in 1603) lees ik bl. 246:

‘Soo-men... veur costuyme heeft, als-men iemandt den voet van eenigh kieken dienende, met eenen hem seght: *Ghy moet de sorghe dragen*; midts dat in 't scharten der kiekenen, sorghe veur den cost schijnt te ligghen: t'welckmen daerom oock ghemeynelijck den man gheeft, ende op sijn tallioor leght.’

Zou de aangehaalde zegswijze niet beteekenen: Gij moet zorgen dat iedereen bediend weze? of is het: Die meest werkt, moet ook eerst en meest bediend zijn?

E.N.

## Over kutsen en ketsen.

In het ‘Edict voor de provincie Vlaanderen, ten opzichte van de besmettelijke ziekte onder het hoornvee, gepubliceerd in het Consistorie van den Raad van Vlaanderen 16-1-1770,’ luidt art. XXIX als volgt:

‘Wy verbieden alle kooplieden van beesten geseyt *kutsers* ende andere uytgenomen alleen de vleeschhouwers, gelyck ook de kooplieden-grossiers, die zullen voorsien syn van eene permissie van het Hooft-Collegie, van te koopen hoornbeesten ten platten lande, op pene van dertig gulden voor ieder contraventie’.

Die kutsers zijn blijkbaar makelaars of facteurs in rundvee.

Te Waregem en te Deinze noemt men *boterkutsers* deze kooplieden die de boter daags vóór den marktdag bij de boeren afhalen of deze die ter markt de boterstullen van verscheidene boeren ophalen en samenbrengen bij één of meer kooplieden. Die boterkutsers - meestal uitgeweken Vlamingen - komen daags vóór den marktdag met de kooplieden mede uit Rijssel en andere steden in Noord-Frankrijk. Sedert het ontstaan der groote hoenderhoeven werd de benaming, na den oorlog, ook op de ‘eierkutsers’ overgebracht.

Het woord *kutser* mag niet verward worden met *ketser* dat

een heel anderen oorsprong en een andere beteekenis heeft. (kutsen d.i. makelen, ketsen, d.i. ophalen).

De ketser inderdaad gaat het graan ophalen bij den boer en brengt het naar den mulder, of hij haalt de schepen op om ze voort te trekken met zijn paarden voor rekening van den schipper.

Beide woorden zijn in geen enkel 'modern woordenboek' meer te vinden.

Wordt KETSEN nog in andere gevallen gebruikt als beroepshoedanigheid van lieden die met paard en kar waren ophalen om ze aan den koopman eigenaar of koopman-grossier af te leveren mits commissie-loon of in daghuur?

Onlangs nog kloeg een autovoerder dat hij 'zooveel moest ketsen, voor zoo weinig geld'.

G.P. BAERT.

## Koppagie.

- Heden gehoord uit den mond van een visscher uit Heist:

*Een ander schipper is een ander 'koppagie'* (bemanning), hiermede bedoelend dat, bij verkoop van een boot, de bemanning niet moet rekenen op aanmonstering bij den nieuwen schipper.

- ''t ê weere lijk 'n been! D'honden knappen naar de vliegen!' Gehoord op Zondag 7 Februari van een man uit Harelbeke, tijdens den konden regenslag. Hij bedoelde 't verkeerde van 't geen hij zei, want de spreuke komt alleen te pas te Harelbeke en te Kuurne op een heeten Zomerdag.

G.P.B.

## Zantekoorn.

- Een *verstreuvelden* Onze Vader lezen (verstrooid).
- 't Is een *tamtamtoere*! (een halfwijze, een 'draai').
- Die vuwt, die huwt (vuwen: kijken). Poperinge.
- Een pregge van een vro'mensch (een gierige). West-Nieuwkerke.
- Daar weunt Krotte en Compagnie (daar is er groote miserie). Brugge.

# [Nummer 3]

## Oosteren.

**G**UIDO Gezelle schreef in den eersten dagwijzer van Rond den Heerd (Paschen 1866):

'April is de Latijnsche name van de ingaande maand... Odins of Woênsmaand zeiden de oude en men weet dat Woên de afgod van weder en lucht was. Venerabilis Beda heet April *Eostur monath* en Karel de Groote *Ostur manoth, Ostar monath*; *Oostermaend* of *Ostermaend* zei men eertijds in Vlaanderen, en Ostara dat was de voorjaarszonne, die men als een godinne aanzag. 't Is wonder hoe dat heidensch woord in Engeland nu gebruikt wordt om Paschen te beteekenen: *Easter zeggen* ze en "*happy Easter!*" zalige Paaschen!'(1)

In zijn Rijmsnoer dichtte de Meester het stuk *Oosteren* en in zijn Tijdkrans weer een lentelied: *Oostermaand*.

Daarmee wekt Gezelle drie vragen op die wij zullen trachten te beantwoorden:

(1) Rond den Heerd I, bl. 139; vgl. bl. 140 overgenomen in den Ring van 't Kerkelijk jaar, (Jubileumuitgave) bl. 99.

- Is *Oosteren - Oostermaand* wel ooit vroeger in Vlaanderen of op Nederlandsch taalgebied gezegd geweest?
- Is germ. Ostern, Easter wel een afleiding van den naam eener lentegodin Ostara?
- Is germ. Ostern, Easter de benaming van een oud heidensch lentefeest?

## I. *Oosteren, een taalheveling van Guido Gezelle.*

In het Middelnederlandsch is zoowel Oosteren als Oostermaand teenemaal onbekend. Wel heeft Kiliaan de woorden Ooster, Oosteren, ooster-dagh en oostermaend geboekt, doch met de uitdrukkelijke verwijzing naar de middel- en nederduitsche tongvallen. Verdam kon geen enkele mnl. bewijsplaats opbrengen en besloot dan ook dat het w. oosteren (en zijn afleidingen) 'tot de nederrijnsche tongvallen beperkt' geweest is(1). Ook het Friesch en het Westnedersaksisch (Munsterland) kennen geen *ooster*-vormen, doch spreken van *paes, poosche* (Paschen).

Gezelle heeft het woord in zijn dichterlijken taalschat overgeheveld uit het engelsch (en het duitsch te zamen). Naar het geldend gevoel van zijn tijd mocht hij het 'gemeengoed' der oergermaansche mythologie met volle recht in den eigen Vlaamschen tuin overplanten. Nog hetzelfde jaar 1866 vlocht Gezelle o.m. het 'Joelfeest' en den 'Joeldag' in den ring van het kerkelijk jaar(2). Mocht Vlaanderen immers van den romantischen tooi der skandinaafsche godenleer verstoken blijven, terwijl zijn bloedverwanten er hun schamele overleveringen mede vernieuwden? En bovendien was voor Gezelle's taalgevoel het w. Oosteren al te *schoon* om niet tevens *waar* te zijn.

(1) Zonder den minsten grond zegt Gachet (Recherches sulles noms des mois, in Bulletijn van de Commission Royale d'Histoire, 3e série, t. VII (1865), bl. 391) dat men 'oostermaend' en 'ostermaend' in vlaamsche dialecten ontmoet. - Waar we verder de vormen 'oostermaand' en 'oosteren' behouden, zijn deze niet als nederlandsche maar als onbepaalde germaansche vormen op te vatten.

(2) Rond den Heerd II, bl. 26; in den Ring van 't Kerkelijk Jaar, (Jubileumuitgave) bl. 18.

## II. *De vluchtige lentegodin Ostara.*

De angelsaksische monnik Beda (Venerabilis, † 735) gewaagt van een godin *Eostra* in zijn werk 'De temporum ratione'. Hij schrijft: 'Bij mijn stamvolk, de Angelen, ontleende April weleer zijn naam Esturmonath (eosturmonath) - die wij nu als paaschmaand verstaan - aan eene van hun godinnen die Eostra (Eostrae, Eostre) hiet en te wier eere zij in die maand feesten vierden; 't is naar heur naam dat zij nu den paaschtijd noemen: aldus hechten zij de overgeleverde benaming van hun aloude geplogenheid aan de vreugde van het nieuwe hoogfeest.'

Nergens elders dan in dezen tekst van Beda is er een vermelding van een godin Eostra te vinden.

Kiliaan volgt reeds dezen uitleg van Beda op zijn trefwoord Ooster. Westendorp leert ons, in 1826, dat de vereering van deze godin 'bij de Angel-Saksen niet alleen, maar ook onder verscheidene andere Germaansche volkeren, een bekende daadzaak is'. De Groningsche schoolopziener is zelfs ingelicht over de iconographie van de godin: 'Anderen hebben verzekerd (schrijft hij), dat men de Godin Oster als eene Vrouw, in mannelijk gewaad gekleed, met de Maan op de borst, plagt af te beelden'. Ten slotte wijst hij op de eenzelvigheid van Oster, met 'de Persische, Armenische en Comanische Natuur- en Maangodin *Astara* (de Romeinsche *Venus*) der Ouden'. Niet alle geleerden aanvaarden deze vereenzelviging, doch Westendorp troost zich daarover; hij weet immers 'hoe de zucht voor nationale eer vele onzer Geleerden van het geloof aan de verspreiding eener zoodanige hulde afkeerig maakt'[1].

Jacob Grimm, in zijn Deutsche Mythologie (1835-44), vergeleek Beda's Eostra met de benaming *ôstarmanoth* voor April bij Eginhart, den levensbeschrijver van Karel den Groote, en met het oudhoogduitsch ôstara,

(1) N. Westendorp. Verhandeling over... de Noordsche Mythologie, bl. 136, 274 en 539 (Dordrecht 1830; Nieuwe Werken van de Mij. der Nederl. Letterkunde te Leiden, II. deel).

ôstarûn, als benaming van het Verrijzenisfeest. Uit die vergelijking leidde hij het bestaan af van eene duitsche godin *Ostara*, 'godin van den stralenden morgen en van het rijzend licht'. Hiermede heeft Grimm aan de romantische volkskunde der verleden eeuw een waar troetelkind geschonken.

Door vele geleerden echter werd het bestaansrecht van Ostara betwist; andere verdedigden Grimm's stelling. De uitslag van den strijd is: dat de geleerden nu meestal de angelsaksische godin Eostra beschouwen als een schepping van Beda[(1)]. Deze is, in zijn befaamden tekst, zelf 'geleerd' te werk gegaan: uit den naam Eosturmonath heeft hij stelselmatig het bestanddeel 'Eostur' afgetrokken en daarvan den naam van eene hem overigens onbekende godin Eostra gemaakt. Tot staving hiervan dient o.m. het feit dat in geen andere bekende Germaansche maand-benaming een godennaam terug te vinden is.[(2)]

Als nu de angelsaksische Eostra al zoo flauw te beene staat, dan hangt de duitsche Ostara alleszins geheel in de lucht. Om deze toch vast te zetten liet de vurige Zappert in de jaren 1850 een vermeend oudhoogduitsch 'slaaplied uit de 9$^{e}$ eeuw' verschijnen, waarin de godin Ostara optreedt. Doch het onderzoek heeft uitgewezen dat Zappert dit slaaplied zelf gedicht en het moedwillig voor echt uitgegeven heeft. Hierdoor verzwond Ostara's sterkste stut.

Kunnen wij, nadat Beda terzijde gesteld is, uit Eginhart's oostermaand (ôstarmânoth) en uit germ. oosteren (ôstarâ, ôstarûn) een germaansche lentegodin verwekken?

(1) Het noodige voorbehoud betreffende de godin Eostra vinden we o.m. in de geleerde werken van O. Schrader, Reallexicon der Indogerm. Altertumskunde, s.v. Religion en Zeitteilung (Berlijn 1929) en J. Hoops, Reallexicon der Germ. Altertumskunde s.v. Eostra (Straatsburg 1911-13).

(2) De afleiding *Redmonat* (Maart) van een godin Hreda is even ongegrond als Ostermonat van Eostur; zie het aan te halen werk van Bächtold-Stäubli, VI, kol. 466.

De vergelijkende taalwetenschap bewijst dat oudindisch usrâ, grieksch éos, lat. aurora ‘morgenrood’ stamverwant zijn met germ. austra-, ‘oosten’, oudhoogd. ôstar ‘oostwaarts’, angels, éastro ‘paschen’[1].

Uit het heidendom is er echter geen enkel bewijs voorhanden dat de Germanen eene *Austrô, godin van het morgenrood, zouden gekend en vereerd hebben, evenals de Indiërs eene Ushas, de Grieken eene Eos en de Romeinen eene Aurora. De Edda verraadt geen spoor van een zulkdanige godin, wel gewaagt zij van den dwerg Austri die, volgens Simrock, de hemelstreek van den zonsopgang aanwijst.

Om ‘oosteren’ te verklaren is het ook niet noodzakelijk een godin Ostara in het leven te roepen ‘die van een dageraadsgodin tot een lentegodin’ zou uitgegroeid zijn. Oostermaand vindt een eenvoudigen en voldoenden uitleg als aanwijzing van de hemelstreek, als de maand van het herrijzend en wassend morgenlicht, als een goede benaming voor de Paaschmaand; immers de Kerk besloot van overouds dat het paschafeest eerst na de lentenachtevening mag gevierd worden, d.i. als de zon weer juist *in 't Oostpunt* opkomt.

Om de germaansche lentegodin toch in wezen te houden hebben sommige taalkundigen haar naam willen terugvinden in plaats- en persoonsnamen met *ostar*-samengesteld. ‘Osterhalz nabij Bremen, Osterwald in Ditmarsem, Osterwald in Hanover, de berg Oster bij Gandersheim

(1) KLUGE, een taai voorvechter van de lentegodin Ostara, ontkent de verwantschap tusschen ‘osten’ en ‘ostern’ niet; tot in de 9e uitgave (1921) van zijn Etym. Wörterbuch der deutschen Sprache is zijne stelling gehandhaafd. Ik kon niet nagaan of de bewerkers der 11e uitgave (Götze-Krause in 1931) deze stelling gewijzigd hebben. - TORP, hoewel hij de philologische lentegodin austrô overneemt, wijst op den nauwen taalkundigen samenhang van de stamwoorden austa, austra en austrô(n), in zijn Wortschatz der Germanischen Spracheinheit, bl. 6 (Göttingen 1909; derde deel van Fick's Wörterbuch). - E.H. Meyer (Mythologie der Germanen, bl. 423; Straatsburg 1903) staat de verwantschap Oster - Osten voor, evenals F. Detter, Deutsches Wörterbuch, bl. 79 (Leipzig 1897).

in het Brunswijksche, en vele andere wouden en bergen, acht men naar haar [Ostara] genoemd te zijn'. Zoo schreef Westendorp reeds in 1826. Voor deze namen vindt men echter een voldoenden uitleg in de beteekenis 'liggend in of herkomstig uit het Oosten'. Weerom is het hier, evenals bij het verklaren van sommige runenopschriften, onnoodig eene godin Ostara uit de lucht te grijpen.

Veel navorschers zochten een hopelooze toevlucht in het feit dat de Kerk den germ. naam 'oosteren' voor 'paschen' heeft moeten dulden: een bewijs, meenden zij, hoe diep de eeredienst van Ostara bij onze germaansche voorouders moet ingeworteld geweest zijn. Het blijkt genoeg dat deze gevolgtrekking allen grond mist.

Na zooveel bewogen onderzoek staat tegenwoordig het volgende vast:

1. Dat in het oudhd. April ôstarmânoth genoemd was, benaming die met het nieuwhd. Ostern samenhangt.

2. Dat de heidensche naam van een lentefeest, zooals er over de geheele wereld gevierd worden, overgedragen werd op het christelijk Verrijzenisfeest, door het concilie van Nicea (325) vastgelegd op den eersten Zondag na de eerste volle maan welke volgt op de lentenachtevening. Nadat men langen tijd bij de keuze 'oosteren' of 'paschen' verdeeld geweest is, hield ten slotte, in Duitschland en Engeland, het woord Ostern, Easter (ostarun, angels. eastron) de bovenhand, terwijl overal elders in Europa het kerkelijke gr.-lat. pascha, Paschen in 't gebruik overging.

3. Dat dit lentefeest bij onze germaansche voorouders waarlijk diep ingeworteld was, aangezien de Kerk den heidenschen naam 'oosteren' voor haar liturgisch 'paschen' niet geheel kon ter zijde stellen.

4. Dat germ. 'oostermaand' en 'oosteren' wel den bewijsgrond leveren van het bestaan van een vóórchristelijk *lentefeest*, doch geenszins voor het bestaan van een *lentegodin*, hetzij Ostara of hoe zij ook heete[1].

(1) De bewijsvoering van Dr. Lincke in Bächtold-Stäubli, Handwörterbuch des deutschen Aberglaubeus, VI. kol. 1311-16 (Berlijn 1934-35) die we hier hoofdzakelijk volgen, wordt ook bijgetreden door de opstellers O.A. Erich en R. Beitl van het Wörterbuch der deutschen Volkskunde, bl. 554 (Leipzig 1936).

## III. *Op het nevelspoor van een Ostara-vereering.*

Reeds vóór Grimm en zijn Ostara wijdden onze vaderlandsche geschiedschrijvers opgetogen bladzijden aan het germaansche Oster-, Eostur-, Iosturfeest.

Schayes beschreef al vroeg (1834) deze plechtigheid, naderhand toch met meer voorbehoud. Coremans (1844), stijgt op stouter wieken in den mythologischen luchtstroom en drijft ook verder van onze sterfelijke blikken af. ‘Bij onze voorouders (schrijft hij) was het lostur- of Eosturfeest ontegenzeggelijk het grootste feest en overtrof zelfs den Joel, die als bijzonderste feest in het hooge Noorden gold. Schitterende ommegangen vierden den voltrokken zege der goden van het licht, en men droeg offers op aan die goden die de overwinning schenken aan den zoon van Diudiska, aan de “Duitschen”, strijdend voor het goede beginsel. Daarom is het dat onze voorouders het jaar begonnen niet met de “Gewijde Nachten” (Kerstdag) maar wel met den lostur, den lateren Paschen’.

Blommaert (1849) houdt nog den naam der godin buiten zijn ‘Nederduitsch Heidendom’ en beschrijft sober het ‘Osterfeest’ als ‘het tweede groote feest, in de lente gevierd... Bij de verrezene lentezon droeg men processie-wys het beeld des doods of des winters naer den vloed of de grens der gemeente; en bracht jubelend het vrolyke en sierlyk gehulde beeld der herlevende Natuer naer het dorp’. De Baecker (1854) breidt deze voorstelling niet verder uit; Lansens (1862) echter laat het Eoster-feest tot zijn volle recht komen, want niet enkel in de eerste twee tijdvakken der Geschiedenis maar ook in ‘het derde [Frankisch] tijdvak werden het Lente- of Eosterfeest en Hertha's-ommegang, waerin vele heidensche losbandigheden plaets hadden, bij voortduring gevierd’. Met den Kalender van de Reinsberg (1861)

deed Ostara eindelijk hare intrede in onze letterkundige folklore als ‘de schitterende godin van den dageraad en de lente’[1]. Aldus verschijnt ze in Gezelles Dagwijzer van 1866 die ten hoofde staat van dit opstel.

Uit de volksgebruiken en het volksgeloof van het germaansche stamgebied, samengevoegd met ‘indogermaansch gemeengoed’, heeft men verder, in den loop der verleden eeuw, een grootschen eeredienst van de vermeende godin Ostara aaneengeklonken. Ziehier de hoofdtrekken van het luchtig getimmer.

Ostara werd gevierd als de godin van den stralenden morgen, van het rijzend licht, als godin van de wederkeerende lente. Hare vereering strekte zich uit over geheel Nedersaksen, Westfalen en Nederhessen, waarschijnlijk ook over Friesland, Jutland en Deensch Seeland, en zelfs over Beieren. Volgens sommigen vereerde men in haar de natuurkrachten (in Westfalen vooral); andere beweren dat zij meest in Nederduitschland gevierd werd, waar de Meimaand met het offeren van Meibloemen en het oprichten van den Meiboom haar toegewijd was![2]

Ostara verschijnt te lentetijde nevens Donar, ja als zuster van Thor; als zoodanig heeft zij haar deel in de paaschvuren. Daarenboven is zij nauw verbonden met de drie schikgodinnen. Sommige gebruiken met paaschwater of rond waterbronnen te Paaschtijde wijzen op een bronvereering. Men offert haar kransen van allerlei bloemen, de berk is haar heilige boom, de haas

(1) Dit overzicht wijst op de volgende werken: A. Schayes. Essai historique sur les usages... des Beiges anciens, bl. 17 (Leuven 1834); dezelfde Schr. La Belgique et les Pays-Bas avant et pendant la domination romaine, I, bl. 296 (Brussel, 1858); Dr. Coremans. L'année de l'ancienne Belgique, in het Bulletijn van de Comm. Royale d'Histoire VII, 1844, bl. 27-28 en 67-68; Ph. Blommaert. Aloude Geschiedenis der Belgen of Nederduitschers, bl. 159 (Gent 1849); L. De Baecker. De la Religion du Nord de la France avant le Christianisme, bl. 239 (Parijs 1854); P. Lansens, België's Geschiedenis, Zeden, Gewoonten... bl. 25, 48 (Brugge 1862); de Reinsberg-Düringsfeld. Calendrier Beige, I, bl. 201 (Brussel 1861).

(2) Het Meivieren wordt echter aan Ostara betwist door de aardgodin *Nerthus*...; zie Biekorf XIV, 1903, bl. 288.

en het lieve-vrouwenbeestje (pimpampoentje) zijn hare heilige dieren, de eieren haar liefste offer, doch ook paaschkoeken en andere onbloedige offeranden zijn haar toegewijd.

Haar verschijning is als deze van de Eos: een snel zwevend wezen in een schitterend gouden gewaad gehuld, misschien uit de zee opgestegen, op gele schoenen; telken morgen wekt ze de stervelingen uit hun slaap en gaat langs hunne huizen met glinsterende schatten. Op haar lichtend voetspoor ontspruiten teere kiemen. Misschien is zij een bijzondere gedaante van de hemelkoningin. Ook de paaschspelen en zelfs de palmprocessie zouden oorspronkelijk op deze oude heidensche godin teruggaan(1).

De schitterende lentegodin werd aldus met al de schatten van de Paasch-folklore getooid: stralende Minerva ontsproten uit de hersens van de voortvarende philologische volkskunde.

Het minder vooringenomen onderzoek der jongere tijden verdreef de lentegodin Ostara in het ijle waaruit ze geboren was. Niettemin blijft het aanneembaar dat onze germaansche voorouders, vooraleer het Christendom met zijn Paaschfeest tot hen gekomen is, een groot gemeenschappelijk lentefeest vierden. Het chronologisch samentreffen van het oudgermaansche lentefeest met het christelijk paaschfeest gaf ten slotte wezen en aanschijn aan ons huidig paaschfeest(2).

Hiermede meenen we een veiligen grondslag te hebben voorbereid voor het uitleggen van sommige paaschgebruiken. Het is onze overtuiging dat, bij het onderzoek naar den oorsprong en den aard van menig volksgebruik, de positieve kerkelijke instelling niet tot haar recht komt; dat men, daarentegen, al te gemakkelijk langs onveilige paden van onderkultuur en

(1) Dr. Lincke in het a.w. van Bächtold-Stäubli, kol. 1314.

(2) Dr. F.H. Schmidt, Osterbräuche, bl. 54 (Leipzig 1936). Deze geleerde laat heel de broze Ostara-mythologie terzijde liggen, en neemt zonder meer het germ. lentefeest als uitgangspunt en knoop van zijn beschrijving.

natuurreligie naar heidensche oergebruiken afdaalt waarvan het bestaan op zwakken grond en sterke fantasie rust. Zonder een inslag van vóórchristelijk erfgoed te miskennen, hopen we met heldere voorbeelden te kunnen aantoonen dat, in veel gevallen, een christelijke instelling onmiddellijk ten gronde ligt van volksgebruiken waarvan men de afstamming uit de heidensche voortijden wil afdwingen.

A. VIAENE.

## De Carmagnolen te Reningelst, 1793.

**D**EN 6 September 1793 vielen de Fransche troepen (de ‘Carmagnolen’, de ‘Nations’) te Reningelst binnen; Pieter Cuvelier, koster en schoolmeester van de parochie, vertelt daarvan in zijn *Memoriael*.

### *Gevlucht in het bosch.*

‘Middeler tijd elk vlugtede ter plaetse om syn leven te salveren, men trok naer den cant van Vlamertinge, Elverdynge, Jpren. Vele namen hunnen toevlugt naer de bosschen met vrauw en kynders. Eenige hadden gelukkelik hunne wynkels met waegens in den nagt weggevoert.

Ik liep naer d'hofstede van Franchoys Delie met mynen kleynen jongen die ik moeste draegen omdat hy aen handen en voeten vermynkt was; dit werk en de benauwtheyd die ik hadde voor myne moeder en ondermeester die thuys gebleven waeren, dede my den hert-klop krygen. Ik nam dien weg peyzende dat de nations aldaer niet en zouden gekomen hebben; maer het bleek anders.

Myn pak in d'hofstede gelost hebbende, en nog van een van myne neven die met my woonde, Louis Lefebure van Brugge, keerde weder om myne moeder te gaen haelen. Door d'hofstede Jacobus Dekeuwer, quamen de kogels altyd al ronken door d'haege, dat

eenige vlugtende my tegenkomende, raedende met teeken en woorden van weder te keeren: my dogt dat dit het geraedzaemste was.

Ik keerde weder met droefheyd, my en de mynen bevelende in Gods genaede en de bescherminge.

Ik kroop in den bosch met d'huysvrauwe van Joannes Vanden Berghe, laetende mynen zoon ende neve in huys (met) andere kynders vyf a ses in 't getal, my inbeeldende datter hun geen quaed en zoude gebeuren, gelyk het waer is geweest.

Dito Delie ons gehoort hebbende, stak met haesten eenige sacken vol, en syn wagen gelaeden hebbende, stack hem innewaerts den bosch, en alles was daer beter als 't huys; ongelukkeliik vergeet den sak met lynwaet en kynder hemden: de Franschen zorgden daer vooren.

Nauweliks waeren wy in den bosch getreden niet verre van het huys, of wy hoorden ter plaetse van Reninghelst een vervaerlik gerugt van schreeuwen ende tieren even als d'helle open gegaen hadde, roepende: *vive la nation! vive la liberté!*

Martin Gryson, die een weynig te lange ontrent de plaetse gebleven hadde, meynde te vlugten door den cour van het casteel om den weg van Vlamertinge te winnen, de deure open doende met eenen grooten yzeren ryngel die hy in syne handen hadde, wiert seffens met twee schoten door en door beyde syne handen geschoten, is t'Jpren naer 't hospitael geloopen, wel genezen, en daer naer connen spitten en delven.

## *Het Kasteel in brand.*

Het tweede werk was het casteel branden, hetwelke zy hebben doen branden met de meubels selve, bovendraegende, bedden, stoelen, gordynen, etc[a]; door den middel quam de cappe in vier, dese viel op d'eerste solder en soo voorts, daer was veel goed in 't casteel en alles wiert door de vlammen verteyrt: men hadde nog uyt voorzorge eenige kostelikke meubels als pendulen, posteleyn, gemetst in meuren en naer den brand alles

was bedorven, menigte bier en wyn van de beste qualiteyt, een tonne caffé bourbon van 1.100 L., twee stukken wyn in vaten, jmmers een magazyn van alles.

### *De Carmagnolen op het hof.*

Wij dan in den bosch zynde, in een moment quam d'hofstede vol peerden en voetvolk. Sy liepen seffens in 't huys, men schreeuwde, men tierde, men swoer, men sloeg alles open, Franchoys Delie tragtede se te paeyen met eten en drynken, deelde omtrent 12 croonen; 't was even eens, zy namen dat hun diende, liepen in den kelder, namen de boter potten, en naer de boter met hunne zuyvere handen uytgenomen te hebben, smeeten den pot met de reste buyten. Sy deden de jongens roepen: *Vive la nation! vive la liberté!* De vryheyd was waerlik groot.

Naer dese bende vertrocken, 'k naem zeer den tyd waer van te gaen zien naer de kynders, maer siende nog eenen hoop op d'hofstede comen, keerde wederom naer den bosch. De jongens en wilden in huys niet meer blyven van schrik, zoo dat wy verpligt waeren hun door een gat van d'haege in den bosch te steken.

Dese pluymden de reste, vonden twee stucken lynwaet op 't hoey gedoken, dit stond hun ook aen, en gingen daer mede weg. Ik hadde myn geld aen den soone gegeven, gelukkelik dat hy cael gekleed zynde, niet aengetast en wiert.

Rekent eens in wat schrik wy daer zaten vreesende altyd eene visite te hebben van die heeren, ik graefde myn montre tusschen twee plansoenen, myne handboeken onder een struyk, de reste van myn geld in een gat, d'huysvrauwe Joannes Vanden Berghe, haer geld, goude keten, onder een tronk, door het gerugt altyd verkruypende, en op 't eynde van 't spel vonden wy nog 't een en 't ander, en wy hebben veel moeyte moeten doen om alles te vynden.

Ontrent elf uren begeyrig zynde hoe alles ter plaetse was afgeloopen, settede my op den weg, maer comende ontrent het huys van Joseph Beyts, 10 a 12 Fransche

komen my tegen, ik sloeg om agter den hof van Pieter Ryckebusch, kreeg soodaenig den herteclop, dat ik my in den dyk nederlegde om adem te haelen.

Niet durvende naer de plaetse wederkeeren, ik ging naer d'hofstede Jacobus De Coninck, die ik alleen vond, en zeyde van geen nations gezien te hebben; alle de vrauwspersoonen waeren weg en de koeyen en waeren nog niet gemolken: hy hadde de beleeftheyd my eene tasse thé te maeken.

## *De Carmagnolen in de Kosterij.*

Aldaer nu draeyende op de velden, niet wetende waer my keeren, hoorde ik het droevig voorval van het casteel 't welke men sag vlammen; ik vlamde ook om te gaen zien de gonne die ik thuys gelaeten hadde, maer vreesende nog eene zulke ontmoetinge, zond jemant gevende twee permissie schellyngen, om te jnformeren hoe het met moeder, den ondermeestre en myn huys was afgeloopen. Den ondermeestre quam my vynden, en seyde my dat sy het ontstaen hadden met eten en drynken te geven, eenig geld te schieten aen d'eerste twelke 12 croonen gekost hadde. Myne moeder bad hun niet in stucken te slaen, twelke zy niet en deden. Sy opende alle de cassen ende camers, doorsogtense, en de kleederen hebbense wederom in de selve plaetse gehangen. Zy vonden eenige paer koussen die een weynig gestopt waeren, bekeekense en lieten se liggen. Heeren zyn heeren. Zulke wierden op 't leste onse beste.

Sy ruttelden op myne forte piano, moeder recommandeerde hun niets te breken. *Moeder*, zeyden zy, *daer zal niet gebroken worden*. De tweede casse, zy en wildense niet open gedaen hebben. Op de vaute trocken de schuyven open met plonderinge, dit was hun de moeyte niet weerd; maer een ander casken waer van ik den sleutel mede genomen hadde, braken zy open, en namen het geld die er in was, en lieten de reste.

Alle myne boeken en pampieren waeren ongehindert gebleven; maer onnoozelik vergeten hebbende eene

reliquie in zilver beslag, aen d'eene cant het afbeeldsel van den H. Joseph met het kyndeken Jesus, aen d'ander cant een stuksken van het H. Cruys, van Ste Donaes en eenige andere, hebben zy medegedraegen.

Een paer nieuwe schoen deden sy aen in moeders presentie, blyde zynde datse zoo wel pasteden, en den carmagnol liet de syne.

Dat eerlik en aengenaem gezelschap uyt myn huys vertrekkende, vraegden den ondermeestre mede om den weg te wyzen naer de calchiede van Vlamertinge. Dit peynde hun en durfden het niet weygeren: toonde hun den weg tot de Meessenstraete, zeggende dat hy niet voorder den weg en wiste, dat hy maer nieuwelik op de prochie was gekomen, men liet hem wederkeeren; maer een stap of thien gegaen hebbende, wiert al zyn geld gepluymt, pennemessen, etc[a], en alle de gonne die mede geweest hebben om de troupen den weg te wyzen, hebben de zelve voldoeninge ontfangen.

Naer dat exploit, hy quam ons haelen naer den bosch, waer wy nog besig waeren met ons goed op te zoeken, de beurse van jongvrauwe Clare Vanden Berghe was de leste, zy hadde een halven zak koorne aen den aermen belooft, missen aen Ste Antonius, mynen ondermeestre vondse zelve.

Het is moeylik iet te verbergen in de bosschen, hebbe dit by ondervinding bevonden'.

## *Uit den ouden taalschat.*

### Marteko.

**I**N zijn Confutatie oft Wederlegginghe van den Biencorff (Leuven 1598; f. 16) vertelt heere Jan Coens, pastor van Kortrijk, de volgende fabel om te antwoorden op een vraag van het 'Schaepken' betreffende het 'enckel woordt Godts' der Hervormden.

‘Ick segghe dat op eenen tijt alle de simmen wilden gaen eenen dans maken, ende wantmense overal hiet simmeken bloot-gat, zy namen een vingherhoet, om daer onder te dansen, opdat mense niet sien en soude. Maer den vingherhoet was te cleen, en al sochten sy daer al onder te cruypen, zyn en costen hun bloote poorte niet bedecken, ende der halven heetmense noch *simmeken blootgat*, tot op dese ure[1]. Alsoe doet desen biecorff-schrijver [Marnix], met alle zijn simmen, MARTICOEN ende Marticalueren: sy hebben eenen vingherhoet ghevonden, om hun al onder te decken [t.w. “het enckel woordt Godts”] ...maer tis eenen vingherhoet, hy is te cleene om alle ketters daer onder te schuylen, want hoe dat sy hun hier onder duycken willen, hun bloote poorte steeckt altyt uut’.

De Brugsche Rederijker Eduard De Dene spreekt ook van Martico in de fabel XXXVI (t'Schemijnckel ende Vos) van zijn Warachtighe Fabulen der Dieren (verschenen te Brugge in 1567):

> Tschemijnckel, twelck moest zyn naectheyt tooghen,
> Leyde den Vos voor ooghen
> Van zyn steert hem wat te deelne t'zynder noodt...
> De Vos ontzeyt hem, *Martico* bleef achter bloot.

In het tweede deel der Brugsche ‘Wonderbare Sermoonen’ van 1568, toegeschreven aan Broer Cornelis en uitgegeven te Brugge in 1578, krijgen de Lutherschen of Martinisten (aanhangers van *Martin* Luther) dikwijls den spotnaam *Marticoyen*; ‘Calvinisterije en Lutherije’ wisselen er af met ‘Calversteerterije en *Marticoyerije*’[2].

Een Marteko (uitspr. met klemtoon op *mar*) is een aap: het woord is nog heden in Vlaanderen genoeg gekend en gebruikt. De Bo zegt dat, in Vlaanderen, Marteko gewoonlijk ‘een jong aapje, een apejong’ is. In Zuid-Oostvl. echter wordt Marteko nooit bepaaldelijk voor het jong gebruikt. Verkleinwoorden zijn: *martjeko* en *marte-*

(1) SIMME: een aap. De benaming *simmeken blootgat* is geen vondst van pastor Coens doch een bekende zegswijze door Kiliaan geboekt en vertaald als *simia cluna*.

(2) In de uitgave van Deventer 1639, vanaf bl. 233 passim.

*kootje* (De Bo); in Zuidoostvl.: martekootse (mv.-tses, -tsies). Teirlinck vermeldt een meervoud *martekoots*. Zegswijzen zijn: Ge zijt juist als ne merteko! (Schuermans), Zoo leelijk als ne marteko. Smoelen trekken als ne marteko (leelijke gezichten trekken). G'en moet geenen ouden marteko leeren smoelen trekken (ge moet geen nutteloos werk doen: een oud mensch heeft ervaring genoeg). Zie de Idiot. van Joos en Teirlinck.

Vanwaar komt die eigenaardige naam? Het Middelnederlandsch levert geen bewijsplaatsen van zijn bestaan; de oudste getuigen zijn uit de 16e eeuw: De Dene, Wonderbare Sermoonen en pastor Coens.

Kiliaan vermeldt de woorden *martin, marte, merte, merteken* beteekenend aap, meerkat en sphinx (meermin). Daarnevens stelt hij de geleerde woorden mantichora, martiora en martichora: deze zijn latijnsche benamingen van een fabelachtig Indisch dier (grieksch marti-, mantichôras) dat aan het Perzisch ontleend is en menschenetend beteekent(1).

In den Reinaert heet de aap inderdaad *Mertijn die aap*, evenals in Reinke: *Marten die ape*. Verdam meent dat de oorsprong van deze benaming in een volksetymologie moet gezocht worden, ‘gelijk uit de verschillende vormen blijkt’ door Kiliaan opgegeven (Mnl. Wdb. v. Martijn). Dit is echter zoo weinig blijkbaar dat Vercoullie de volgende afleiding uitdenkt: Marteko is ontstaan uit fransch *marticot*, dat zelf ontleend is, met romaniseering van 't suffix, van Mnl. *Marteken*, naam van den aap in de diersage.

Dezen doortocht door het fransch acht de geleerde noodig wegens de romaansche gedaante van den uitgang. Het Wdb. der Ned. Taal zegt wel dat een vorm *martico(t)* in het fransch niet aangewezen is, doch het Waalsch kent toch maurtiket (Verviers), maurtikot (Namen), maurtecot (Jodoigne) benevens mârtikène ‘apin’ (Verviers)(2).

(1) Wdb. der Ned. Taal IX, 271.

(2) J. Defrecheux. Vocubulaire des noms wallons d'animaux, bl. 90 (Luik z.d. 3e uitg.). *Dictionnaire liégeois* van J. Haust konden we niet raadplegen.

Wij weten niet hoeverre deze vorm marticot op fransch taalgebied bekend is; de groote fransche woordenboeken vermelden geen dergelijk woord.

De vraag is nu: of deze waalsche vormen uit het nederlandsch Marte, Marteken ontstaan zijn en dan op hun beurt den nieuwen vorm Marteko aan de Vlaamsche tongvallen zouden geleverd hebben?

Martico verschijnt echter zoowel bij De Dene (1567) als bij pastor Coens (1598) als een *eigennaam* van den aap in een fabel van classieken inhoud (De Dene) of van eigen vondst (Coens). De naam kan dus heel goed bij ons, in Vlaanderen zelf, in onze letterkunde of op ons tooneel, ontstaan zijn. De oude mv.-uitgangen -*coen*, -*coyen* schijnen zulks te bevestigen. *Martico* ware dan op te vatten als een bewuste letterkundige (misschien rhetorisch boertige) omvorming van den ouderen letterkundigen naam van den aap t.w. *Martijn* van den Reinaert. Die benaming zou vanaf de 16e eeuw in al de Zuidnederlandsche, en ten slotte ook in sommige Waalsche tongvallen doorgedrongen zijn.

Is deze nieuwe uitleg ernaast of ernevens?

Hoe bevorderlijk ware het, hierover de meening te vernemen van Dr Jan Grauls die, in zijn leerrijke ‘uitstapjes naar het Walenland’(1), zooveel verrassende punten van overeenkomst tusschen het Waalsch en het Vlaamsch wist op te sporen!

A.V.

## Sint Bernardus en ‘zijn preekstoel’ te Nieuwpoort.

**D**E Sint-Maartenskerk te Ieper en de parochiekerk van Nieuwpoort werden, rond het jaar 1500, verrijkt met een prachtigen eikenhouten preekstoel. De beide meubels waren geheel op elkaar gelijkend, zoowel in hun algemeenen bouw als in de keus en den

(1) Verschenen in de jaargangen VI-X van de Handelingen van de Kon. Commissie voor Toponymie en Dialectologie.

stijl der kunstig gesneden tafereelen die de kuip versierden. De beide stukken zijn zeer waarschijnlijk het werk van éénzelfden onbekenden, misschien leperschen, meester.

De predikstoel van Ieper werd, in den loop der 18e eeuw, afgedankt en ergens in een hoek geduwd; immers de nieuwe smaak wilde een 'modern' meubel. De heer Carton van Winnezeele (Fr.-Vlaanderen), die in 1804 kerkmeester van Sint-Maartens was, liet den verwezen ouden preekstoel naar de beroofde kerk van zijn parochie overbrengen. Alleszins verhuisde het kunstwerk omstreeks 1804 van Ieper naar Winnezeele waar het tegenwoordig nog in de nederige parochiekerk staat.

Die verhuizing moet nagenoeg onopgemerkt gebeurd zijn; immers in latere jaren meenden oudheidkenners den preekstoel te herkennen in zijn weerga te Nieuwpoort! Voor deze zegslieden en schrijvers moest de verhuizing naar Winnezeele dus teenemaal onbekend zijn.

'Een oudheidkenner beweert dat de kansel voortkomt van de Sint-Maartensabdij te Ieper...' schrijft COUVEZ in zijn Inventaris der Oudheden van West-Vlaanderen (1852).

Naderhand (1864) poogde IWEINS de zaak klaar te trekken. Op zijn aanvraag ondernam de pastoor van Nieuwpoort opzoekingen in het kerkarchief, doch zonder eenigen uitslag.

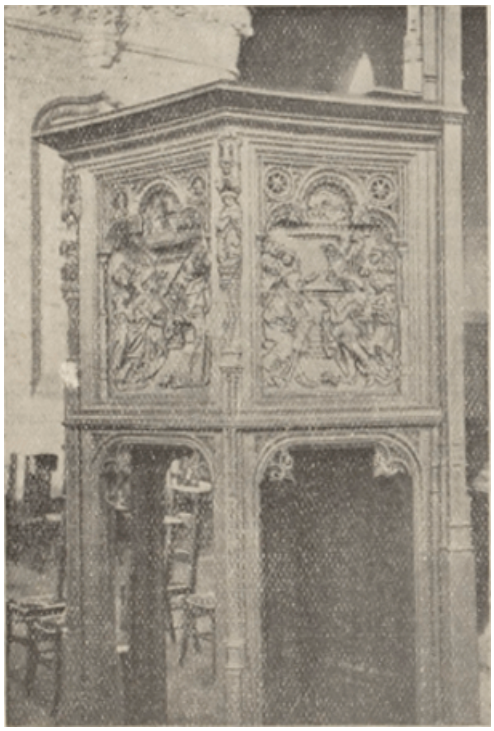
DUCLOS in Rond den Heerd (VII, 1872, bl. 116) weet ook nog niet dat de oude Iepersche preekstoel sedertlang te Winnezeele staat(1).

Anderdeels leeft er een overlevering die wil dat de St. Bernardus, op zijn reis door Vlaanderen, gepredikt heeft te Nieuwpoort en dan nog wel in den schoonen

(1) In Frankrijk kende men al vroeg de herkomst uit Ieper. De Oudheidk. Inventaris van het Département du Nord vermeldt reeds in 1863 deze herkomst. E. Theodore wijdde een ernstige studie aan kerk en preekstoel van Winnezeele in de Annales du Comité Flamand de France, t. XXX, 1912, bl. 395-415.

t.o. 74

(Bijblad Biekorf 1937, 3)



DE PREEKSTOEL VAN NIEUWPOORT
naar het model van den ouden ‘St. Bernardus' preekstoel’ gesneden, na den oorlog, door meester P. Hinderyckx.

Binder.: deze prent rechtover bl. 74.

preekstoel die, met heel de parochiekerk, in den oorlog 1914-18 vergaan is[1].

COUVEZ teekende, op het gezag van den vermelden 'oudheidkenner', in zijn Inventaris aan 'dat St. Bernardus in dien preekstoel te Ieper' zou gepredikt hebben: hij zelf oordeelde echter dat deze meening gewaagd was. IWEINS kreeg ook de bevestiging dat 'volgens een stadige overlevering, de preekstoel van Nieuwpoort de eigenste is waarin St. Bernardus te Ieper gepredikt heeft'[2]. DUCLOS verkondigde weldra luidruchtig dat St. Bernardus niet kan gepredikt hebben in een kansel die eerst ruim driehonderd jaar na zijn dood kan gemaakt zijn!

Opmerkelijk is dat deze schrijvers, in de jaren 1852-1872, alleen de overlevering kennen die wilde dat St. Bernardus *te Ieper* gepredikt had in den preekstoel die naderhand in de parochiekerk van Nieuwpoort terechtgekomen was.

In de Nieuwpoortsche overlevering moet dan weldra het 'historisch' bestanddeel '*te Ieper*' weggevallen zijn; de mondelinge overlevering betreffende den preekstoel zal eenvoudig gewaagd hebben van: 'Sint Bernardus heeft er nog in gepreekt'.

Mgr C. CALLEWAERT die een geleerd onderzoek aan St. Bernardus' reizen in Vlaanderen wijdde, stelde dan ook, in 1902, de volgende vraag met het antwoord erbij:

'Heeft S. Bernardus *te Nieuwpoort* gepreekt? Voor wie den ijver en het karakter van den heilige kent, is deze overlevering niet onwaarschijnlijk: doch de oude getuigen ervan zijn mij onbekend. Deze overlevering is echter alleszins mis waar zij den abt van Clairvaux wil

(1) Naden oorlog heeft de Brugsche meester Prosper Hinderyckx een nieuwen preekstoel gesneden, naar 't model van den ouden en van den Winnezeelschen. Een kunstige herschepping, uitvoerig beschreven in Ons Volk Ontwaakt 1928, bl. 650-666.

(2) De *prediking* van St. B. te Ieper is historisch waarschijnlijk. De aangehaalde werken zijn: A. Couvez. Inventaire des Objets d'art... de la Fl. Occidentale, bl. 532 (Brugge 1852). H.M. Iweins. Monographie du Couvent des Fr.-Prêcheurs à Ypres, bl. 44 (Ieper 1864).

doen preeken in den kansel die tegenwoordig [1902] in de kerk van Nieuwpoort staat, en alleszins niet ouder is dan van het einde der 15e eeuw'(1).

Wij meenen nu de getuigen van de Nieuwpoortsche overlevering gevonden te hebben, de *eerste* getuigen: en oud zijn ze alleszins niet! Wij slaan het pastoreel register open dat op het stedelijk archief bewaard is(2), en, tegenover de eerste bladzijde, lezen wij een nota van de hand van pastor Jooris, die te Nieuwpoort stond van April 1804 tot 1840. De latijnsche tekst luidt:

'*Ex ore spectabilis Domini* WALWEIN-DEVOS *antiquarii Yprensis, scimus suggestum Ecclesiae nostrae olim Ipris in Ecclesia S. Martini collocatum fuisse et S. Bernardum ibidem in eo conciones ad populum habuisse. Pro memoria*'.

(Vertaald: Uit den mond van den eerzamen heer Walwein-Devos, oudheidkenner van Ieper, weten wij dat de preekstoel van onze kerk eertijds in St.-Maartens te Ieper gestaan heeft en dat St. Bernardus er sermoenen tot het volk in gehouden heeft. Ter Memorie).

Deze nota is gevolgd door een andere die gedateerd is van 2 Sept. 1835 (intrede in de nieuwe sacristij). De nota betreffende den preekstoel moet dus door pastor Jooris tusschen 1804 en 1835 in het register geschreven zijn.

Waarschijnlijk is de 'oudheidkenner' wiens getuigenis Couvez aanhaalde, niemand anders dan de heer Walwein van onze nota. Meer nog. De algemeene Inventaris van Couvez is een samenvatting van afzonderlijke inventarissen door plaatselijke ambtenaren bij het Provinciebestuur ingediend. De plaatselijke inventaris van Nieuwpoort zal waarschijnlijk de nota van pastor Jooris

(1) Verslag (fransch) van het XVIe Oudh. en Geschiedk. Congres gehouden te Brugge in 1902, bl. 432.

(2) Nr. 3138 oud archief Nieuwpoort. 'Copiae diversorum contractuurn etc...' Het register bevat allerlei oorkonden, overgeschreven door heer Jacob Heyndryx, kapelaan te Nieuwpoort, op last van zijn pastor heer Franciscus Meeze; begonnen anno 1660 en later door anderen aangevuld, zoodat het een soort *Liber Memorialis* vormt.

betreffende den preekstoel medegedeeld hebben. Couvez heeft ze overgenomen met weglating van den naam van den oudheidkenner en met toevoeging van een zeker voorbehoud.

Van zijn kant zal pastor Jooris de mededeeling van den heer Walwein niet verzwegen hebben(1).

Aldus ontstond en groeide, mondeling en schriftelijk, de legende van Sint Bernardus' prediking te Nieuwpoort. De oudheidkundige legende van den ‘preekstoel uit Ieper’ heeft de historische legende van ‘Sint Bernardus' prediking te Ieper’ medegetrokken naar Nieuwpoort, alwaar een nieuwe, jonge legende ontstond van ‘Sint Bernardus'prediking *te Nieuwpoort zelf*’. Het is dus blijkbaar aan de oudheidkundige verwarring uit de jaren 1804-1835 dat Nieuwpoort zijn overlevering van een bezoek en sermoen van Sint Bernardus te danken heeft.

C.D. - A.V.

## Aftelrijmen in het Brugsche.

**U**IT de volgende verzameling afgeluisterde rijmen moge blijken hoe de kinderen bij hun spel de ‘aftelderkes’ niet kunnen missen. De vele wijzigingen binnen éénzelfde groep getuigen hoezeer die rijmpjes leven en verspreid zijn. Ik deed mijn best om zoo trouw mogelijk neer te pennen, alle aftelrijmpjes zooals ze *heden* nog, in en rond Brugge, op de kinder-

(1) De ‘*olim*’ (eertijds) kan door den heer Walwein niet nauw bepaald geworden zijn. Pastor Jooris, die vóór de Fransche Revolutie te Nieuwpoort onderpastor geweest was, moet deze ‘*olim*’ alleszins verstaan hebben als van vóór zijn tijd. - Iweins a.w. bl. 59 b.c. meent dat de preekstoel van de Predikheerenkerk eerst in 1794 door de S. Maartenskerk aangeworven werd. Niets bewijst echter dat deze preekstoel de onmiddellijke opvolger van den Winnezeelschen zou geweest zijn.

lippen voortleven. Onze Vlaamsche folklore van kinderspel en kinderlust ten bate!

## 1e Groep.
## *Onder de groene boomen...*

De aftelrijmen die aldus beginnen kunnen we, naar den inhoud, in twee reeksen schikken:

### 1. Waar er sprake is van '*een Engelsch schip*'.

1. Onder de groene boomen
   Lag er een Engelsch schip
   De Franschen waren gekomen
   Ze waren niet beter of ik
   Un, deux, dik
   Zeven karren stik
   Zeven karren boemlala
   Un, deux, dik.

2. Onder de groene boomen
   Daar lag er een Engelsch schip
   De Franschen waren gekomen
   Ze waren zoo rijk als ik
   Een hoed van plumen
   Een hoed van testament
   'k Ben zoo lange soldaatje geweest
   En nu ben'k kapitein
   Van lerre den duvele
   Van lerre den daffele
   Pif, poef, paf
   In Jantje's zijn zak,
   En gij zijt af,
   Om... te spelen.

### 2. Waar er sprake is van '*een hondje dood*'.

Hier en daar zijn er wel uitdrukkingen die voor volwassenen wat onkiesch klinken, doch de kinderen hechten daar dezelfde gedachte niet aan. Ge moet maar eens afluisteren hoe natuurlijk ze die deuntjes aftellen!

3. Onder de groene boomen
Daar lag er een hondje dood
Zijn sterretje was vervrozen
En 't lag met zijn kontje bloot.

't Kwam daar een patere
Hij smeet dat hondje in 't watere
't Kwam daar een puid
Hij trok dat hondje daar uit
't Kwam daar een beenhouwer
Hij kapte dat hondje zijn sterretje af
Danke zei dat hondje
Mijn sterretje is van mijn kontje.

4. Al onder de groene boomen
Daar lag een hondje dood
Zijn sterretje was vervrozen
En heel zijn kontje bloot.
Er kwam daar een zagere
Hij zei dat hondje is magere
Dan kwam Jan den doenker
Hij zei dat hondje is droenke
Dan kwam Jan den timmerman
En kapte dat hondje zijn sterretje d'er van
Danke zei dat hondje
Mijn sterretje is van mijn kontje.

5. Onder de groene boomen
Lag er een hondje dood
Zijn sterretjen af en zijn gatje bloot
't Kwam daar een maloenke
Ze zei dat hondje is droenke
't Kwam daar een patere
Hij smeet dat hondje in 't watere
't Kwam daar een puid
En hij trok dat hondje er uit
't Kwam daar een timmerman
Hij kapte dat hondje zijn sterretje van
Dat hondje zei:
'God loon je man
Omda'je zoo goed j'n ambacht kan'.

## 2e Groep.
## Waar er sprake is van '*Mijnheer De Witte*' en '*de brugge*'.

Het eerste lijkt een samenraapsel van verschillende deuntjes om het zoo lang mogelijk te rekken.

1. Onder de brugge
Lag er een mugge
Met heur muile wijd open
Zeven ezels
Zeven kwezels
Kwamen daar uit gekropen
Van Napoleon, van Napoleon
Is mijnheere de Witte niet thuis
Neen hij is gaan wandelen
Al wat dat hij tegen komt
Zes ijzeren mannetjes
Zes patlapannetjes
Twee kinders zonder ziel
Abraham de dertien
Mijn ziel is in den hemel
Verre van in den kemel
Verre van in de bonte kraai
Kletse, kletse den hemel is toe
10-20... 100 En gij zijt af.

2. Achter de kerke staat er een huis
Is mijnheere de Witte niet thuis
Neen hij is gaan wandelen
Raad eens wat hij tegenkwam
Twee ijzeren mannetjes
Twee potten en pannetjes
Twee meisjes zonder ziel
Acht en acht is zestien.

3. Onder de brugge
Lag d'er een mugge
met heur muile wijd open
Zeven ezels
Acht kwezels
Waren er in gekropen
En hij is daarmee door heel de stede geloopen
Met een helsch gedruis
Al door Sinte Kruis.

- Voor de 1e groep, vgl. De Cock-Teirlinck, Kinderspel en Kinderkist IV, 218 en 273: VIII, 238. Voor de tweede groep IV, 176 en 192; VIII, 250.

*('t Veroolgt)*

MAGDA CAFMEYER.

## Sint Maarten en Sint Niklaas.

**W**AAR is 't Sint Maarten, en waar Sint Niklaas die geschenken voor de kinders brengt? Op de vraag hierboven bl. 55 gesteld, zijn er van t'allen kante mededeelingen binnengekomen. Hier volgen de bijzonderste.

VEURNE. - De twee worden hier gevierd, doch er is een verschil.

*Sinte Maarten* wordt door de kinders aanzien als een armere heilige dan Sint Niklaas. Daarom brengt hij maar 'sneukelgoed' d.i. chocolade, koeken en allerhande suikergoed. Voor hem hangen de kinders hun kousen aan een stoel en die vinden ze 's morgens dan gevuld met dit suikergoed, gewoonlijk in papiertjes gedraaid.

*Sint Niklaas*, de rijke heilige, brengt benevens suikergoed ook 'speelbucht'. Voor hem zetten ze tellooren op tafel en hangen zooveel hun kousen niet.

Voor alle twee zetten de kinders een mand met raapschellen of iets dergelijks voor *Sinte Maartens* EZELTJE en *Sint Niklaais*'PEERD.

Op St. Maartens- en St. Niklaasavond vergaderen de kinders op den hoek van de markt en trekken klokslag zes ure door de straten van stad al zingen, Sinte Maartens- en Sint Niklaaisliedekens. Voorop een hoop bengels, echte rakkers, elk met twee oude pothullen die ze op malkaar doen kletsen. Dan volgt heel de bende met lanteerntjes van papier of van uitgehaalde beeten waarin een keerske brandt. Dien avond zelf gaan ze nog een tweede maal rond 'om te bedanken', maar er zijn er dan niet veel mede[1].

Hoe komt het dat beide heiligen sedert lang te Veurne gevierd worden? Misschien om de volgende reden.

(1) Naden oorlog (1918) hebben ze te Veurne, als viering van den Wapenstilstand den 11 Nov. (St. Maartensdag) wat uitgebreid. Er ging een muziek mee en er kwam achteraan een verkleede St. Maarten te peerde. Maar 't eigenaardige was dan, dat de St. Maartensliedjes wegvielen voor 'pas redoublés'.

Veurne lag in 't bisdom Ieper, en dus moest St. Maarten gevierd worden. Doch St. Niklaas was de patroon van de hoofdkerk en de abdij, en dus de bijzonderste?

C.D.

NIEUWPOORT. - *St. Maarten* is van overouds te N. gevierd. Tegenwoordig ook nog, maar de oude gebruiken verdwijnen.

Een goê dertig jaar geleden kwamen al de kleine bubbels van de straat of de wijk 's avonds te zamen en liepen de stad af met keerskens. De rijkemans-kinders zetten die keerskes te branden in papieren (venitiaansche) lanteernen. De arme kinders gingen bij een boer een groote ‘voederbeet’ schooien om St. Maarten te vieren. Ze sneden den top van de beet af, haalden er 't binnenste uit, maakten twee oogen en een neus en een mond op den buitenwand en plantten toen hun oordjekeerske daarin. Ze slingerden die beet aan een einde ‘zakkeband’ (touw) en toen liepen ze met bendetjes de straten af al zingen:



Sinte Maarten zonder hoofd
eet zoo geern smuis(* gestoofd,
smuis gestoofd met rapen,
't doet zijn hollegatje gapen,
maar de rapen waren zoo heet
zoo heet
dat Sinte Maarten heel zijn broek
vol sch...t.

Ofwel het bekende liedje van: ‘Sinte Maartensavond, den torre gaat mee naar Gent...’

In den thuis zelf werd St. Maartensavond gevierd. Men had het avondeten binnengespeeld en was te wege naar bed, als almeteens, onder de tafel en over den vloer rond, de kleine St. Maartensappeltjes rondgestrooid overal rondbolden. Niemand wist vanwaar ze kwamen. We wierpen ons op die appels en almaar door stonden Vader en Moeder dan te roepen: ‘Zie daar vallen er nog!’ en binst dat we naar dien kant uitkeken, vlogen de appels uit broekzak of schorte een anderen kant op.

(* Gestampte aardappelen.

*Sint Niklaas* werd hier ook steeds gevierd, in den aard van St. Maarten. Den vooravond liep men de stad af al zingen van ‘Sinte Klaai van Tolentijn enz.’ (het gekend rijmpje). Maar zonder licht. Thuis werden schoentje of kloefje gezet. Ieder kind had zijn stoel; daaronder de schoe of de klomp met een raap of een wortel of een beetje hooi daarin. Ook Vader en Moeder ‘zetten hun stoel en hun kloef’.

Den volgenden morgen waren raap of wortel en hooi verdwenen; op de stoelen lagen de sinaasappels, speculoos, de ‘vollaards’ met een steentje beplakt. Er waren kleine en groote ‘steentjes’, met kleurige figuurtjes versierd.

Kinders gingen ook den dag te voren bij hun peter en meter hun schoentje zetten om 's anderendaags hun St. Niklaai te gaan halen. - J.F.

BRUGGE. - Hier worden beide heiligen als kinderpatroon gevierd.

Op St. Maarten smijt de heilige 's avonds de deur open en werpt appelen, noten en kastanjen voor de kinderen.

De groote kindervriend is echter St. Niklaas. 's Avonds zetten de kinderen hunne kloefjes gereed met rapen en wortels voor den ezel van den heilige. 's Nachts rijdt de heilige met zijn ezel beladen met snoepwaren en speelgoed over de daken, en gevolgd door zijn zwarte knecht Nicodemus. Hij ledigt de kloefjes en brengt speelgoed en snuisterijen voor de brave kinders. - D.S.

Te Sijsele (bij Brugge) is 't St. Niklaas die de geschenken brengt. Doch bij het ‘goê volk’ gaan de kinderen ook op St. Maarten hun kloefje zetten *bij peter en meter* of bij goede kennissen. - R.V.

KORTRIJK. - St. Niklaas brengt de geschenken. Zijn knecht *Nicodemus* is niet zwart en is vriendelijk voor de kinders. Reeds weken vóór zijn feest komt de heilige nu en dan (meest den zondagavond) ‘smijten’ in huis als de kinders braaf zijn. De kinders zetten ‘*hun panderke*’ thuis, en bij peter en meter. Voor de stoute kinders brengt hij (vóór zijn feest nog) een grove zak: daar

worden de stouteriks ingestoken en *de duivel* komt er achter en pakt ze mee naar d'helle! Nicodemus daarentegen verzamelt de ‘rapen en karoten’ uit de ‘paanders’ en zorgt voor het ezelke en helpt ook uitdeelen.

St. Maarten brengt geen geschenken. Vroeger heb ik de kinderen uit de volksbuurten met vuurpotten en lanteerns weten St. Maartensavond vieren. - B.V.

- Voor verdere antwoorden gelieven de belangstellende lezers op de volgende bijzonderheden te letten:

Brengt St. Maarten, waar hij nevens St. Niklaas als geschenkbrenger gevierd wordt, geschenken in 't ouderlijk huis of alleen buitenshuis, bij peter en meter e.a.?

Op welk rijdier, peerd of ezel, verschijnen de twee heiligen?

H oe heet de? necht van St. Niklaas? is hij zwart of wit? hoe is bij tegenover de kinderen gezind?

Wat ‘zetten’ de kinders: kloef, schoen of korf?

De plaats en tijd (vroeger of tegenwoordig) telkens nauwkeurig aanduiden a.u.b.

Krijgen we geen antwoorden uit het Iepersche en Poperingsche?

B.

## Boekennieuws

### - L. Willems, Regentes. *Kleederdracht en Weverij door de eeuwen heen*. Brugge, Uitg. Karel Beyaert, 1937. 172 blz. = Fr. 20.

Een uitstekend leerboek voor de meisjes op de hoogere vak scholen. De geschiedenis der kleederdracht wordt behandeld in het klassieke raam der vier tijdvakken. De methodische ontwikkeling der verschillende hoofdstukken verraadt de ervaren leermeesteres. De heldere en keurige beschrijving steunt op een grondige kennis van het vak. Dit handboek beantwoordt blijkbaar aan een bepaald programma. Immers vanaf de Middeleeuwen zijn alleen de *mododrachten* behandeld. Zou de Schr. toch niet, in een volgende uitgave, een bladzijde kunnen inlasschen over *volksdrachten* en hun verhouding tot de mododrachten?

De Uitgeversfirma haalt eere van haar werk én om den verzorgden druk en smaakvollen omslag, én bovenal om den

overvloed van keurige en kunstige teekeningen die het boek versieren.

Het werk zal zeker met open armen ontvangen worden in de vakscholen waarvoor het bestemd is; tevens kunnen alle leeraars in de geschiedenis er veel uit halen om er hun lessen aangenaam en boeiend mede te maken. - B.

- FRIEDRICH ZOEPFL. *Deutsche Kulturgeschichte*. Bd. II. Vom 16. Jahrhundert bis zur Gegenwart. Met één groote kleurplaat en 296 prenten in den tekst. Lex.-8°, XXII-712 blz. Freiburg i.B., HERDER, 1937. In linnen stempelband Mk. 16. (25% afslag).

In het middelpunt van dit werk staan niet de historische gebeurtenissen, doch de mensch in geheel de ontwikkeling van de beschaving. Denk- en doenwijze van het volk in zijn verschillende standen leggen tusschen de 16e en de 20e eeuw een grooten weg af. Schr. slaat niet enkel de bakens van dezen weg, doch geleidt ons doorheen het bonte historische landschap en knoopt met alle voorbijgangers, ambachtslieden en wijsgeeren, postiljons en schoolvrouwen, boeren en magistraten, vriendelijke en boeiende gesprekken aan. Wij worden binnengeleid in de burgerlijke huiskamer en de statige abdijkerk, uitgenoodigd op een volksche kermis te lande en een muziekavond in een salon vol complimenten. Toch staan we voortdurend, met hart en geest, in het wereld-woelen 'wiens stormen en stilten ons aandoen, wiens branding op ons breekt' en ons de taak der toekomst voorzingt.

Schr. bezit een verbazende kennis van de bronnen en de geleerde werken. Toch stoot men nergens op een bloote ophooping van bouwstoffen; de beschouwingen zoowel als de beschrijvingen, zijn verwerkt in een levendig verhaal waaruit ten slotte, in stevige omlijsting, de ontwikkelingsgang van volksgeest, volksgemoed en volksbedrijf afgeleid wordt. De overvloedige en treffend uitgekozen prenten zijn een weerspiegeling en tevens een bestendig aanwezige bewijsgrond van het verhaal. De uitgeversnaam HERDER staat borg voor de keurige uitvoering van druk en illustratie.

Voor de kennis van onze Vlaamsche geschiedenis en beschaving is er in dit werk zeer veel te leeren.

Dr. K.R.

## Mengelmaren

*Weverslied*. -

Djoos Vereeke reed te peerde
op nen hond die tuchtig was;
en hi vloog mee z'n gat in d'eerde
da zijn haar geblonken was.

Het weerklinkt soms nog bij een ouden thuiswever, maar ik kon niet achterhalen welke de andere strofen zijn mogen. Kent een lezer van Biekorf andere strofen van dit eigenaardig lied, of andere we versliederen die nog door sommige thuiswevers gezongen worden?

Het lied staat in de maat van twee tijden. De lade wordt toegetrokken bij 't zingen van 't eerste woord - den sterken tijd - en de lade wordt naar den rietkam gestooten op den zwakken tijd.

Ik herinner mij dat het lied steeds werd gezongen ‘con furore’ wanneer de thuiswever begon te hongeren, te dorsten of moe te worden. Het moest soms dienen tot laatste zweepslag bij 't bereiken van 't vooropgestelde duim - peil.

## Uithangborden. -

In 1930 werd in de gemeente Poucke (waar Henri Van Doorne woonde, de leerling van Gezelle), een uithangbord gevonden uit de 17de eeuw.

Het luidt:

> ‘Willecomme altemaele in desen taveiren
> die fraey drinken ende wel betaelen wilt
> lustigh smeiren ende sitten op den bierbanck.
> ick blaese den in en den uytganck’.

De hoornblazer - een koperfiguur dat met ijzeren pinnen onderaan het opschrift gevestigd was - is verdwenen.

Dit merkwaardig stuk is thans in het Museum van Deinze ondergebracht. Naar ik hoorde waren ook elders zulke uithangborden, met nagenoeg denzelfden tekst, bekend. Kent iemand een oud uithangbord uit West-Vlaanderen, dat een gelijkaardig opschrift draagt? Het zou er op wijzen dat deze uitsteekborden in de 17de eeuw tot eene ‘mode’ behoorden.

G.P. BAERT.

## Koppagie. - Laveeren.

Dit woord beteekent inderdaad: scheepsbemanning; hierboven bl. 56. Let er op dat het w. hoegenaamd niet afstamt van *kop* (b.v. bemanning van zes ‘koppen’!)

Langs de kust hooren we nog zeggen: *kappagie, koeppagie, kippagie*. Zooals *koppagie*, zijn dat ontaarde vormen van 't fr. *équipage*.

Andersom staat het met het w. *laveeren*.

Laveeren beduidt: bij tegenwind zigzagswijze opzeilen, op- ‘loeven’ beurtelings over den eenen en den anderen boeg. In den ouden tijd heette dat: *loveren, loeveren*; dit is een frequentatief dat beteekent: ‘herhaaldelijk van loefzijde ver-

anderen'. *Laveeren* komt van *loeveren*, en niet - zooals nogal wordt aanveerd - van 't fr. *louvoyer*. Waarheid is dat 't fr. *louvoyer* eveneens van *loeveren* - doch bij overname - voortkomt. De loefkant van 't zeilschip is de zijde langswaar de wind binnenkomt. De andere zijde heet lij- of liekant.

E.d.S.

## Peerdemande. Asschemande. Kansel. - *Vgl. hierboven bl. 54.*

- In Veurne-Ambacht en het Poperingsche kent men:

1. de twee oorige mand, geheeten *twee-oore-mande* en *asschemande*: waarschijnlijk de mand vroeger gebruikt om de assche te verzamelen, die gehaald werd uit de vroegere open houtvuurtjes (deze waren, vóór den oorlog, nog op veel plaatsen in gebruik). Te Merkem en omstreken zal men meer spreken van een *dragmande* (dragen).

2. de één-oorige mand, geheeten *kansel*: alleszins in het Poperingsche en Veurnsche. Te Koekelare zullen ze spreken van een *erpelmande* (aardappelmand). Zie den uitleg van Dr. Vermeersch op *potiemande*, hierboven bl. 54. - W.V.

- De *asschenmande* (Veurne - Nieuwpoort - Diksmuide) is een groote mande met twee ooren en van ongepelde wissen; lijk elders die peerdemande. Mijn vriend Mr. V.H. meent dat de naam voortkomt van de mand gebruikt *als maat* om asch te meten, vooral houtasch gebruikt als meststof. Hij zei me dat ze bij hem thuis (Diksmuide) nog een tijd handel gedreven hebben in houtasch, en dat ze zulk een mand als maat daartoe gebruikten.

De andere mande, *kanselmande*, is ook uit ongepelde wissen gemaakt. - C.D.

- Te Nieuwpoort kennen we ook die twee soorten manden: De mande met de boogde oore is hier de *eenooremande*, of te boere de *beutermande* (deze is echter uit witte, gepelde wissen gemaakt). De andere groote mande met twee ooren heet hier de *bagge* of *korf*; zij is uit rauwe groene wissen gevlochten. Dezelfde mande uit witte wissen heet de *waschmande*, waarmede men de waschte naar het bleekplein draagt. - J.F.

- In de Leiestreke gaat de zegswijze

'Er gaan veel zeggen in nen zak' hetgeen door den toe gesprokene steeds beaamd wordt met:

'En nog meer *in 'n peerdemande zonder bom* (bodem)'.

Dit beteekent zooveel als: 'Praten zijn geen oorden'.

G.P.B.

## Kutsen en Ketsen. - Zie hierboven bl. 55.

- KUTSEN wordt hier te Nieupoort enkel gezegd voor 'boter en eiers opkoopen'. De *kutser* is de koopman, de *kutsege* zijn vrouw.

C.D.

- KETSEN in de vaartstreken is 't gewone woord om het trekken met een peerd van een vaartschuit (binnelander) te beteekenen. De '*ketser*' hield een of twee peerden, en deed bijna niets anders dan binnenschepen ketsen d.i. van de eene naar de andere plaats trekken. Ik heb te Nieupoort twee ketsers gekend die niets anders deden.

Het touw dat van het schip aan den zwinkel der peerden gebonden was, heette de *ketslijne*. En de trakelweg langs de vaart was de *ketsweg*.

In de jaren 1900-1910 betaalde men voor 't ketsen van een binnelander van Nieupoort naar Veurne en terug, zes frank per peerd.

De 'scheepkens' die in dien tijd nog volk vervoerden van Nieupoort naar de processie van Veurne, werden met twee koppels peerden geketst die elk de helft van den weg deden.

J. FILLIAERT.

## Van vruchten droomen... -

'k Vertelde (nu te wintertijde) dat ik gedroomd had van een boomgaard vol appels en peren. Mijn vrouw zei daarop een spreuk die zij zelf nog gehoord had:

Vruchten vóór tijd
is een trouwe of een lijk.

P. Brugge.

## Soorten chicoreien. -

Wat zijn *uitkijkers, sprietelingen, opschieters*? 'k Heb dat nog gehoord in 't Roeselaarsche, maar ik kan geen juiste beteekenis ervan vinden.

J.G.

SCHUURPIT zeggen ze te Oostende voor ndl. Spuidok, fr. bassin de chasse.

# [Nummer 4]

## Het klooster der Annonciaten te Nieuwpoort.

### I. Zijn ontstaan.

**H**ET klooster der Annonciaten was te Nieuwpoort gelegen aan den westkant der Hoogstraat nagenoeg rechtover de huidige school der Arme Klaren. Het was een uitgestrekte eigendom die doorliep tot in de Kokstraat.

Het klooster werd afgeschaft in 1783 en de Zusters vertrokken het volgende jaar.

De oorsprong van dit klooster is een ingewikkelde geschiedenis, om de goede reden dat de oorspronkelijke bewijsstukken niet meer bestaan.

Inderdaad wij moeten ons bijna uitsluitend steunen op de getuigenis van Mathias Reynoudt, een kroniekschrijver uit de XVII$^{e}$ eeuw. Hoewel Reynoudt zijn bronnen niet opgeeft, toch is hij betrouwbaar. Hij was immers griffier van Nieuwpoort, en als rechtskundige wist hij het zekere van het onzekere te scheiden. Hij

werkte geheel zijn leven op het Stadhuis en hij moet daar, en wellicht ook in het klooster, de bewijzen gevonden hebben waarop hij zijn verklaringen steunt. Hij was 60 jaar oud toen hij zijn boek liet verschijnen waaruit wij hier het volgende overschrijven:[1]

> 'In Santhove[2] was noch een capelle, die stont op t' hoogste van de plaetse, alwaer de inwoonders hadden een pastoor ofte priester die aldaer dede den goddelycken dienst diversche jaeren, welcke capelle daer naer ghegeven is gheweest aen devote vrouwspersoonen, alwaer sy ellynkens een clooster ghemaekt hebben, die ghenaemt wierden de Graeuw-Sustersboven'.[3]

Wauwermans, in zijn 'Atlas des Villes de Belgique' voegt bij deze verklaringen van Reynoudt nog een bijzonderheid die wij niet onopgemerkt mogen laten voorbijgaan.

De priester die de kapel van Santhove bediende, stond - aldus Wauwermans - onder de bevoegdheid van den pastoor van Lombardie (Lombardsijde).

Wauwermans wijst, jammer genoeg, geen bronnen aan. Zijn bewering is nochtans aanneembaar. Een eeuwenoude legende houdt inderdaad staande dat een aanzienlijk gedeelte der bevolking van Lombardie zich in het begin der jaren 1100 te Santhove ging vestigen. Het is heel wel mogelijk dat die bevolking 'diversche jaeren' kerkelijk van Lombardie bleef afhangen. Het kan een nieuwe of een oude kapel geweest zijn[4]. Alleszins is het zeker dat de naam 'Lombardie' zich aan een gedeelte van dezen grond is blijven vestigen. Wij ontmoeten hem nog in 1786[5].

Maar de bevoegdheid van den pastoor van Lombardie kon niet blijven duren. Het schijnt ons dat die bevoegdheid een einde moet genomen hebben rond 1165, het jaar dat de 'nova capella de Sandeshoved' of parochiekerk van Nieuwpoort opgericht werd.

Laat ons terloops opmerken dat de parochiekerk van Nieuwpoort, deze van Lombardie, en ook de oude kapel van Santhove[6] allen onder de aanroeping kwamen te staan van O.L. Vrouw. Zou dit niet wijzen op het nauw verband tusschen deze verschillende stichtingen?

(1) M. Reynoudt. Chronycke der stede ende port van Nieuport. Brugge 1683.
(2) Santhove. Oude naam van een gedeelte van Nieuwpoort. 1083-93: Sandascuad (?); 1107: Sandeshoved.
(3) Graeuw Sustersboven. Benaming gebezigd om ze te onderscheiden van de Penitenten, insgelijks Grauwe Zusters genoemd. Deze laatste kwamen zich in 1469 vestigen bij den Burg in het lager gedeelte van de stad. De andere zusters woonden 'boven' t.t.z. op het hoogste van Nieuwpoort.
(4) De legende gewaagt van het oprichten eener kapel op deze plaats rond 650.
(5) Verkoopakte van het klooster. 1786.
(6) ''T Betkin van onzer vrouwen'. 'Boec vanden hofstedenlande vander Niewerport' 1313. Rijksarchief, Brussel.

De kapel van Santhove werd dan overgemaakt aan ‘devote vrouwspersoonen’, volgens de getuigenis van Reynoudt.

Hij zegt niet wanneer. Zooals wij eyen aanstipten, gebeurde die overgave vermoedelijk omstreeks 1165.

Van welke ‘devote vrouwspersoonen’ er hier sprake is, wordt insgelijks verzwegen. Moest het de Begijnen gelden - te Nieuwpoort zoo wel gekend - men zou het ons gezegd hebben. Wij vinden de Begijnen in 1313 gevestigd in de nabijheid der kapel, doch wij bespeuren nergens dat zij ooit het minste verband er mede gehad hebben. Integendeel, wij vinden de Begijnen in 1783 nog altijd op dezelfde plaats waar zij waren in 1313, en met de Annonciaten als geburen.

Die ‘devote vrouwspersoonen’ die rond 1165 bezit namen van de kapel waren ter plaatse zelf niet gevestigd. Het is maar naderhand, zegt Reynoudt, dat zij daar hun klooster opgetrokken hebben. Zij woonden dus elders. Maar wij kunnen gereedelijk gelooven dat zij op geen te grooten afstand woonden, anders was die kapel voor hen maar een slecht gerief.

Wanneer zijn zij verhuisd? Wanneer hebben zij dat klooster tegen de kapel gebouwd?

In 1313 vinden wij nog geen spoor van zulk een klooster in de nabijheid der kapel[(7)]. Wel ontwaren wij in datzelfde jaar een ‘Abedissen huus van petingheem’ op korten afstand vandaar, namelijk op het zuideinde der Hoogstraat, daaromtrent de huidige O.L. Vrouwstraat[(8)]. Doch er kan hier enkel sprake zijn van een huis dat toebehoorde aan het klooster van Petegem (bij Oudenaarde).

Voor die verhuizing kon er zich nimmer een betere gelegenheid aanbieden dan de totale verwoesting der stad in 1383. Er stond geen enkel huis meer recht in geheel Nieuwpoort. Alles moest herbouwd worden.

Het is natuurlijk niet onmogelijk dat de verhuizing toch plaats greep tusschen 1313 en 1383. In elk geval moest, na 1383, tot een volledigen heropbouw overgegaan worden.

(7) Aldaar. - De Clarissen, gevestigd te Werken, verkochten omstreeks 1295 hun klooster aan de Zusters van Hemelsdale en verhuisden naar Petegem. *Beaulieu* was een der rijkste vrouwenkloosters van Vlaanderen.

(8) Aldaar. - De Clarissen, gevestigd te Werken, verkochten omstreeks 1295 hun klooster aan de Zusters van Hemelsdale en verhuisden naar Petegem. *Beaulieu* was een der rijkste vrouwenkloosters van Vlaanderen.

Opmerkelijk is dat al de kloostergebouwen en afhankelijkheden - behalve een wijde gang van 22 voet nevens de kapel - opgericht werden ACHTER de kapel. Zulks laat vermoeden dat men in den beginne in de Hoogstraat enkel achtergrond heeft kunnen koopen. Had men ten dien tijde den voorgrond kunnen koopen die men in 1783 bezat, dan zou men het klooster voorzeker aldaar gebouwd hebben. Toen men den voorgrond in handen kreeg, werd hij als groenselhof gebezigd.

Men zal opmerken dat wij hier nog niet spraken van de eigenlijke 'Annonciaten'.

Wauwermans, in zijn aangehaald werk, meldt dat de eerste Zusters den regel volgden van de Derde Orde van St. Franciscus; zij lazen het officie. In den loop der XVI$^{e}$ eeuw, zegt hij, gingen zij over naar den regel der Annonciaten(9). Het klooster werd in 1584 onder de Provintie van St. Andries gesteld en later, nadat de hervorming van den regel erkend geweest was, onder de Provintie van St. Jozef... Dit onderzoeken we in een volgend opstel.

R. DUMON.

(9) De kroniekschrijver Rybens - rond 1765 - (niet zeer betrouwbaar waar hij van zijn eigen tijd niet spreekt) beweert dat de zusters onder den regel der Annonciaten geplaatst werden door den Paus in 1649.

## Brugsche folklore.
## *Een bezoek aan de Tentoonstelling.*

**O**VER enkele maanden werd te Brugge een ‘Bond van Westvlaamsche Folkloristen’ gesticht, om te redden wat er nog te redden valt van het oude volksgerief dat hoe langs zoo meer verloren gaat, en dit te bewaren in een Museum van folklore.

De bond, om de menschen over zijn werkgebied in te lichten, heeft met Paschen een tentoonstelling ingericht te Brugge. We mogen zeggen dat ze waarlijk meegevallen is. Het was verbazend om zien wat in enkele weken werd bijeengebracht.

Er was een oude *apotheek*, met haar groote mortieren, haar kruiken, schalen en potten, met een oud overhaalglas, en een vreemde vischgraat als uithangbord, met oude boeken; zonder de ‘haren’ muts en de oude pijp van den apotheker te vergeten.

De *Brugsche herberg* waar men tapte van 't vat in groote potten, behoort ook reeds tot het verleden; het deed ons plezier dit alles terug te zien, den ouderwetschen disch en de ronde tafel, de oude herbergspelen: loto, ganzenspel, toptafel en vogelpiek, de spaarkas, de solferpotten, de spuwbakken, den ouden glazen vliegenvanger ‘met bier’ en de onvermijdelijke kader met het oog Gods, tegen de vloekers.

Ernevens was een oud erwetsche *huiskamer* samengesteld: een oude commode met het Mariabeeldje, het spellewerkkussen met bijzaken, de kleine stoeltjes, de koperen ketels en potten, het rek met de ronde tinnen lepels, een stel manden, de blikken paander, een loopstoel voor kinderen, den kapmantel met de pijpemuts, en nog veel meer.

Het gerief van een oude drukkerij was er met veel smaak opgesteld.

Velen bewonderden de verzameling gekleede wassen O.L. Vrouwbeelden gesloten in een glazen kastje, die vroeger in sommige Brugsche kloosters vervaardigd werden, o.m. bij de Arme Claren.

Een hoekje was voorbehouden aan de oude schuttersgilden; het was vooral de oude St. Jorisgilde die er haar vaandels, medaljes, gildeteekens, uniformen, bogen, en kanons ten toon stelde.

In een kast lag een verzameling *patacons*, nevens houten vormen om St. Niklaaskoeken te bakken en een koperen hoorn, waarmede men te Brugge *hee*(*te*)*hrood* tuitte op Nieuwjaar en enkele andere dagen.

De hoorn van heetebrood bracht me de roggen *maftjes* met krenten in 't geheugen, die bakker Boekhout uit de Wapenmakersstraat rond 1910 in den handel bracht; hij stuurde er zijn drie zonen mede rond, die iederen dag van de week in een ander kwartier van de stad met hunne mand en hun koperen hoorntje de maftjes gingen verkoopen, waar ze vooral door de kinders gegeerd waren.

Het oude DRUKWERK was goed vertegenwoordigd: doodbrieven, sanctjes (waaronder prachtige op perkament), oude gebeden, volkskundige prenten, oude liedjes, blauwe volksboeken, en veel koperen platen waarmede vroeger dit drukwerk vervaardigd werd. Een verzameling oude speelkaarten, te Nieuwpoort gedrukt, bevatte kaarten voor Keuningsvlaanderen en voor Keizersvlaanderen, de eene met de zon van Pietje quatorze, de andere met het wapen van Spanje. Onder de talrijke bedevaartvaantjes, was er maar één van Westvlaanderen, nl. van Ste Godelieve te Gistel[1]. We zagen ook boeken en gazetten over de oude Brugsche reuzen en den Brugschen uitvinder der vliegkunst, Centen De Groof (Rotterdam 1831 - Londen 1874)[2].

Vergeten we ook niet de volkskundige werken: *Rond*

(1) De bedevaartvaantjes komen weer op; te Assebroek O.L.V., zijn er reeds van O.L. Vr., en te Assebroek St. Jozef komen er dezen zomer van St. Kristoffel.

(2) Zie *Biekorf*, 1912, bl. 32-63.

*den Heerd* en de *Volkskundige Boekenschouw* door eerw. heer D$^{r}$ Lodewijk De Wolf zaliger bij Biekorf uitgegeven.

Het hing er vol oude prenten: kantwerksters, binnenzichten van godshuizen, de stadsuitklinker ‘den Timmeren’, de tamboer-majoor van de Garde civiek, Pietje Brilleman, den ouden paardentram die van den Bassin naar de statie reed, en ook de prondelmarkt die aan 't vergaan is, omdat de menschen nu nieuwen brol koopen in groote winkels.

Er was een kast met oude pijpen, snuifdoozen, brillen, messen, ketens, knoopen, en andere kleinigheden uit het dagelijksch leven van onze grootouders.

Ik zag er voor het eerst de *brandtrompe* van den halletoren, waarvan mijn moeder zaliger soms vertelde. Ze woonde onder den toren in de Breidelstraat, en als de waker op de halle brand ontwaarde, luidde hij het brandklokje en riep door zijn tromp waar het brandde; 's nachts vooral was dit vervaarlijk, en iedereen spoedde zich naar de plaats van de ramp. De telefoon heeft daar een einde aangesteld; de brandtrompe verhuisde naar het museum en het brandklokje, naar ik vroeger hoorde, naar de St. Jozefskapel in de Langestraat (Bilkske).

Vermelden we nog een oud kegelspel, een kijkkast, het geschilderd ‘plakkaat’ waarmede een liedjeszanger, vóór den oorlog, op de markt stond, een ‘serpent’[(1)], loterijtrommels, alle soorten van oude lampen (de vetlampjes en de blikken carburelampen van onder den oorlog waren er niet te zien!), een ouderwetsch rijwiel, een Brugsche slede, een merkwaardige reeksoude wandelstokken, twee degenstokken, oude regenen zonneschermen, marionnetten en oude beelden die als uithangborden dienst deden: een bakker, een winkelende vrouw en vooral ‘*den huuzaar*’.

Deze laatste is welbekend van de oude Bruggelingen: eerst stond hij boven een winkeldeur bij den Bassin,

(1) Een oud blaasinstrument gespeeld in den lijkdienst van een zekere klasse.

later verhuisde hij tot dicht bij den Theater, daarna naar de Vlamingstraat en vervolgens naar de Cordoeaniersstraat, om eindelijk ongeschonden in het Gruuthuzemuseum aan te landen.

Een andere oude welbekende Bruggeling was er ook aanwezig, namelijk *Jantje van Pardoens*, die reeds lange lange jaren van uit zijn zoldervenstertje de brave menschen gadeslaat die over de Katelijnevest naar de Katelijnepoort trekken.

Alwie er geweest is, en die van ‘oekd’ Brugge houdt, heeft er zijn hartje opgehaald. Laat ons hopen dat al die oude herinneringen niet zullen voorgoed uiteengerukt worden na de tentoonstelling, maar weldra zullen prijken met nog andere verzamelingen, ook van den buiten, in ons langverwacht Museum van folklore.

JOS. DE SMET.

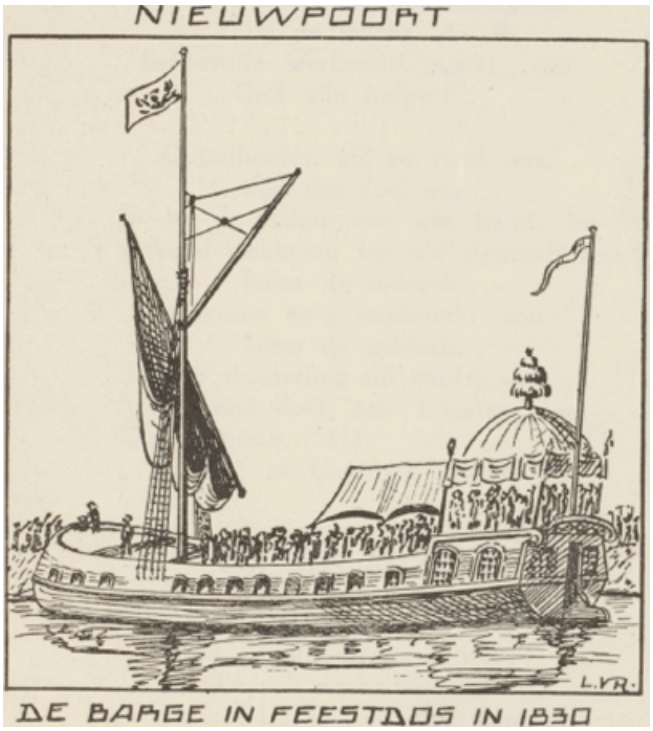
- Al wie wil medewerken aan dit Museum, door het schenken van oud volkskundig gerief of door lid te worden van den Bond van Westvlaamsche Folkloristen (jaarl. bijdrage: 20 fr.), wende zich tot den griffier van den bond. Verbrand Nieuwland, 4, te Brugge.

## Oneindigheid.

Oneindigheid,
waar zijn uw grenzen?
waar den tuin die u omheint?
't gewelf dat u beschut?
de vloer waarop ge steunt?...
Oneindigheid,
noch grens noch tuinbeluik!
gewelf noch grond!
want hadt ge wat 't beperktzijn vraagt,
't oneindigzijn,
't oneindigzijn ware uitgevaagd!...

t.o. 96

(Bijblad Biekorf 1937, tk. 4).




Over den Bargedienst Brugge-Nieuwpoort schreef R. Dumon alhier, 1936, bl. 251.

## Duc nos...

Verheven doel!... dat
schittert in den hemel!...
God, 't is God, en al 't geluk dat
ons die God zal junnen!...
Hoogste doel, en toch bereikbaar
bij de macht, de
liefdevolle werkende macht, van
God zijn hulpe!...
.....
Opperherder, gij, ge richt ons,
wijst dat doel ons,
en bij 't leiden van uw hand, bij
't wakend wekkeren van uw stemme, zoo
komt de mensch,
verkoren en gewaarmerkt, zoo
komt de mensch,
van duisterling op aarde, aan
't glanzend doel, aan 't laatste doel
QUO TENDIMUS...[1]
IN CARITATE CHRISTI![2].

## Gij, nen afgod...

Gij, nen afgod voor u zelven,
*non est alius prater me*![3]
gij, die wilt aanbeden worden,
en den strijd met God durft aangaan!
*Quis noster Dominus est*![4]. -
Mensch, mensch, wie gaf den luister
van uwen geest?

(1) DUC NOS QUO TENDIMUS: Wapenleuze van Z.D. Hoogweerdigheid Bisschop *G.J. Waffelaert*.
(2) IN CARITATE CHRISTI: Wapenleuze van Z.D. Hoogweerdigheid Bisschop *H. Lamiroy*.
(3) Harpzang 6.
(4) Harpz. 11

wie, wie heeft 't gebindte getimmerd
van uw lijf? uw
ooren geplant[1]? en
't leven gesteken in 't zien van uw oogen?
o wat zijt ge?...
wacht, mensch, totdat den tijd 't be-
goochelen wegzuigt van de wereld,
waar geen goudschat u verbergt, geen
wapen u beveiligt!...
Weet, mensch,
dat de Dood in 't leven zit, en
dat die Dood, ons leermeesteresse,
't nietigzijn u kennen doet van
al dat wankelt en verdwijnt!...
Wacht, totdat ze
dieveling weg, heur vlerke strijkt op
uw gelaat, en
't glimmeren van de waarheid boort in
't donkeren van uw zonne!
wacht, wacht, totdat die Dood eens
d'alderlaatste mate neemt van
uw gestalte!...
Dwaze mensch, die in uw dwaaszijn
Christus' wet verdelgen gingt,
waar die wet onwrikbaar vast blijft,
*goddelijk* vast, en
onverdelgbaar!
*Irridêbit*,[2]
uitlachen zal Hij u,
Hij die woont en troont in den hemel!...
.....
Dwaze mensch, die buiten God ook,
*vrij* moest zijn, en
in dat *vrij* de *banden* vondt, waar-
in ge zuchtet!
schamele mensch toch!

(1) Harpzang, 93.
(2) Harpzang, 2.

## Koud en stijf.

Koud en stijf, zoo staat mijn hoofd soms
hard lijk steen!
zonnegelach 'n heeft er geen grepe op,
water en wind,
vogels en blommen,
kinderspel of menschengedoe,
alles alles
maakt mij moe!...
Koud en stijf zoo blijft mijn hoofd, en
hard lijk steen!...
.....
*Dààr*!... èn tikske slaat er èn sperke uit,
onvoorzien en onverbeid!...
'k laat ze, die sperke,
'k laat ze rusten
op den tondel[1] van de gedachten!
veunzen doet ze,
branden medeen,
die sperke gevlogen uit wandelend steen!

Kortrijk
A. MERVILLIE.

## Patriottentijd te Veurne.

**D**E Brabantsche omwenteling van 1789-1790 was het gevolg van de hervormingen van Keizer Jozef II. De opstandelingen vielen de Kempen binnen op 23 October 1789 en veroverden Turnhout. Gent viel op 12 November en Brugge vijf dagen later. Een maand later werden Brussel en Namen ontruimd door de Oostenrijkers, die zich in de provincie Luxemburg terugtrokken.

(1) TONDEL, TONDER: baanst - zwam - (fr. amadou) - verwant met *tintelen* (grondzin: branden).

Veurne ging tot de Omwenteling over op 7 December: de vaderlandsche cocarde werd gedragen en de groote klok geluid. Twee dagen later kwamen de vrijwilligers van Ieper onder bevel van kolonel Malou-Riga te Veurne en werden gelegerd in de St. Niklaasabdij. Denzelfden dag kwamen er ook afgevaardigden aan van het Comité Generael van Oostvlaenderen te Gent; ze gaven een gratis bal op het stadhuis en vernieuwden het magistraat. Ze vertrokken op 13 Dec. naar Diksmuide.

Op 24 December werd op bevel van den bisschop van Ieper, een processie gehouden te Veurne, die uitging van de St. Niklaasabdij, om den zegen Gods af te smeeken over het nieuwe landsbestuur.

Overal werden *Comités patriotiques* ingericht om het nationaal leger van soldaten en uitrusting te voorzien. Te Veurne bestond er nog geen, en daarom vroeg het Comité Generael van Gent op 21 Dec., dat het magistraat te Veurne ook zijn Comité zou benoemen en het stelde negen personen voor. Op 23 Dec. werden acht van de negen personen daartoe aangewezen en een negende erbij benoemd. De stad bezorgde hun een lokaal en de noodige bureelbehoeften. De eerste messagier van de stad werd te hunner beschikking gesteld. De leden van het Comité werden niet bezoldigd.

Het Comité vergaderde voor het eerst 's anderendaags, en stelde Joannes Blaecke van Rousbrugge aan als ‘recruteur’; deze werd dadelijk beëedigd.

Op 26 Dec. liet het Veurensch Comité zijn aanstelling kennen aan het Comité generael van Gent en vroeg ‘de selve onse comité te vereeren met antwoorde voor instructie ende reglement waer in de selve comité bestaen moet ende waer of sy kennisse nemen magh’. Het vroeg ook of zijn voorzitter den eed zou mogen afleggen in handen van de stedelijke wet, en daarna zelf den eed afnemen van zijn medeleden.

Om zijn loopende zaken af te handelen, had het Comité een dienstzegel noodig: het zegel van de stad en kasselrij werd te zijner beschikking gesteld.

Op 28 Dec. werd naar het departement van West-

Vlaanderen te Ieper geschreven betreffende de inrichting van het Comité en om inlichtingen te vragen over zijn bevoegdheid. Terzelfder tijd vroeg het Comité van Veurne de volgende inlichtingen aan dit van Meenen, dat reeds eenigen tijd bestond en troepen uitgerust had, die op 17 Nov. te Brugge medegewerkt hadden: ‘1. Wie dat heeft aengenomen de respective troupen soo superieure als subalternen; 2. waar Ul. Ed. hebben becomen de noodighe fusijcken, gibernen ende bandoulieren, ende tot wat prys; 3. of Ul. Ed. recruten ofte alreede gemaekte soldaten syn gefourniert van eenen sabel; 4. wat exercitie Ul. Ed. de selve doet leeren, 't sy fransche, pruijssensche ofte andere; 5. wat uniforme Ul. Ed. heeft geadopteert, van waer Ul. Ed. het laecken heeft getrocken ende tot wat prijs; 6. een monsterken soo van de casacke als van de veste ende broeck; 7. ende eyndelynghe van welcke saecken Ul. Ed. Comité is kennis nemende’.

Te Veurne was schepen du Bois gelast met de militaire zaken; het Comité vroeg hem om samen te werken voor alles wat het leger zou aanbelangen.

Denzelfden dag nog deed deze schepen de volgende soldaten aannemen door het Comité, die door Pieter Scapelier ‘aengestelde sergeant’ aangeworven waren:

***Soldatencorps van de Patriotten.***

‘Jean B$^{te}$ Menet, dit *la tulippe*, de St Omer.
Jaque Joazard, dit *pret à boire*, de Liège.
Lambert Henain, dit *l'amitié*, de Liège.
Pieter Muyl, dit *la rose*, d'Ekelsbeke.
Jean Michel, dit *charpentier*, de L'ondre.
Jacque Fabre, dit *beau dessin*, de Berlière dans le Giveaudan.
Jo-es Baptiste Hosten, dit *bras de fer*, de Ramscappel.
Samuel Sautier, dit *sincer*, de Berne.
André Maréchal, dit *bel amour*, de St. Quentin.
Nicolas d'Alcour, dit *la forme*, de Sisselle.
Jean Messian, dit *verse à boire*, de Dunkerque.
Antoine Canon, dit *bellepointe*, de Dunkerque.
Antoine Burly, dit *sans peur*, de Vespaly dans l'Hanovre.
Jean Schmidh, dit *brisbarrière*, de Vespaly dans l'Hanovre.

Louis Danoix, dit *joli coeur*, d'Hontschoote.
François Herard, dit *bien aimé*, de Besançon.
Bartholomé Barre, dit *bois en soif*, de St. Chornon en Lyonnais.
Puyt, dit *la violette*, de Leysel'.

Deze recruten deden den volgenden eed in handen van den secretaris: '*Nous faisons serment d'être bon et loyal soldat, d'être fidèle à la nation belgique, obéissant à nos supérieurs et sacrifier notre sang pour la défense de l'état.* - Wij sweiren te sullen syn goede ende getrauwe soldaeten, te sullen syn gehoorsaem aen ons oversten, ende ons leven te pande te stellen voor de defentie der vereenigte nederlandsche staeten, soo helpt my Godt ende al syn heylighe.'

De kern van het toekomstig Corps uit Veurne was een echt samenraapsel van avonturiers, zooals hun bijnamen het genoegzaam bewijzen. Schepen du Bois was er ten volle van overtuigd, want hij vroeg reeds den volgenden dag aan het Comité dat er zouden officieren aangesteld worden 'sooveele te meer dat sonder de selve hoofden seer difficil wezen sal de gemaeckte recruten in bride te houden'.

Het Comité stelde terstond de volgende officieren voor: Jonker Pieter Lefebvre de Terbeken, kapitein; Baron van Schacht, eerste luitenant, en Benedictus Bieswal, onderluitenant 'in de te maecken compagnie der nationale troupen der stede ende casselrie van Veurne', onder voorbehoud van de toestemming der hoogere overheid. N. Scapelier werd bevorderd tot adjudant. Het Comité vroeg ook aan den burgemeester dat hij zoohaast mogelijk de goedkeuring van deze benoemingen zou vragen aan het departement te Ieper, in geval de goedkeuring in de bevoegdheid viel van de Staten van West-Vlaanderen, 'vermits de noodsaeckelyckheid vereyscht om te connen een goed order behouden onder de gemaeckte recruten, dat er jnstantelick eenige hoofden woorden aengestelt'.

Den volgenden dag was het Comité reeds bevreesd dat de nieuwe recruten het hazenpad zouden kiezen; het

vroeg aan het stadsbestuur dat het de schuiten die binnen de stad lagen, 's nachts aan de keten zou leggen, en dat de herbergiers na zes uur 's avonds geen drank meer zouden tappen voor de nieuwe soldaten.

Schepen du Bois maakte ook de klachten over van den sergeant en de recruten tegen hun medemakker Jaecque Joazard; deze werd 's anderendaags ontslagen en 's morgens om zes uur buiten de stad gezet, ‘om door middel dies t'ontvluchten d'oneenigheden die onder de troupen soude connen ryzen’.

Op 31 Dec., 's avonds te zes uur, vernam het Comité, dat het plaatselijk Comité van Ieper officieren benoemd had om het bevel te voeren over de soldaten van Veurne; daarop werden de burgemeester en de secretaris van het Comité belast om in de Comités van Ieper en Meenen, alsook in het departement te Ieper, na te gaan ‘wat er moet, relatyf aen de tyds omstandigheid, behandelt worden; wat kennesse aen onse Comité competeert’; ze moesten ook laten weten dat het Comité van Veurne ‘sigh doleert dat de comité van Ypre over onse stede ende casselrie eenighe troupen is aenstellende’.

Wat er verder gebeurd is, verhalen we een volgenden keer.

C.R.O.P.

*Bronnen*: 1. Handschrift van Frans Albert Vermeersch, burgemeester van Veurne ‘Journées mémorables de 1789-1790’. 2. Akten der vergaderingen van het comité patriottique écclésiastique ende civil, opgericht binnen Veurne (23 Dec. 1789-3 Dec. 1790).

## Jenevermande.

- De hoveniers te Nieuwpoort gebruiken een groote en een kleine *jenevermande*. De *groote*, een mande met één boogde oore, kan omtrent 15 kgr. geplukte ranken jenevers (aalbessen) bevatten. De *kleine*, ook met één boogde oore, kan er omtrent 7 kg. inhouden. Dit laatste mandje is ook hun ‘provisiemandeke’ (met eten) dat tweemaal daags met hen den weg van huis naar 't land aflegt. J.F.

## De wacht aan de stadspoorten te Brugge in 1436.

**I**N 1435 verklaarde Engeland den oorlog aan hertog Philips den Goede. Deze laatste, bijgestaan door de inwoners van Vlaanderen, sloeg het beleg voor de Engelsche vesting Kales. In Oogst 1436 verlieten de Vlamingen het leger van den hertog, die daardoor het beleg moest opgeven. De Engelschen vielen toen binnen in het land van Cadzand. De Bruggelingen die van Kales teruggekomen waren, verjoegen de invallers, die over zee met buit beladen naar Kales terugkeerden, Binst dezen tocht werden de volgende verdedigingsmaatregelen genomen om de stad Brugge te beschermen.

**D**IT ES 'T AWET van 100 man ter poorten ende ter maerct als de Jnghelsche jn 't land waren, beghonnende den 8$^{sten}$ dach van Ougst anno (14)36.

### *Ter Speypoorte*:

2 poorters van 's Caermers zestendeel (d'een zal hoofdman zyn); 2 makelaers; 3 onder riemmakers, sceedemakers, paternostermakers ende frutiers; 2 sciplieden; 1 onder wielwerkers ende drayers. - 2 scotters.

### *t' Sinte Ledenaerdspoorte* metten posterne:

2 poorters van 's Caermers zestendeel (d'een hoofdman); 2 makelaers; 2 sciplieden; 3 backers; 1 muelnare. - 2 scotters.

### *t' Sinte Cruuspoorte*:

4 poorters van Sint Jans zestendeel (d'een hoofdman); 3 wevers; 2 onder wynscroders ende wijnmeters; 2 onder scrinewerkers, beeldemakers, zadelaers. - 2 scotters.

### *Ter Ghentpoorte*:

4 poorters van Sint Do naes zestendeel (d'een hoofdman); 3 vulres; 3 maetsenaers. - 2 scotters.

### *t' Sinte Katelinen poorte*:

4 poorters van Onse Vrauwe zestendeel (d'een hoofdman); 4 temmerlieden; 3 cordewaniers. -2 scotters.

### Ter Boverijepoorte:

2 poorters van Sint Jacops zestendeel (d'een hoofdman): 2 sceerres; 3 cupers; 2 onder tijcwevers, lijsecleetwevers ende wulleslaers; 1 wiltwerker. - 2 scotters.

### *Ter Smedepoorte*:

2 poorters van Sint Jacops zestendeel (d'een hoofdman); 5 onder sceppers ende cousscppers; 2 zelversmeden; 1 onder boghemakers, linemakers ende strodeckers. - 2 scotters.

### *Ter Eselpoorte*:

4 poorters van Sint Niclaeus zestendeel (d'een hoofdman); 3 onder vleeschauwers ende vischcopers; 4 smeden. - scotters.

### *Te Groenevoorde*[1]:

Een wethouder met sinen cnapen zonder meer; 1 sergant; 1 scaerwetter; 1 garsoen; 4 makelaers; 2 baerdmakers; 2 onder tegheldeckers, lootghieters, plaesteraers, potmakers ende zaghers; 1 onder wapenmakers ende theninstoopmakers, 2 onder culcstickers, lamwerkers, oude cleedercopers; 2 oude graeuwerkers; 1 onder kersghieters ende hoedemakers; 2 onder hudevetters ende dobberes; 1 vaerwere; 1 onder zwartledertauwere, buersemakere ende handscoewerkere.

Ende es te wetene dat men 't altoos dobbeleren mach, eist ene waerf of meer, ende elc dobbelen maect 100 man; ende ooc mijnderen daer 't van node war.

- *Stadsarchief Brugge*. Register van het Vernieuwen van de Wet en van den Eed van de Ambachten, 1422-1443, f° 171 r. et v. -

J.D.S.

(1) Op de westzijde van de Groote Markt. Zie *Biekorf*, 1934, bl. 9.

## Aftelrijmen in het Brugsche.

(*Vervolg van blz. 80*)

### 3e Groep.

Waar er sprake is van '*bolletjes kraken*' en van '*schrijven'*.

1. Aken baken bolletjes kraken
   Aken baken boeng
   De bolletjes zijn genoeg
   Mijnheere mag 'k naar huis gaan
   'k Heb zou lange mijn beste gedaan
   In 't lezen en in 't schrijven
   Mijnheere pakt een latje
   En slaat hem op mijn gatje
   Mijnheere pakt een dikke stok
   En slaat hem op mijn roste kop.

2. Aken, baken boontjes kraken
   Aken, baken boeng
   De boontjes zijn genoeg
   Mijnheere laat de schole gedaan
   Dat ik kan naar huis gaan
   'k Heb zoowel mijn beste gedaan
   In 't lezen en in 't schrijven
   De meester begon te kijven
   Hoe meer dat de meester kijft
   Hoe meer dat mijn penne schrijft
   Mijn penne schrijft met groot plezier
   Zwarte letters op wit papier.

3. Aken, bolletjes kraken
   Aken baken boeng
   Zeven keeren troe la la
   Zeven keeren boeng.

- Voor deze groep, vgl. De Cock-Teirlinck a.w. IV, blz. 203; VIII, bl. 289.

## 4e Groep.
## Aftelrijmpjes met vraag en antwoord.

1. Mijn popje heeft een hemdeken aan
   Hoeveel knopjes staan er aan? (antwoord b.v. *zes*)
   Ik ga ze eens gaan tellen
   Voor deze mamazelle
   1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 af.

2. 'k Ga naar de winkel,
   'k Ga naar de winkel
   Om een brood
   'k Krijge daar twee spekjes
   Blauw en rood
   Wat kiest je van de twee
   Blauw of rood? (hand voor de oogen - antwoord)
   Dat meisje kiest een rood - (blauw).

3. Naar waar rijdt de trein naartoe? antw. b.v. Gent.
   Welke koleur heeft de trein? antw. blauw, groen, enz.
   Hebt gij (blauw - groen -) aan uw lijf? (zoo ja) - af.

4. Wat drinkt gij liever
   Bier of wijn? - antw. b.v. wijn
   Dan moet gij er aan zijn.
   - antw. b.v. bier
   Dan moet gij weg van hier.

5. Tip-top-tarie
   Februari
   Maart - April
   Gij moogt kiezen wie gij wilt
   Wie kiest gij?

ofwel

6. Op de teenen tellen en zeggen na de aftelling:
   'Trek weg'! of 'blijf staan'.

7. Voor de knechten - aan den muur gebogen staan,
   De afteller wrijft met de hand op den rug:
   'Rolleke, rolleke, siektubak
   Wie moet dat man zijn
   Dief of gendarm?'

## 5e Groep.

Het aftellen begint met een slag: '*Poem*' of '*Flakke*'. Soms zijn de telrijmpjes zoodanig vervormd dat ze geen zin meer hebben,

1. Poem! in de wei
   lag er een ei
   van papier
   Spire-wire-wier (rond draaien met de vingers op de borst).
   Van kartong
   Charlestong.

2. Poem! in de wei
   Stond een boom
   In dien boom lag een ei
   In dat ei lag er een brief
   Waarop geschreven stond
   Kokerikot
   Mijn lief is zot.

3. Poem! In de poemsjeire
   Appel misjoneire
   Plak! (klets op de kaak) Allee, allee, allee
   Koeke de pattee
   10 - 20 - - 100 A.B. af.

4. Poem! un deux diek
   c'est le kalastiek
   eest le kala, kala, boemlala
   un, deux diek

5. Poem! In de biede boede bergen
   Wonen biede boede menschen
   En die biede boede menschen
   Hebben biede boede kinders
   En die biede boede kinders
   Eten biede boede pap
   Met de biede boede lepels
   A B af.

6. Poem! Er wandelt een patertje langs de zee
   En hij pakte dat minnetje bij zijn hand mee
   Ei! bazinne de mei, zei! zei!
   Ei bazinne de mei!
   Un, deux dik af.

## 6e Groep.

Waar er sprake is van: ‘Ik’ en een ander.

1. Ikke en den dikken
   Gingen samen koren pikken
   En den dikken viel in 't slijk
   En de koren waren rijp. 10 - 20 - 30 - - 100 af.
   (uit 't Antwerpsche)

2. Ikke en de dikken
   En een olifant
   Spelen met een fluitje
   En dat was plezant.

3. Ik en Jantje
   Zaten in een mandje
   Jantje riep ‘ik ben er niet aan’.

MAGDA CAFMEYER.

# Mengelmaren

## Weversliederen en nog wat. -

Hier is een weverslied dat nog in zwang was in mijn kinderjaren:

Gij z..klap, gij sch.tlap
'es tijd da je gij voortgaat.
Eerst blompap, dan rijstpap,
t' en ware gij stille staat.

Toen ik den ouden wever vroeg om de bediedenisse van den eersten regel, zeide hij dat het ‘zeker de dulmakinge was om de schreeuwende kinders naast de weefkamer’. De tweede regel is niets anders dan een innig gesprek met de schietspoele. Verder 't vooruitzicht op 't verteren van 't gewonnen loon en ten slotte de vreeze voor wat men nu pleegt te noemen ‘onvrijwillige werkloosheid’.

Het geheel geeft een beeld van den geest der opstandigheid zooals hij bij den voorlooper van den huldigen proletariër tot uiting kwam, waarmede voorts bewezen wordt dat, zooals Dr. K.R. het aanhaalt in de Boekenbespreking hierboven Blz. 85, de geschiedenis niet zoozeer getoetst moet worden

aan de historische gebeurtenissen en geboekte feiten als aan de denk- en doenwijze onzer voorouders tijdens de ontwikkeling hunner beschaving.

Bij het ontleden van bovenstaande weverslied krijgen wij een beter inzicht in den gemoedstoestand van den wever der vorige eeuwen.

Het voorbeeld van Fr. Zoepfl in ‘Deutsche Kulturgeschichte’ moge door velen nog nagevolgd worden.

Ik las dezer dagen dat de ‘Geschiedschrijvers onbeholpen toekomstvoorspellers zijn, hoewel zij een macht hebben die zelfs aan de Godheid wordt ontkend, d.i. het wijzigen van het verleden. Zij steunen altijd den winner na afloop van den strijd.’ (‘A rustic moralist’ W.R. Inge. Putnam 1937)

De geschiedenis heeft inderdaad voor menigeen alleen beteekenis voor zooveel ze de gebeurtenissen uit 't verleden in een feesttocht laat voorbijtrekken op gezag van feiten en stevig bronnenmateriaal. Bij vele dezer feiten vragen wij ons echter af: ‘Wat is er ten slotte gebeurd?’ Het antwoord is heel lastig omdat de gebeurtenis slechts de beteekenis is van het gebeurde en, om de beteekenis te kennen, wij niet alleenlijk moeten weten waar de pijl van den boogschutter naartoe vloog, maar waarom en waarheen de boogschutter doelde.

De edelste drijfveeren van den mensch schijnen in den loop der tijden als elementen van een baaierd waaraan telkens opnieuw gestalte wordt gegeven door den machtige. Tot hiertoe verheerlijkt de Muse der Geschiedenis met voorliefde den machtige en bekommert ze zich bitter weinig om den verliezer.

In verband hiermede komt de bespreking van Dr. K.R. zeer van stade.

* * *

Ziehier een ander beeld van den zielstoestand van de thuisarbeidster en hare verzuchtingen - het lied van de spoeleumaakster bij het ronkende spoelewiel:

> Draaie, draaie, wielke.
> 't avond komt Machielke..
> En komt Machielke t'avond niet
> 't en komt van g'heel de weke niet.

Waaruit blijkt dat de jonge dochter niet met tegenzin maar met licht gemoed het werk verrichtte dat moeder haar oplegde waanneer ze op het land moest werken of de beesten verzorgen, terwijl vader's voorraad aan spoelen moest aangevuld worden in de weefkamer.

't Is alleszins een bekoorlijker beeld dan dat van 't ‘gesyndikeerde’ vrouwmensch dat bij staking het werkhuis

helpt bezetten en den persfotograaf begroet met gebalde vuist.

De vergelijking helpt in ruime mate tot het verkrijgen van philosofisch inzicht dat dikwijls te kort schiet bij den geschiedschrijver.

Wie helpt ons aan meer weversliederen?

G.P. BAERT.

## Vragen en antwoorden.

REGULIERE KANUNNIKEN IN VLAANDEREN.

- Hoe komt het dat er in West-Vl. vroeger zooveel kloosters van Reguliere Kanunniken dicht bij malkaar lagen: Loo, Ieper, Eversam, Zonnebeke, Waasten, Voormezele, Veurne (in 1135 naar St. Norbertus' regel overgegaan) en den Eeckoutte te Brugge? Waarlijk een groot aantal in vergelijking met de stichtingen die den regel van S. Benedictus of S. Bernardus volgden. Zalige Jan van Waasten gaf wel een stoot tot het inrichten van zulke reguliere kloosters die parochiën bedienden, doch is dit een voldoende uitleg?

W.V.

## Waterdruk of *Civilité*-letter.

Ik leze in Biekorf 1936, bl. 55 dat '*Waterdruk, Watergeprent*' oude volksche benamingen zijn van de *Civilité*-letter der vakmannen, d.i. de schriftletter, de drukletter die het geschrift nabootst. Vanwaar komt die naam *Civilité*?

G.D.

- Deze schriftletter werd voor het eerst gebruikt te Parijs in 1559 of 1560 door Richard Breton voor het drukken van het boekje '*Civile honesteté pour enfans* par Gilbert de Calviac', ook toegeschreven aan Ameet Tavernier van Belle, lettersteker te Antwerpen. In 't fr. noemde men die letter: *lettre escripte, lettre d'escripture*; in onze taal vroeger: *gescreven letter*. Nu spreken de vakgeleerden van *civilité-letter*, voortgaande op den titel van het zeldzame boekje waarin die letter voor het eerst gebruikt werd. - B.

## Kutsemareie.

Om aan 't *kutsen* van hierboven blz. 55 voort te doen.

Mijn grootvader, geboren in 1818, die te Nieupoort woonde, heeft mij nog verteld dat er, toen hij jong was, lieden waren die naar de kaai van Nieupoort kwamen bij stijgende tij, om er visch te koopen bij het aankomen der booten. Men noemde zulke lieden *kutsemareie*.

Wij hebben hier dus een woord, samengesteld uit het echt vlaamsche *kutsen* en het fransch *marée*. In het fr. noemde men zulke kooplieden: *chasse-marée*.

Ik weet niet of het w. *kutsemareie* nog elders bekend is.

K.L.

## Pikketijn.

- Een mande zonder ooren, die een mate van ongeveer twee kg. geplette haver kan bevatten. Zulk een mande, dienend om een juist en gelijk rantsoen haver aan de peerden te geven, noemt men een pikketijn. Nieuwpoort.

J.F.

- Uit fr. *picotin*, een havermaat. De Bo schrijft *pijketin*, zonder verdere bepaling; Joos (Waasch Id.) drukt *pikketijn*. De uitspraak schijnt door *pikken* beinvloed te zijn. Zelfs vernamen wij een volksetymologie '*pik het in* (de mande)'!

## Weerglazen.

'Zij zijn geblazen van wit of gekleurd glas en gelijken, schoon veel slanker en keuriger van vorm, oppervlakkig beschouwd wel iets op vogelfonteintjes. Nadat men ze met water heeft gevuld, worden ze met hun vlakken achterkant - aan de voorzijde zijn zij bol gewelfd - tegen den wand opgehangen. Bij bestendig weder blijft het water op hetzelfde peil staan, is er verandering op handen dan rijst het, is er storm te wachten of onweer dan stijgt het in de hoog oploopende tuit al hooger en hooger tot het overloopt en in druppels neer valt op den vloer'.

- Uit D$^{r}$ J. DE HULLU. *Uit het leven van den Cadzändschen landbouwer in vroeger dagen*. II, Oostburg, 1936, bl. 53 54.

Zijn zulke weerglazen ook in West-Vlaanderen bekend?

## Straf voor kerkdiefte, 1544.

Gerard Britseboudt, onderkoster in de Kapittelkerk van O.L. Vrouw te Kortrijk had, in 1543-1544, tot tweemaal toe stukken uitgesneden uit den rug van de zilveren heiligenbeelden van het hoogaltaar. Na zijn tweede misdrijf lieten de Kapittelheeren hem, bij vonnis van den officiaal van het hof te Brugge, voor eenige maanden in den kerker opsluiten. Daarna moest Britseboudt voor drie jaar uit het bisdom Doornik gebannen zijn.

De aangeslagen stukken zilver werden verwerkt aan de nieuwe stokken van de choristen. - Uit de Kapittelacten, actum 14 Maart 1544.

# [Nummer 5]

## De Broederschap van O.L.V. van Halle te Haringe.

**H**ET wonderdadig Maria-beeld, in 1267 door Sofia van Thuringen (dochter van Elisabeth van Hongarije) aan de kerk van Halle geschonken, was op korten tijd zoo beroemd geworden, dat de kerk weldra te klein bleek voor de talrijke pelgrims.

Omstreeks 1340 werd besloten een ruimere kerk te bouwen; om dit werk te bevorderen werd een soort inschrijvingslijst geopend, ten einde vermogende heeren als begiftigers hun naam te laten inschrijven. Uit deze lijsten zou later het boek van de Broederschap van O.L.V. van Halle ontstaan zijn, die in 1432 door Paus Eugenius IV goedgekeurd en bevestigd werd.

Mettertijd kwamen ook in andere plaatsen pelgrimsbroederschappen tot stand, die jaarlijks, meestal met Pinksteren, naar Halle in bedevaart trokken. Onder deze plaatsen vernoemen wij er enkele uit Vlaanderen: Oudenaarde (Pamele), Gent, Wakken, Lokeren, Zottegem,

Dentergem, Hooglede, Harelbeke, Tielt, Brugge, St. Niklaas, Aalst, Kortrijk, Geeraardsbergen en HARINGE[1].

## *Begin der vereering te Haringe.*

Wanneer en hoe de eeredienst tot O.L.V. van Halle in Haringe begonnen is, hebben wij niet kunnen achterhalen. Het eerste zekere feit betreffende deze devotie is het aanbrengen van een Onze Lieve Vrouwebeeld, op 2 Februari 1743, aan een huis op den hoek van de markt te Roesbrugge[2]. Sedertdien werd, in de kapel te Roesbrugge, wekelijks een geldinzameling gedaan, die dienen moest om het aangebrachte beeld te versieren. Over deze omhaling schrijft pastoor Vormezeele (1768-1779) in zijn Registrum Pastorale '...Hicusus introductus est ratione Imaginis B.M.V. Hallensis quam parochiani tunc temporis venerabantur in angulo fori...' Uit dit getuigenis meenen wij terecht te mogen besluiten dat het uitgestelde O.L. Vrouwbeeld, van den beginne af aangeroepen werd als O.L.V. van Halle. En dat die giften, samen met die uit omliggende parochiën, niet gering waren, vernemen wij uit het beklag, dat dezelfde pastoor maakt over het feit dat het Beeld rijkelijk versierd is, terwijl de parochiekerk de noodige gewaden missen moet om de goddelijke diensten waardiglijk uit te oefenen[3].

De parochiale kerk van Haringe aldus benadeeligd ziende, liet Mgr Delvaux, bisschop van Ieper, het Mariabeeld, in den Zomer van 1752[4] naar de kerk van Haringe overbrengen.

(1) M.-J. Van den Weghe. Korte Geschiedenis van O.L.V. van Halle en haar Heiligdom. Halle, 1912, passim.
(2) Kerk-Archief Haringe. Kleine latijnsche inventaris van omstreeks 1770.
(3) K.A.H. (Kerk-Archief Haringe). Registrum Pastorale t. III, p. 3.
(4) Em. Van den Bussche in zijn Histoire de Rousbrugge-Haringhe, bl. 104, bij het jaartal 1760, heeft dezen postmis aangehaald. Op bl. 124 in zijn inventarisoverschrijving is een zetfout ingeslopen zoodat wij 1752 moeten lezen in plaats van 1725. - Zie ook nog K.A.H. vermelde Latijnsche inventaris.

## *Het Beeld.*

Het Beeld bleef sedert 1752 bewaard in de kerk en doet er nog regelmatig dienst als ‘ommedraagbeeld’ in de maandelijksche processie ter eere van O.L.V. van Halle. Het stelt de H. Maagd voor in staande houding met in de rechterhand den schepter en op den linkerarm het goddelijk Kind. Blijkbaar is deze voorstelling geen copie van het zittende Wonderbeeld uit Halle, waar het gevoede Jezus-kind bijna geheel verborgen is onder een later aangebrachte kleedij. Het beeld werd gemaakt om aangekleed te worden (waarschijnlijk in navolging van het toen reeds gekleede beeld te Halle); vandaar dat, in het blok lindenhout waaruit het beeld vervaardigd is, enkel het bovenlijf en hoofd van Maria en geheel het Jezus-kind uitgesneden zijn. Ook is het beeld donkerbruin gekleurd, mogelijks wel naar de kenschetsende zwarte tint van het Hallebeeld. Om deze reden wordt dit beeld in Haringe veelal ‘de Zwarte-Onze-Lieve-Vrouwe’ genoemd.

Waar en door wie het beeld gesneden werd, blijft onbekend, doch daarom is het niet minder kunstig. Op het aangezicht van Maria staat een moederlijke goedheid te lezen, die niets afneemt van haar vorstelijke waardigheid als Hemelkoningin. Het Ki ndje, een lief krullekopje, zit speelsch op den arm zijner Moeder.

Het beeld, ongeveer 50 cm. hoog, rust op een voetstuk dat vastgemaakt is aan een soort draagtafel (waarmede het in de processie wordt omgedragen) en staat onder een eenvoudig doch kunstig gesneden houten krans in glimmende goudbeschildering. Bovenop prijken, midden een vergulden stralenkrans, de zilveren dooreengevlochten letters L.M. ( en R?), die naar onze meening de beginletters zijn van Ludovicus Muylle, deken van de Broederschap, die deze krans bekostigde. De derde letter (R?) is mogelijks wel de beginletter van Roesbrugge, de woonplaats van deken Muylle. Deze processiekroon met stralenkrans dateert, zooals wij verder zullen zien, uit 1776.

## *De Broederschap.*

Eerst zullen enkele Haringenaars, als pelgrim, afzonderlijk naar Halle opgetrokken zijn, om later hun bedevaart groepsgewijze te doen. De eeredienst tot O.L.V. van Halle kreeg echter zijn publiek karakter vooral door het uitstellen van het beeld te Roesbrugge. De persoon die aldus deze Mariadevotie vooruithielp, is niet met zekerheid bekend. Doch heel waarschijnlijk was het een zekere Ludovicus Franciscus Muylle, die later, tot het einde van zijn leven, al het mogelijke deed om deze godsvrucht te bevorderen, en na wiens dood de broederschap te Haringe stilaan aan het doodkwijnen ging. Door zijn ambt als baljuw der Casselrie van Veurne; als 'besorgher' van het altaar van O.L.V. van den H. Rozenkrans in de kerk van Haringe en als lid der Rederijkerskamer te Roesbrugge, was Muylle een der invloedhebbende personen der parochie. Op zijn aandringen werd op 21 Mei 1753, door Mgr Delvaux, bisschop van Ieper, de broederschap van O.L.V. van Halle te Haringe opgericht en goedgekeurd. In deze oprichtingsakte lezen wij als eerste regel 'Dat den eerweerdighen heer pastor van Haringhe sal altydt wesen den geestelycken Directeur ende maenheer van het voorseide Broederschap.' Verder volgen de statuten over den jaarlijkschen bedevaart; over het bijwonen van vergaderingen; over het deelnemen aan feestdagmissen en processiën; over de begraving van een afgestorven lid, jaargetijden, enz... Ten slotte worden aan de leden verschillende aflaten verleend.(1).

## *De Bedevaart.*

De nieuwe broederschap, gebruik makend van haar recht, trok nog hetzelfde jaar, met Pinksteren op bedevaart naar Halle. Te dier gelegenheid bekwam Ludovicus Muylle dat de broederschap van Haringe werd 'ontfangen onder de broederschappen van Onse Lieve Vrouwe van

(1) K.A.H. - Wij geven dit stuk in een der volgende nummers als bijlage.

Halle'. Een copie dezer aanvaardingsakte, met de voorwaarden tot opname, wordt bewaard in het Kerkarchief te Haringe en is gedateerd 10 Juni 1753 (hoogdag van Pinksteren)[1].

Hoewel de jaarlijksche bijzondere plechtigheid van de Broederschap te Halle op den eersten Zondag van September gevierd werd, deed Haringe (evenals vele andere broederschappen) haar bedevaart met Pinksteren. Reden hiertoe zal wel geweest zijn, dat voor Haringe het Kerkwijdingsfeest (en dus ook de kermis) op den eersten Zondag van September viel.

Den dag waarop de bedevaarders naar Halle vertrokken (waarschijnlijk op de vigilie van Pinksteren) werd er 's morgens vroeg om half vijf in de parochiekerk een mis gezongen, waarop de litanie van O.L.V. en de zegen met het Allerheiligste volgden. Daarna begaven zij zich op weg. De bedevaart geschiedde deels te voet, deels met een wagen en ging waarschijnlijk over Kortrijk, Oudenaarde, Geeraardsbergen waar ook een broederschap bestond die met Pinksteren haar devotie deed. De drie eerste keeren waren zij vergezeld van een priester, waardoor zij hun bedevaart meer plechtigheid trachtten bij te zetten: doch wijl de bisschop daar niet van hield, moest dit gebruik reeds het vierde jaar wegvallen[2]. Op Pinksteren om zes uur 's avonds stonden zij 'in corpore onder eenen standaert' aan de poorten van Halle waar zij vriendelijk werden onthaald door de geestelijkheid en het magistraat, die hen dan feestelijk naar de kerk geleidden. Hier werd een kort lof gezongen, waarna de bedevaarders zich naar hun gasthuis begaven. Den volgenden dag lieten zij een plechtige mis opdragen en voldeden hun godsvrucht. Al vroeg begaven zij zich op weg om tegen den avond van den volgenden (derden Pinkster)dag in Haringe aan te komen. Hier werden zij aan het kerkhof afgewacht door de geestelijkheid die hen processiegewijze, onder het zingen der

(1) K.A.H. Registrum Pastorale, t. IV ad annum 1777. Deze akte verschijnt later als bijlage.
(2) K.A.H. Registrum Pastorale, t. III, p. 29.

litanie van O.L.V. en het luiden der twee klokken, naar de kerk bracht en waar, aan het O.L.V. altaar een plechtig danklof met Te Deum volgde. Om aldus te mogen ingehaald worden, had de broederschap moeten een aanvraag doen bij den bisschop, die dit op 4 Juni 1754 toestond, zonder nochtans den pastoor daartoe te verplichten(1).

## *Leden en Giften.*

Niemand zal er zich over verwonderen dat de nieuwe broederschap, met haar jaarlijksche bedevaart, het bijwonen van processies en sodaliteitsmissen, in den smaak viel van het volk, dat nog zooveel hield van die middeleeuwsche geloofspraktijken. De registers van de confrerie gingen verloren; zoo is ons het ledenaantal onbekend. Vermoedelijk was het nogal groot, gezien de vele giften waarmede het beeld begiftigd werd. Alhoewel er reeds verscheidene verkocht waren om de groote uitgaven van de kerkfabriek te helpen afkorten, bezat het beeld in 1775 nog volgende offervoorwerpen:

'De [twee] silvere kroonen syn gegeven door de dochters die, gekozen met consent van den pastor, het selve [beeld] draegen, in 't jaer 1773, synde gemaekt door S$^{r}$ Allaert tot Ypre. De [verdere] offers onder andere syn 3 goudde kruyssen, 1 goude baeghe, een goud herte, een kleyn goud herte, 12 goude ooringen en 12 goude ringen; voorders een silver schepter, 3 silver bollen aen een silver ketentje, 2 silver lammetjes, 3 silver koeyen, een silver ooghe, 5 koppels silver borsten en 18 silver herten meest al groote; voort eenige kleederen voor het beeldt, waeronder een gebordeurt met goudt en een blauw verciert met silver; voorders 2 schoone mantels een van gecoleurde parteire met goude bloemen waeraen is een grooten kant, en een met roode witte blommen verciert met een silver kant; voorders eenige voegen(2)

(1) K.A.H. Registrum Pastorale, t. II, p. 24-25.
(2) Voegen is waarschijnlijk een slechte lezing van vooljen = voile - sluier: hier hoofdsluier in kantwerk.

met fraeye garen kanten en eenige zyden alles dienende tot vercieringe'[1].

Van al deze giften blijven alleen bewaard, de schepter, de kroon en het goudborduurwerk van het kleed, dat voor enkele jaren op nieuwe zijde werd overgebracht.

De pastor, die wel gewaar was dat hij niet volledig meester was over de broederschap, hield zich van den beginne af afzijdig; in plaats van deze devoties te bevorderen en aan te moedigen, heeft hij ze hoogstens geduld. Wij zagen reeds hierboven hoe het den onderpastoor werd afgeraden den bedevaart naar Halle mede te maken. Eenige jaren daarop begon pastoor Delfly (1750-1766) de vroegmis te verwaarloozen, die de bedevaarders gewoon waren bij te wonen vooraleer naar Halle te vertrekken.

Hieruit ontstond het gebruik deze vroegmis te laten lezen in de kapel te Roesbrugge door een der paters Carmelieten[2]. Aan het herhaalde verzoek van deken Muylle, om een altaar te mogen oprichten ter eere van O.L.V. van Halle in de kerk van Haringe, kon om zware redenen (aldus de eigenste woorden van pastoor Vormezeele) geen gevolg gegeven worden[3].

Enkele jaren later wil Muylle het beeld laten versieren naar de kunsteischen van den tijd. Daarom 'in 't jaer 1776 is gekocht door aelmoesen, een nieuw kleedt van roode parteire met goude blommen dat gekost heeft diep in de 20 guldens; voorders in 't selve jaer is gemaekt een nieuwen krans voor het beeldt, van waegeschot, vernist in 't swart en verciert hier en daer met silver dryfwerk en eene straele van boven, gedaen door Sr Allaert tot Jpre, hebbende gekost... daertoe met consentement van den pastoor, syn verkocht alle de offers, behalvens de twee silvere kroontjes'[4] [ en den schepter?]. In het relaas over deze

(1) Em. Van den Bussche, a.w. Inventarisoverschrijving, bl. 124.
(2) K.A.H. Registrum Pastorale, t. III p. 28.
(3) K.A.H. Registrum Pastorale, t. I p. 15.
(4) Em. Van den Bussche, a.w. Inventarisoverschrijving, bl. 124.

aankoop, in het Registrum Pastorale, lezen wij dat niettegenstaande de verkoopopbrengst en de vrijgevige bijdrage van de confrerieleden (ook uit andere parochiën) het werk niet kon voltooid worden. Vele versieringen ontbraken er nog aan, die later zouden toegevoegd worden, zoodra de geldmiddelen het zouden toelaten[1].

Aangezien de verklarende nota van het Registrum Pastorale in het jaar 1776 geschreven werd en de inventaris maar dateert uit 1778-1779, mogen wij besluiten dat de ontbrekende versieringen kort na den aankoop aan den krans werden toegevoegd. Doch als wij de krans ‘vernist in 't swart en verciert hier en daer met silver drijfwerk’ uit de inventarisbeschrijving vergelijken bij den hierboven (bl. 115) beschreven en nu nog bestaanden krans, zien wij dat dit zilveren drijfwerk verdwenen is. Werd het verkocht of onder de Fransche Omwenteling afgerukt? Wij stellen de vraag zonder ze te kunnen oplossen.

A. DESCHREVEL.

## Grootheers.

Onder landbouwers, beenhouwers en veekooplieden alzoo genoemd; dat zijn volzette ossen, te weten: deze die acht tanden hebben, dus 4 tot 5 jaar oud zijn.

- Over 25 jaar bejaagde men de zware vetweiden met *Grootheers*; dat kwam te kostelijk om te overwinteren. Nu hoort men van die Grootheers niet meer. De boeren beleggen twee- en viertanders: die zijn vroeger gereed en verkoopbaar. Vlissegem.

A.V.W.

## Sprekende voeten.

*Ze franscht*: zegt men van iemand die stapt met de teenen naar buitenwaarts.

*Ze vlaamscht*: zegt men van iemand die stapt met de teenen naar binnenwaarts.

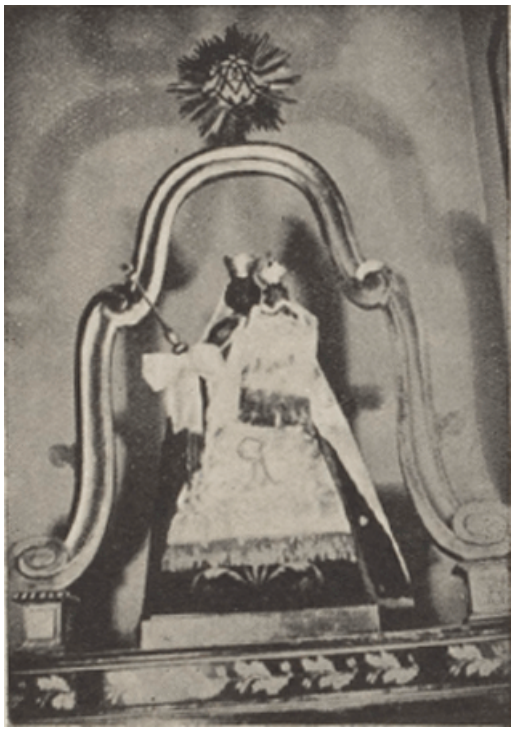
*Ze knoeselvoet*: zegt men van iemand die stapt met de knoesels tegen malkaar.

L.D. Deerlijk.

(1) K.A.H. Registrum Pastorale, t. III, p. 5.

t.o. 120

(Bijblad Biekorf 1937, 5).



O.L. VROUW VAN HALLE TE HARINGE.

Binder: deze print rechtover bl. 114.

## Van den klaarmaker.

'T **W**AS putjewinter: een klinkende klare blauwe lucht, een ketterende zonne van goud, en een ferme bakte sneeuw... g'heel de bleekerij lag er onder bedolven. Buiten nu en dan een kooie spreeuwen die met een scherp getjiep alover 't huis schoor, was 't overal zoo stille, zoo doodstille als in een graf.

Zuul, de oudste van de zoons, een opschote van rond de twintig, was er op gevierd om vogels te schieten. Met den stratevager had hij in den bilk een paar strieptjes bloot gevaagd, en op het groene gers wat kruime van brood gestrooid. 't En duurde geen onzevader-biddens: spreeuwen zien naaldescherp, - z'hadden beter stekeblind geweest - met vijve-zessen kwamen ze neêrgeschoten op een van die groene tapijtjes, en meenden tewege hun schamel buikstje een zielemestje te doen... Zuul met z'n karabijn kroop over handen en voeten 't waschhuis uit en 't poortegat in, lei aan g'heel voorzichtjes, en... pardaffe!... 't Was een geruchte van alle duivels in die stille winterlucht! Eenige sukkelaars van spreeuwen, och arme, lagen te spartelen en te vechten tegen de dood. Zuul, g'heel hooveerdig, liep den buit oprapen, klopte de sneeuw van z'n kloefen, en kwam de keuken binnen. Tante Stijne was aan 't petatten-schellen:

- Ha jongen, zei ze, proficiat! hoevele zijn der?... Viere in één trek! Leg'ze me daar; we gaan ze pluimen en kuischen en je kun'ze gelinder t'avond binnenspelen.

Jamaar mendooie!... daar sloeg een leelijk nok in 't zeel... Thuur, de schoenmaker, 't braaf broertje, - dat binst de wijle op de hoogkamer neerstig op z'n krispijn aan 't totteren was, - bij 't hooren van dat schot, rechtte z'n hoofd en keek 'en keer alzoo naar die wonderschoone besneeuwde Kruisveste, die lichte witte

takkelinge van de boomen en die hooge bliksems van molens ginder verre met hunder winterkazakke... maar al met eens ziet hij mij daar, zwart op wit, geen stuk schâbletter komen, dah?! - juiste voorbij den draai van de vestegracht aan de bleekerij van Baas Boereboom, - een schâbletter in àl z'n glorieficentie, al draaischoûren en armzwaaien lijk een die ze ga' gaan pakken! Goeden Herdere! 't Was Dobbelartje! 't dulste duiveltje van g'heel de wacht! 't Had van z'n leven nog koprol geweest bij de piotten; en uitschieten dat 't kost, en e' mensch in 't zweet zetten, en de dood op je lijf jagen! Geen prokureur die 't hem afdeed. De menschen zonken door de steenen van schrik als 't entwaar inviel.

Thurten zag hem komen: rood lijk een engelsch haantje, keerstjerechte, met groote witte manchetten uit z'n mouwen, een donkerblauw kazaksken aan netjes ingepakt aan d'heupen; altijd lijk brandnieuwe, lijk een duiveltje uit e' doozetje.

- Dat dat hooveerdig huisteknuistje nu juiste ‘van onder de (j)aarde moeste komen’ als dat schot viel!... rulde Thuur.

...En gaan dat Dobbelaere deed,... maar hij 'n scheen nu lijk van niets te gebaren, niets te bezien, doodonverschillig te zijn... Arthur volgde dat spel en 'n betrouwde 't van geen zier,... liet zeulen en achterlappen in den branden stoof den zoldertrap op! 't Dakvenster gaf uit op 't einde van de Kruisveste, juiste van passe om dat 'en keer schoone af te schieten.

- 'k Weet 's wonder wat die kerel in 't zin heeft, peisde hij, zou hij de Dampoortbrugge optrekken en onze doeninge laten liggen?... Zoud' hij?!... 't Is verloren, die valsche kater, 'k verwedde mijn hoofd dat hij den Haarakker inkeert naar de poorte van de bleekerij... Kijk! kijk-zi'! Dedjijne! Waarachtig! 't Is zoo 'n

*Van onder de jaarde*:. Brugsch: ietwat plechtig gezegde, niet voor gewone ‘eerde’ maar voor ‘orbis terroe’ met aangevoegde j- als bindstaf? Zelfde verschijnsel als in Oudnoorsch: jörd = ‘aarde’?

blink!!... De Plisse!! tierde Thuur, de plisse!!! en hij robbelde van al de trappen: 't Gewere gevlucht en de veugels weg!

Zuul, dien grooten dikzak, was om er z'n dood aan te halen! Hij sprong in 't vertrek, met een aangezichte lijk een pannekoeke, en sloeg de deure op slot...

Lingkalingkaling!... de belle ging onder d'hofpoorte... Thurten, pas zestien jaar, en eeuwigen stouten deugeniet, keek in den spegel, stak z'n hand in z'n krullen, en

- Wacht 'en beetje, sprak hij, me gaan dien loeder e' keer 'en paar kloefen gaan passen! Tante Stijne, doe' maar open en houd' je Luthersch, zulle! zoo onnoozel of e' lamme Gods. 't Is Prooteloore-Dobbeloore.

Tante lei heuren bril nêre,

- Alla wat gaat 't nu zijn, zuchtte de vrouwe, me zijnder aan gewasschen, en leelijk! En met een hand op heur heupe en stijf op heur ongemak, ging ze al slufferen opendoen.

- Haa, vrouwe! zei Dobbeloore met een valsche vreugdige stemme, 'k zou hier wel e' keer willen binnenkomen.

- E... kom' gij binnen, mensch, antwoordde Tante bedeesd, en wat zou er u believen, Menheere de plisse?

- Vrouwe, - en hij wachtte alzoo een beetje, - zijn er hier altemets geen geweren in huis? En met z'n armen gekruist en z'n beenen open, stond hij daar die oude sloore te bekijken met een paar kijkers lijk van een kerkuil.

Tante voelde 't zweet uitbreken al alle kanten. Heur onderste kakekeen ging op en neder, en daar 'n kwam geen kuimtjen uit heuren mond... Gelukkiglijk Thurten schoot er hem tusschen; en op z'n eeuwig gemak:

- Wel! Dag, Menheere den agent, sprak hij luchtig, g'heel beleefd gelijk een grooten, en wat is er van jen dienste, Menheere den agent? Zouden we je kunnen helpen in 't een of 't ander misschien?

*Houd' - je Luthersch*: gebaart van Pijkens, van Lotten, van krommen Haze, van Ko, enz.; gebaart u onnoozel.

't Dobbeltje, nog altijd met z'n beentjes open, rechtte hem op z'n teen, liet hem zinken op z'n hielen, en wiegde alzoo wel drie-vier keeren achtereen; z'n oogen gingen stilletjes stilletjes toe... 't en waren op 't einde maar garretjes meer...

- Ventje, ging hij op, zegt e' kee' schoone aan me... of er hier soms geen geschot in huis 'n is... - En dat woordeken ‘is’ schuifelde wel tien sekonden lang...

- Geschot, agent? bah jaa 't, bah jaa 't, bah jaa 't! Wel, als we je daarmeê kunnen plezier doen, kijkt e' kir hier zie! - En hij haalde me daar alzoo uit den hoek van de schouwe een oude roste beroeste klakkebusse voor den dag, een leelijk scheuvel, nog van vader Bossier zaliger! - Schoon ei? Maar je zou 't eerst moeten e' beetje invetten en kuischen met petrol. Is 't om seffens te gebruiken, agent?

...Maar ‘agent’ lei z'n handen op z'n rik, en z'n teen speelden in z'n schoen...

- Mannetje, snauwde hij, me 'n gaan niet lachen, ei? - En rood dat hij was -! Kort en bon! Is er hier geen ander geweer in huis? 'k Hebbe daar hooren schieten... hier op 't hof! en me gaan dat hier e' kir e' beetje *klaar gaan maken*! - En blekken dat hij deed! kernon! daar 'n viel niet meer te spotten, zulle... - 'k Zou hier wel e' keer m'n hoofd willen buitensteken.

- Wel Menheere den Agent, zei Thurtje, steek' gij maar, mensch; doet maar lijk thuis.

Dobbeloore ging door 't poortegat en overschouwde g'heel den achteruit, lijk iemand die er verstand van heeft. Maar hij kreeg daar al met e' keer een reke duiven in de gaten - panneschijters, da' me zeg' - die met den kop in de pluimen, opgeteerd en versteven van de koude, zaten te knutteren en te mediteeren op 't dak van 't Meulenhuis, juiste over de scheegracht van de bleekerij.

- A-haaa! jubelde 't Dobbelartje; z'n kinne verdween in z'n krage, en met z'n mond halfopen en z'n oogen

*Garre - Garretjes*: gerre, spleet.

half toe: van wien zijn die duiven daar? Zegt e' keer schoon, ei?!

- E'... van 't Meulenhuis, Menheere.

- 'k Heb die beesten zien opvliegen als de scheute afging. 'k Zou wel willen weten of er daar geene van kapot 'n zijn. Waar is dat Meulenhuis?

- Hier op 't hoekstje, Menheere, antwoordde Thure doodonschuldig en g'heel gedienstig.

Sapperlooten 't wierd serieus! Den Dobbelen deed de knopen van z'n jas open en haalde z'n boekstjen uit...

- Roept daar 'e ki dien vent, gebood hij.

't Was Sissen Nooyoort, den oude' knecht, die bezig was met een vervrozen waschte op een kortewagen te smijten.

- Sissen! Sissen! riep 1 huur, Sissen! Komt e' ki' vóór de pinne, man!

Maar achter 't Dobbelje z'n rik deed Thurten uiteen, met een hoope makementen, dat hij, kwestie van dat schieten, moest z'n asem ophouden.

Zoo Sissen kwam het af, al tjaffelen door de sneeuw.

- Ha den baas! groette Dobbeltje, heb'-je daar over e' lestje niet hooren schieten, vent?

- Schieten! zei Sissen, met z'n knagertje tusschen z'n tanden. Hier schieten? 't Dunkt mij van ja, als ge 't gaat gaan zeggen. Maar dat is hier alle dage 't zelfste! 't Schiet en 't poeft en 't paft hier soms, je zou compleit zeggen 't is kleenen oorloge! En schieten dat ze doen! maar schieten!!! hooo... E' dat is ginder bij de kaptein zi', of te Boerbongs, of over de Kruisveste; ze zijn lijk van den duivel bezeten, 't en stop' niet, 't en stop niet! E' me 'n letten er zelfs niet meer op, bah neen me, wat zou' me wel! - zei Sissen al trekken aan z'n pijpe en al scharten aan z'n been. - Maar, me loopen mijnder hier e' beetje tusschen de kogels; en die menschen weten dat al... dat ze op ons niet moeten schieten.

- Bon, sakkernon! vloekte Dobbelartje... en schrijven dat hij deed. We gaan daar middel in schaffen! We gaan dat spel hier algauw 'en keer *klaar gaan maken*!

Thuur, met z'n hoofd scheef, bekeek alzoo den Dobbelen een beetje oostersch weg al over z'n schoure, en met 't onnoozelste schapegezichte:

- Mo, agent, vroeg hij,... tusschen ons gezeid... mogen ze niet schieten, dè?

- Ba, vervloedig, ba neen ze! Dat 's tegen de wet!

- Jamaar... en dat 't alzoo een g'heel kleen kleen schotje ware!...

- Kus' m'n oore, rulde 't Dobbeltje binnensmonds; en dan luide voort: Me 'n gaan dat hier alzoo niet laten liggen, dat moet hier *klaar komen*, en 't is daar meê uit en amen! Wat dingen! dat 'n zou hier maar àl te geestig zijn.

En op den eigensten oogenblik zag hij ginder tenden een man langs de hage schuiven... met een spade op z'n schouders. Dobbelartje peisde zoo korrekt dat dat een gewere was!... en oprecht 't was gespogen lijk een gewere ook!

- Ha-haaa!... loech hij al knikkebollen! Daar hebben w'het!!... Wien is die kerel ginder?

- Den dien ginder?... e'... dat is Vinckstje den blomist! sprak Thuur... met z'n planken gezichte.

- Bon-sakkernon! ging dat alwere. *Nous verrons*, kernon! *Nous allons voir, voir* is *voir*! En al waar kan ik hier bij die Vinckeveugel geraken?

- E'wel Manheere, zei Thure... en hij rekte al z'n arms uit, zi'... je gaat al hier de poorte uit, e' wo?... en je gaat dan aldaar links... d'Haarakkersstrate in... goed verstaan, ei? En je komt toen in Petersalliestrate; en je vraagt daar aan den eersten den gereedsten: ‘Waar weunt hier Vincke, de pensejager?’ ...en iedereen gaat 't je wijzen.

- Bon... Bon! Wij gaan van hier naar 't Meulenhuis; eerst dààr ons hoofd ingestoken; 'k weet 's wonder hoeveel duiven dat er wel ontbreken.

- Dat is een slim gedacht! zei Thurten en sloeg z'n twee handen te gare van klare verwonderinge.

*'k Weet 's wonder of...*: *I wonder if...*; ik weet als wonder of...

Zoo, Dobbelaere en Thuur derachter, naar 't Meulenhuis, en Emma geropen.

- Madam, sprak hij plechtig... in al z'n manneficentie, je kweekt gij hier duiven, ei?

- E'... ja-me, Menheere, antwoordde Emma, dood van alteratie, maar die beestjes 'n doen hier niemand geen kwaad, Menheere!

De vrouwe peisde waarachtig dat er eene van heur duiven - lijk of 't nog gebeurd was - ievers was binnengevlogen, en 't een of 't ander ‘faazetje’ van de frieze geneukt had; of wel entwaar, God weet 't, z'n steert opgeheft...

- Kom' maar alhier, en maakt het kort ' beet den Dobbelen. Kom' maar alhier, kijkt en telt e' ki schoone of al de duiven er nog zitten.

Emma ging aan 't tellen, aan 't tellen en 't hertellen; ja... ze zaten nog àl schoone bijeen in 't zunnetje.

- Bon! sprak Dobbelaere... en hij schreef... en hij schreef nog. En dat gaat klasse zijn, zi'. We gaan van hier naar den *bureau*, en... we gaan dat hier *klaar maken*! Alzoo waar of dat ik het zegge! 't Gaat gedaan zijn met zotten! En zwak toen nog! 't Moet!!...

- E' ja 't is klaar! zei Thuur, en me gaan toen eindelijk e' kir mogen op ons gemak zijn; dat 'n kan alzoo niet blijven duren!

En zonder hond of beeste te zeggen, was Dobbelartje de strate op,... stap en half, met boek en potlood, alles klaar gaan maken!

Toen hij al lange weg was stak groote Zuul voorzichtig 'en keer z'n hoeptje buiten 't huizetje... om te weten of er nog onraad was... Maar Thurten, dat scheuvel, kwam toegevlogen met groote janverdikkers!

- Houd'- je koeste, jandorie! riep hij. Zou'- je willen in den bak vliegen misschien? Met al jen onvoorzichtigheden!...

En 't deurtje ging seffens wederom toe '... Z' hebben dien duts alzoo nog wel een ure laten zitten koekeloeren,

*Hoeptje*: hoofd.

blauw van de koude, met den schrik en den daverare op ze' lijf!...

's Anderendags kreeg Vincke - die van niet-ten-donder 'n wist - een brieftjen in z'n busse; 't was eentje van '*Ville de Bruges - Commissariat de Police - Quai Long*'... -? - 'en dat hij 's achternoens ten 3$^{en}$ fiks, zonder faute, verwacht was in den biro'...! Vincke keek lijk zot, en vertelde dat alzoo alover d' hage. Zuul gebaarde van Lotten, maar Arthurten sloeg er z'n haak tusschen:

- E... je ga' je schoone moeten scheren, Vincke, zei hij, en je'n beste samaren aantrekken, ei-ja.., om vóór den kommissaris te komen.

- Ja-ja, m'n rouks, rulde Vincke, wat nukt mij die kommissaris, dat hij 'en beetje fijn m'n kloefen kust. 't Gaat nijpen van den nacht, 'k zit verdeesemd in 't werk, en 'k en heb ik hier waarredig geen tijd te verledigen.

En waarlijks Vincke was g'heel den dag neerstig aan 't stoken in z'n seeren: 't vroos ook dat 't kraakte. 't Moet zijn dat er de kommissaris ook z'n beste kloefen aan vaagde, want 't en heeft daar lijk nooit geen haantje meer over gekraaid; en 't volk, ginder van 't geweste, 'n heeft er van z'n levensdagen nooit geen Dobbelaere-Claremaker meer gezien... zelfs niet als ze schoten. Niemand 'n was er kwaad om ook... 't is klaar!

En kwestie van die spreeuwen... wanneer ze nu 's avonds gevieren, met een stokstje door hunder lijf, in de panne te braden lagen:

*Samaren*: fr. *simarre*; beste kleederen.

*M'n rouks* of *m'n roek's*: mi en roekt des niet, ik ben roekeloos in die zaak, t.t.z. achteloos, bij *roeken, oudfranksch ruoken, 'bedacht zijn op, zorgen voor'. Bij de Dene, in zijn Testament, staat er op bl. 265 verso: so zal hy wech loopen / eist dat ghyt zoo claert men roucx ghevaere / al liep hy ter ghalghewaert.

*Waarredig*: waar-in-reden; waarachtig.

- Wachte! zei Thurten, *voir* is *voir*! Non-de-kernon, me gaan dat hier e'ki klaar maken, ei?

Ze waren àl van dat gedacht, schoven al zeere bij... en lekten de vingers af tot over hunder ellebogen!

- Als 't op eten aankomt, loech tante Stijne, 'n hebben wij geen Dobbelen van noode... 't klaart hem hier nog al gemakkelijk van 's zelfs.

K. DE WOLF.

## Schellebank. - Zandbaai.

**O**VER den polder van Klein-Reigaarsvliet, omvattende het 16, 17, 28, 29, 32, 33, 34 en 36e begin van Greveninge wateringe op Westkapelle, hebben wij hier en elders al geschreven(1). Hij werd ingewonnen door het aanleggen van een thans verdwenen dijk tusschen den dijk van 't Nieuweland (= ingepolderde monding van het Oude Zwijn) en den Greveningedijk, waarschijnlijk op het einde der 13e eeuw door de Heerlijkheid van Groot-Reigaarsvliet. 't Is een prachtige, vruchtbare polder, een voormalige schorre met kreken en geulen (de Geulen van Reigaarsvliet). Hij ligt tusschen den ouderen Baespolder, den Greveningepolder, den Nieuwelandpolder en den jongeren Noordpolder(2). Twee kleinere polders, de *Schellebank* en de *Zandbaai*, zijn onderdeden van dezen Klein-Reigaarsvlietpolder. Geschiedkundig hebben zij weinig belang, maar hun namen zijn zeer belangwekkend omdat zij aan den oorspronkelijken toestand van vóór de inpoldering herinneren.

DE SCHELLEBANK: *in den polre die men heet scellebank in Waescapelle* (Ommel. Begijnhof Brugge 1437; Stadsarch.

(1) Biek. 1935, nr 4, blz. 94; Ann. Soc. Em. Br. 1935, blz. 135.

(2) Al deze plaatsen zullen nauwkeurig bepaald worden op de kaart onzer in bewerking zijnde toponymische monografie van 't oude polderland.

Brugge); *verre oost vander kercke inden scellebank* (Kerkreg. Westk. 1527, paroch. arch. Westk.); *jegens den schellebancq* (Ommel. Greveninge 1602, Staatsarch. Brugge); enz.

De Schellebank omvat gansch het 16e begin van Greveninge en grenst dus aan de noordzijde van den Greveningedijk. Hij is ouder dan de eigenlijke Klein-Reigaarsvlietpolder en werd pas later bij dezen gerekend.

De dijk waardoor de Schellebank ingewonnen werd op de schorren, sloot aan met den Baespolderdijk (de latere Baesdreve) en liep tusschen het 16e en 17e begin van Greveninge eenerzijds en het 28e en 33e begin anderzijds. Zijn bestaan kennen wij uit eenige spaarzame vermeldingen, als '*den dyck van den schellebanck*' (Kerkreg. Westk. 1553 en 1707, paroch. arch.) en zijn ligging blijkt op de kadastrale kaart uit het verloop der landperceelen.

De naam Schellebank moet oud zijn. Hij herinnert aan een bank of plate in zee. Aangezien de Schellebank vóór het einde der 13e eeuw ingepolderd werd, moet deze plate en medeen haar naam van voor dezen tijd dagteekenen.

De *Schelle*- namen zijn verre van zeldzaam.

Wij vinden bij de Flou(1): nog een *Schellebank* te Kadzand, verschillende *Schellevlieten* of *Schelfvlieten* (b.v. het *Schellevliet Zweneken* te Houttave) en *Schellebeken* (b.v. te Zwevezeele), een *Schellevoorde* te Waregem, een *Schellebelle* (stuk land te Lichtervelde), eenige *Schellebroeken*, een *Schellemaat* (land te Wulpen), twee *Schellemeulens* (Damme en Brugge), een *Schellebusch* te Oedelem, verschillende *Schellestikken*, een *Schellestrate* te Brugge en een *Schellewegelken* te Moere. De *Schellemanshoek* of *Schillemanshoek* is eene tiendesectie te Westkapelle. *Ter Schelle* is een hofstede te Breedene en *de Schelle* een huis te Sint-Omaars.

LINDEMANS(2) wijdt aan de veelvuldig voorkomende toponymische elementen *schoud, scheld, schild* een grondige studie. Hij toont aan dat zij teruggaan op een Onl. **skald. Schoud* is volgens den algemeenen regel, die in de gewone taal haast geen uitzonderingen kent, uit dit *skald* ontwikkeld:

*skald - schold - schoud - schouw.*

(1) Woordenb. der Top. 14e d.. Kol. 241-252.
(2) J. Lindemans. Comm. Top. IX (1935) blz. 383-395.

*Scheld* is een umlaut, die in een verbogen vorm tot stand kwam: *skald*(*i*) geeft *scheld* door umlaut van den a- klank onder invloed van den i- klank. Dit verschijnsel komt meer voor in de toponymische taal.

Volgens Lindemans beteekent dit toponymische element ‘een toestand van twee lijnen of vlakken, van ongeveer gelijke grootte, die schuins naar elkaar toeloopen’ en zou in verband staan met het Nnl. *scele* (Wvl. *scheelde, scheluw* enz.) = scheef, uit den haak, verwrongen. Een scheldstrate zou alsdan een scheeve strate zijn in den vermelden zin, hetgeen inderdaad overeenkomt met den topografischen toestand van enkele door Lindemans onderzochte Scheld- of Scheldestraten. Hetzelfde geldt voor een paar Schoubroeken en Schoudalen.

Het praefix *schelle* is hetzelfde als *schelde* met assimilatie van *ld* tot *ll* (Schellestrate = Scheldstrate).

DASSONVILLE[1] nochtans brengt **skald* in verband met het A.S. *scald* = bieze. Een schoubroek zou alsdan een biezebroek, een schoumeersch, een biezemeersch en een schoudemaat of schellemaat een biezebilk zijn.

De naam *Schelle-* of *Schelfvliet* (zie de Flou) bewijst dat *schelle* ook een assimilatie van *schelf* kan zijn. Het is mogelijk dat dit schelf verwant is met het skald van Lindemans, met een anderen uitgang. Maar schelf beteekent bieze: een schelfvliet is een vliet met bebiesde boorden. Hetzelfde kan waar zijn voor schellebroek = schelfbroek - biezebroek, schellebeke, schellemaat (maat = weide).

De Schellebroek te Kortrijk heette in 1304 *scellinbroek*. Dit scellin is een zwakke genitief, misschien van een persoonsnaam Schelle of Schelde, dien wij ook vinden in de geslachtsnamen Schellekens, Schellaert, Schelleman (Schellemanshoek te Westkapelle), Schellings, Scheltjens. Deze namen gaan, samen met Schoukens (aangehaald door Lindemans), terug op skald[2].

(1) A. Dassonville. Biek. 1928, blz. 104-106.

(2) Eenige familienamen, die van plaatsnamen afgeleid zijn, bevatten ook dit element, b.v. Schouwenaers.

En nu ons Schellebank? Wij hebben boven nog een Schellebank te Kadzand vermeld. Ook in Engeland bestaan er schellebanken: '*sheld* 1326: apparently a sandbank or shoal on the Norfolk coast'[1]. En er moet ook verband bestaan met het A.S. *scald, sceald*, = ondiep, toepasselijk op een ondiepe plaats in zee, een zandbank.

Het oude skald staat dus met zandbanken in verband. Zoo wordt ook de naam van het eiland *Schouwen* duidelijk: uit **Skaldun* (datief meerv.[2]), dus het eiland dat uit de zandbanken of platen ontstaan is. En misschien ook de veel omstreden stroomnaam *Schelde*, uit *Skaldi* (vrouw. nom. enkelv.), dwz. de stroom met de vele zandbanken.

Staat nu dit schelle in verband met het skald van Lindemans? Zeer waarschijnlijk wel, ofschoon ons de ontwikkeling der beteekenissen niet zeer duidelijk is: aan een zandbank zijn immers niet de schuins naar elkaar toeloopende vlakken opvallend, maar wel de plaatvormige oppervlakte valt in de oogen. Het gebied der zeetoponymie is grootendeels nog braakland, dat nochtans vele schatten bergt en dringend zou moeten bewerkt worden.

DE ZANDBAAI: *den santbaey in cleen reijgarsvliet* (Ommel. Greveninge 1602, Staatsarch. Br.); *den santbaey* (Ommel. Burg Brugge 1655, id.); *de zandbaye* (Reg. Vermand. 1680, id.); enz.

Dat is heel het 29e begin van Greveninge, dus het noordelijkste gedeelte van Klein-Reigaarsvliet, tusschen den dijk van Klein-Reigaarsvliet (dijk jegens den Noordpolder), den rechterdijk van 't Nieuweland en de beide Geulen (de Kleine en de Groote) van Reigaarsvliet. Waarschijnlijk vroeger ook een bank of plate tusschen de kreken en geulen ('t Oude Zwijn en de beide pas vermelde Geulen). Wanneer baai (m.) of baaie (vr.)

(1) J. Lindemans t.a.p.
(2) J. Mansion. Oud-Gentsche Naamkunde, bl. 290. Vgl. J. van Ginneken. Onze Taaltuin, Febr. 1934.

hetzelfde is als Ned. baai = inham, dan zouden wij hier met een voormaligen insprong der zee te doen hebben. Dat komt moeilijk met de topografische gegevens overeen en wij meenen dat baai hier plate beteekent. Een woord dat door een speurzinnig taalkenner eens nauwkeurig zou moeten bestudeerd worden.

JOZEF DE LANGHE.

## Van Krekel de Waarzegger.

'T **W**AS daar ne keer èn arm manneke, en 't heette KREKEL.[1] - ‘O! zei 't ventje, vooraleer da'k doo'ga, zou 'k toch willen drie dagen goê teten[2] eten!... Ja drie dagen goê eten en goê drinken voor mij, en ons Heere mag mij ton komen halen’.

Krekel pakt e kaske op zijne rugge, geeft hem uit voor waarzegger, en trekt de wijde wereld in.

* * *

En als hij nu verre verre gegaan kwam, verneemt hij in èn herberge, dat de Gravinne van de streke heure gouden trouwring verloren had; - schoone belooninge voor die hem zal uitbrengen.

‘Ha! peist Krekel, dat is entwadde voor mij! al moest 'et mij' leven kosten!’

En 't ventje naar 't kasteel. - 't Was bij 't vallen van ne zomerschen avond.

De poortier van 't ijzeren hekken snauwt hem toe: me 'n geven aan geen schooiers!

(2) TETEN is eten met aangelijfd lidwoord: 't = (he)t, nog mondsgemeene onder 't volk: *koeiteten, peerdeteten, menscheteten, aardig teten* enz. Vergelijkt: *den dilte* (d'hild) - den *Dijzer* voor den *IJzer*. - Dus tweevoudig lidwoord.

- Wadde!.. ne schooier!... 't is ne waarzegger, en hij zal de gouden ring doen uitkomen. -

* * *

In nen ommekijk was de Grave daar met de Gravinne:

- Welgekomen! Mijnheer de Waarzegger, welgekomen!

Krekel gaf zij' kasken af in 't huizeke van de poortier en zei hem: ‘niet openbreken, of ge zijt dood!’

Dadelijk ging hij meê naar binnen. Nen opgevulde zetel, met roo-zijden arms, wierd bijgeschoven, en Krekel moest daarin zitten.

- En uw *conditiën*, Heer Waarzegger?

- Drie d' agen goe teten. Voor 's nuchtends en 's navends 'n ben ik nie' zindelijk, maar 's noens moet 'et BIJZONDER WEL zijn!... Binst den dag wandel ik in uw park, en niemand 'n mag mij stooren.

- Heer Waarzegger, dat 'n is nie' genoeg! 'k geve u daarenboven èn treffelijke somme geld.

- Ge zijt wel bedankt, Edelen Heere.

- Maar, wat gaat ge nu eten?

- 'k Hè daar entwadde genut in èn herberge, nie' verre van hier, en 'k ben doomoê van gaan.

De Grave belde tweemaal, en den boven knecht, met peerlamoeren knoppen aan zijn kazakke, kwam in de deure staan.

- Battiest, de beste slaapkamer voor Mijnheer de Waarzegger.

't Zocht pluimen bedde was gauwe gereed, en Krekel verschoot als hij hem neêrelei.

* * *

's Anderdaags, in de voormiddag, zei den hovenier:

‘Mijnheer de Grave, 't is daar èn aardig *model* van e' manneke dat in 't park warreert; 't wrikkelt tusschen de struiken, 't snuistert in de blommen, 't zit op de banken, 't staat te loeren in 't water, en 'k hoore hem altemêe zeggen: *Vandage is 't numero één!... Vandage is 't numero één!...* - Die laplander mist zijn zinnen; moete ik hem buiten 't park zetten?’

- Zwicht, u Fideel!... 't is ne waarzegger, en hij mag hier drie dagen wandelen; hij zal de gouden ring doen uitkomen. -

- En mijn toebakdoze ook?... 'k ga 't hem vragen.

- Hola! Fideel, 'n stoort hem niet! hij kan entwie verwenschen! en ge zoudt uw leven lang ongelukkig zijn. -

* * *

Den eersten noene wierd Krekel bediend van ne keukenknecht met ne zwarte pitalair aan, en hij kreeg: *goê bouillonsoepe - malsch rendvleesch*(1) *met gestoofde wortelkes - koeitonge met Napelsche sauce - gebruinde vaderlanders met sociessen en Spaansche konkombers - e gebraad kieken met appelmoes - twee schellen meloen met geraspt suiker op - e smakelijk gebak - en wijn van 't patersvatje.* Daarop e kommeke geurende *kaffie*, en e glazeke *Poolsche genever* met zilveren bollekes in.

Als hij nu wel toegetrokken had, lei 't ventje zijn handen op zijn buikske, speelde met zijn duimen, en zei al monkelen: '*Ha! 'k hè toch al* ÉÉNEN *van de drie! 'k hè toch al* ÉÉNEN *van de drie*!... (hij wilde zeggen van de drie dagen).

De knecht die de tafel ruimde, verbleekte, en vezelde aan zijn twee maten in de kelderkeuken: 'die kerel weet 'et! 'k hoorde hem bescheelijk(2) zeggen, en tot tweemaal toe: *'k hè toch al* ÉÉNEN *van de drie!*

d'Ander knechten ook, keeken aardig.

Krekel doet zijne zomertuk in de *gloriette* van den hof, gaat tot aan de kooie van de vreemde veugels, krijgt daar e pootje van de papegaaien, luddert voort tot aan d'herten die hem verwonderd bezien, steekt zijn hoofd in den ijskelder, en zet hem ton te peuren in de groote vijver, - de vangste was voor den hovenier.

's Anderdaags 's noens, even lekkere kost, en even beleefd opgediend deur den tweede knecht.

'*Ha*!' zei Krekel achter de maaltijd, '*'k hè der toch al* TWEE *van de drie!*'

Den tweede knecht was nog méér ontsteld, en

(1) RENDVLEESCH, rundvleesch, ook met algemeene zin van *koeivleesch* - rend - rund - rind - renders - runders.

(2) BESCHEELIJK = bescheidelijk-duidelijk.

zei beneên: ‘'t Is alleszins zeker, die waarzegger weet 'et!’

* * *

Den derden noene moest den derde knecht de tafel dienen, en als Krekel gedaan had met eten, sloeg hij zijn arms open: *Ha*! *'k hè ze nu toch* ALLE DRIE!

De knecht viel op zijn kniën. ‘Ja, Mijnheer de Waarzegger, g'hèt ze nu alle drie! we zijn plichtig! de drie knechten hên de ring gestolen! als 't u belieft, 'n zegt 't toch niet aan Mijnheer de Grave!’

- Ge ziet wel, zei Krekel, ge ziet wel da'k 'et wist. Nu, 'k zal 't voor mij houden!... Waar is de ring?

- Hier, Mijnheer de Waarzegger.

- En gij, naar uw keuken!...

Als de pitalair in de keldertrap verdwenen was, doet Krekel de deure op slot, steekt de ring in èn bolleke brood, en smijt hem voor ne witte kallekoen.

Met ééne zwelg was 't bolleke binnen, en Krekel ontsluit de deure.

De Grave en de Gravinne waren daar evens lijk gezet: - Welnu, Mijnhe er de Waarzegger, waar is de ring? -

Krekel trekt de venster open: ‘*Ziet ge daar die witte kallekoen?... de ring zit in zijn mage*’. -

De beeste wierd opengesnêen, en de ring kwam uit!... - Ge kunt denken hoe dat alleman blijde was! en de drie tafelknechten voelden ne steen van hun herte vallen.

* * *

De Grave en de Gravinne wilden Mijnheer de Waarzegger bedanken. ‘Maar, zegt de Grave, vooraleer dat ik u de somme geld geve, moet ge nog twee dingen weten:

‘Wat zit er hier in dat dozeke?’ en hij zette 't dozeke te midden de tafel. -

Krekel 'n wist 'et niet, maar ging rond de tafel al luide klagen en jammeren tegen ZIJN EIGEN ZELVEN: ‘*Arme* KREKEL, *hoe deerlijk nu gevangen*'... *arme Krekel*, *hoe deerlijk nu gevangen*'...

- Waarachtig waar, zei de Grave, 't zit ne krekel in!

En nu moet ge nog weten waarmeê dat dit gewere gelaad is. -

Krekel peisde: ‘tot hier toe sloeg 'et al meê; 't verslecht, 't verslecht,... voor 't laatste moete ik eran!...’ Hij hield zijn arms omhooge en riep: ‘*o 't zal nog al in* NIE' *vergaan*! *o 't zal nog al in* NIE' *vergaan*!...’

De kasteelheere sloeg met zijn hand op zijne knie: ‘nog ne keer waar! 't gewere 'n is nie' gelaad!... 't geld is dobbel verdiend!... Hier!... 't zijn al goudstikken!...’ en 't manneke stak de ponke in zijne leêren binnezak.....

De Grave en de Gravinne deên den oolijke Waarzegger uitgeleede langst de groote dreve tot aan 't ijzeren hekken.

Fideel en de drie tafelknechten hielden hem in d'ooge van op de brugge, en Battiest lag te kijken uit eene van zijn bovenvensters.

De poortier groette beleefd, en half beschaamd nog, omdat hij die geleerde man voor ne schooier aanzien had.

Als 't hekken toe was, riep de Gravinne: ‘Hier mijne laatsten *dankgroet*!’ en ze smeet Krekel ne pieper!... Krekel, om schoone te doen, smeet de pieper weêre.....

Krekel trok weêr naar zijn streke.

't Gebeurde dat er knechtebrakken[(1)] met èn wisse op zij' kasken kwamen slaan; ‘Ventje wa' zit er daarin?’ - ‘*Duiveljongen en vraagsteerten! ze gaan ulder de nekke kraken*!...’ - en weg waren de schavuiten!...

* * *

Krekel deed zijn huizeke herbouwen, huurde wat land, hield ne knecht, wist bakker en beenhouwer weunen, en met zijn inkomentje nu, mocht hij alle Zondagen *goê teten* eten.

Kortrijk.

A. MERVILLIE.

## Eindnoten:

(1) De grond van mijnen opstel, komt uit e vertellingske dat ik, als kind, te Wonterghem hoorde; 'k heb 'et uitgebeeld en omraamd.

(1) BRAKKE - straatleure. (Fr. polisson).

## Onzinnige liederen.

**D**E beoefenaars van de folklore zoeken steeds naar nieuwe voorbeelden van de geplogenheden onzer voorouders. Ze vinden ze overal en 't best en 't eerst waar een voorwerp houvast biedt om er de doen- en leefwijze van onze voorzaten aan te toetsen, maar dit blijft steeds het toonen van ‘werk ontedeld door 't teren van den tijd’.

Het gesproken woord van vroeger, dat den gemoedstoestand leert kennen, is bijna geheel te kwiste gegaan. Het oude volkslied geeft ons nog een overblijfsel van hoe en wat men voelde en hoe men sprak duizend jaar geleden en hoe men later spreken zal.

In de liedjes ‘Heukel de kneukel de parmentier’, (Biekorf 1934, bl. 167) en ‘Djoos Vereeke reed te peerde’ (hierboven, bl. 85), wellen toon, beeld en mate op als vogelenzang.

De mensch van vandage wordt getroffen door de gezondheid, de leute, de bonte verscheidenheid van vers, den eenvoud van tale en den rijkdom van beeld die in die liedjes schuilen. Dit komt doordat het oude lied geen maaksel is noch woordenspel dat den dichter alleen bevredigt, maar een hartekreet die veler gemoederen doortrillen doet.

Wat spreekt men daar van ‘gemeenschapskunst’?

De bekoorlijkheid van 't oude woord komt natuurlijker wijze tot uiting in de volksche liederen die tot op onze dagen nog hier en daar gekend zijn en gezongen worden. Zij bevatten meestal onzinnigheid, ongerijmdheid, leugen en onzin die voor den huidigen luisteraar onverstaanbaar zijn en het wellicht ook waren bij den oorsprong. Zij zijn, als 't ware, opzettelijk ijdele klap; ze zijn geestig.

Of klinken zij misschien zoo schoone omdat wij ze gaarne zongen of hoorden zingen in onze kinderjaren

of omdat wij er toen nog de ongerijmdheid niet van snapten en ze ons toeschenen als klanken en beelden uit een sprookjeswereld?

Het lied van den reus is een der gekende volksliederen: te Sint-Winnoksbergen beiert het elken dag van 't Belfort.

Het gebuisch in de biertaveerne ‘'t is van te beven den klinkaart’ (Biekorf 1931, bl. 288) is wellicht een deel van een verloren geganen vreugdekreet, nu onverklaarbaar geworden.

De zang:

> Sinte Pieter, mijne lieve vriend!
> Ik heb U weest bezoeken
> met zeven kerkeboeken.
> 'k en ben nog nooit in Uw kerke niet geweest
> van die tralala,- lala.

is al even onbegrijpelijk.

Evenzoo het lied van den mosselman dat in de Leiestreke wordt gezongen op Sint Pietersnacht:

> Daar was eens een en man,
> Daar was eens eenen mosselman,
> van die ramplan-plan, de mosselman; -
> daar was eens eenen man,
> daar was eens eenen man!
> Die man die had een schip,
> Die man die had een mosselschip;
> enz.
> Wat deed hij met dat schip? enz.
> Hij ging daarmee in zee;
> Wat deed hij daar op zee?
> Hij ving daar eenen visch;
> Wat deed hij met dien visch?
> Hij stropt hem uit zijn vel;
> Wat deed hij met dat vel?
> Hij maakt daarvan een beurs;
> Wat doet hij met die beurs?
> Hij steekt daarin zijn geld;
> Wat doet hij met dat geld?
> Hij koopt daarmee een kind;
> Wat doet hij met dat kind?
> Hij doet dat kind op school;
> Wat doet dat kind op school?
> Het leert daar zijne les...

Nooit hoorde ik dit rondelied tot 't einde toe. Het eindigde altijd onverwachts, bij 't uitblazen, 't uitwaaien of 't omverrevallen van een keerse, bij 't geweldig oplaaien van 't Sint Pietersvier of bij 't schielijk breken van den rondedans. Ik weet niet of het lied uit is bij het leeren van de lesse van dat mosselkind op die mosselschool, maar dit heeft bij 't gejoel en de uitbundige vreugde van de dansende kinderen geen belang.

Een ander voorbeeld van onbeduidend gezwets is dat van de kraaie:

Die zwarte kraaie
'n kan mij niet paaien
met stoppen of te naaien.
Heur handjes staan verkeerd.
Toe, Mie, komt eten;
G' hebt mij vergeten.
Dure 't nog lang
ik worde zot!
of Mol, Mol, waar zit ge?
De mol zit in zijn hol.
Wijvetje hedde geen stroo vandoen?
Ba neen ik, zei de mol.
en Trezeke, mijn bezeke,
Wanneer zal 't zijn?
't avond, in den avond,
bij den maneschijn.
't Hondeke zal bassen
't katje die zal springen;
Trezeke, mijn bezeke,
'k zal speelman zijn!

waar het er in 't Vlaamsch daaromtrent naartoe gaat als bij Shakespeare in ‘As you like it’ (5$^{de}$ Akt, 3$^{de}$ tooneel)

It was lover and his lass,
With a hey, and a ho, and a hey nonino,
That o'er the green corn-field did pass
In the spring time, the only pretty ring-time,
When birds do sing, hey ding a ding, ding...

en tal van andere waarbij men zich de vrage stelt of de inhoud wel ooit als iets anders is bedoeld dan als stoffe tot gekscheren en zottebollen. Het is, goddank, nog niet te laat om die oude parels aaneen te rijgen tot één snoer.

Zijn die zangen dan bewuste onzin, zotternije of is het de gelukkige ijdelheid van zin die tot ongerijmdheid leidt en aldus het woord van Olivier Cromwell bewaarheidt: ‘een mensch 'n gaat nooit zóó verre dan wanneer hij niet en weet waar hij naartoe trekt’?

De machtige werken van de letterkunde vertoonen geheimnisvolle vormen en uitwassen. Zij bevatten ongerijmdheden, onpeilbaarheden en gewaagde beelden tot in de eindelooze, alsof de dichter zeggen wilde dat het ondoorgrondbare steeds ondelfbaar blijven zal. In deze gedachtenwereld krijgen wij heerlijke dichtkunst ten beste d.i. 't bezingen van grootsche daden zonder hare schaduwzijde, 't mysterie van de wereld zonder zijn leed.

Het oude volkslied is een der ontboezemingen van levensblijheid die ons den lust doen bekruipen weer kind te worden en daarom zijn ze onschatbaar.

't En baat echter niet de liedjes te vergaren in boeken, zelfs met den muziektekst als toemate, zooals dit tot hiertoe bij loffelijk pogen gebeurde.

Ware 't geen weldaad kon de gevoelige plaat van de spreekmachine die liedjes opnemen, verklanken en afdraaien bij passende gelegenheden?

Het afdraaien van ‘Hij vliegt alleene’, in 't lied van Centen De Groof[1], dat Karel De Wolf zong vòòr 't openen van de Folklore-tentoonstelling te Brugge, zal meer belangstelling wekken dan 't gebrekkig voorstellen van werk van menschenhand in 't Museum, en meer plezier schenken aan de jonkheid dan 't prullenwerk van alle draadlooze bullebakken ter wereld.

Onze menschen zullen dan wel horken en geern hooren wat nooit in een boek geschreven stond:

> ‘de eerbiedweerdigheid
> van al dat haait en draait
> hetgeen het hondje bast
> en 't geen het haantje kraait’[2]

G.P. BAERT.

(1) Vgl. Biekorf 1912. blz. 32-63. 1913 blz. 192. - L. De wolf.

(2) Guido Gezelle. - Oudheidskunde. - Rijmsnoer om en om het jaar. I$^{e}$ Deel.

## Mengelmaren

### Deken De Bo te Poperinge.

In de korte tijdspanne die De Bo te Poperinge doorbracht - hij was er maar gekomen om te sterven - heeft hij maar ééne berechting gedaan, namelijk die van Mijnheere De Puydt, die woonde in de Gasthuisstrate.

- Puydt, zei Deken De Bo, aan alles komt er een ende.

Mijnheere De Puydt ‘en viel niet slinks’, hij had entwat dat eigen is aan alle rasechte Poperingnaars - we zouden dat nu ‘humor’ noemen -, en antwoordde:

- *'t Doedal*, Mijnheere den Deken, an è worste zijnder twee.
- Puydt, zei Deken De Bo, zeg dat nog ne kee.

Zoo heb ik het vernomen uit den mond van Juffrouw Augusta De Puydt. dochter van wijlen Heer De Puydt.

Weet er een van de lezers van Biekorf soms wat meer te zeggen over dat ‘*'t Doedal* (spreek uit: 't doedol), dat hier de beteekenisse heeft van: distinguo?

D.V.

- De Bo vermeldt inderdaad de zegswijze *'t Doet al* als eigen Poperingsch: ‘het is volgens, het hangt af van de omstandigheden’ gebruikt als antwoord op een vraag. Hij verwijst echter naar een andere spelling: *'t Houdt al hoe*, met dezelfde beteekenis. Is die zegswijze tegenwoordig nog in leven?

### Sint Corijn vereerd te Ieper.

Te Hooglede, Kortrijk en Brugge staat Sint Corijn (Quirinus; St. Kwelderen) nog genoeg gekend in de volksdevotie. Te Ieper is de vereering zoo goed als vergeten: aldus Biekorf 1933, bl. 350.

In de 16e eeuw was Sint Corijn op de Sint-Niklaasparochie te Ieper sedert lang vereerd en gevierd met een ommegang; Sint Corijnsdag was een mesdag op die parochie. Dit vernemen we uit het dagboek van Augustijn Van Hernighem waar hij (in het vierde Deel van zijn oorspronkelijk Hs., blz. 54) aanteekent:

1585. ‘Op den laetsten dach van April zoo wast ghelyck mesdach in sinte Nicolaeys prochie, twas sinte Chooryns

dach ende men drouch thelijck sacrament ront om de prochie naer oude coustume'.

'April' is hier voorzeker een verschrijving voor 'Maart'; de 30 Maart is de gewone feestdag van St. Corijn.

Men merke op dat de schrijver de aloude gewoonte in zijn dagboek aanteekent omdat ze *hersteld* wordt na jarenlange onderbreking (alleszins sedert 1578!).

V.

## De Langeweke voor Sinksen.

In de Jubileumuitgave van Guido Gezelle's volledige werken, Tijdkrans 2de deel (1931) zegt E.H.J. De Cuyper in zijne breedere tekstcritische en verklarende aanteekeningen (blz. 250-251) dat: 'de beteekenis van de *Langeweke* niet kon achterhaald worden'

In de Leiestreke wordt die Langeweke genoemd 'de lange weke vóór Sinksen', vermoedelijk omdat ze telkenjare tusschen twee 'korte weken' komt liggen, d.i. de weke van O.L.H. Hemelvaart en de weke na Sinksen die ingekort wordt door den tweeden Sinksendag.

'k En hadde 't niet belet, ware 't niet dat ik heden hoorde reppen: 'daar 'n zijn van dezen keer zooveel zondagen niet; 't is de lange weke vóór Sinksen'.

Dit jaar valt de maandag van de Langeweke op 10 Mei, maar hij kan ook begin Juni vallen zooals blijkt uit de toegevoegde dagteekening op het handschrift van het gedicht: Renatus, Francisci namen (ib. blz. 70) dat in het Archief van Biekorf berust.

G.P.B.

## Brugsche zotten.

Het opstel alhier 1936 bl. 215 brengt mij de historie te binnen uit den tijd van Maria Theresia.

Brugge vierde een *primus* van Leuven en boven de Gentpoorte hingen ze, om de Gentenaars te tergen, het volgend opschrift:

> Gentenaers, ghy botte donders,
> Komt naer Brugge, en ziet wat wonders.
> Onder al die zotte liên
> Zult ghy nog een Primus zien!

't Lot wilde dat Gent, eenige jaren later, ook een *primus* mocht vieren; en boven hun Brugsche Poorte namen de Gentenaars een weerwraak met de rijmen:

> Komt, Brugsche zotten, Brugsche donders,
> Komt, all' naer Gent en ziet wat wonders.
> Want van de tachtig duizend liên
> Is er geen éénen zot te zien!

N.E.

## Dominicus van Wedervelde? *Een Vraag*.

Weet er iemand bijzonderheden over Dominicus van Wedervelde of Weydervelde of Wedevelde enz...: een Brugsch beeldhouwer die rond 1888 in een huis der St. Annarei overleden is? Uit familie-overlevering meen ik te weten dat hij geholpen heeft aan het standbeeld van Simon Stevin, aan de herstelling en plaatsing van beelden in den voorgevel van 't stadhuis, en dat er in zekere kerk van Brugge beelden door hem geplaatst zijn.

K.S.

## Zantekoorn.

- De pastor en is hier nog maar zes maanden, en hij kent alleman *met top entuit*. (Volledig, met alle bijzonderheden). Stalhille.

- Zwijg van Pier, 't is toch zoo ne *kritser* (Een die stokken in 't wiel steekt, tegenwerkt). Eernegem.

- Als Dora jong was, *z'had de pieper*: nu is z'er deure (Zij was *pieperachtig*, deerlijk). West-Rozebeke.

- Als hij goed gezaaid is, hij zal wel bovenkomen (Gezegd van iemand die men te vergeefs opzoekt). Brugge.

- Als Sanders zijn hofstedeken ging betalen, hij 'n had maar een klutske *winkelgeld* over van honderd duizend frank (Klein geld, dat noodig is voor 't huishouden, voor de winkelwaar). Eernegem.

- Die zulle 'n ligt niet waterpas, ik kan daar niet naar werken of 'k zou *pitvloeren* (Gezeid door een vloerlegger: een vloer met een put leggen). Loppem.

- 't Is altijd entwat met mij, 'k en heb maar een leven *lijk ne roobaard* (Ben ziekelijk en moet een kort einde verwachten). Dadizele.

- Hugo kan al goed klappen, maar hij kan nog goed *met pappen smijten* (Stamelen, hakkelen). Brugge.

- Wat is iemand voor den aap houden? Hem *up en neere steken*. Stalhille.

A.V.W.

# [Nummer 6]

## Het Pelderijn van Male.

**H**ET tegenwoordig gehucht Male is gelegen op den zuidoosthoek van de gemeente Sinte-Kruis. Eeuwen lang behoorde de ‘stede ende paerke van Male’ den graaf van Vlaanderen. Meer dan één bladzijde uit onze geschiedenis spreekt van het grafelijk slot te Male en zijn naam is verbonden aan den laatsten graaf uit het ‘Huis van Vlaanderen’: Lodewijk van Male en zijn dochter Margareta.

Filips II verkocht de heerlijkheid van Male aan den Spaanschen edelman Jan Loppez Gallo, op 6 Maart 1558. Een paar jaar later (Juni 1560) werd de heerlijkheid verheven tot baronie.

Male was gerekend onder de contribuanten van het Brugsche Vrije, in 't bezit van de hoogere, middelbare en lagere rechtspraak(1). Bijgevolg bezat de heerlijkheid

(1) Coutumes du Bourg de Bruges (uitg. Gilliodts-van Severen, 1883) I, bl. 71, 95 en 460. - SAM (= Staatsarchief te Brugge, fonds Male). Wettelijke passeeringen, Reg. 45 f. 94 en 110.

het recht van gevangenis of *steen*, van put, galge en pelderijn[1].

In de oude oorkonden van Male vinden we reeds melding van steen, put en galge, vanaf de XV$^{e}$ eeuw; de 'stake' of schandpaal ontmoeten we eerst, nadat de heerlijkheid reeds tot baronie verheven was.

De nieuwe baron deed al het mogelijke om het kasteel, stadhuis en de heerlijkheid meer luister bij te zetten[2]. Zoo liet hij, onder meer, een nieuw steenen wapen kappen, schilderen en voor het stadhuis plaatsen. Om de gevangenen beter te verzekeren, werd een blok met lange keten en slot gemaakt[3]. Er werd ook een nieuwe 'stake' of schandpaal besteld.

Op een stuk grond, 'Gillis veld' genoemd[4], dat de heerlijkheid zelf toebehoorde, werd een eikeboom uitgekozen, om daaruit een stevige staak te houwen. Deze werd op de plaatse van Male voor het stadhuis geplaatst en voorzien van een 'sunne compas'. De beschuldigde werd met een ijzeren 'halsebant' aan de schandpaal vastgemaakt en rond het middaguur ten toon gesteld.

In de Rekening der heerlijkheid over het jaar 1569 (f. 6) lezen we de volgende uitgaven:

(1) SAM. Vonnissen Reg. 58 f. 7 v. en 16 (1494). Rekeningen 1578, f. 5. - Over den *put* (d.i. de onderaardsche gevangenis) van Male, zie in 't bijzonder Stadsarchief van Brugge, Verluydboeken 1490-1537, f. 30. - *Pelderijn* (anders nog: Pellorijn, Pillorijn), fr. pilori, is, vooral in Vlaanderen, de naam van de *kaak* of *schandpaal*: 'een steenen naalde (zegt De Bo) waar men de misdadigers ten toon stelde' en alzoo aan de bespotting van iedereen prijs gaf. In Rond den Heerd XIII, bl. 348 haalt K. de Flou een gebruik aan: 'Die vroeger voor misdaad aan de kake (pelderijn) ten toon stonden, hadden een schaal nevens zich, waar de medelijdende toeschouwers centen of kluiten in wierpen.'

(2) Cout. du Bourg I, bl. 95. - SAM. Rekeningen 1566-67.

(3) SAM. Rekeningen 1575, f. 5 v.

(4) GILLIS VELD is gelegen op den Westkant van de Male Leije, daar waar zich nu de school bevindt, rechtover Maleveld.

‘Betaelt Lieven Yesten ende Hendryc Lammens over t' vellen van een eecken boom omme de stacke voor het stadthuus staende danof te mackene

xvi g.
Betaelt Thomas Haeseman over t' macken vande voornoemde stacke
iiij s. viij gr.
Betaelt van t' halen vanden eeken boom mette waghene die te voeren van Gillis velt ten hove van voorn. Thomas midts thout danof ghecommen ten huuse van Jan de Meulenaere
t' samen xvi g.
Betaelt Pieter vande Kerckhove smidt over t' macken vanden ijseren halsebant niette cramme gheleghen ende hanghende ande voorn. stacke
xi g.
Betaelt Pieter Aerts steenhauwere over t' macken vant sunne compas staende up de voorn. stacke’
xvi s.g.

In 1678 moet er nog een houten schandpaaal of toonstake gestaan hebben; de rekening (f. 8), van dit jaar, geeft op: ‘- Charles Vander Heide over t'schilderen alle de deuren ende veinsters int stadthuijs midtsgader het pillorin’.

Wanneer dit houten pelderijn vervangen werd door een steenen zuil, met trappenverhoog, hebben we niet kunnen vinden. De ommelooper van Male stipt enkel aan: ‘...aende plaetse daer het pelerijn van maele opstaet’; en verder ‘...de calcijde jeghens over het stadhuijs... aent pleyn ofte plaetse daer tvoorseyde pelerijn van maele op staedt’[1].

Uit de oorkonden van Male teekenen we enkele veroordeelingen op.

Eene zekere Joanne de Smet was in 1717 komen bedelen naar Male en had er op een hofstede gestolen. Ze werd veroordeeld om gedurende twee uren aan het pelderijn ten toon gesteld te worden. De middaguren werden gekozen, omdat er gewoonlijk meest volk voorbij komt. Het vonnis luidde: ‘...ten thoone stellen door officieren der heerelichede aen het pelerin ter plaetse van Male den tijdt van twee uren, te weten van den elf uren tot den een uren naer middagh omme te zien of thaeren laste niet en worden aengedient eenighe voordere dachten’[2].

(1) SAM. Ommelooper Male, Reg. 3736, f. 31. V$^{e}$ B.
(2) SAM. Resolutieboeken n. 4, f. 53 v. (1717).

Er volgden verschillende klachten; o.m. had de beschuldigde nog gestolen op de hofstede van de Jacobinessen te Assebroek. Ze werd voor den tijd van zes jaar gebannen ‘uyt de jurisdictie van dese baronnije ende de landen van den Vrijen’[1].

Een Brugsche vagebond van 14 jaar oud werd, in 1726, eveneens van diefstal beschuldigd; het vonnis zegt duidelijk waarom ze het middaguur verkiezen: ‘...te condemneren voor den tijt van twee heuren te staen aende pellerijnck deser baronnije ten sulcken tijde als aldaer het meeste volck is passerende’[2].

Doch spijts alle veroordeelingen, kon het pelderijn den Malenaar nog zoo zeer niet afschrikken. Ze durven er mede dreigen, ja zelfs spotten.

Tijdens een verhoor op het stadhuis, midden een groote menigte durft een beklaagde de officieren verwijten ‘...dat sij waeren deughnieten.... ende dat hij niet en soude ontsien nochte het pellerijn nochte de galghe’[3].

De Malekermis, die valt den Zondag na Sint Jansdag, hadden de Malenaars ten jare 1758, als naar gewoonte, lustig gevierd en een goeden pot gedronken in de herbergen op de plaats. Alhoewel de officier Jan Viane de plaats op en neer wandelde, om te zien of ‘een ijder sigh recreerde naer betaemen’, wisten eenige deugnieten hem toch te verschalken. Ze waren boven op het pelderijn geklauterd en hadden er schimpig, de bezems van ‘de herbergierighe in de Roose’ op gebonden. Ze hadden zich ‘daeromme ghediverteert, ghedanst en ghespronghen’. Een der omstaanders, die meer bezadigd scheen, zei: ‘datter beter eenen meij saude aenghepast hebben mits het de kermisse was’.

's Anderendaags, toen de officier verslag indiende van het gebeurde ‘dat het pellerin deser heerelijckhede besteken was gheweest met besems ende meijen’, was de heer baljuw hoogst verontwaardigd en zei:

(1) Aldaar f. 56.
(2) Aldaar f. 82.
(3) Aldaar f. 61

t.o. 148

(Bijblad Biekorf 1937, 6).



HET PELDERIJN VAN MALE.
(Mei 1937)

Binder: deze prent rechtover bl. 148.

‘ongheoorloft te wesen’. Bij het onderzoek bleek David Lamotte ‘de auteur’ te wezen[1].

Na de Fransche Omwenteling, in Oogst 1792, werd de heerlijkheid van Male ingelijfd, als een sectie, bij de gemeente Sinte-Kruis. Het pelderijn had geen reden meer van bestaan. Het werd nog meer beschimpt dan voorheen. Oudere lieden vertellen, dat het op de kermisdagen versierd werd met een tabakplant en behangen met kransen van uitgeblazen eieren. ‘Je moest er driemaal rond gaan dienen voor den toebak’. Doch ‘nu (zegt De Bo, in zijn Wvl. Idioticon van 1873) wordt dat niet meer gedaan tenzij somwijlen door eenen sul aan wien men wijs maakt dat hij allerbesten tabak zal hebben als hij 't pelderijn dient’.

Op bevel van het gemeentebestuur van Sinte-Kruis, werd het pelderijn afgebroken en weggeruimd in 1874[2]. Later moet het gemeentebestuur tot inkeer gekomen zijn; wellicht op aandringen van een of ander oudheidkundige. In 1897 werd er besloten om ‘de oude kaak of pelerijn te Maele’ te herstellen, die in brokstukken verstrooid lag, op den eigendom van den heer Paul Delemarre. Het pelderijn werd inderdaad heropgesteld en prijkt[3] thans, meer dan ooit bespottelijk, in het ‘hinnekot’ achter het stadhuis, als verhoogde zitplaats voor argelooze hoenders en vogels.

Misschien is er middel om het pelderijn een betere standplaats te bezorgen? Vooral nu er zooveel belangstelling is voor folklore en toerisme. De kromming van de groote baan is immers, sinds enkele jaren, voor het druk verkeer verboden. Wellicht zou er op de plaats

(1) SAM. Vonnissen. Reg 66 76 (1758).
(2) A. Duclos in Rond den Heerd XI, 1876, blz. 19.
(3) Gemeentelijk archief Ste-Kruis. Resolutiën blz. 152. Volgens *La Patrie* van 16 Aug. 1906 was het pelderijn reeds daar heropgesteld. - Ziehier de beschrijving: ‘un obélisque en pierre de taille à trois faces, posé sur un piedestal qui luimême repose sur quelques marches’. Anuales Soc. d'Emulation, 1906, blz. 333.

van Male, wel een hoekje te vinden zijn, voor haar oud pelderijn, als een herinnering[1] aan de vroegere heerlijkheid en baronie?

M. CAFMEYER.

## De Sint-Adriaanskapel te Damme.

**Z**EER weinig heeft pastoor Opdedrinck over die kapel gevonden (Biekorf, 1936, bl. 246): gesticht in 1431; gelegen bij de Bruggestraat; klein heiligdom, zooals er hier en daar te lande nog voorkomen; zou, volgens het verslag van deken Van de Velde (1619), grondeigendommen en renten bezeten hebben. Wat dit laatste betreft, acht Opdedrinck het wel mogelijk dat de deken het kapelletje heeft verward met de kapelrie van S. Adriaan in de parochiekerk. Over het verdwijnen der kapel worden we niet ingelicht.

Het stichtingsjaar is juist opgegeven, 1431. KAN. TANGHE die 't zelfde jaar opgeeft[2], verzendt naar de stichtingsoorkonde in 't Bisschoppelijk Archief[3]. Bedoelde oorkonde is slechts een latere notariële vertaling - *de latino in vulgari et materna lingua* - opgesteld door Rombout de Doppere.

Uit deze akte leeren wij dat, op 22 Maart 1431, ten huize van den deken der Kristenheid van Brugge, Geert de Grote, voor den notaris Jan Maerscalc verschenen, Jonkvrouw Margriet van Hoghelande, weduwe van Zegher Lauwers, en Pieter Seghers, pastoor van S. Kathelyne te Damme. Vrouw van Hoghelande verklaarde dat haar man zaliger het plan had opgevat op de voorzeide parochie van S. Kathelyne te stichten een

(1) In de Veldstraat op Ste Kruis is er nog een herberg die voor uithangbord draagt: 'In het Pelderijn'.
In het kasteel van Hendrik IV, te Pau, bestaat er een tapijtwerk, waarop het pelderijn van Male voorgesteld is. Onderaan draagt het werk: 'Van Hecke. Brugge'.

(2) *Parochieboek van Damme*, bl. 66.

(3) F XVI. Ingezien het belang van dit onuitgegeven stuk, geven we er een korte samenvatting van.

kapel ter eere van S. Adriaan en deze te begiftigen met een rente van zes pond vlaamsch, om er dagelijks de mis te laten celebreeren. Door den dood verrast had de stichter zijn plan niet mogen uitwerken, maar nu zijn weduwe ‘naer de usage ende costume vanden lande ende stede... inde heltscede van de goederen was ghebleven’, wilde ze, ‘omme haer consciencie te ontlastene’, de stichting tot stand brengen naar verhouding van de haar toegekomen erfenis. Over het bouwen en meubileeren der kapel wordt niet gerept; wellicht was dit werk reeds ver gevorderd of zooveel als voltrokken. Het gaat hoofdzakelijk over de dotatie, die bepaald wordt op drie pond eeuwige en erfelijke rente - juist de helft van wat oorspronkelijk voorzien was - bezet op twee nauwkeurig beschreven eigendommen, het een gelegen in het ambacht van Oostkerke, binnen de parochie van S. Kathelyne te Damme, het ander te S. Kruis. De pastoor van S. Kathelyne, uit zijn naam en uit dezen van zijn opvolgers, ging de verplichting aan in de kapel te doen celebreeren, de eene week drie missen en de andere navolgende week, vier. Mochten de pastoors in gebreke blijven, dan zouden ze, voor elke fout, een boete van vier schellingen betalen aan ‘de meesters ende proviseurs vande voorseyde capelle, ten orboire ende onderoudynghe vander zelver capelle ende ten luminarisse...’.

Uit dit alles mag men besluiten dat de S. Adriaanskapel niet was, zooals Opdedrinck meent, een eenvoudig landkapelletje. Het heiligdom is groot genoeg en van al het noodige voorzien om er de mis te lezen. Overigens, ‘meesters ende proviseurs’ worden voor een wegkapelletje niet aangesteld. Het blijkt nog dat de kapel wel voorzien was van inkomsten, althans in het begin; de verdere geschiedenis zal gelijk geven aan deken Van de Velde, waar bij aanteekende dat de kapel grondeigendommen en renten bezat.

* * *

Die verdere geschiedenis, voor zooveel de tot nog toe bekende oorkonden ze laten uitstippelen, is anders

niet dan de geschiedenis van het verdwijnen. Verwonderlijk is het dat Opdedrinck van dit verdwijnen geen melding maakt, terwijl KAN. TANGHE[1] en GAILLIARD[2] reeds aanteekenden dat de kapel door de Geuzen in puin werd gelegd, en de materialen ervan werden toegewezen aan de Zusters van Sarepta, eertijds te Damme gevestigd, en sedert 1617 te Brugge. Deze materialen moesten dienen tot het bouwen van het nieuw klooster aan de Lange Rei, bij de Snaggaardsbrug. Gailliard weet er nog bij te voegen dat de goederen en renten van Sint Adriaan ook aan Sarepta kwamen, mits enkele missen te celebreeren in de kloosterkapel[3]. Bronnen worden door geen van beide schijvers opgegeven; hun aanduidingen zijn echter juist.

Toen in 1617 de nieuwe vestingwerken rond Damme werden aangelegd, werd een gedeelte van het Sareptaklooster aldaar onteigend; het overige erf bleek, meest om het gemis aan vrijdom, ongeschikt voor een klooster.

Mater of overste was destijds Anna Sproncholf. Haar broeder, Achiel Sproncholf, schepen van het Vrije, gelastte zich met de zaken van het klooster: we zien hem onderhalen om het oud klooster te Damme te verkoopen en het nieuwe te Brugge in te richten[4].

(1) *Parochieboek*, t.a.p.

(2) *Kronijk der stad Brugge* (1849), bl. 255. Bij vergissing zegt Gailliard: de S. Andrieskapel in plaats van de S. Adriaanskapel. Eenzelfde vergissing wordt door hem gemaakt in *Bruges et le Franc*, I, bl. 438.

(3) In *Bruges et le Franc*, bl. 438, zegt GAILLIARD: 'Soyer Lauwers et sa femme Marguerite van Hoogenlande leur ayant donné tous les matériaux provenant de la chapelle S. André'. Dit in 1621! Zeger Lauwers en zijn vrouw waren toen bijna sedert twee eeuwen overleden.

(4) Bisschoppelijk Archief, F, XVI; den 24 Mei 1625 krijgt hij nog toelating om in 't slot te gaan 'pro visitatione fundamentorum cujusdam muri et designatione loci pro infirmario' Acta Episc. XIII, f. 79. Over het geslacht der Sproncholf's, zie GAILLIARD, *Bruges et le Franc*, bl. 435 vv.

Den 26 Juni 1621 dienden de zusters, toen reeds te Brugge gevestigd, een verzoek in bij den bisschop om in bezit gesteld te worden van de ‘materialen, renten en eigendommen’ van de vervallen S. Adriaanskapel te Damme en hiermede haar nieuwe kloosterkerk te voltrekken(1). Waarschijnlijk stond het den bisschop niet vrij te beschikken over eene stichting waarop de erven van de stichters nog zekere rechten bezaten of althans het toezicht, want op dit verzoek werd niet ingegaan en we zien de zusters dadelijk onderhandelen met deze erven, met hen een vergelijk treffen dat op 24 November 1621 den bisschop ter bekrachtiging wordt voorgelegd en door hem wordt goedgekeurd. Als ‘naeste en oudste hoirs’ van de stichters van de S. Adriaanskapel ‘liggende ruineus’ zien we optreden: Jonkheer Achiel Sproncholf, de heeren Justus en Matthys Bouuaert en Jan Marquier. Is nog aanwezig, als belanghebbende, Meester Niklaas de la Port, ‘proprietaris der capelrie binnen de capelle van S. Adriaen’.

Krachtens deze overeenkomst krijgt Sarepta: 1°) al de materialen ‘tot opmaeken van heurlieden kereke’; 2°) den grond waar de kapel heeft gestaan, groot omtrent 38 roeden met daarbij ‘zeker vrijdom van passagie deur derve genaempt de Gapaert, lanck omtrent 8 roeden’, welke grond en vrijdom worden overgemaakt aan Achiel Sproncholf, tegen een erfelijke cijns bezet op vier gemet hem toebehoorend, waarin de voorzeide kapelgrond ligt geïnclaveerd; 3°) vier lijnen en eenige roeden de kapel toebehoorend, verpacht aan 18 sch., 4 gr. 's jaars; 4°) verscheidene renten, waarvan enkele verachterd zijn of verdonkerd.

Het klooster van zijn kant gaat de volgende verplichtingen aan: 1°) de fundatie, destijds gereduceerd tot een mis per week, in de kloosterkerk te Brugge te laten celebreeren door den kapelaan of door iemand door dezen aangesteld; 2°) jaarlijks op S. Adriaansdag

(1) Acta Ep. Brug., XII, 67, v.

(4 Maart) een plechtige mis te doen celebreeren en daags nadien, een rouwdienst voor de stichters, met het stellen van een disch van twintig proven, elk van zes grooten. De erven behouden het recht van presentatie tot de kapelrie. En ‘opdat de selve fondatie wel en behoorlyck onderhouden werde, zoo sal gesteld worden in dit clooster een steen in de maniere van zerke, met sulke instructie ende causatie als behoort, ter future memorie soo van de origineele fondatie als (van) de translatie van diere, ten coste van den convente’[(1)].

Zoo was het lot van de S. Adriaanskapel bezegeld. Dat men niet lang talmde met het sloopen van het vervallen heiligdom, leeren we uit een rekening van Sarepta over de jaren 1617-1619, die ons omstandige inlichtingen verschaft aangaande het overvoeren der materialen naar het nieuw Sarepta te Brugge[(2)].

M. ENGLISH.

## De Ramswal: een vliedberg?

**I**N een grooten bilk op Oostkerke, dichte bij 't Oude Zwijn, in 't 33e begin der wateringe van Groot-Reigarsvliet, ligt er een hoogen wal. 't Volk heeft al lange vergeten waarvoor hij vroeger gediend heeft: d'er wordt wel eens verteld dat het een oude meulenwal is - maar dat is valsch, want zelfs in de oudste ommeloopers der streke staat hij nooit als meulewal maar alleen als ‘een hoogen wal’ vermeld. 't Is wellicht een oude vluchtheuvel of vliedberg naar de meening van de Flou zaliger, een vliedberg zooals er op Walcheren nog meer te zien zijn.

(1) Bisschoppelijk Archief, Brugge, F. XVI.

(2) Betaelt Jan Luycx ende Pieter de Raedt van het steen met hun peerden ende waghen te water ghestelt hebbende tot ande vaert van S. Adriaens capelleken, danof de materialen waeren gegeven an desen convente...
Betaelt Jooris Daemps, steen van S. Adriaens capelleken te water zynde ghestelt schepe in partie naer Brugghe ghebrocht hebbende ende veroirboort binnen den convente...
Betaelt Zegher Bruneel van theuren van een schip omme steen te halen van S. Adriaens capelleken.
Over het breken vande materialen ende steenen van S. Adriaens capelle danof de materialen zyn veroirboort int voorn. convent. (Ibid.).

W. Bossier schreef erover een nota in 'Toerisme'[1] en stelde voor, hem wegens zijn geschiedkundige waarde te classeeren. Wij hebben lange nogal twijfelachtig gestaan tegenover dezen 'vluchtheuvel'. Immers welke bewijzen waren er? Maar nadat wij in de oude oorkonden der streke nog meer van die voormalige wallen hebben vermeld gevonden, meenen wij dat de stelling der vliedbergen sterker op haar pooten staat en dat de merkwaardige hooge wal van Oostkerke zonder de minste aarzeling zou moeten beschermd worden. Er werd sedert den oorlog zoo schandelijk vele verwoest in ons oude polderland!

Op 't grondgebied van Westkapelle heb ik twee voormalige, thans afgevoerde wallen gevonden, die misschien (!) vliedbergen geweest zijn - in alle geval staan ze nergens als meulenwal vermeld:

1. - DE RAMSWAL: *west vande oude, sluus van Reygarsvliete*[2], *zuudtwest bijden ramswal* (Kerkreg. Hoeke 1569, volgens de Flou); 3e begin van Greveninge: *es tbeloop daer den ramswal in licht* (Omm. Greveninge 1602, Staatsarch. Br.); *inde prochie vander mude*[3], *zuutwest vander kercke,... ende es den houck daer den ramswal ende de zilte*[4] *in licht* (Tiendehoeken Oostkerke en Westk. 1596); enz.

(1) Toerisme. 1935, blz. 849.
(2) Voormalige sluis op den Hoostwatergang van Reigarsvliet, ter plaatse waar deze in het 't Nieuwe Zwijn uitmondde. Zie Biekorf 1935, blz. 40, waar wij over deze sluis geschreven hebben.
(3) Sinte Anna ter Vrijen. Zie Biekorf 1933, blz. 319.
(4) Een voormalig moeras in 't 4e Begin van Greveninge.

Op een kaart in Kerkreg. Hoeke 1781 (pastorij Hoeke) t a a t d e Ramswal geteekend als een hoogte.

Deze *Ramswal* lag dus in het 3e begin van Greveninge dichte bij 't Nieuwe Zwijn naast den *Ramsbilk*. Een slag, genaamd de *Ramsweg*, stelde hem in verbinding met den ouden heerweg van de Hoekestrate (Heerweg Westkapelle-Hoeke) naar Sint-Anne. De naam is afgeleid van den persoonsnaam Ram: Rambout, Rambert of iets dergelijks.

2. - EEN GROOTEN HOOGEN WAL. In den ommelooper van Westk. 1674 (Staatsarch. Br. en Gem. arch. Westk.) lezen wij in de beschrijving van het 43e Begin van Groot-Reig.: *hofstede metten lande aen beede syden ende upt oosteynde met een grooten hoogen wal ande noortwestsyde daer inne ligghende, streckende metten oosteynde anden meulenwech*(1) *ende verhaect upt oosteynde westwaert vanden waterganck*(2).

Deze wal lag in een nat laag land dichte bij den Zuid-Watergang, een voormalige kreek. Hij kan dus ook een vliedberg geweest zijn. Dat is nochtans maar een gissing!

JOZEF DE LANGHE.

## Eindnoten:

(2) Scheidwatergang tusschen 42. en 43. begin Groot Reigarsvliet.

## De Feestdag van Sint Corijn.

Over Sint Corijn, alias Quirinus, lees ik in Biekorf, hierboven bl. 142, dat zijn feest in de 16e eeuw te Ieper gevierd werd op *30 April*. Doch een opmerking bl. 143 zegt: '*April* is hier voorzeker een verschrijving voor *Maart*'?... Dat denk ik niet, want ter abdij van 't Park onder Heverlee bestaat de begankenis van Sint Corijn op den zondag van Beloken Paschen, (dan wordt er water gewijd) doch de eigenlijke feestdag met kerkelijk officie is gevierd op *30 April*.

R.D.

(1) De wal heeft nochtans met dezen meulenweg niets te maken. De meulen lag elders!

## Gierigaard.

*Gierigaard, gierigaard, Alexander,*
*alles voor u, en niets voor ènander*![1]

Alles voor u!
Gij die langzaam uitgemagerd,
stillekes aan uw vleesch opeet, uw
eigen vleesch, om 't vleesch te sparen;
maar die 't bloezemen van uw wezen
vast en ridderlijk dragen kunt, als 't
komt van eld ers!...
KRIJGEN, gierigaard, maakt u zalig!
KRIJGEN, KRIJGEN, 't schoonste woord dat
taalt en weêrtaalt, zingt en slaat, en
*duikske-weg* speelt in uw ziele!
GEVEN, gierigaard,
GEVEN, o verwenschte galm!...
donder en bliksem in uw ooren!
schokken en dokkeren op den *keisteen*
van uw herte!...
GEVEN, gierigaard, valt u lastig,
ook voor wat ge geeft en houdt nog:
*uw twee vingers*!...
.....
Toch, hij komt, hij komt, de stond,
- gij die om uw geld benijd zijt -
dat ge 't al wat
gij bezit hier,
ook uw *vingers*, geeft en kwijt zijt! -

## Vliegen.

Op!... op!... de lucht deurreizen,
in die lucht den arend verschuwen,
boven de bergen de bergen bespieden,

(1) Volkszeg.

en de zee, de zee zien liggen
lijk e vloerkleed
onder uw voeten! -
Op!... op!... vorst van d'hoogte!

* * *

O wie geeft, *quis dabit pennas*?
o wie maakt, wie vest de vleugels?
*et volabo*[1]... vliegen zal ik!...

.....

Mensch, ge zocht, ge zocht en vondt 'et!
al de vogelen ruifelden weg, bij
't dreunen van uw eerste streven!
ook ons oogen gingen de lucht in[2]!...
Ei! de mensch, hij vliegt! hij vliegt!... De
snijdige *zwaalmen* riepen hem toe: 'We
zijn nog vooren!...'
d'*aksters* gekten uit hun geboomte:
Schamele schachten! zonder aders,
zonder bloed in!...
Schommelend monkelt de mensch hun tegen:
lichter bloed in 't daverend herte!
nu nog, nu nog, vreezend aleenzijn!
later is 't ne lustigen huishoud,
later nog, zijn 't vliegende dorpen!
vechtende donders!...

* * *

Mensch, ge meet de leegte beneên, ze
maakt u dronke en wilt nog hooger!
stijgt!... stijgt!...

(1) Harpzang, 54.

(2) In de zomer van 't jaar(1911?) daalde de fransche vlieger *Contenet* te Aertrycke; - 't was èn noodlandinge op 't klaverstuk van boer *Aneca*.
Veel Aertrijckenaars kwamen dat gevleugeld gedrochte beschouwen.
's Anderendaags, omtrent den avond, kon de man zijn reize voortzetten naar Antwerpen. -
Boven boomen en huizen zagen we die nieuwe luchtvogel in de verte verdwijnen.
*'t Was 't laatste van de wereld*, zein de menschen.

nimmer 'n zet g'uwen voet op de mane,
nimmer 'n legt g'uw hand op de zonne,
nooit 'n zult ge de sterren beheerschen,
in dien kuil waar d'eeuwigheid uitmondt,
waar 't oneindig geheim in zweeft van
HEM DIE is!... o
spreken van die zwijgende diepte!
waar de nieteling, vleugelend *in* God,
nooit... nooit... 'n komt tot *aan* God!

.....

Hoe hooger, hoe hooger de tochten drijven,
hoe meer de menschen, ook *vliegende* menschen,
*menschen* blijven!...

Kortrijk.
A. MERVILLIE.

## De Sint-Sebastiaansgilde te Aardenburg. 1560

**E**R zijn slechts weinig oorkonden bewaard over de oude St. Sebastiaansgilde van Aardenburg. Dank zij de rekening van 1559-1560 kunnen wij die broederschap toch voldoende leeren kennen(1).

Het gebouw van de gilde moest tamelijk groot zijn, want in 1560 wordt er een nieuwe keuken bijgebouwd, waarvoor 9.204 steenen gebruikt werden. Het schuttershof was ook nogal uitgestrekt: in hetzelfde jaar worden er vijftig jonge olmenboomen geplant. De gilde bezat ook een klok.

Het bestuur van de gilde bestond uit den deken, drie zorgers en den koning, thans *sire* genoemd.

Het rekeningjaar werd gesloten op den gaaidag, gesteld den 1$^{en}$ Juli.

De gilde telde in 1560 twee en dertig gildebroeders, de meeste betaalden 12 schelen grooten 's jaars, terwijl er vijf gildebroeders slechts 12 grooten betaalden;

(1) *Staatsarchief te Brugge*. Vrije, reg. n$^{r}$ 15.181: 11 folios 215 op 150 mm.

onder dezen treffen we Margriete aan, de vrouw van den zorger Joos van Bulare. Er werden ook nieuwe leden aanvaard die 12 grooten betaalden; deze moesten door een der gildebroeders voorgesteld worden en 20 grooten inkomgeld betalen.

De gildekapel met het St. Sebastiaansaltaar bevond zich in de O.L Vrouwkerk; elken zondag droeg de kapelaan er een mis op. Op 20 Januari, feestdag van den patroon, werd er een plechtige mis gezongen 'in muzycke'. Een pater terminaris kwam er dan prediken. Na de mis was er feestmaal in het gildenhuis.

Op 2 Juli, daags na den gaaidag, werd er een zielemis gecelebreerd voor de overledene gildebroeders. Voor ieder lid in den loop van het jaar overleden werd er nog een mis opgedragen.

Het schietseizoen werd geopend den eersten zondag van Maart. In 1560 werd er voor prijs geschoten op 10, 24 en 31 Maart, 21 en 28 April, 5 en 26 Mei en 16 Juni.

De '*ghaydag*' was het groot gildefeest, waarop de koningschieting plaats had. Er werd een nieuwe gaai besteld; voor het versieren van het gildenhuis werden meien aangekocht, alsook vier rozenhoeden voor de beste schutters. Trompers zorgden voor muziek, ze bleven zelfs uitslapen omdat het feest waarschijnlijk tot in de vroege uurtjes duurde. Er was ook een reuzenmaaltijd waarvoor onder meer geleverd werden: twee schapen en een half, twee braadvarkens, kalfsvleesch en een en twintig kiekens. Een ton dubbel bier en een ton zwart bier moesten de dorstige kelen laven. De nieuwe koning werd ingehuldigd door een bezoek aan drie herbergen: 'In 't Ghouden Hooft' werden zes en twintig stoopen Rijnsche wijn en twee stoopen rooden wijn gedronken; 'In den Cop' acht stoopen rijnschen wijn en bij de weduwe Meuleman zeven stoopen rijnschen wijn en een stoop rooden wijn. De koning moest later een maaltijd wederjonnen waarvoor hem door de gilde 8 schelen en 4 grooten toegelegd werden.

De gildebroeders van St. Sebastiaan onderhielden

de beste betrekkingen met hunne stadsgenooten van de St. Jorisgilde; op het gaaifeest van deze gilde vergastten ze de vierende broeders en den koning met twee stoopen wijn.

De St. Sebastiaansgilde werd uitgenoodigd op het 'schiet spil' van Rypê[1], St. Niklaas, Uitkerke en Wakken. De gildebroeders van westkapelle kwamen schieten te Aardenburg.

In de O.L. Vrouwkerk te Aardenburg was er een relikwie van het H. Bloed bewaard. Jaarlijks den dinsdag na Sinksen, ging er een groote processie van het H. Bloed uit[2]. De gildebroeders van St. Sebastiaan gingen mede in de processie, voorafgegaan van drie trompers en twee vaandeldragers.

In de rekening vinden we nog de lijst van de juweelen van de gilde:

'Dit naervolghende zyn

*de juweelen van der ghilde van Sint Sebastiaen*.

Eerst een verghulden halsbant met daer an angghende een verghulden papeghay.

Item een zelveren staefken daer up staende een zelveren papeghay an angghende vyf schilden ende een schildeken in(t) becxken vanden ghay.

Item drie groote zelveren schalen, weghende elc ontrendt...

Item eenen grooten roo syden standaert inder kercke.

Item een veldt syden vaenderlynck.

Item een selveren paesbardt.

Item twee syden gordynen groen cangant.

Item een paer roo sayen ghordynen.

Item een tapydts houter cleedt ende een ander houdt(er) cleet.

Twee houtaer dwalen.

Item vyf teinen stooppen, zes tenen vierendeel cannen.

Item vierentwyntich schync kannekens.

Item drie doornycxsche scholaeckens'.

J.D.S.

(1) Waarschijnlijk Ryper voor Ieper.

(2) Vgl. J.H.v.D. *Heilig Bloed te Aardenburg* (1560-1561), in Bijdragen tot de oudheidkunde en de geschiedenis van Zeeuwsch-Vlaanderen, Dl. III. 1858, blz. 108-109.

## Een winkel van vastenspijs en visch.
## Brugge 1470.

**D**EN 6$^{en}$ dach van april anno LXIX voor Paesschen (1470 n. St.), ghearresteert ten begheerte van Mergriete vanden Cruuse, per bailliu, dese naervolghende percheelen van coopmanscepe ende andre goedinghen wezende binden huuse daer Mergriete, Jngele Potters wyf, in wuent, staende ande noordsyde vande Vischmerct ondre de Nieuhalle.

*Eerst vooren in den vloer*: 31 gheheele vaten fruuts onder fighen ende rozynen; 1 mande met oraenge appellen; ontrent 3 thonnen caecharyncx ondere gheweect ende anders; drie thonnen droochharyncx; 1 papegay metten huusekin; 1 alve thonne cappers; 1 groot gheedeel sprots; 1 thonne met prumen van Damast; 74 galeiersche scuetelen. Item ontrent 15 vaten ondre fighen ende rozynen ontghonen ende beghonnen vercoopen; 1 thunneken dadelen; 1 alve thonne met rozynen van Quarenten; 1 scapradekin met 2 loken; 2 beste cleederen; 1 mans graeuclocke; item 2 scapraden; 1 lys; 4 thenin plattheelen; 3 saussieren; 3 scuethelen; 4 candelaren; 1 dridsoor; een alve pynte; 1 thenin vierendeel; 1 thenin pynte; 1 verwolven coetse metten bedde, saerge ende lyn laken daer toe; 1 coperin croone met 6 tacken; 1 weichscale met 7 sticken gheweichts.

*Item in de achtercamere*: 2 wenthelcoetsen metten bedde, saergen ende lynlakenen daer toe; item 1 dridsoor; 1 lys; 1 thenin stoep; 1 thenin vierendeel; 3 candelaren; 1 becken; 1 kethele; 1 tafele met 1 scraghe; 1 groote lade; 1 cleene scryne; item 1 vrouwe groen kerle ghevoedert met witten; 1 mans graeukerle; 1 vrauw persch kuers.

Al toebehorende de voorseide Mergriete, Inghel Pot-

ters wyf, in minderinghe van 6 lib. grooten, behoudens allen rechten. Actum ut supra, present Spoet, Keddeken.

- *Staatsarchief te Brugge*, Proossche, reg. n$^{r}$ 682, f$^{o}$ 145 v.

*Uitleg van woorden*, - CAPPERS: specerij, toekruid van spijzen en sausen. - LOKE: loket. - GRAEUCLOCKE: grauwe mantel. - LYS: zitbank. - DRIDSOOR: dressoir, buffet; zie Biek. 1905, bl. 95. - VERWOLVEN COETSE: een bed met hemel. - WENTELCOETSE: te Gent *Rollecoetse*, bed op rollen. - KUERS: kleed.

J.D.S.

## Boekennieuws

Vanwege de Standaard-Boekhandel, Antwerpen:

### - Leo Bittremieux. *Woordkunst der Bayombe*. Lied en Spel, Dans en Tooneel in Beneden-Kongo. In-8, 224 blz. = Fr. 35.

Ware 't niet dat P. Bittremieux allerminst met titels gediend is, wij zouden hem van nu voort begroeten als ‘ontdekker van Mayombe’. Van dit zijn geliefd stuk Afrika openbaarde hij de taal, de namen, de volkskunst, de gebruiken en ten slotte de dichtkunst in een reeks uitstekende werken die zijn naam en onze moedertaal aan de volkskundige wetenschap van Kongo verbinden.

Dit nieuwe werk is een rijke verzameling van afgeluisterde rijmen, slaapliedjes, fabeltjes, kleingedichten, vingerversjes, dansliederen, minnezangen, palaberpoëzie, vertellingen. Fijnzinnig speurder, is P.B. tevens een wijze geest en een begaafd dichter: de verzamelde stof weet hij zoo kunstig en boeiend te omramen dat deze ‘eerstige’ uitingen van Afrikaansch volksleven voor ons, oningewijden, ten volle verstaanbaar en genietbaar zijn. In de vertalingen tintelt de levende schoonheid van onze Vlaamsche volksrijmen (dat P.B. onze eigen volksrijmen kent, daarvan spreekt Biekorf sedert vele jaargangen!); de frissche voorstelling rukt den lezer mede op die verre paden van Mayombe waar hij een onvermoede dichtkunst leert kennen: dank zij den diepgeestigen en kunstzinnigen arbeid van den ‘ontdekker van Mayombe’!

**- M. Meertens. *De Godsvrucht in de Nederlanden* naar Handschriften van Gebedenboeken der XV^e^ eeuw. Zesde deel: *Beschrijvende Catalogus der Handschriften* (Historische Bibliotheek van Godsdienstwetenschappen). 1934. In-8, XII-318 bl. = Fr. 75.**

Van dit groote werk zijn de drie eerste deelen verschenen en alhier besproken (1933, bl. 91; 1932, bl. 156; 1931, bl. 29).

Deze Catalogus geeft een omstandige beschrijving der 52 handschriften die tot grondslag dienden van de uitgebreide studie. Schr. geeft een trouw beeld van den inhoud der Hss; te dien einde werden, zooveel mogelijk, alle incipit's en explicit's overgenomen. Daarop legde Schr. twee zeer bruikbare lijsten van initia der niet-liturgische en der liturgische gebeden aan. Alwie zich met de studie van Mnl. gebedenboeken bezig houdt, zal èn de zorgvuldige beschrijving der uitgelezen handschriften èn de uitgebreide lijsten der initia naar waarde schatten. Uit Schr.'s persoonlijke diepgrondige studie ontstond hier een werktuig dat, in deze voortreffelijke uitgave, de ontginning van ons geestelijk erf merkelijk bevordert. - Mogen de twee overige deelen der studie, door dezen Catalogus zoo gelukkig vooruitgeloopen, weldra dit hoog geprezen werk komen voltooien.

A.V.

## Mengelmaren

### Sneulejongen en pomperluiten.

In de vertelling van ‘Krekel de Waarzegger’ die Eerw. Heer A. Mervillie in zijn kinderjaren te Wontergem hoorde, (hierboven bl. 133) wordt aan de knechtejongens die vragen wat in Krekel's kaske zit, geantwoord: ‘Duiveljongen en vraagsteerten’.

'k Stamme uit hetzelfde geweste bij de Leie, ben een sporte jonger dan E.H.A. Mervillie en hoorde in mijn kinderjaren altijd moeder antwoorden op onze onbescheiden vrage ‘Wat zit er daar in?’ - ‘Sneulejongen en pomperluiten’.

Eerst toen wij aandrongen om te weten wat een sneulejonk of een pomperluite was, luidde 't onherroepelijk: ‘duiveljongen en vraagsteerten’. Bij 't laatste antwoord wisten wij dat verder vragen al verloren moeite was.

Die sneulejongen en pomperluiten worden dus maar ten berde gebracht om een tweede onbescheiden vraag uit te lokken en alzoo gelegenheid te vinden om de tweede vrage van 't kind voor goed af te wijzen.

De Bo 'n was die pomperluiten niet bijster. (Pomperluiten:

-w.vl.- late- Groote, welige plant die in 't water of in drassigen grond groeit, anders Pompe geheeten, fr. ciguë d'eau. Dat moeras groeit vol biezems, lisch en pomperluiten. De kinders gebruiken den hollen stabel om er op te toeten (Wvl. Idioticon), maar met die ‘sneulejongen’ weet ik geenen weg.

## Ga rieke 't.

Op onbescheiden vragen wordt in den Ooster-Leihoek, (Machelen, Olsene, Zulte) door straatjongens op onbeschofter wijze te woorde gestaan. De vrager wordt doodeenvoudig door zijn spitsbroeder afgescheept met: ‘ga rieke 't’, waarop deze onvermijdelijk 't geijkte antwoord weereslingert:

‘Ga rieke 't weere; -
Den duvel is uw' peere’.

Waarop d'eerste weerom ten aanval overslaat en gezwind naar den anderen wijst om hem de laatste mouwe te zetten al zeggend:

‘Ga rieke 't vrij,
Den duvel zijde gij’.

Hiermede zijn ze alle twee afgetakeld en worden niet verder woorden gespild.

Die Leihoeksche jongens zwichten nog den duvel en 'n kennen nog de tale van de diplomaten niet.

## 't En gaat u niet aan.

Nog stouter wordt aan onbescheiden vragestellers toegezwaaid: ‘'t en gaat u niet aan’.

Maar de toegesnauwde stelt zich te weere en ontwapent zijnen speelmaat al grijnslachend:

‘'t ga mij al aan da 'k zeggen kan
pakt 'n keutel en knabbelt 'r aan’...

Dat herrebekken gaat verder tot waar het van sommigen niet meer g'hoord en wil worden, want ongelukkiglijk, een toeveel zeisels van krakeelende jongens van te lande en liggen - om wille van hun bitterheid - in een Biekorf op hun plaatse niet.

Ze worden maar bij uitzondering opgesmeten; ze smaken somtemets bitter maar nooit oostersch.

Bitter in den mond maakt het herte gezond.

G.P. BAERT.

## Noch ter roe noch ter hand willen.

Een zegswijze in West- en Oostvlaanderen bekend; beteekent (van menschen, kinders gezegd): in geen geval willen, onbestuurlijk zijn.

Die spreuk komt van de voermans en de boevers; zij kennen het *handpeerd*: het peerd dat op de hand, op de

handzijde (d.i. links) gaat en dat zij, links zittend, onmiddellijk besturen; en het *roepeerd*, het peerd dat *op de roe ligt, op de roe gaat* d.i. aan de rechterzijde nevens het handpeerd, en zich naar het handpeerd moet voegen.

Het handpeerd is dus het peerd dat '*bij de hand*' van den voerman is. Doch wat beteekent die *roe* of *roede* waarop het peerd ligt of gaat?

De Bo geeft te kennen dat het de roede of zweep van den voerman zou zijn. 'De voerman geleidt het handpeerd bij den toom dien hij in de hand houdt, en het roepeerd volgt de wendingen van het handpeerd bij middel van den teugel, en ook van *des voermans roede of zweep*'.

Dr. Jan Grauls wijst ons den juisten uitleg aan (in de Handelingen van de Kon. Comm. voor Toponymie en Dialectologie, X, 1936, bl. 88). Met *roe* is hier *de dissel* bedoeld; daar de voerman links in den wagen zit, is de dissel aan zijn rechterzijde en het vandehandsche of rechtsche peerd ligt of loopt aldus *op de roe* terwijl het linksche *op de hand* ligt. In 't Luiker Waalsch is het roepeerd '*le cheval de dessous verge*': het peerd van onder (beneden) de disselroede of -boom.

'Noch ter roede noch ter hand willen' is dus zooveel als: Noch links noch rechts, al geen kant, in 't gespan willen loopen.

V.

## Een zevende zoon.

Sint Anna is zeker wel een der Brugsche parochies waar er nog het meest folklore te vinden is. Wie kent er de Carmerstraat niet met hare menigvuldige zijstraatjes?... en de Korte Speelmanstraat met 'Annatje van 't pitje' op den hoek?

Over enkele weken was het straatje in volle feest! Een zevende zoon was geboren in een nederig werkmanshuis en geheel het gebuurte vierde meê.

't Straatje was 'gepareerd' en hoe? Een overvloed van groen en vlaggen en papiertjes, maar daarbij over de straat, op de hoogte der daken, hingen zeven poppen, zeven kindervoituren, zeven zeteltjes en zeven kakstoelen! en dit alles electrisch verlicht.

Boven de deur van den gelukkigen vader las men het volgende opschrift:

'Hier bracht de ooievaar met spoed,
Een zevende zoon met moed.
Gelijk het een vlaming past
Zorgt hij voor zijn ras,
Daarom wordt hier gevierd
Met hoop van een andere serie'.

's Avonds werd er een ‘sérénade’ gegeven door een muziekmaatschappij en... of er volk was!

J. POLLET.

## De Vier Heemskinderen in den Brugschen Ommegang.

De schilders, die vroeger het ‘hovekin’ in den Ommegang droegen, maakten in 1513 een Ros Beyaert om er mede de vermaarde processie op te luisteren. (Biekorf 1936, bl. 114).

In de volgende jaren moeten de ‘jonghe ghezellekins ende practizienkins van den scepenhuuse’ van Brugge het voorrecht verworven hebben om de Vier Heemskinderen op het Ros te leveren. Immers in 1558 ontstond er daarover een geschil. Jan de Mil, schilder en ‘toeziendre van Rosbeyaert ende andre tooghen van de processie van den helighen Bloede’ weigerde de voornoemde ‘ghezellekins... te zettene up tzelve Rosbeyaert’ en besloot ‘andre vremde ghezellen in huerlieder stede daerup te stellene’. In overleg met de mannen van de Tresorie oordeelden de Brugsche wetheeren dat ‘vóór alle andre, vier scrivende ghezellekins van den comptoire van den scepenhuuse, metgaders van de greffie van de Camere ende Vierschaere’ het recht hadden de Vier Heemskinderen op het Ros Beyaert te verbeelden.

- Volgens het Register der Civiele Vonnissen, door L. Gilliodts medegedeeld in zijn Mémoriaux de Bruges II, 1920, bl. 32.

## Een moordenaar van Zonnebeke gestraft, 1570

Jacob Speeken had den 25 Februari 1570 te Zonnebeke de huisvrouw van Passchier Yweins vermoord: met zijn mes ‘gaf (hy) huer wel 19 wonden’ en nam daarna ‘huer kerele ende rock ende een root boneet’ met nog drie pond in geld. Den ‘kerel’ liet hij in een bosch achter, den ‘rock’ verkocht hij in de herberg ‘te drie muelens’.

De moordenaar, gevonnist ‘ter zaele... bij mannen van leene’ onderging te Ieper de volgende straf:

‘van an de groote brugghe op het zaelhof ghesleipt wesende te pert steerde ende gheghe(es)selt voor alle houcken vander strate met scherpe roeden, (werd hij) daer naer op de maerct voor het huus van casselrie op een schavodt zyn rechter vuust af ghehauwen ende daer naer levende ghebrandt. - Daer naer zoo was hy gherecht an een pottente onderweghe Nunebusche ende *zyn vunst ghenaghelt an de pottente ende het mes oock mede* daer mede hy het feit ghedaen hadde’.

Het vonnis werd voltrokken den 11 Maart 1570.

Aldus beschreven door den ooggetuige Augustijn van Hernighem (I$^{e}$ deel van zijn oorspr. Hs. bl. 144).

A.V.

## Voor de Poteerde....

Te Brugge was het vroeger de gewoonte bij de kinderen, om op zekere feestdagen, perkjes met zand, bloemen en sanctjes aan te leggen langs de straten. Ze bedelden daarvoor geld van de voorbijgangers ‘voor de poteerde’, 't is te zeggen voor de ‘*parterre*’ of het bloemperk. Zie De Bo v. Poterde.

Enkele jaren vóór den oorlog was dit gebruik nog in voege in zekere straten van de stad, alsook op de omliggende gemeenten.

Vroeger is dit gebruik verboden geweest. Op 28 Juni 1825 liet het Stadsbestuur aan den Gouverneur weten dat het ‘door geheel de stad eene publicatie by trommelslag (had) doen doen, om de inwoonders het reeds sedert verscheyde jaeren gedaene verbot te herinneren, van vreugde vueren als ook *blom perken* in het midden der straeten te maeken, en geld af te bedelen onder voordwendsel van St. Pietersfeest of andere Patroon dagen der Parochiën’. (*Staatsarchief te Brugge*. Modern Archief, 2$^{e}$ reeks bundels, n$^{r}$ 8371). In een ander brief aan den Intendant van het Departement, van 13 Juni 1815, vroeg de meier van Brugge de goedkeuring van een besluit dat hij genomen had ‘pour défendre les quêtes et les feux de joie qui suivant d'anciens usages avaient lieu à l'occasion de la St. Pierre et de quelques autres fêtes’ (Aldaar, 2$^{e}$ reeks n$^{r}$ 8357).

J.D.S.

## Rijmgebedeke voor de goede dood.

Heilige Barbara, groote Maagd,
die de schoone krone draagt
van maagd en martelaresse,
maak dat ik niet zonder biecht of berouw
van deze wereld scheiden zou.

P. Roeselare

# [Nummer 7-8]

## De Oude Vuurtorens van Nieupoort.

**I**N de oude archiefstukken van Nieupoort noemt men de vuurtorens, de *vierboeten*.

Sommige schrijvers leiden dit woord af van het oud woord *boeten*, dat beteekent: vuur opstoken, ansteken. In het oud fransch vindt men bouter le feu; van daar boutefeu voor kanonnier. Nochtans hier is de oorsprong eerder te zoeken in het oud woord *boet*, beteekenend hut, huis; hier: toren, waar vuur aangelegd wordt.

Al de schrijvers die over de vuurtorens van Nieupoort geschreven hebben, zeggen dat er twee zulke gebouwen bestonden, die gemaakt werden onder Gwijde van Dampierre in 1284. Maar indien men alles onderzoekt, moet men vaststellen dat dit enkel op overlevering rust; de archieven spreken er niet over.

### *De eerste vierboete.*

Er moest nochtans reeds zeer vroeg een vuurtoren geweest zijn bij Nieupoort, daar er sprake van is in

het begin der XIV$^{e}$ eeuw. In een register van eigendommen van 1313, spreekt men van een persoon van Nieupoort genaamd Hanin de vierboetere; welnu, wanneer er een vierboeter is, moet er ook een vierboete zijn.

Een halve eeuw later, in 1367, leest men in een charter van privilegiën gegeven aan de kooplieden van Castilië: 'Item que pour le sauvement des diz marchands, leurs biens et neifs, ils soient ordonnées encontre les costières de Flandre sur le mer, à Dunkerke, Nieupoort, Ostende, Blankeberghe, nouvelles lumières et vierbotes, si comme soulaient estre en vieulx temps'.(1)

Het einde dezer zinsnede laat verstaan dat er reeds sedert langen tijd vierboeten bestonden, daar er alleen sprake is van de reeds bestaande te vernieuwen, zooals ze waren in oude tijden. Het is dus zeer waarschijnlijk dat er te Nieupoort reeds eene vierboete bestond in 1284.

## *De groote en de kleine vierboete.*

Men spreekt reeds van een vuurtoren in de rekeningen van 1388-1389; er is ook sprake van het maken van een houten vuurtoren (De Meyer). In 1414 wordt er een steenen toren gebouwd, genaamd Cleene vierboete, in vervanging van de houten stelling, die vernietigd was door brand: 'Huke Pieterszonen, lanternemakere, omme te makene de hoornen van eenre groter lanterne, omme in ghebreike van eenre houtinre vierboete, die verbrand es, meide met kersen ter zee ward te lichtene'. Verder: 'Venant stile, van XVII 1/2 M (17.500) stenen ter Yde ter vierboete te redene omme hier an eene nieuwe vierboete te orborne, 4 s. van den duust, val. 3 L. 10 S.'. Vannérus, Rijksarchief Brussel Reg. 36717, rekeningen.

Men ziet dat er voorloopig een lanteern met keersen

(1) Gilliodts van Severen, Inventaire des chartes... de Bruges, II, bl. 138 (Brugge 1873). Vgl. den tekst en ontleding door J. Finot in Annales du Comité Flamand de France, t. XXIV, 1898, bl. 103. 338.

gebruikt werd, in afwachting dat de steenen toren zou opgebouwd zijn.

Vermoedelijk was er in 1284 nog maar één vuurtoren. Inderdaad, in de oudste rekening der stad, van 1388-1389, spreekt men enkel van één vierboete (De Meyer).

Indien men het noodig vond in 1389, een keerslicht te plaatsen dichter bij de zee dan de groote vierboete, dan is dit enkel toe te schrijven aan het feit, dat de zee zich reeds merkelijk achteruit getrokken had, sedert men den grooten toren gebouwd had, t.w. door het ontstaan van nieuwe duinen. Benevens deze twee steenen vuurtorens, vond men het nog noodig in 1425 een schip te voorzien van twee lichten; dit schip moest uitvaren en dienen als vuurtoren (Stadsarchief, Nieupoorts jaarboekje 1875). Men zegt niet welke soort van verlichting men gebruikte, maar vermoedelijk waren het lanteerns met roetkeersen.

In Blankenberghe was er in 1394 een lanteern aan een mast gevestigd, waarin men een olielamp brandde; men noemde dit de *viermast*. De lamp bestond enkel uit een aarden panne, voorzien van olie en een lament (*erdinne vierpanne*). Daar de panne te breekbaar was, werd ze, in 1419, vervangen door een looden lamp, genaamd *looten olybusse* (Vanden Bussche).

In 1772 had men in Oostende het riet vervangen door steenkolen; men dacht aldus een veel sterker en gestadiger licht te bezitten. Maar reeds in 1776, dus vier jaar later, moest men er van afzien. Bowens zegt het volgende, in zijne Jaerboeken van Oostende, 1792: ‘In den nagt tusschen den 17 en 18 September [1776] heeft men eerst den vuertoren met reverbeers verlicht, gemaakt door Franciscus Moqué, meester blekslager dezer stad. Deze nootzakelyke veranderinge wiert gedaan ter oorzaecke dat de feilen winden het kool vuer uyt de roosters deden wayen en alzoo het noodig licht uytdoofden.’

Zooals wij reeds gezien hebben, plaatste men in 1389 te Nieupoort een keerslicht of keerslanteern op eene houten stelling. In 1414 wordt er eindelijk een tweede

steenen toren gebouwd, genaamd *cleene vierboete*, ter plaatse genaamd TER YDE...

Van welke yde is er hier sprake?

Wij zullen verder zien dat de kleine vuurtoren op ongeveer 260 m. ten noordwesten van den grooten toren stond; welnu, op 66 m. ten noordwesten der cleene vierboete, lag de monding van eene kunstmatige kreek, die het water der duinen van Oostduinkerke afloste. Deze waterloop werd natuurlijk maar gegraven nadat al de duinen van Nieupoort-Baden en Groenendijk-Baden zich gevormd hadden, dus rond de XV$^{e}$ eeuw. Op het plan van J. van Deventer, van 1560, is deze kreek afgebeeld. Wij zelf vonden er de monding van terug, tijdens het maken van de vlotkom. In 1922 zagen wij nog eens deze monding, die dan geheel bloot lag ten gevolge van het instorten van den dijk gedurende den oorlog. Blijkens de oude teksten, noemde men deze monding ook *Ter Yde*, zooals vroeger de monding der Venepe[(1)].

Andere plans en kaarten der XVII$^{e}$ eeuw verbeelden nog deze waterloop, die zich uitstrekte tot rechtover de tegenwoordige Oostduineleet. Een geteekend plan van 1725 toont ook nog de monding of *yde* aan, die volgens onze metingen ter plaats, 20 m. breed was.

Sommige schrijvers hebben deze Yde verward met *Nieuwe Yde* die bij Oostduinkerke lag, en zoo gedacht dat er hier sprake was van een vuurtoren van Nieuwe Yde. Volgens G. Tanghe, noemde men nog in 1866 de haven van Nieupoort, Nieuwe Yde. De yde bij de kleine vierboete verdween in 1818, toen men den havendijk verlengde en verplaatste; maar zooals men ziet, was de naam nog bewaard gebleven in 1866, en overgegaan op de haven zelf. Wij moeten hier ook nog uit besluiten, dat eene yde niet noodzakelijk langs de zeekust lag, en soms, zooals hier, geheel kunstmatig voortgebracht was. Inderdaad, deze yde lag op 1400 m.

(1) Zie onze bijdrage *De Westsluis van Nieupoort* in Biekorf 1936, bl. 185 vv.

van de zee verwijderd, en vormde een inham in den linkeroever van den Vser.

Nevens de vuurtorens stond er een huisje, genaamd *Riethuis*, waarin de bundels riet of stroo geborgen werden, die in de torens moesten verbrand worden voor de verlichting. In 1422 vernieuwde men het bovengedeelte van den grooten toren, alsook in 1443, wanneer men de ankers vernieuwde en den windwijzer. In 1475 werden de naalden van de twee torens hersteld. In 1476 miek men schuilplaatsen in de torens voor de vierboeters. In 1591, herstelling van den grooten toren, ten deele vernield door brand. In 1613 herstelt men denkleinen toren, die dreigde in te vallen (De Meyer).

De Nieupoortenaar J. Marchant, baljuw van Nieupoort, beschrijft de vuurtorens in zijn werk *Flandria commentariorum lih. IIII descripta*, dat verscheen in 1598.

- 'Men ziet eene vuurbake of kleinen steenen toren waarin, gedurende den nacht, een riet en stroovuur schittert, om de schepen te geleiden en hun de zandbanken te doen vermijden, zoolang de tij aan 't stijgen is; men ziet dergelijke vuurtorens te Oostende, Blankenberghe en in het dorp Heyst; zij bevinden zich buiten de steden en worden vierboeten genaamd, naar het vuur van riet en stroo dat men er in aansteekt.'(1)

Het is omdat men stroo en riet brandde in de vuurtorens, dat men deze op oude prenten en kaarten verbeeldt, rookende gelijk de schouwe van een bakkersoven.

De stadsrekeningen vermelden hoeveel bundels stroo men jaarlijks verbrandde; aldus de rekeningen van 1738:

'Betaeld aen Jacob Missuwe, lantsman op de prochie van Oostdunckercque, over leverynghe van 2600 gheley schooven tot oirboir van beyde de vier torren staende aende havent deser stede..... 91 guldens.'

(1) Latijnsche tekst: 'Pharum ostentat sive turriculam lapideam, ex qua ad regendos navium cursus et praecavenda vada, ignes ex arundine stipulave noctu emicant, quandiu maris fervor allabitur; quales etiam Ostendae, Blancobergae pagoque Heisto conspiciuntur: quae extra oppida sunt, et *Vierboute*, ab accensis ex arundine aut stipula flammis, appellantur.'

In 1738 verbrandde men 2700 schoven. Indien het verbruik regelmatig was, dan zou dit ongeveer zeven bundels per nacht zijn, maar dit was het geval niet. Men verlichtte maar bij stijgende tij, van zoohaast er water genoeg in de haven was, om tusschen de zandbanken te kunnen binnenvaren. In de korte zomernachten moest het menigmaal gebeuren dat men geen licht moest geven, wanneer de tij laat in den nacht kwam.

## *De nieuwe kleine vuurtoren van 1716.*

In 1716 werd de kleine toren geheel herbouwd. Het bestek der werken berust nog in de archieven der stad, en werd opgemaakt in 1715 door Reynoudt. Een goed plan en eene gebrekkige teekening, ook van Reynoudt, toonen ons hoe de kleine toren er uit zag in het begin der XVIII$^{e}$ eeuw.

Het gebouw was achtkantig, ieder kant was 2 m. breed: de doorsnede buiten was 4,80 m.; de muren waren 0,70 m. dik.

De loodrechte muren of het ondergedeelte, genaamd de kuipe, was 6,76 m. hoog; de naalde was 9,25 m. hoog, dus merkelijk grooter dan het ondergedeelte, hetgeen een zonderling uitzicht gaf aan dezen toren, die in het geheel maar 16 m. hoog was. Er waren drie standvensters in de naalde; de vensteropeningen voor dewelke men het riet brandde, waren 1,80 m. hoog, en 0,86 m. breed. De conditiën voor het nieuwmaken van den toren dragen als titel: ‘hoever het maeken van een nyeuwe torre, in het fort de viervoetd, staende al de west sydde van daeven deeser stadt ende port van Nieuport so volght...’.

Zooals men ziet, stond deze vuurtoren in een fort. Deze sterkte werd gemaakt in 1593 (Heinderycx) en niet ten tijde van Gwijde van Dampierre, zooals veel schrijvers verteld hebben. Op het plan van J. van Deventer, van rond 1560, is er nog geene sterkte te zien op deze plaats. Afzonderlijke forten, ver van de stad gelegen, ontstaan eerst op het einde der XVIe eeuw. Dit fort was eerst zeer klein, aangezien het maar van twee

kanons voorzien was. Later werd het merkelijk uitgebreid, zooals de grondvesten het lieten zien, die enkel verdwenen in 1891, tijdens het maken van de vlotkom. Op een plan van 1640, door Jan Sappaert geteekend, ziet men de *cleene vierboete* in het midden van een fort dat reeds zeer uitgebreid is. Tijdens de belegering van Nieupoort door Lodewijk XIV, werd dit fort nog veel verbeterd, onder de leiding van ingenieur Vauban. Op een oud plan, uitgegeven door J. Vereecke, ziet men al de schansen en forten door Vauban aangelegd in 1691; rond Nieupoort loopen ze langs den Yser, draaien rond de stad, en loopen voort, ten Westen, langs de polder Lens tot aan de monding van den Yser.

Alhoewel het fort van de vierboete afgebroken werd in 1817 (Rybens), noemde men de plaats nog steeds *de sterkte van Vauban*, zelfs nog op het einde der XIX$^{e}$ eeuw. Dit fort vormde een groot vierkant, en bedekte eene oppervlakte van ongeveer een hectare (volgens plan van 1725 en onze waarnemingen ter plaats).

Tijdens de belegering der stad door de Franschen in 1793 en 1794, werd de *cleene vierboete* zoo geweldig beschoten, dat zij stond om in te storten; men was verplicht de bouwvallen af te breken.

(*'t Vervolgt*).

K. LOPPENS.

DE OMMEGANG VAN SINT CORIJN TE IEPER.

Sint-Niklaasparochie te Ieper vierde in de 16$^{e}$ eeuw den feestdag van Sint Corijn als een ‘mesdag’ op den laatsten dag van April (hierboven, bl. 142); dat zijn feestdag wel op *30 April* viel, werd in den vorigen Biekorf (bl. 156) ter dege bevestigd. Hierbij kan ik nog een verdere bevestiging toevoegen. Bij brieve van 24 Mei 1806 regelde de bisschop van Gent de processiën in de stad Ieper; van de vier voorgeschreven processiën staat als eerste van het jaar: ‘de processie van Sint Quirinus, martelaar, *op den eersten zondag van Mei*, uitgaande van Sint-Niklaaskerk’ (Recueil Mgr Fallot de Beaumont I, bl. 441). Na de afschaffing der mesdagen, is de plechtigheid en de processie ter eere van Sint Corijn aldus naar den eerstvolgenden zondag verschoven geweest.

A.V.

# Testament rhetoricael van Eduard de Dene.

(*Vervolg van Biek. 1936, blz. 305*).

## *Schamel maegdekens inde Ezelstrate*[(1)+]

[+]81 v.

DE KNECHTKENS der scholen vanden boghaerde
en dees meyskens zyn van ghelycken aerde;
myn jonste ick thuerwaerts verbreeden moet,
jon ick datse me deelen van alle tvergaerde
end overghespaerde:
my dyncke zy hebben doch gheen verscheeden goedt.

## Sint Jooshuus[(2)]

DE JONGHE fieltjens comtmer ten vesel ghaete
alsser onmanierlick slaepen en vechten
zoo ick verstae int gasthuus ter ezelstraete:
dus jonner Berckryseckens voor die qua knechten
om pertie berechten.

## *Roode zusterkens Buten der Ezelpoorte*[(3)+]

[+]82 r.

DESE zusterkens ghenaemt de Anuncianiten
(zom heetense zusterkens vanden Distelvyncken,

(1) Het *Susterhuus* van St. Elisabeth, gesticht in de 15[e] eeuw. De zusters gingen in 1518 mede naar de nieuwe stichting der Annonciaten buiten de Ezelpoort. De stad vestigde er dan de *Arme maegdekens stedeschool* of de school van de *scamelen maegdekins*. Duclos, 546. B.J. Gailliard, Kronyk bl. 204. Gilliodts, Mémoriaux I, bl. 107. Tegenwoordig de jongensschool van Sint-Jacobs.

(2) Gasthuis van Sint Joost in de Ezelstraat met kapel van de *Buerdedragers*. Duclos, 546.

(3) De Annunciaten (gesticht in 1502 door H. Joanna de Valois te Bourges) droegen een zeer eigenaardige kleedij met een hel rood scapulier, wat haar te Brugge den naam deed geven van *Roo-Nunnen*. De eerste Annunciaten kwamen te Brugge in 1516; Margareta van Oostenrijk liet voor hen het oude Observanten-klooster herbouwen, dat zij in 1518 betrokken. Annales de la Soc. d'Emulation, 1924, bl. 111.

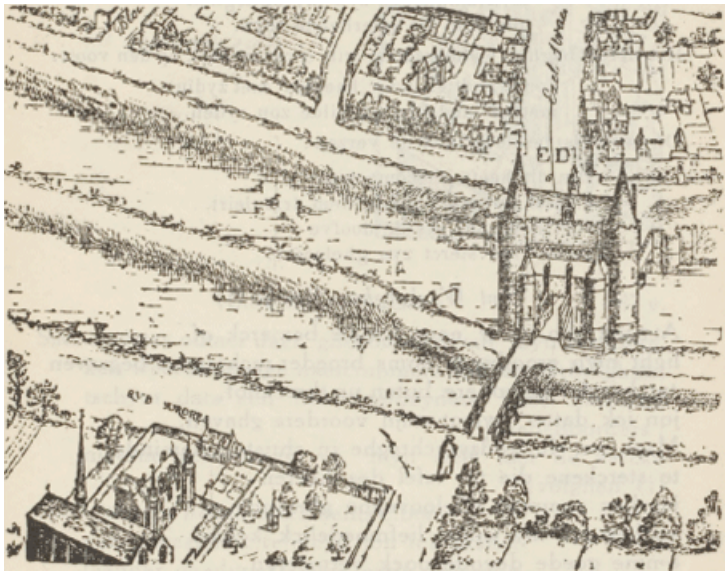
(Bijblad Biekorf 1937, 7-8).



‘*haec statua erecta fertur à mercatoribus in memoriam christophori eolombi, qui anno 1492, hispanis et grudiis novum orbem aperuit, religionem cathô. illuc transtulit, hinc humeris infantem salvatoris jmaginem portat, pede sini*[*s*]*tro undis quasi maris imposito: hoc pretiosum antiquitatis monumentum nocte 4 deeem. 1785 evavanuit* (*sic*).
DE GROOTE KRISTOFFEL VAN BRUGGE.
(*Gravure van omstreeks 1790*)

Binder: deze prent rechtover bl. 194.

om datse rood up thooft te draghene quytten
zoo de distelvyncke doet) wil ick oock ghedyncken:
ick jonze abstinentie, als de paters wel dryncken.
MAER ter eeren Gods den vadre int hemelsche pleyn,
up datter goede herten by worden ghesticht,
omtrent den hooghen autaer jon ick dit refereyn
duer tshelichs gheest gratie by my ghedicht,
niet nauwe ghezicht.



## De Ezelpoort en het Klooster der Annuntiaten. (*M. Gheeraerts, 1562*).

(*Refereyn*) Assuerus machtig conynck in tyden voorleden
een hooghe maeltydt te bereedene gheboodt...
(Bijbelsch zinnebeeld van het Laatste Avondmaal;
stokregel:)
Zyn bloed voor dranck en zyn vleesch voor spyse.

## *Aucteur*[+]

[+]83 r.

ENDE omme gheestelick den zin verhueghen
jon icxse drie gheestlicke liedekens wel,

die zy zomtyds strydende zynghen mueghen
als tvleesch valt jeghens den gheest rebel.

Het eerste liedeken volgt den psalm CXXII *Ad te levavi* op den voois:

Het daeghet huuten oosten
het lichtet overal.

Het tweede is volgens psalm XX op de wijze:
yn zinnekens zyn my onttoghen
om een die allerliefste myn.
Het derde beghint: Jherusalem wilt screyen niet, op den voois:
Zou wandtter huer haerkin met zydin
metten landsknecht wilde zou ryden.

De reeks is besloten met de verzen:

DIE dit heeft ghecomponeirt
vleesch, weerelt, zonde hem tribuleirt,
veel hoorende als de doofve:
heere God sterct zyn gheloofve.

## *Sint Wouburghen Kercke*[1]

ALDAER zoo icker eens hadde bemerck of
light myn grootheers ooms broeder rechtzweer begraven
ter hendel kercduere buten up tkerckhof,
jon ick datter wylent mijn voorders ghaven.
MAER om de godsvruchteghe in christo gheminde
te sterckene die ter tafel des heeren
jaerlicx commen ghelooveghe ghezinde,
zo heb ick my willen liefmoedelick keeren
omme goede devotie oock vermeeren
omtrent de plaetse daer zy communiceren
een refereyn te schickene gode ter eeren
up dat zy daer inne mueghen contempleren.

## *Refereyn*

COMT, roupt christus, comt kerstene ziele vercoren...
(f. 86-87 v.)

(1) De oude Sinte-Walburgakerk stond ingesloten tusschen ds huizen der St-Jans-, Ridder- en Ste-Walburgastraten Afgebroken in 1778-87. Biekorf 1921, bl. 203.



DE OUDE SINTE-WALBURGAKERK.
(*M. Gheeraerts, 1562*)

## Sint Gillis kercke[+]

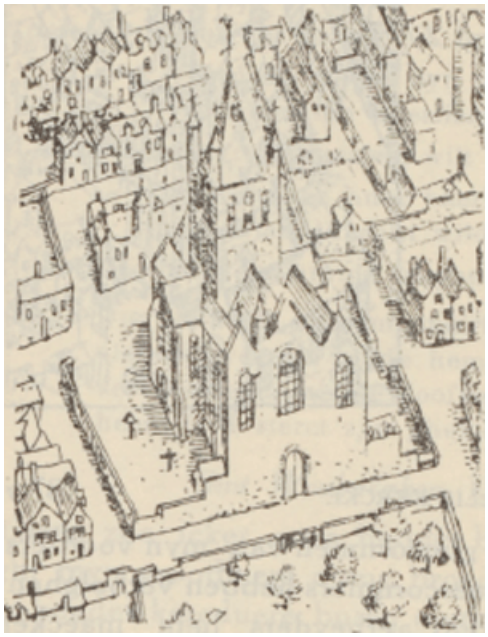
[+]87 v.

SINT ANDRIES outaer daer ghecommen van myn voorders,
ken weet hoet myn naercommers hebben verbolghen;
tschynt dats een hoop aerbeyders hem maecken toebehoorders:
* * *
OMTRENT des helich sacraments ciborie
een gheestelick refereyn jon ick aldaer
teender ghedynckenesse ende memorie
hoe Christus god ende menssche voorwaer
alle mensschen noodt tzynder tafele claer;
elck schicker hem naer end hem zelven prouve:
zyt sterck inden gheest, tesser al thuwen behouve.

## *Refereyn*[+]

[+]88 r.

COMT alle tsheeren tafel van christo de ghenoode
daer eten vanden broode
[enz. twee bladzijden en half. Stokregel:]
SCHICT hu tsheeren tafel in liefden verzaemt
duer tshelichs gheest gratie.



SINT-GILLISKERK
(*M. Gheeracrts, 1562*)

## *Makelaers capelle*[(1)+]

[+]89 r.

DOUDE glasen veynsters waeren te verclaerene goet
want se gheel doncker zyn van ouden tyden
zo datmer tsdaeghs den dienst by keerslicht doet:
een dachuer jon icker toe naer myn overlyden.

## *Carmelitessen*

DESE zusterkens, al macht hemlieden verdrieten
dat huer ghebuers zomtyds beroerlick schieten
als zy zynghen of de mater doet haer sermoen,
jon ick up datse mochten te min verschieten
ende der bussen resonanche ghenieten[(2)]

(1) De Makelaarskapel stond in de St.-Jorisstraat, op den hoek van de huidige Kapelstraat. Allossery, Gildeleven, bl. 205.
(2) Het verdwenen klooster der Carmelitessen van Sion stond in de St. Jorisstraat; de *Busse* d.i. het hof van de *Busseschieters* (St. Barbaragilde) lag er nevens. Duclos, 523.

huerlieder ooren te stoppene met vlaemsch cotthoen;
maer betvoorts wil ick doen daer ghedynckenesse
met drie liedekens hemlied en jonnen beschynckenesse.

Deze drie stichtelijke liederen zijn gestemd op de volgende wijzen:

1. Zo wie den Keyser wilt dienen zal hebben drie maenden solt.
2. 't Zoude een meysken ghaen om wyn tsnavents inde mane.
3. Margrietselinck esser zo huepsch een dier.

## *T Sinte Claren*[(1)+]

[+]92 v.

DAER jon ick twee bullen van ghezaegde nuetelaers
om de siedgen te vermaeckene wiet berieuwen,
ter eeren den dekene vanden ruetelaers
die zy jaerlicx upden kerstdach daer vernieuwen.
MAER ter plaetsen daer thelighe Sacrament rust
up datmer thoogh misterie zy ghedachtich,
huut een liefmoedeghe jonstighe lust
tnaervolghende lof jon icker warachtich
daer naer de zusterkens zyn verwachtich
drie gheestelicke liedekens om verblyden[+]
die zy tsaemen muegben zynghen eendrachtich [+]93 r.
en tsheeren name der inne ghebenedyden.

Op het *Loflied* ‘van den helighen Sacramente’ volgen drie stichtelijke liedekens (f. 95-97) op de volgende vooizen:

1. Voys van der buyssonnette.
2. Als alle die crudekens spruten ende alle dynck verfraeyt.
3. Het daghet huuten oosten, het lichtet over al.

## *Aucteur*

NOCH peynsd ick de zusterkens te stofferene
met een refereynken jonstich feestelick
om tzelve huut sprekende te contemplerene
in Christo huerlieder brugomme gheestelick.

(1) Klooster der Rijke Claren Urbanisten (waar nu de Capucijnen staan).

## *Refereyn*

O LIEF myn Zalichmaecker bermhertich genadich...
(op den stokregel:)
Ghy hebt my ghetraut lief, wie zal my scheeden.

## *Zusterkens ter potterie*

TER EEREN gods moedere maria die maeght
jon ick in onser vrauwe cappelle ghescreven
een lof van maria, wantter jonste toedraeght;
de zusterkens wil ic oock te zynghene gheven:
up datter fantazie worde by verdreven
jon icxse, ende omme schuwen qua temptacien,
naer tlof geestlicke liedekens drie verheven
huuten psalmen van David by contemplatien.

Hierop volgt een *Lof van Maria*, gemerkt '1544 t'Ypre' en een *Rondeel* ter eere der H. Maagd. (98 v.-99 v.).

De drie *Psalmliedekens* (f. 100-104) zijn gesteld op deze zangwijzen:

1. Alle myn genouchte, solaes ende vruecht met al dat ghy vermuecht.
2. Mon pere ma donné mary moy qui suis belle.
3. En hebdy niet ghezien Cornelis neve die ghisteravendt vyf grooten verdranck.[+]

[+]104 v.

## *Aucteur*

HEBBENDE den zusterkens dus ghestoffeert
om zynghen ghemoveert
was gheneghen omme fantazie overwelven,
niet dat icker mede was ghevexeert
maer metter weerelt ghetribuleert
die onghecesseert, genereert
al meer passien dan twee elfven
meer altoos meest,
een liedeken ghemaect eens huter gheest
daer naer te zynghene voor my zelven.[+]

[+]105 r.

## *Liedeken*

UP DEN VOYS:
myn zoete liefveken heeft my begheven,
een anders boelken es zou voorwaer.

O GOD ANHOORT myn zuchten en myn caermen:
alle myn ghebeentten zyn onghezondt,
duer huwen name wilt my ontfaermen
want totter doodt toe ben ick duerwondt;
scept een reyn herte in mynen grondt,
stelt een bewaerynghe mynder mondt
dat ick myn ziele en doe gheen schaeden
om brynghen inne der hellen gloedt.
O HEERE GOD verlost ons vanden quaden
want hu bermherticheyt es eeuwich goet.
(enz.; twee bladzijden).

## *Schiplieden cappelle*[(1)+]

[+]106 r.

DESE ghildebroeders schippers jon ick advantaige
zeylende naer bruaige
niet meer in te laedene dan huerlieder peyl,
alomme vry te zyne van pylotaige
end als zy ter zeewaert in doen voyaige
beschermt voor naufraige,
end altyds thebbene goet wynd int zeyl:
zo wordtter keyl deyl, den pennyngh veyl
om wel tonderhoudene de ghestichten
en ter cappelle zal mer te bet mueghen lichten.

## *Capelleken up* stuvenbergh[(2)]

IN DIT capelleken gesticht up stuvenberghs houck
neffens vierentwyntich rentkens staende in een reke,
orlementen ghebreecker ende missebouck;
zoude zondach tsmesdaeghs wel hebben bezouck
indien datter certeynelick messe bleke;
ick dyncker veel noodzaecken an gebreke;
wil der dhandt toesteken vanden Dunen prelaet

(1) De Schipperskapel, toegewijd aan St. Clemens, stond bij de Snaggaartebrug nevens het ambachtshuis. Allossery, Gildeleven, bl. 205.
(2) Het kapelleken *Hemelrycke* op Stuivenberg (vroegere straat tusschen de Snaggaartstraat en de Oliebane); het paalde aan het statige *Duinhuis*, woonhuis van den prelaat der Duinenabdij (later *het Spermalie* geworden). Rond den Heerd, V, 386.

van zijn overschots dienst, drie messen de weke,
twaslicht met corte raet
wierde by den ghebuerkens wel ghevonden jaet.

## Sinte cruus kercke

THELICH cruus capelle ter kercke tsinte cruus,
daer ick deel eens hadde an tkerchof
als icker in de prochie wuende en lagh thuus,[+]
gheef ick jonstelick dit simpel clerck lof: [+]106 v.

A[o] 1543

## *Lof vanden helighen Cruce*

VERRE MOET van my zyn, zoud ick verblyden
dan in tcruce Jesu christi tot allen tyden
in 't welck al ons verlossynghe es geschiet
ons toevlucht in ons broosch lichaemlick lyden...
[enz. met Prinche, Refereyn en nog een Prinche:
5 bladzijden]

## *Aucteur*[+]

[+]109 r.

DE COSTER om zyn kele ter note te dwynghene,
als maertianiste dicwils vercoud,
gheef ick vanden cruce dit liedeken tzynghene:
tword hem beter dan plomp onhebbelicke cout;
wil hyt niet hebben, zelve ic houd.

## *Liedeken*

UP DEN VOYS: Ons pandekens blyfven altemet
int cabaret.

VERHUECHT
die christen name draeghen
ter duecht
wilt dancbaerheyt ghewaghen
ende zonder vertraghen
veel daeghen
zynghen daerby
LOF CRUCE REYN...

(enz. 1 bladzijde)

## *Capelle ter calomne*[1]

109 V.

DE BUERSE van den waghenaers hier omtrent gheschiet
zomtyds thierende daer als onghebonde coeyen;
zou tcappelleken int ces vallen, dat mer toeziet,
zy zyn rasch te lere, dus om schuwen verdriet
jon ick daer te bewaerne twee drie paer boeyen.

## *Zusterkens tsint Obrechts*[2]+

+110 r.

DEZE zusterkens dicwils derfvende vleesch,
lettel berent, met naeyen en zyde wynden
winnense de costkens naer hueren heesch,
doch zen mueghen leven niet by de wynden;
dus wil ic my onderwynden, jonne ze gheel
van ghecapt vleesch een groot onder deel
of de cockinne waer een handeloose:
tsmaect wel inde mond van zommeghe tandeloose;
ende liefver dan danssen eenegherhande poose
jon ick se drie liedekens gheestelick ghezint:
die mueghen zy elck als vailjande roose
zynghen verjaghen dat dvleesch bemint.

Deze drie liedekens (f. 110-112), waarvan het derde 'anno 1529' gemerkt is, zijn gedicht op de volgende wijzen:

1. Die dit liedeken dichte dat wasser een jonghelynck.
2. Rycke van haven vyndtmer vele.
3. Mon pere ma donné mary moy qui suis belle.

(1) De 'Calonne-kapel' of 'van de Zwepen Christi'; ze stond in de Langestraat, bij de Kruispoort, op den zuidwesthoek der huidige Bapaumestraat. In de 16e eeuw gehouden door de *Wagenaers* (Voerlieden) en naderhand door de Brouwersknapen. Allossery, Gildeleven, bl. 206.

(2) Het ziekenhuis van St. Obrecht bediend door 'arme beghinekens' gelegen in de Langestraat. Een zeer oude stichting; naderhand (1609) ingepalmd door de naburige Karthuizers. Duclos, 566.

### *Sint Maertins cappelleken inde Vulderstraete.*[1]

IN DIT capelleken dynct my ick noyndt en was[+]
van dat ick hadde mynen vullen was;
tghaet verloren, dies hebber up deernesse.
Ick gheloofter kerckwydinghe noyndt en was,
nietmin ic jonder al het offerwas
dat me zal slyten tsdaeghs naer de keermesse.

[+]f. 112 v.

## Uit het leven van den Cadzandschen landbouwer in vroeger dagen.

*Naar het werk van Dr. J. de Hullu*[2].

**I**N de drie eerst verschenen deeltjes van zijn belangrijk volkskundig werk, geeft de schrijver ons een rijk gedocumenteerde studie over de woning en den inboedel van de oude Cadzandsche hofsteden, gesteund op oude boedelbeschrijvingen, bouw- en pachtcontracten.

### *Woning en gerief.*

We vinden er vooral twee bouwtypen: het eene is maar één vertrek breed en bevat kamer, keuken en gang: onder de kamer of de keuken ligt de kelder; het andere is twee vertrekken breed, die langs beide zijden van den gang liggen.

De landbouwers woonden slechts gedurende den winter in de keuken, in den zomer woonden ze in het achterhuis. Nevens het achterhuis lag de kamer van de knechten; om deze aanstonds in huis te hebben, wanneer nachtelijke plunderaars de hofstede aanvielen, was er in den muur tusschen het achterhuis en de kamer

(1) De Vulderskapel toegewijd aan St. Maarten, patroon der Volders. Duclos, 565.
(2) Oostburg, A.-J. Bronswijk. Vijfdeeltjes, 1936-1937. Samen 192 bl.

van de knechten een mangat aangebracht dat door een deurtje afgesloten was, en langswaar de knechten in huis konden gelaten worden.

De voornaamste Cadzandsche hoeven worden beschreven o.m. de *Catshoeve* nabij Groede, met een overzicht van de indijkingen rond Cadzand ondernomen door de gebroeders Jacob en Cornelis Cats.

De gebouwen van de hofsteden werden gewoonlijk in een vallei gebouwd, meestal op het minst vruchtbare perceel, en ook op een verhevenheid; was er geen natuurlijke verhevenheid, dan werd er een vijver gegraven die moest dienen om het grondwater te verzamelen; met den grond die er uit gehaald werd, wierp men een verhevenheid op.

In de meubileering van het binnenhuis merken we, aan de achterzijde van de keuken, de houten wandbetimmering, waarachter de bedstede stond van den baas en de bazin. Vo or de verlichting gebruikte men kaarsen; deze werden in huis zelf gegoten met het roet van de vette koe, die in het najaar geslacht werd; later werden ze vervangen door olielampen.

De vroegere Nederlandsche Oostindiëvaarders brachten zeer veel porcelein naar Nederland, zoo komt het dat er zeer veel porcelein in de oude hofsteden voorhanden was; veel oud-Delftsch aardewerk wordt ook in de boedelbeschrijvingen vermeld, het werd echter gebezigd voor dagelijksch gebruik en later vervangen door Engelsch aardewerk.

Onder de prenten die de muren versierden, wezen o.m. vermeld de wandprenten van uitgestoken papier die rond 1840-1850 gemaakt werden door een prenteknipper uit Zuid-Beveland, en waarop de hofstede verbeeld staat met al de werkzaamheden die er verricht worden.

De zon werd niet geweerd; buiten de kleine schuifgordijnen die het binnenkijken van nieuwsgierigen moesten beletten, waren er geen gordijnen aan de vensters; in den zomer werd de zonneschijn getemperd door het loof van de boomen die vóór de keukenvensters geplant waren.

In de kamer waar de schoonste meubels stonden, werd ook een deel van den wintervoorraad opgeborgen, nl. vl eeschkuipen, zakken met appels, aardappels, enz.

In vele huizen was de hoek van den gang door een houten beschot afgetimmerd, en vormde het kantoor waar de landbouwer zijn papieren en boeken bewaarde.

Veel werd er ook opgeborgen in den breeden gang, die dikwijls als koelkamer gebruikt werd; waar er geen karnhuis bestond, geschiede dit karnen in den gang.

Meiden en knechten hadden hun eigen kamer binnen in het huis, nooit werden de knechten in het paardenstal gelogeerd.

Beschikte de hofstede over een voldoende welput, dan werd het dak met stroo gedekt; was er geen welput, dan had de hofstede een groote regenput en was het dak met pannen bekleed om het regenwater op te vangen; soms vond men een welput en een kleine regenput, in dit geval was de eene zijde van het dak met pannen bedekt.

Deuren en vensters waren goed beveiligd met ijzers en luiken tegen de inbrekers.

Al de hofsteden bezaten een bakkeet, die niet alleen diende om te bakken, maar ook als keuken en waschhuis.

Op vele hofsteden werd gekarnd met een paard, dat tevens als rijdier gebruikt werd als de wegen te slecht waren om er met wagen en paard door te trekken.

Wat er nog opvalt bij de Cadzandsche hofsteden, is de aanwezigheid van een *Vlaamsche keete*, waarin de zomerarbeiders uit Vlaanderen of het Luiksche ge logeerd werden. Deze arbeiders kwamen er regelmatig van rond 1650 tot 1830; na dezen datum zijn ze weg gebleven.

## *Levenswijze.*

De winterrust begon met het vertrek van de zomerknechts en het binnenkomen van de winterknechts op 12 November, en duurde tot 14 Februari, wanneer de

zomerknechts terug kwamen. Op Nieuwjaar waren de knechts met hunne familie te gast genoodigd bij den boer.

In de beschrijving van het tafelgerief vernemen we dat het tinnegoed heel en al verdween bij de Protestanten, terwijl het bewaard gebleven is bij de Katholieken. De eerste aardappels werden rond Oostburg geteeld in 1697. Als gebak vinden we de St. Maartenwafels, de speculaas rond St. Niklaas, de reuzelbollen met Nieuwjaar, de pannekoeken na de schoonmaak en de oegstkoeke na het binnenhalen van den oogst.

De groote dagen op de hofsteden waren de visites van familie en kennissen.

Groote verstrooiing brachten de Meikoopdagen; op de hofstede waar de verkooping plaats had, werden allerlei kermistenten opgeslagen; het waren echte kermissen die vroeger nog al eens eindigden met een groote vechtpartij.

De kermissen die met de Hervorming hun kerkelijk karakter verloren hebben, zijn voort blijven bestaan als volksfeesten. Op de kleine parochiën werd *de kermis uitgehaald*; met stoet en muziek werd een gevulde flesch genever uit een molenberg gegraven en naar het dorp gebracht; de kermis werd ook met dezelfde plechtigheid gesloten door het begraven van een volle flesch genever in een molenberg; deze flesch moest er begraven blijven tot het volgende jaar(1).

## *Van de wieg tot het graf.*

Enkele weken na de geboorte werd het kind door de moeder ten doop gedragen; deze laatste deed dan ook haar kerkgang.

De vrijage begon gewoonlijk met het ‘kerremesse houden’. Had een jongeling op het publieke bal van een koopdag of kermis, met een jonge dochter gedanst die hem aanstond, zoo noodigde hij ze uit om samen

(1) Vgl. de begraving van 't hespebeen te Loo, in Biekorf, 1933, bl. 311, en in het Iepersche, in Rond den Heerd, 1880, bl. 275.

te kermessen. Hij tracteerde met een flesch wijn, en het meisje met koekjes en amandelen, en zoo verbrachten ze samen den avond. Daarna volgde de verkeering. Nu en dan op een zondagavond kwam de vrijer naar het huis van zijn geliefde. Hij bleef er spreken met den vader van het meisje zonder dit laatste ooit te bezien. Nadien ging hij met haar wandelen. Was het huwelijk besloten, dan werden er trouwbrieven rondgezonden.

Het huwelijk tusschen Hervormden werd alleen burgerlijk voltrokken, niet in de kerk. Bruid en bruidegom droegen een speciale kleeding. Ze werden 's namiddags met een rij phaëtons (open rijtuigen) naar het gemeentehuis gevoerd. Na de plechtigheid werd een speelritje ondernomen naar een naburig dorp, waar in een van de voornaamste herbergen door den vader van den bruidegom met wijn getracteerd werd. 's Avonds was er in het huis van de bruid feest met dans dat duurde tot in den vroegen morgen; wie op het feest te gast was, schonk later aan de jonggetrouwden een stuk in het huishouden.

De tachtigste verjaardag werd ook plechtig gevierd.

Bij het overlijden werden eenige bossen gleistroo aan het hofhek geplaatst. Hun getal vermeerderde met den ouderdom van den afgestorvene. Op den derden dag na het overlijden had de teraardebestelling plaats. Gewoonlijk gebeurde dit 's middags of 's namiddags. Het lijk werd op een gewone wagen met twee paarden geplaatst. De koster las de lijst af van deze die ‘te lijke’ verzocht waren, in de orde waarin ze een voor een den lijkwagen moesten volgen. Op het kerkhof werd de kist zonder meer bijgezet, geen klok werd geluid, en de koster bedankte de aanwezigen en noodigde ze uit om in het sterfhuis wittebrood met kaas en koffie te komen nuttigen.

In het sterfhuis bleven de luiken zes weken dicht, en bij de naastbestaanden drie weken of veertien dagen. Bepaalde rouwkleederen werden door de familieleden gedragen.

Deze korte nota geeft slechts een onvolledig overzicht van den rijken inhoud van dit belangwekkend volkskundig werk. Mochten we weldra zulk een beschrijving bezitten over onze Vlaamsche landbouwers uit de verschillende gewesten!

JOS. DE SMET.

## Sint Kristoffel vereerd in en rond Brugge.

**D**E nieuwe kerk van de derde parochie van Assebroek (bij Brugge) werd op 29 April 1936 ingewijd onder de aanroeping van Sint Jozef en *Sint Kristoffel*. Hiermede werd de oude eeredienst tot Sint Kristoffel in het Brugsche hersteld.

De stad Brugge immers, bezat van vóór 1089 tot op het einde van de 18e eeuw, een kerk toegewijd aan dezen heilige, en gelegen op de noordzijde van de Markt. Eduard De Dene wijdde, omstreeks 1560, een stroof van zijn Testament aan *Sint Christoffels kercke*(1).

Omtrent te gelijker tijd met deze kerk, in 1785, ging het bekende reuzenbeeld van Sint Kristoffel uit de O.L. Vrouwkerk verloren. Van Sint-Kristoffelskerk blijft er niets meer over; van zijn beeld, dat elf voet hoog was, is nog een stuk van een vinger bewaard in het Gruuthuuse Museum te Brugge. Guido Gezelle heeft dit vingerstuk beschreven toen het nog, in 1867, op de Halle lag; voordien was het in de archievenkamer van het stadhuis bewaard geweest(2). Rond den Heerd teekende nog in 1869 de overlevering op dat 'de kleene kinders te Brugge eertijds geerne naar onze lieven Vrouwen kerke gingen, om hunne kleene handtjes te meten op de groote teen van het

(1) Biekorf 1935, bl. 274.
(2) Rond den Heerd II, 1867, bl. 326.

groot sint Christoffels beeld, dat onder den torre stond waar nu 't waschwijvetje zit.'[1]

Sanderus vertelt in zijn *Flandria Illustrata* (1641-44) dat de Geuzen, in de jaren dat ze te Brugge regeerden (1578-1584), het reuzenbeeld op de stadsvestingen gesteld hadden; een kluchtigaard wilde toen 'n vaandel in de handen van den heilige steken en viel schielijk dood ten gronde - of, zoo 't anderen meenen, het beeld stortte omver en verpletterde den man.



SINT KRISTOFFEL voor het St. Kristoffelgenootschap van Assebroek geteekend door J. Fonteyne. De Jaarlijksche Bedevaart met processie en zegening van auto's, moto's en velo's, heeft plaats op den Zondag na St.-Kristoffelsdag (25 Juli).

Van deze overlevering kennen we een ouder getuige, te weten Jan Coens, pastoor van Kortrijk van 1585 tot aan zijn dood in 1604. In zijn *Confutatie oft Wederlegginghe van den Biencorff* (Leuven, 1598; f. 208 v.) schrijft Coens:

(1) Rond den Heerd IV, 1869, bl. 311

‘Alsoo was mirakeleus de beelde van *sinte Christoffel in de stadt van Brugghe*, in dese laetste kerckbreke, de welcke de ketters uut spot ghestelt hadden op een bolwerck op de mueren, ende alsoo een ketter op desen Christoffel was gheclommen, segghende: *Stoffel, ghy hebt langhe ghenoech dat kint ghedraghen, draecht my oock*, hy is op de selve stont ghesleghen met een dootelijcke sieckte, ende ghevoelende de plage Gods over hem, is daer doer tot kennisse ghecomen, ende bichtende zijn sonden, is alsoo ghestorven.’

Dit gelijktijdig getuigenis van pastoor Coens bevestigt alleszins het feit dat het reuzenbeeld in den Geuzentijd op de vestingen van Brugge gestaan heeft.

Wanneer is de groote Brugsche Kristoffel verloren gegaan?

Guido Gezelle schrijft in Rond den Heerd II, 1867, bl. 326: ‘Beaucourt de Noortvelde, in zijn *Description Historique de l'église de N.D. à Bruges*, geeft een printe van het reuzenbeeld van Sint Christoffel, met een latijnsch opschrift, uitgevende dat de kooplieden van Brugge dit beeld zouden doen stellen hebben, ter gedachtenisse van Christoffel Colombo, en de ontdekkinge van America, en dat het daarom is dat de eene voet van 't beeld in 't water staat. Dit opschrift, van wien het ook zij, toogt eene wonderbare onwetendheid van Sint Christoffels algemeen gekende legende; het voegt nogtans eene omstandigheid bij de andere die gekend zijn, te weten “hoe pretiosum antiquitatis monumentum, nocte 14 decembris 1785...” dit kostelijk oud gedenkstuk is - binst den nacht - voor 14 December... verdwenen’.

Daarop geeft Gezelle een uitvoerige beschrijving van ‘Beaucourts printe’ zooals ze hier, buiten den tekst, afgedrukt staat.

Van deze gravure bezit ik een exemplaar; zij is 205 mm. hoog bij 116 breed; de omgeplooide linkerrand draagt duidelijk sporen van bindwerk. Deze prent is zeker uit een boekwerk afkomstig. Doch is het wel uit Beaucourt's *Description*, zooals Gezelle beweert?

De *Description* van Beaucourt verscheen te Brugge in 1773 en beschrijft (bl. 54-55) het beeld dat alsdan nog in wezen was; de prent moet echter alleszins na 1785 gemaakt zijn.

Daarenboven het klein-octavo van deze prent past kwalijk in het klein-quarto formaat van Beaucourt. En tot nu toe ontmoette ik geen exemplaren van Beaucourt die deze prent bevatten, noch boekenkenners die een *Description* met deze prent ontmoet hebben. Weledele Albert Visart de Bocarmé bezit het prachtexemplaar van Beaucourt's *Description* bestemd voor keizer Jozef II en bevattend veel afbeeldingen die in de gewone exemplaren niet voorkomen; de Kristoffel-gravure is er niet in te vinden.

Gezelle heeft misschien wel een Beaucourt in handen gehad waarin de prent ingevoegd was, zonder er op te letten dat ze van elders moest komen en van jongeren datum moest zijn dan het boek zelf. Wie weet er uit welk een boek deze prent voortkomt?

Het reuzenbeeld verdween uit de O.L. Vrouwkerk in den nacht op 14 December 1785. Waarom werd het verwijderd en vernield? Waarschijnlijk heeft het kerkbestuur daarin de 'mode van Parijs' gevolgd waar, in de Notre-Dame, het vorig jaar de reuzen-Kristoffel vernield was(1). In Frankrijk en t'onzent schijnt de 'verlichte vroomheid' van het einde der 18e eeuw voor de reuzenbeelden en afbeeldingen van Sint Kristoffel noodlottig geweest te zijn.

Een van de oude, verdwenen poorten van Damme, de *Kleine Brugsche Poort*, werd ook de *Sint-Christoffelspoorte* genoemd omdat zij een gekleurd beeld van dien heiligen droeg, zichtbaar voor al de schippers die van Damme naar Brugge vaarden(2).

Buiten Brugge zijn er, in West-Vlaanderen, weinig of geen herinneringen aan den eeredienst van Sint-

(1) E. Mâle. L'art religieux de la fin du Moven Age en France, bl. 185 (Parijs, 1925).
(2) Biekorf 1934, bl. 81. Die poort stond rechtover de St. Christoffelhofstede.

Kristoffel te vinden. Alleen *Moorsele* (bij Kortrijk) vereerde hem vroeger in de parochiekerk: men ging er den heiligen dienen ‘voor de kinders die krijschen, immers het kindje Jezus kreesch om overgezet te zijn, zegt het volk’[(1)]. Toen de Franschen in Vlaanderen vielen ‘haalden zij al de beelden ook uit Moorseele-kerke en zij wilden ook Sint Christoffel afdoen, maar (zoo zegt de overlevering) als ze al de leêre (ladder) gezet hadden om hem af te laten, zoo waren zij benauwd van “*ce grand diable là, avec son bâton*” zoo zij swatelden’. In 1869 was de Kristoffel van Moorsele verhuisd naar het doksaal van de kerk en de zangers hingen ‘hunne klakken en hoedjes aan zijne vingers’: alzoo begon hij zijn vingers kwijt te geraken[(2)]. Wat is er tegenwoordig nog van overgebleven?

En waar elders in West-Vlaanderen zijn er nog herinneringen aan de vroegere volksdevotie van ‘*Sint Kristoffel te zien*’ bewaard gebleven?

Het St. Kristoffelgenootschap van Assebroek drukt boven zijn brieven het volgend vers:

> t Zij bij 't rijden, 't zij bij 't gaan,
> roep trouw Sint Kristoffel aan.

Waarom zou ook in 't Vlaamsch het aloude en alom verspreide volksgeloof niet mogen tot uiting komen van 't bekende latijnsche vers: ‘*Christophorum videas, postea tatus eas*’; en het fransche: ‘Regarde saint Christophe, puis va-t-en rassuré’? Zonder daarom in de overdreven uiting te vallen van het Rederijkersvers uit de 16$^{e}$ eeuw:

‘En die sinte Christoffel smorgens gaet sien,
Zal dien dach niet sterven, tzy Klercken of Leken.’

Wie vindt er de bondige en treffende Vlaamsche spreuk voor de St. Kristoffel penningen die nu meestal in 't Fransch geslagen zijn?

A. VIAENE.

(1) Rond den Heerd IV, 1869, bl. 311. Zie ook Kan. V. Vande Velde, De Heilige Christoffel, Liturgisch Parochieblad XIII, 1931, bl. 285 en 361 vv. - G. Celis, Volkskundige Kalender bl. 225 verwart Moorsele met Moorslede.

(2) Rond den Heerd IV, 1869, bl. 295.

## De processie van halfoogst te Kortrijk gesticht in 1544.

**D**E Kapittelheeren van Kortrijk gingen in vroegere eeuwen telkens mede in de stedelijke processiën van H. Sacramentsdag en van den octaafdag van hetzelfde feest. Op den octaafdag ging de processie een wat minderen ‘ganck’ dan op den feestdag, te weten ‘duer de Steenstraete naer de Croone, ende soo over de Vlasmarkt, duer de Doornicstraete, de Coornmarct uppe, duer de Pedersilstraete, voorby t'stadhuys, ter Leystraete nedere, ende de Coventstraet uppe, duer de Vrouwstraete ende de marct naar Sint-Maertens kercke’[1].

Daarenboven beschreef het Kapittel, bij passende gelegenheid, generale processiën. Het gebeurde ook dat de kanunniken op den octaafdag van het H. Sacrament een eigen processie hielden 's namiddags en binnen hun eigen pastoreel gebied, namelijk het beluik van het Oud Kasteel[2].

Op Halfoogst 1544 ging voor het eerst de processie uit ter eere van O.L. Vrouw. De stichter van dezen ommegang is Jan de Quartes, een eerzame burger en inwoner van Kortrijk en gebuur van de Kapittelkerk; zijn huis stond op O.L. Vrouwenkerkhof. Door de bemiddeling van kapelaan Joris Halsberghe liet Jan de Quartes op 30 Juli 1544 zijn stichting door het Kapittel goedkeuren en aanvaarden, De inhoud van de fondatie luidde als volgt:

‘Volijverig om den eeredienst meer luister bij te zetten,

(2) Aldus in 't jaar 1519, Het Kapittel besloot 22 Juni ‘quod die octavarum Venerabilis Sacramenti post prandium, ante repositionem Venerabilis Sacramenti, fiat processie per totum chorum in cappis *per circuitum antiqui castri* sonentur omnes campanae.’ Acta f. 121 v.

wil ik, Jan de Quartes, een plechtige jaarlijksche processie stichten gelijkend op de processie van den octaafdag van het H. Sacrament, behoudens dat er geen enkele statie zal gehouden worden; zij zal van de kapittelkerk uitgaan op O.L. Vrouw Halfoogst, men zal er de reliekschrijn van O.L. Vrouw in dragen en, bij het terugkeeren, zal men vóór het Heilig Kruis de antifoon *Salve Regina* zingen in gregoriaanschen zang.'

De vrome stichter bezette daartoe een jaarlijksche rente van zes pond parisis, waarvan hij de verdeeling onder de deelnemende kanunniken, kapelanen en kerkbedienden, tot genoegen van het Kapittel, nauwkeurig bepaalde.

Dat de processie reeds op Halfoogst 1544 uitgegaan is, weten wij door het feit dat de Kapittelheeren op 23 Oogst van dat jaar een straf uitspraken tegen den kapelaan Pieter Libbin, die geweigerd had den fierter van O.L. Vrouw te dragen in de nieuwgestichte processie(1).

Jan de Quartes belegde zijn rente vóór de Kortrijksche schepenen op 22 Mei 1545.

Deze 'gefondeerde' processie van Halfoogst bestond tot aan de Fransche bezetting (1796); dan ging zij, zooals het meerendeel der fondatiën, verloren.

Na het Concordaat werden de processiën op een nieuwen voet ingericht; de regeling voor het bisdom Gent is bevat in een rondschrijven door Mgr. Fallot de Beaumont op 5 Februari 1806 aan de parochiegeestelijken gericht. Voor Kortrijk zijn daarin twee processiën toegelaten: deze van het H. Sacrament en de andere op Maria-Hemelvaart.(2)

De bisschop van Gent, op doorreis naar Roeselare, stapte

(1) Volgens de oorspr. Kapittelacten, onder de gemelde datums, f. 114 V. en 116. - Jan de Quartes bekwam op 6 Oct. 1543 de toelating van het Kapittel om een waterleiding over het kerkhof te leggen. In 1570 was hij reeds overleden. Zijn weduwe, Perone Svriendts, bekwam op 16 April 1570 de toelating der kanunniken om een houten afdak op te richten vóór haar huis op het O.L Vrouwkerkhof.

(2) Recueil des Lettres pastorales de Mgr Fallot de Beaumont, I, bl. 433 (Brugge, 1807)

den 17 Mei 1806 af in de dekenij te Kortrijk; de onderprefect, de maire en de kerkmeesters kwamen hem aldaar begroeten[1]. Deken Le Grand bracht de kwestie van de processiën te berde: de bisschop deelde hem mede dat zijn inzicht was dat de twee jaarlijksche processiën zouden afgewisseld uit de beide parochiekerken uitgaan: dit jaar (1806) zou St.-Maartens beginnen met de H. Sacramentsprocessie en O.L. Vrouwkerk met de processie van Halfoogst, het volgend jaar zou men de orde omkeeren, en zoo voort telken jare verwisselen[2].
Einde Juli ontving de deken van Kortrijk het gedrukt *Mandement* betreffende de instelling van den 'feestdag van den Heyligen Napoleon, Martelaer' te vieren op Halfoogst. De bisschop bepaalde daarin o.m. het volgende:
'Jaerlyks op den 15 Augusti, dag der Hemelvaerd van de Alderheyligste Maegd, en tydstip van de teekening van het Concordaet, tusschen Zyne Heyligheyd en het Fransch Gouvernement, zal in alle Kerken van ons Bisdom, gezaementlyk gevierd worden den Feestdag van den H. NAPOLEON Martelaer,...
Den zelven dag zal'er eene Generaele Processie gehouden worden buyten de Kerk, conforme aen onze Brieven van den 5 February lestleden,... Het Alderheyligste zal in deze Processie niet omgedraegen worden, maer alleenelyk het Beeld van de Heylige Maegd...
De Civile en Militaire Magten zullen alle jaeren genoodigd worden tot het bywoonen van deze plegtige Processie, de welke door deze tegenwoordige voorgeschreven en vastgesteld word voor altyd.'[3]
Aldus was de processie van Halfoogst, door de bemoeiingen van keizer Napoleon, een betooging van officieele dankzegging geworden. Gelukkig heeft deze schikking 'voor altyd' niet lang geduurd!

De stad Kortrijk zal voorzeker niet nalaten binnen zeven jaar het vierde eeuwfeest te vieren der processie van Halfoogst, door een van haar vrome burgers 'Marien teren' gesticht.

A. VIAENE.

## Eindnoten:

(1) Kleine Keurboeken, 1589. Volgens Th. Sevens, in *Volk en Taal*, IV, bl. 171.
(3) Aangehaald Recueil II, bl. 54-55 (Brugge, 1809); aangehaald Decanaal Register, bl. 88.

(1) De dekenij was toenmaals gehecht aan de pastorij van O.L. Vrouwkerk.
(2) Volgens het Registrum Decanatus Cortracensis, berustend op het Archief van de Sint-Maartenskerk te Kortrijk, bl, 75.

## Boekennieuws

### Maude Swepstone. Guido Gezelle. Selection from his Poems Translated into English from the Flemish - with a Short Account of his Life. [Bristol, Burleigh Press,] 1937. In-12, 56 bl. = Fr. 20. (Te verkrijgen bij Firma Karel Beyaert, Mariastraat, Brugge).

Guido Gezelle had geheel zijn leven een voorliefde voor Engeland; zonder overdrijving mag men zeggen dat Engeland zijn tweede vaderland was. Buiten Engeland heeft hij het buitenland weinig of niet bezocht; te Roeselare en te Brugge wijdde hij zich bijzonder toe aan de Engelsche studenten en hij telde trouwe vrienden onder de grootste Engelschen van zijn tijd; zijn bijzonderste vertaalwerk is uit het Engelsch overgezet.

En toch was zijn dichtwerk tot nu toe in Engeland zelf niet binnengeleid. Wel verscheen in 1919 te Iowa (Noord-Amerika) een voordracht door G.L. van Roosbroeck gehouden aan de Universiteit van Minnesota, bevattende in Engelsche vertaling een reeks gedichten en fragmenten uit het werk van den Meester. Doch Engeland zelf bleef ten achter.

Miss Maude Swepstone komt op voortreffelijke wijze dit achterstel inhalen. Jaren lang bestudeerde zij Gezelle's taal en dichtkunst, en slaagt er nu waarlijk in, zonder verraad, de eigen schoonheid van het model in haar lenige en smijdige Engelsche woordkunst te vangen. Op drie na, zijn de 32 vertaalde gedichten gekozen uit *Tijdkrans, Rijmsnoer* en *Laatste Verzen*; ook de keus getuigt van een fijn letterkundig inzicht. De levensbeschrijving die het keurig uitgegeven boekje opent, is met een oprechte vereering en bewondering voor den Meester geschreven.

Mocht deze *Guido Gezelle* een goed onthaal in de Engelsche wereld vinden! dan mogen we weldra van Miss Swepstone de verdere vertalingen verwachten die reeds afgewerkt zijn of nog op het getouwe staan.

A.V.

## Mengelmaren

### Groet en Wedergroet.

Een verwijtsel uit den Oostenrijkschen tijd en dat nog gangbaar is in de Leiestreke:

Baard, baard, schere mijnen baard.
Scheer hem schoone voor een kroone
scheer hem net
voor 'n plaket
scheer hem rond
voor 'n droogen koeistr....

Wanneer de begekte een roodharigen onder de verwijtende bende ziet, roept hij terug:

‘Rosten, hoevele moe' je kosten?
'k Zal je koopen
om achter m'en gat te loopen.’

Dat ‘kosten’ doelt op de goudkleur van het haar, wel te verstaan.
G.P.B.

## 't Doet al of 't Houdt al.

Of De Bo's *'t doet al - 't houdt al* nog in leven is alhier? zoo wordt er gevraagd hierboven bl. 142.

De zegswijze *'t houdt al* (uitspr. toedal) is mondsgemeene in 't Poperingsche, en heeft de beteekenis van: 't Hangt af van de omstandigheden, 't is te zien welke de uitval zal zijn, fr. cela dépend des cas. Men zegt ook: *'t Is al navolgens.*

Als merkweerdige toepassing van ‘*'t houdt al*’ vertelt men van den pater die in een huis kwam waar de vrouwe de soepe aan 't roeren was en hem vroeg om te blijven om te eten. De pater bemerkte een snuifdruppel aan de neuze van 't vrouwtje, en wilde eerst zien of hij in of buiten den soepepot zou vallen; en, om tijd te winnen, zei hij:

- *'t Houdt al*.

De druppel viel in den soepepot en de pater bedankte en ging voort.

Andere zeggen, geloof ik: de druppel viel in 't vier en de pater bleef!

G.L.

# [Nummer 9]

## Van schrikkelike leelike Spoken!

**T**E Brugge in de Clarastrate, 't vierde huis voorbij 't Bidderstraatje, staat er een redelijk groote woonste met ingangspoorte, die leidt naar den achteruit: een heester bezet met hoog struikgewas; koolboeien en peerdenstal bij 't inkomen rechts, en de hooge blende muur van 't Oud Hemelsdale - nu 't bedde- en 't slapersmagazijn van 't leger - links. G'heel die doeninge is daaromtrent in lande, geschat bij der ooge, een achthonderd meter vierkant, en zit versmoord tusschen de kleene huizetjes. D' Annunciatenstrate ligt van achter; van westen hebt ge 't Bidderstretje: veertien gedoeftjes met achterplaatsjes in gemeene erve; en ten voorhoofde in de Clarastrate zelf: insgelijks drie huizetjes rechts en zesse links. Flak daar rechtover stonden vroeger nog een deel kotjes, en liep evenzoo de blende muur van de Preekheeressen.

In 't heerenhuis woonde Menheere Zors De Clercq, koopman in kolen en landvette; en 't is in dat eigenste

huis, dat nù nòg bestaat, en in de kruipuitjes daar in 't ronde, dat de puppen aan 't dansen gingen, dat de spoken hunne duivels ontbonden... wreed en benauwelijk om zien!... Je ga' gaan hooren.

't Was den 26$^{en}$ van Nieuwjaarmaand 't jaar O.H. 1889 - dus: haast vijftig jaar'leên - op een Zaterdagavond; en 't ging juiste zesse wekkeren. Vonck, die scheunsrechtover Menheere Zors woonde, zat op z'n tafelier neerstig te naaien aan een schoonen nieuwen ‘pardeçu’ voor z'n lotinge tewege. Z'n zuster Nora, dobbel toe gebogen, zat slag om slinger te spellewerken in 't straal van heur bolle. Geen een van de twee die sprak... Al met 'e keer: klak!... zei dat.., Vonck wupte op... 't schoot lijk 'en naalde in z'n bille:

- Is me dat verschieten! schreeuwde de jongen, is dat 't kinkeiglas dat springt?

- Ba'ne'-ba'neen 't! schruwelde de vrouwe, aleven verschrokken. Kijkt daar zie, 't ligt daar 'en kei... en den opperlucht is ingesmeten.

Broer en zuster in een sprong stonden bij de voordeure en snakten ze open.

- Watte-verdjauw, wat is me dadde!? riepen ze te gare.

Maar 't was buiten zoo donker of d'helle; geen hand vóór hunder ooge te ziene, geen luis op strate, en overal zoo stille of in een graf.

- Stratebrakken! ge'n moet 't niet vragen, ruide Vonck. Smerige sloebers! ze zijn 't Kapallestretje al ingevlucht.

't Zat nog in z'n mond: kletse! 't vloog een ruite in wat verder op 't hoekske;... en ginder nog eene; nè nog eene! Derrrdjinge! nog eene;... nuldedjakke! dat was ten minste eene van tweeduim dikke aan 't hooren... ze brak wel... wel een ure lang! Dat moest bij Menheere Zors zijn, alleszins!... Ringedjinge! Kletsemarjanne! al met 'e keer 't hagelde steenen op muren en deuren!... In een vloek vlogen al de deurtjes open; sa sa sa! gheel 't geweste kwam uitgestoven, elk met een brei, of een kouse, of een naaiwerk...

- E' maar wat ten duivekoten, wat steken z'hier uit? E'... wat is er gaande dè? 't Was de roep van elkendeen. De menschen stonden lijk aan den grond genageld; ze waren lijk van d'hand Gods geslegen.

Nolden Clooys, die voorbij Zorzens woonde, was me zoo kwaad zi'... hij stond met de wrange van een slijpsteen in z'n deuregat van de leelijkste gramatsen te maken van de wereld. Z'n vrouwe, Treizetje Meire - awal Heere, e' fraai geestig proper kra(a)kstje van e' wijvetje - 't lag van heur zelven, heel van heur stokstjes gevallen, te midden de keukene, en geen wonder: 't kassijntje van 't werkhuis was ingegooid en de glasbrokken lagen al alle kanten rondgespeersd.

- Wal Onze Vrouwtje, kermde Treizetje al rechte schartelen, 'k ha' nog zoo e' schoon scheptje petatten van te noene, en met e' gestoofd anzuintje, en e' tijtje zurkele,... en 't is al naar de knoppen. 't Zit vol, al hemel en sterretjes glas! M'n baas 'n heeft nu geen mompe t'etene, dien schamelen duts,... en j'is toch zoo neerstig g'heel den dag.

Kromme(n) Geeraert met z'n droge lever (hij was ommers in Oogstmaand geboren, als de kwelm leege staat, en altijd peerdekrimineel!) Krommen Geeraert, zeg ik, liep al schaverdijnen, op z'n kouselingvoeten toennog, alsan maar over-end'-wêre in de scherven, hij had er lijk z'n deun in.

- Glas is gemaakt om te breken! jubelde de zatlap, en hij kreeg juiste e' goe' klomptje kole op z'n hoeptje... De leute was uit, en met z'n dwaas gezichte keek hij naar boven...: En is dat àl dat den hemel geven kan? vroeg hij besnoven.

Jamaar de menschen 'n loechen niet, ze liepen lijk zot, en 't spetterde nu overal rond: koolbrokken en steengreis. Moeder Lamote schoot heur in één steke naar Bazinne Winnens op 't hoekstje, - ware ze maar thuis gebleven, dat onnoozel herte! - en ze boekste daar nu e' ki' zoo ongelukkig met heur bekkeneel[+]

+ *Op z'n kouselingvoeten* - op z'n kousen.

flakke tegen 't hoof(d) van Cille Blomme, die uit 't Bidderstretje gespotterd kwam. 't Stretje spoog volk, 't brobbelde deruit lijk uit een zwere!...

- 't Spo(o)kt! 't spo(o)kt! schruwelde Moeder Lamote, met d'hand aan heur kake.

- Ik nog naar mijn huis? kreesch Cille Blomme, voor geen gou(k)d dat de zunne beschingt, neen waarachtig voor geen goud van de wereld! Ze mogen 't al hebben, al m'n abregieliën, gheel m'n groenselkraam! Al m'n rapen! al m'n petatten! al m'n kauwels! En met heur zwartgebekt haar los: Zi', zei ze met volle monden, daar is daar en pot omleege gekomen, zi', maar en pot! gooo! en pot in ijzer... en dweers door 't pardak van m'n groenselboeie!... Hoe da 'kik, Cille Blomme, da' kot, ginder zi', dàt kot... met m'n levende beenen ontsprongen zijn, mag' den donder weten. Mijn herte klopt... 't is lijk met hamers! 'k Meen zoo zeker dat den duivel in m'n huis k(w)am...

De vrouwe stond met den bever op 't lijf, en heur tanden speelden pi(n)ano van klare bloote benauwdheid.

- 'k Zijn algelijk blije dat 't bij mij(n) aleene niet 'n is, zuchtte stilletjes Treizetje Meire.

Maar dat was daar een zwaaite in dat gebuurte! 't Is onbeschrijfelijk. 't Mannevolk zat al zoo vele vernesteld als 't vrouwvolk; en jongens met kloefen die kletsten, en meisebrakken en piskousen die stonden te bleeten... Hemelsche paradijzen! 't Was lijk d'helle die uitbrak, al duivels schaars verlicht door ievers een verlorene petrollampe van uit een openstaande deuregat.

En bij Clercq's - Menheere Zors - zelve, 'n ging het niet beter, onkontrarie! 't Schol geen haar, of ze stonden daar op vechten! 't Was zaterdagavond en bijgevolg: kuischen en schuren van enden-of-hin. Marie Van Hulle, 't meise, was bezig met den bezem en met den[+]

+ *Abregieliën* - Brugsche uitspraak van De Bo's Spaansch-Westvlaamsch woord abergilie. Hier: kluts benoodigheden van geener weerde.
*Van enden-of-hin* - of van *enden-hin*. Hin oude vorm van 't hedendaagsche heen. Met volle geweld, zonder tijd verliezen.

dweil; Sissen Crawat, een oude knecht, bracht de eemers water bij; Liereman, de peerdeknecht, gaf van de neute met spoel en zand op de breiels en peerdegrametten; en de twee andere, Zul Pierens en Karel Klerck, zaten daar ook ievers in 't koolkot of aan de vette. Allemale dus neerstig aan 't werk. Al met e' ki' Sissen krijgt een scherfstuk tegen z'n schenebeen... 't en deed jandimme geen deugd. Crawat schoot in z'n fut, en was te wege iemand een keerse te draaien... z'n handen jeukten. Maar, te midden de kèkelinge:

- Kom'-kom', loech Naas Liereman, je 'n moet daarom niet kwaad zijn. Sissen, da's juiste 'en passens...

...en lijk of dat hij 't gaapte...: paffe! zei dat, en hij kreeg een groote kluts guano op z'n eigen kop, zoodat hij met en gheele krage rond z'n nekke stond. 't Was uit met lachen! De vette reuzelde langs z'n kaken, en in z'n nekke; en kittelen dat dat deed! De eene was kwaad op den anderen, Eva stak het op Adam, Adam stak het op Eva, en ze stonden daar in een gloeiende sterre niet wetende wien vaste geschoren. Dat was nu nog 't schoonste van 't spel.

't En duurde geen onze-vader, menheere Zors deelde ook van de brokken. De man zat met z'n sluffers op z'n gemak bij de stove, aan z'n pijpe te lokken en de Gazette van Brugge te lezen. Maar je moet weten, de verandah waar hij zat, gaf uit op den hof, en was onder en boven gheel en gansch in glas. Enja vaneigen 't moest daar al seffens ook een kalsij deure, en toen nog geen kleenen! Wroed van kwaadheid en met een aangezichte lijk en radijze zoo rood, kwam hij uitgestoven:

- Nongdeving! vloekte de vent, wat boerefarce is me dat!? Wattevantomme, wat leute zit er in alzoo stomweg mijn veisters te breken!?

- E' 't en is mijnder niet, baas, riepen ze met vijven, kijk' naar m'n hoof(d)! kijk' naar m'n haar! kijk' naar mijn schinkels! Van waar dat dat al komt, de(n) Heere is 't wijs! 't Is hier zoo bermhertig donker

met al die struiken... Maar, wat is da'?...hurkt 'e ki' wat 'en gewoel op strate!..
.wa'-wa'-wa' gaat er daar omme!?

En gheel de bende in een gauwte vloog de straat op: 't stond daar zwart van 't volk.

- 't Spokt, Menheere, 't spokt! 't was al dat Zorzen hoorde.

Triene Fontier en heur dochter Suljette stonden tegen de poorte geplakt, elk met een zak gewulde lijstezokke over 't hoofd...tegen alle malheuren. Baas Norro, van aan de vuile grippe rechtover 't Bidderstretje, had een mutse met oorlappen aan:

- Ja, ja 'k vange liever 'en slijkmussel op m'n hersens, fluisterde de man.

En lachen dat Sabijntje Vercruysse - die zottemutse - deed; en Fiktorijne Tilly kreesch bloedige tranen:

- Me zijn al vo(or) de busse! Menheere Zors, ol vo' de busse!

Spoken of geen spoken? De eenen waren er zeker van, zij zouden hun hoofd verwed hebben, de anderen zaten met den twijfel op hunder tonge; maar niemand was er die loech. Meneere Zors 'n verstond er hem ook niet aan, liep verloren, van hier naar daar en kreeg overal zooveel appels of peren... of steenen. Koareltji Giddei liet hem staan blinken, 't mannetje 'n had geen tijd om te blijven babbelen; stijf van 't vliegende flerecijn en met gezwollen voetjes, zat 'et vernesteld in al dat gedrumsel; 't zweette water en bloed om zeere weg en naar huis.

- Is er hier geen stuk policie, vroeg Zors met ongeduld en een halven vloek.

- A-ja 't is waar, 't en had nog niemand zooverre gepeisd. Pier-zonder-derms, de pannelatte, en Felix Debreuck, met z'n eeuwigen pekdraad en z'n vuile+

+ *Gewulde* of *gewolde lijstezokken* - Triene Fontier kocht bij de kleermakers, de zelfkanten op van 't laken; en vlocht aldus, op ouderwetsche leesten, met die lakene lijsten of reepen, wat men noemde: lijstezokken, min of meer gewolde sluffers voor 's winters. Met Triene's dood is gheel dat ambocht uitgestorven.

stinkende schoenmakersschorte over z'n hoofd, gingen e' keer e' lo(o)ptje doen, algauw e' kee' gaan kijken waar dat die verdiksche Mannen-van-de-Wet bleven. Dobbelartje en Pietje Roels wierden uitgehaald, en den vlijtigen-azent-Pintelon en nog een paar schâbletters van daar in 't ronde;... en ja.. ze kwamen 't af... en me gingen nù e' ki' zien... 't is nù dat 't ging gaan gaan, zi'!...

- Al-hei, ma(a)k' je weg, snauwde den Vlijtigen-Absint...

- Me gaan dat hier e' ki' sitouw klaar gaan maken, zei Dobbelartje-den-Kloaremaker. En ze vielen met vijven aan 't stuiken en aan 't steken lijk op de beestemarkt.

- Potverdepotver! Al-hei menschen, e' beetje vooruit, schuif'! gart! goert! ga'-weg! ga'-voort! foert!... van vóór Mijnheere Clercq z'n deure.... dat we asem hebben. Stijne Buizers, ga' tatert alginder... Wanne Drooiers, met al jen krullen, als er wat op jen hoofd valt... 't gaat toen te late beklaagd zijn... en je gaat toen staan bleeten. En gij Wanne Derrewerre, aan joen jaren, je moest gij al lange in jen bedde zijn. Schortevuilebeuter, toe gauw met jen krekel uit de voeten... Pweëe, Treze Rudders, 't is al drogen haring in m'n neuze, trek-jen teen in of ze zijn plat.

Maar roepen en tieren 'n baatte niet, 't was al verloren gedrumd; schoven ze alhier, ze stroomden bijeen alginder. Backers moest er bij komen, Backers-den-azent-met-al-z'n-handen-en-z'n-peerdemacht; den dien 'n zei niet, doog e' ki' goed z'n klippe op z'n hoofd, spoog in z'n knuisten, hief de menschen bij pakken op, en klaste ze lijk blomzakken waar dat hij z' hebben wilden.

En... eja... 't was toen al. Ze stonden daar toen geplakt de eenen op de anderen, al met 'en hand, of 'en zak, of 'en slunse op 't hoofd,... te kijken en dom te doen, machteloos en beducht: kolen en steenen te vangen. 't Spookte maar standvastig en verduldig voort, maar algelijk 'en beetje menschelijker en fatsoenlijker,

in dien zin dat er albij geen steenen meer op strate kwamen; 't was nu lijk al bij Clercq's te doene. E' ja, 't eene gezeid lijk het andere, de spoken hadden 't daar schoone: kolen, steenen, vette... 't lag daar te rapen. En de grootste en schoonste spegelruiten hoorde men kletsen, 't was wreed om hooren; dat was algelijk 'en beetje stijf gemeene... Menheere Zors kreesch van spijt, en met reden. Dat 'n waren maar slechte papieren voor den man.

En alzoo schoven de uren dat 't 'en plezier was: uit- en inloopen, in-en-uit den huize, en niemand wetende wat gedaan....

Vaneigen dat Fonsen-de-Zoutvent, rond ten tienen, met z'n brokke van 'en steekkarre, ook nog tusschen 't volk moest wringen. Bij den Kwikken of bij den Buizere had hij lijk naar gewente e' ko(o)ptje gedaan: 'en glazene kasse die vaneen hong, om e' beetje te lappen en te tappen,... en met e' goe' stuivertje winste wederom aan den man te brengen. 't Was juiste van passe den oogenblik om met die klutterbinnediksie aldaar voorbij te trekken. Ze zagen hem afgedijseld komen van al Maagdendalletje.

- Wil'-je nu e' ki' wat gaan zien? zeiden ze wel met honderd te gelijk. Dien potverblomschen onnoozeloore met ol z'n..., zou'-je hem niet schuppen.

De spoken hadden hém voorzekers ook al in de gaten, 't was tòch te schoone om passen... en pletsede-kletse! 't Ketsten drie-vier keien dweers door dien porseleinen winkel.... glas en kleenhout.... 't brak lijk steene' pijpe.

De menschen in al hunne verweerdheid loechen hunder zwart; ze trokken z'n karre slunse-vaneen en leien 't kakeberd en 't bômberd boven op gheel 't geloove!...

- Zie'-je 't nu? He'-je 't nu gezien? Da' ga'-je leeren, zi', je moest gij òòk nog alhier zijn;...met jen+

+ *De kakeberden* - de kantstukken van de kar.
't *Bômberd* - het bodemberd, 't gat, het voorstuk van een steekkar.

t.o. 208

(Bijblad van Biekorf 1937, 9).



WONDERE REDDING op de bedevaart naar Halle
Schilderij in de parochiekerk te Haringe.

Binder: deze prent rechtover bl. 224.

vette wielen, en jen wagensmeer, en gheel je getrek. Rijdt alginder! - E' ja c'est ça! alginder zi'...gij nondeku! Wat dingen! - E' 't is waar! met die slijkwielen langs e' mensch z'n schoone kleeren. - Dat me ook nog entwadde zagen, maar daar 'n is hier ook geen levende sulfer te ontsteken of e' ziertje klaarte te krijgene...

Maar, je 'n vraag mij naar geen leugens, ei? weetje tot hoe late dat al dat volk daar toennog gestampd gestaan heeft?...Zonder liegen, menheere, tot ten vieren van den uchtend, en dat in 't volle van den winter... En 't is toen al met e' keer beginnen regenen, geen steenen meer maar water, regenen! een echte stortvlage, stroomende stroelende water, dat 't in hunder ooren...dat 't uit hunder kleeren liep...lijk e' go(o)tje!!...

't Nieuwtje was er seffens van af; 't was seffens van: - de groetenesse thuis, zeê! Een geweld van al de nekkers, een kletsen van kloefen en een schormen waar hier waar daar, elk al z'n kant en naar z'n gat. In een wrong was de strate gevaagd en gekuischt. Wat de steenen niet vermochten deed het water;... tot de spoken toe waren weggespoeld, 't was uit met de leute!!...

De plissemannen, menheere Zors en twee-drie van z'n knechten bleven aleene staan blinken en...waren de schoonste.

Was dat nu droomen, was dat...spoken, of wat was dat geweest? In alle geval 't was van leute en lacht er niet meê.

- Gaat 't nu eindigen of wat gaat 't zijn?...Eén dingen, zwoer Menheere Clercq, is 't bijaldien dat ze nog durven herbeginnen,...'k pakken m'n pistole en 'k schieten derin lijk in de musschen.

De vent wist al zoovele waarop dat hij schieten zou, of de(n) hond z'n kloefe.

.....

's Anderendags, den Zondag in den vooravond... -[+]

+ Een *levende* sulfer - tegenover een die al gebrand heeft.

't lof van de Capucienen was juiste gedaan - ja mensch 't herbegon! De spoken waren daar wêre en met nieuwen asem: 't was van nu voort àl in den hof van Clercq's te doen, en niks-nieten-niet meer op strate.

Jamaar...'t lei aan om te stuiven, hard tegen onzachte! Maladrij, de kommissionnaris van achter de Lange Reye, stond er gespogen in 'en pink. Den ekspekteur Jackson, met ze' scheetje ol achter, z'n korsei en z'n hooge talons; en den anderen ekspecteur dààr van uit 't Ghistelhof, dikzak Bourdon (de broere van Ko); tien gendarmen en tien plissen, 't trok er al vullegat naartoe,...in burgerskleeren om door de spoken niet gekend te zijn; dat de menschen allemale wisten wie dat ze waren, dat gaf niet. Gheel Hemelsdale lag vol haremutsen - met klippemutsen aan - om over den muur te kijken. Ze 'n zagen daar voorzekere geen steke vòòr hunder ooge; 't was, mezinke, al zoo donder of 't hol van Plutol! De plissen waren de zelfste van gisteravond, met Gusten van den Bussche daar nog bij en Stanten Aarschot, Zenen De Valder, Miel Denijs, Warten Machiels, Ritten Deroo en Bolletjepek. De tien knapste en de klibberste van gheel de wacht.

M enheere Sessèf De Cock de(n) onderzoeksrechter kwam ook afgestoken, te gare met Duwelz den prokereur; Goethals kaptein van aan de Koppeuire, Schepe' Ronse, en àl de knechten van Zors Clercquens. Alleman was opgeroepen, en z'hielden hunder àl stijf steur en wreed, je zag dat, dat moest niet gezeid zijn. Van dezen keer, spook, was 't van *garde-vous* en trek'-jen ooren in! De menschen 'n waren niet benauwd, geen beetje meer! Buiten e'ja hier of daar nog 'en trunte, maar de-deze moesten maar onder de dekkinge kruipen en gildig slapen...

't Eerste stuk kole 'n lag nog nooit plat, Naas Liereman, de peerdeknecht, schoot hem al te poste naar de Soceteit, in de Café Foy op de markt. Menheere Zors ging daar gewoonlijk om z'n pintjes.[+]

+ *Kommissionnaris* - hier voor kommissaris.

- Zeg', Menheere, riep Liereman van in 't deuregat, m'hebben 't wêre liggen, weê!

Menheere Clercq, wit lijk e' lijk, lei er 'en franschen tusschen dat 't kraakte.

- Nog e' kee'? riep hij. Wacht 'en beetje! En hij naar de Weve Pardoens om drie geweren: beter één te vele of één te kort! En daarmêe naar huis. Hij en den avvekoot Cauwe, schepen van pelisse, trokken te gare de poorte binnen.

- 't Is algelijk e' beetje sterk, ei, Menheere den avvekoot?

Schepe' Cauwe ging tewege wat antwoorden, maar op den eigensten oogenblik viel er 'en zwaren duivel van een steen op 't lijksel van z'n rechter schoe!... Dààr had de man albij z'n laatsten avond beleefd! Maar hij 'n verschoot nog in geen kleen geruchte:

- Je moet hier in staat van gratie zijn, loech hij.

Met bollanteerns liepen ze al rond; toen zag men hoe leelijk de lichte boomtakken gescheurd waren;... schampscheuten stonden op muren en deuren geteekend. 't Was wat te zeggen! En overshoop op den grond al glas dat-je zaagt: dobbel en enkel spiegelglas, mat klaar en geschilderd, aldooreen wel honderd vensters gebroken. Hoe dat er nog niemand gekwetst was, is onverstaanbaar.

Als al de Heeren van de Wet binnen waren, ging de poorte toe en Brugge was man-van-buiten. En zegt dat er een ha(a)kstje volk op gang was, zulle Was dat en roerte in stad. In de straten daar omtrent 'n kost m' er geen appel ter aarde smijten. Gheel Brugge moest dat spook zien; àl de herbergen van stad stonden stampleeg, en dat op een Zondagavond! Den Tijger, De Pelikoon, Den Zambon, De Tassche, Den Zwarten Hond, 't Marminnetje van den Trotten's, Jabbeike, Den Olienfant, De Parysche Holle: gheel 't Senaat-van-de-lange-pijpen... 't was àl gaan loopen kijken. Niemand[+]

+ *Lijksel* - zoom van een schoezool die een beetje, uitsteekt rondomrond.

die moest eten hebben, met entwaar entwadsche franschbroodje, 'en schelle hespe, of 'en brokke kaas en en kladder mostaard waren ze gezet, 't was àl dat de menschen vroegen. Iedereen liep de strate op al knabbelen 'en stuk uit den vuist. Zeg' dat 't Makela(a)rtje en Ba(a)stji Verleye uit 't Pasboantje daar ‘hunderen hoazoord upgedoon h'ên, zeê’! De pinte was met rooi binnengeleersd, met 'en bierbaard liepen de menschen al kijken... om toch om de liefde Gods nieten te verliezen van dat spoken. En als z'hunder stijf zeere weerden mochten ze schoone franko staan kijken naar en geslotene poorte. Maar zagen ze niet, z'hoorden toch schieten dat 't kraakte! Menheere Zors schoot om dood: ...ieder keer dat er een steen uit den hemel viel... paffe! e' schot in den wind! En dat duurde en dat bleef duren, uren aan 'en stuk! Maar 't volk 'n roerde geen vimme; ze stonden daar, elk met z'n twee handen op den vorensten z'n rugge, geplakt lijk haringen in 'en tunne. En men hoorde daar niet anders of van:

- Zij'-je ook e' ki' gekomen, jaa-je? - 't En is niet te ziene, ei, maar eja... - 'k Heb me ook laten opvisschen. - Och zwijg, me staan hier te zielebraken en onze snaren af te draaien! - Narden, 'k hên der m'n vulte van!... Gooo! 't Is nu dat m'n geeuwer gaat, 'k ben overleid van den vaak! 't Hangt m'n neus uit! 'k hên der den ruim van! - Dat 't wakelt lijk dat 't wilt, 'k zijn ik voldaan! - 'k Zijn ik moe' van zitten op dat kassijn, da' je m'n achterste moeste zien, 't en gelijkt geen aanzichte meer. - Hoe laat hên me 't aan den tijd? - Elf-en-half! - Onze vrouwe! - Ga'-je mêe Narden? j'hêt al 'en kanteern, ei? 'k Hoore 't! He'-je zonder broek geslapen misschien?.... Maar Narden 'n hoorde niet:

- Kijk'-je part en zwijg, snabberabat, of ga naar jen bedde, dek'-je met jen kloefen en slaap'jen dikte, rulde Narden, en Narden bleef.

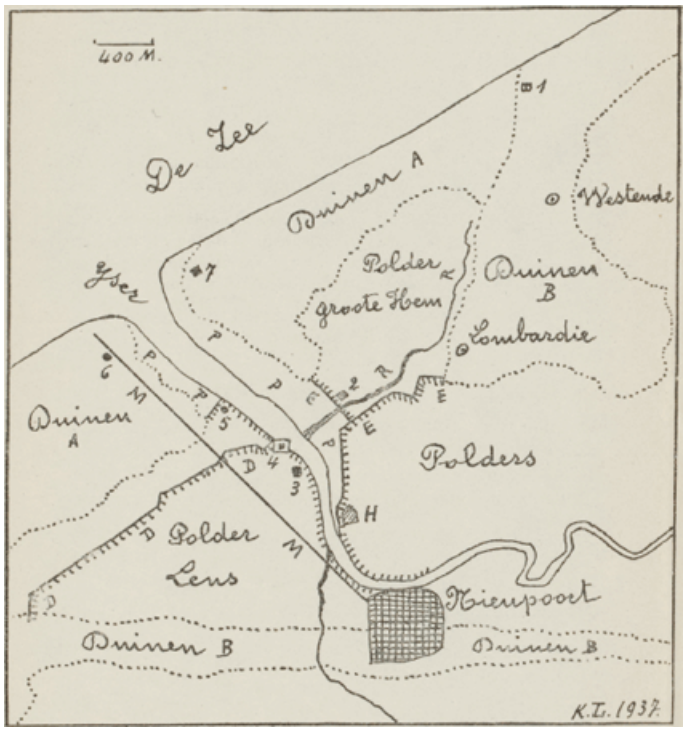
- De menschen zijn zot! In zoo'n sleite slecht weêr, jagende lucht en koude natte, 't is om entwat te krijgen...

**Uitleg bij de kaart.**

1. Eerste vuurtoren van Lombardie, vóór 1276 gebouwd.
2. Tweede vuurtoren van Lombardie, gemaakt na 1276.
3. De groote vuurtoren van Nieupoort, gemaakt na 1280, staande op den havendijk.
4. De kleine vuurtoren van Nieupoort, gemaakt in 1414, staande in het fort van de vierboete.
5. Signaalmast geplaatst in 1795, om tijdelijk de vuurtorens te vervangen. Hij stond op den dijk gemaakt te dien tijde.
6. Tweede signaalmast, voor dagsignalen, geplaatst rond 1860. De huidige signaalmast van Nieuport Baden is niet geteekend op de kaart, om reden dat hij geplaatst is op duinen die zich gevormd hebben in de monding van den Yser sedert 1860.
7. Vuurtoren van Nieupoort gebouwd in 1883.

A. Duinen die zich gevormd hebben in de XIII$^{e}$ en XIV$^{e}$ eeuw.
B. Duinen waarvan de vorming begonnen is in de VII$^{e}$ en VIII$^{e}$ eeuw.
DD. Groenendijk, gemaakt in 1280 en 1311 om den polder Lens te winnen in de monding van den Yser.
EE. Dijken gemaakt in 1276, om den polder de Groote Hem te winnen in de monding van den Yser.
H. Brilschans van Lombardie, van 1820, nu in puin.
MM. Steenweg van Nieupoort naar de zee, gemaakt in 1865.
P. Schorren in de monding van den Yser, onder water bij springtij.
R. Kreek van Lombardie, laatste overblijfsel der oude monding van den Yser, verzand in de XII$^{e}$ eeuw.

(Bijblad Biekorf 1937, 7-8).




Monding van den Yser in 1860.

Geteekend door den Schijver bij zijn opstel: DE OUDE VUURTORENS VAN NIEUPOORT.

Maar niettegenstaande dat ze zot waren, ze bleven toch al staan,... staan was staan.

- Dat 't spook uitkwame... zegt da' me zoûn spotteren zeker? - Ja, maar me' kan hier noch roeren noch keeren.

...En al met e' kee' Jan Nollet was daar, Jan met z'n viole. Hij was voorzekers 'en beetje pottentatus, e' beetje boven d'halve deure, je 'n moet 't nie' vragen. Jan was lijk van God gezonden, ze trokken hem al alle kanten. Jan stemde z'n snaren en 't ging er van Calchove tot aan 't Dreivetje:

Me moeder kocht 'en hoaring,
'en hoaring zoender kop;
ze lei hem vor de veister...
't was niemand die hem kocht.
Ter kamen twee polissies
en ze pakten moeder meê,
en moeder gink an 't krijschen
en den hoaring krijschte meê...

Maar de poorte ging open!.... en seffens alleman zweeg... 't kwam wakkeringe in! en rekken dat de menschen deden...

*('t Slot volgt)*.

K. DE WOLF.

+

## ‘Aanpassingsvermogen’ of Zegmacht en Verdietschinge.

't Is twintig jaar geleden te wege en biechtewaar. 't Is gebeurd in de Westminster Foreign Bank op den Treurenberg te Brussel. Te dien tijde was de naam nog: *London County Westminster and Parr's Bank*.

Fons - ne Bruggeling, - vroeger binneknecht, nu geldomhaler in een ander bank, kwam 't briefke brengen van de ‘likwidatie’ of oplegginge.

Hij zette de cijfers en krabbelde zonder verpinken onder de somme die de vereffening aanduidde: *Londen, Contich Waesmunster en Spaarbank*.

Fons sprak anders altijd Fransch en 't was maar op dien heuglijken dag dat ik ontdekte dat hij Vlaming was. G.P.B.

+ *van Calchove tot aan 't Drevetje* - 't begin en 't einde, dus op g'heel de lengte van de Clarastraat.

## IJzerzang of den IJzer en zijn streke vóór, binst en achter den oorlog.

*Aan de vrienden van Aertrycke*[1]

### I.

'*In loco pàscuoe ibi me collocàvit*'

(Harpzang 22-1).

Blinkenden IJZER,
rimpelend zoomsnoer van mijn uitgaan,
van mijn wandelen, 't oosten in! - o
breede striepe,
rustig roerend deur de ruste
van ons weiland,
't ongebaande, 't onbeboomde,
waar e wegelke boos van speur, den
voet verbijstert en verdoold zet!
Heerlijke gouwe,
waar ons vee te grazen stond, in
't glimmend volzijn van zijn lanken;
waar 'et, liggend, breedgeschoft,[2] en
vast en traag zijn voedsel maalde,
kweernend[3] daar, in
't Waaieren van de sinxenblommen,[4]
in die zee, die geluwe pracht van
't gulden vrijzijn!
*huisvee*, dat den schat ons junde
van zijn melkvocht,

(1) Gedenkenisse van den avond aldaar 4n in Wintermaand 1928; in de zale van 't Davidsfonds en 'Volksontwikkeling'.
(2) SCHOFT, schouder, schouderstuk.
(3) KWEERNEN, kwerlen, heikeren, heekeren, helkeren, hulkeren, herkauwen.
(4) SINXENBLOMMEN, elders Boterblommen.

en zijn keurige klompen goud, al-
over 't land zond; -
*slachtvee*, dat van hier vertrok, om
elders, onder kermistijd, ge-
blomd, gestrekt, zijn
oud en vrij geluk t' herdenken,
bij den ommegang in de dorpen,
of bij 't neunend tegensteegeren,
op dien vloer, die versch ontruimd, den
nieuwen gast met bloedgeur aansprak. -
.....
Stil, en uit de Dood verrezen,
trok ons vee de winkels binnen,
pronkte aan d'haken,
keek gemoedelijk naar de menschen,
daalde op 't zindelijk marbelblad, en
loech bij 't schommelen van de schale,
van die wage, wondere wage,
waar den uitslag altijd *meer* wijst! -

Bloote moergrond,
met zijn gers, besneeuwd, beneveld,
zuipende nat, half doodgewinterd,
of deurzomerd en omgoten
met de leefkracht van zijn groeijeugd;
weisterweg voor wind en zeelucht,
wijd gebied voor zonne en maansching,
derschvloer voor de regenjacht, en
't ruischend slaan van d'hagelvlagen,
open ruim voor 't donderlunderen,
en voor 't schichtend winkelend gloeispel
van den bliksem! -

Zoete streke,
met de weelde van zijn hofsteên,
waar den boer 't gedoe beging, en
alentom zijn beesten gâsloeg;
waar hij vroeg den dag goendag zei,
en voldaan, den avond groette in
't dompend weggaan van de weiden.

's Nachts ook, bij zijn droomend schouwen,
zag hij 't leven van zijn leven,
d'akkernote(1) in 't groen van d'hope,
't voedzaam hooi dat op den meerschgrond,
stoorde in 't wiezelen(2) van den wind, of
met zijn horsen(3)
hooggeladen naar zijn hof kwam. -

Blijde vlakte,
waar 't geluk zong, waar de vrijheid
hing op dak en dorpweg;
waar de torens, heinde en verre,
weide en land, en volk en al, naar
d'hoogte van den hemel staken;
waar de klokken
*credo, spero*(4) galmen lieten
over 't blakzijn
van den omtrek! -

Stillen IJZER,
waar de visschers, langst den boord, lijk
op de wereld en der van, aan
't schielijk schongelen van den peurhaak(5)
't ludderen voelden van hun ziele;
d'IJzervrienden,
zij, bewakers van den vloed, en
zij die zalig slapen zouden
onder 't deksel van zijn water;
zij die stom, lijk
Sfinxgestalten(6) langst den Nijlstroom,
staarden... staarden...

(1) AKKERNOTE, opbrengst van den akker; - *note*, grondzin van *genieten, nut, genot.*
(2) WIEZELEN (wiezen) hier fluisteren, vezelen, lispelen, wispelen (Engelsch *to whisper*).
(3) HORS, ors, ros, peerd (roskam, rossekot, ridderros); uit het germaansch komt fransch *rosse, rossinante*.
(4) CREDO, ik geloove; SPERO, ik hope.
(5) PEURHAAK, hengelhaak; peuren, met d'hengelroede visschen.
(6) SFINX, slag van steenen beeld in 't oud Egypten.

ont hun herte glinsterend opsteeg,
zwaaide en sloeg, en lijk ne weerlicht,
wipte in 't waggelen
van de blommen. -

Schoonen IJZER,
met uw lijf, bes tekt bezet met
lisch en bladkruid,
sluimerend zoomgroen, waar ons vee, tot
aan zijn knie'n te baden stond, of
vier voet hooger,
in den weersching
omgekeerd aan 't gers bleef hangen. -
Vrij aleenzijn,
waar de reiger, grijsde pelgrim,
vast daar lijk nen oeverstruik, en
scherp, van op zijn hooge stelte,
't staal van zijnen blik liet booren! -
Deugdelijk roeiperk
voor ons aanden,
voor de ganzen, voor de zwanen;
o de zwanen!
edele vogels!
dood op 't vorstelijk schildblazoen, maar
zwanend hier, op al de waarheid
van hun leven! -

Milden IJZER,
met uw lichtbewelfde schepen,
voortgeduwd bij wind en zeil, of
traagzaam traagzaam aangebrocht, bij
't lastig trakelen(1) van den trekband! -
Vrome schepen,
waar de name, als teekenmerk van
't oud bekendzijn,
d'oevermenschen zwijgend toeriep:
'vrienden, 'k ben hier! -

(1) TRAKELEN, tragelen, grondzin van *trekken; trakelweg, ketseweg*, waar menschen of peerden de schepen voorttrekken.

Reine schepen,
waar de waaiende waschte wuifde, en
om ter schoonst deed
met het vaandelke, dat van boven,
't leeg bewegen wimpelend uitloech! -
Lustige schepen,
waar op 't dek, gezonde kinders
't water voor hun land aanzagen,
waar èn hondeke weg-en-weêr liep,
waar ne zanger uit zijn kooie
rillende reesems blijdschap smeet, en
slingeren liet tot verre in 't maaigers
van de 'broeken'.(1)
Varenden berdvloer,
waar nen hane, schalk en deftig,
kraaide en horkte en 't woord verwachtte,
't wederwoord van
huis en hofstee. -

Stekenden IJZER,
die den zoekenden vloeilast opnaamt
van ons heuvelend zuidgeweste,
die ons dorstige beken bijstondt,
of gestoord soms, knagen kwaamt aan
't herte van uw dijken. -
O ge woeldet, blond en haastig,
maar bedaardet, als uw wildzijn
vragend aan de deur ging kloppen(2)
waar de mensch u, verder op, ge-
temd en fraai(3) de
zee liet zoenen. -

(1) BROEKEN, leege wakke weiden (Engelsch *brook*, beke).
(2) Aan 't sluis te Nieuwpoort.
(3) FRAAI, braaf, goed. 't Hollandsch *fraai, schoon*, is ons vlaamsch *vrij*; e vrij kleedje, e vrij zantje; en omgekeerd zeggen ze *fraai* waar d'hollanders *vrij* gebruiken: 't is vrij lang, 't is fraai lang; stijf of tamelijk lang.

Toch uw schoonste, uw liefste beeld, was
diep en held er,
zacht, gezapig, lijk ons volk hier,
't eerlijk volk, dat
met den loop van 't leven meeging,
evenals ge, zoete stroom, de
veilige vaste veure volgdet
van uw water;
eigen veure en eigen leven,
nooit gestoord en
nooit gewijzigd. -

(*'t Vervolgt*).
A. MERVILLIE.

## Toen Napoleon vervrozen was...

Op 21 Januari 1813, werden te Tielt briefjes rondgestrooid tegen Napoleon, die toen juist teruggekeerd was van den veldtocht in Rusland. Daarin werd met recht gevreesd dat nieuwe buitengewone belastingen en soldatenlichtingen voor de deur stonden, en de menschen waren het beu, zooals het bleek in April, toen de eerste onlusten losbraken onder de opgeroepen soldaten (vgl. Biekorf 1933, bl. 227).

Deze briefjes luidden als volgt:

‘Borgers wij moeten troost verleenen,
Aen eenen met vervrozen beenen,
Die nu vraegt al het volk,
En ook het geld,
Vermits hij op den loop is gesteld,
Maar houd het volk en geld maer vast,
Wij zullen bezorgen 't welk beter past,
Wij zullen alle onze steden doorloopen,
En alle de haeze vellen doen opkoopen’.

(*Staatsarchief Brugge*. Modern Archief, 2 Bundel 8306).
J.D.S.

# De broederschap van O.L.V. van Halle te Haringe.

(Vervolg en slot van bl. 120).

## *Poging tot herinrichting der Broederschap.*

**M**ET de jaren was intusschen de eerste vurigheid der leden zeer verkoeld. Ludovicus Muylle, die noch rust noch duur kende in zijn devotie tot O.L.V. van Halle, had willen nieuw leven in de broederschap steken door het bekomen van een novene, waaraan hij talrijke aflaten had willen zien verleenen door den Paus. Na lang aandringen, eischte de pastoor, om met opzet den vooruitstrevenden deken van zijn betrachtingen te weerhouden, de herinrichting van de bestaande broederschap door het aanvaarden van nieuwe standregelen, die door eenieder zouden kunnen onderhouden worden en aan den bisschop ter goedkeuring moesten voorgesteld. Eerst dan zou er kunnen sprake zijn van een aanvraag om aflaten te Rome[1]. Deze voorwaarden waren voor den deken zwaar genoeg om hem een tijd lang van zijn plan te doen afzien. Hij wist immers even goed als de pastoor dat van de vroegere statuten, door den bisschop opgelegd en voorgeschreven, er maar drie (in verband met de begrafenis van de leden) meer onderhouden en nageleefd werden.

Eindelijk in 1777 komt Muylle toch bij den pastoor aankloppen met een schets van nieuwe standregelen en de aanvraag om een novene met de verlangde aflaten. De pastoor kon nu wel niet verder dan het verzoekschrift onderteekenen, wilde hij niet in wrijving komen met de ijverigste voorstaanders der devotie. Niettemin stuurde hij onmiddellijk een omstandig verslag op naar het bisdom, over den toestand van de broederschap, vooral met het oog op de ingeslopen misbruiken sedert haar ontstaan. Persoonlijk is hij van meening dat deze godsvrucht tot O.L.V. van Halle

(1) K.A.H. - Registrum Pastorale T. III, p. 24.

met de dood van deken Muylle zal uitgediend hebben en dat het niet noodig is deze devotie te doen herleven aangezien er in de parochiekerk een confrerie ter eere van O.L.V. (nml. van den H. Rozenkrans) bestaat. Aan de briefwisseling kwam een einde door een schrijven waarin de bisschop zijn ontevredenheid uitdrukte over de bestaande confrerie, en de aanvraag van de novene verwierp(1). Aldus bleef de toestand 'statu quo' zooals de pastoor het verlangd had en werden verdere moeilijkheden voorkomen, die bij een mogelijke afschaffing van de broederschap zouden ontstaan zijn. Maar aldus ook was de broederschap, die de noodige herinrichting bleef ontberen, gedoemd om stilaan uit te sterven.

## *De schilderij te Halle.*

En toch zou de deken nog een laatste poging aanwenden om er het leven in te houden. Tegen Pinksteren van het volgende jaar (1778) liet hij een schilderij maken, in aandenken van een soort mirakel dat gebeurd was in 1760 bij de terugreis uit Halle. Het wonderfeit zou zich voorgedaan hebben ten gunste van een landbouwer uit Haringe, zekere Petrus Dever, wiens wagen van den steilen berg, bij Geeraardsbergen, met gebroken remtoestel nederrolde en dreigde te pletter te loopen; de medereizigers, bewust van hun gewissen dood, aanriepen O.L.V. van Halle en op het eigenste oogenblik hield de wagen, midden op de helling, stil. Hierbij liet hij nog een kostelijk kleed maken, waarvan het borststuk met zilveren platen versierd was, en dat bestemd werd voor het Mira kelbeeld te Halle(2). Het lag immers in de gewoonte dat de broederschappen, in de verschillende steden en dorpen opgericht, een kleed schonken aan hun Patrones. Ond er de processie hadden de leden van de Broederschap dan het voorrecht het Wonderbeeld, versierd met dat kleed, te

(1) K.A.H. - Registrum Pastorale T. III, p. 25-27.
(2) K.A.H. - Registrum Pastorale T. III, p. 47-49.

mogen dragen in den ommegang van de eene kapel tot aan een volgende.[1]

Zoodra de schilderij gereed was, werd zij in het huis van den deken tentoongesteld. Heel natuurlijk werd zij druk bezocht door het volk, dat die wonderbare gebeurtenis als een echt mirakel verklaarde. De deken hoewel persoonlijk ervan overtuigd, durfde dit wonderfeit niet als een mirakel doen doorgaan en noemde het gewoonweg een 'bekomen weldaad'.[2] Met Pinksteren werd de schilderij en het kleed medegenomen naar Halle waar ze aan de kerk werden geschonken. Dat bij deze gelegenheid het aantal bedevaarders veel grooter was dan naar gewoonte, hoeft niet bewezen. Of het kleed te Halle nog bestaat weten wij niet; in ieder geval is de schilderij heden nog te zien te Halle in een der zijkapellen (kapel van Trazignies) der kerk en stelt het wonder op de volgende manier voor.

In het dal links ligt Geeraardsbergen, opduikend achter de oude stadspoort. Op het voorplan en rechts rijst 'De Geraerdsbergh by stadt' met, midden den steilen bergweg, den ouden vlaamschen disselwagen, bespannen met de witte wijte. De paarden voortgestuwd door den nederloopenden wagen, slaan op hol; vruchteloos tracht de voerman, gezeten op het derde paard, de dieren in te toomen. Hij heeft reeds zijn muts verloren

(1) Parochieblad van O.L.V. van Halle 21e jg. No 21. Zondag 20 Mei 1928. Vgl. Biekorf 1928, bl. 167.

(2) K.A.H. - Registrum Pastorale T III, p. 48. - Het komt ons heel eigenaardig - zooniet verdacht - voor dat wij eerst 18 jaar na het gebeurde, iets over het zoogezegd mirakel vernemen. Voor zooveel we Deken Muylle leerden kennen, mogen we toch veronderstellen dat, had het voorval zich werkelijk als een wonder voorgedaan, hij zoolang niet zou gewacht hebben om het feit bekend te maken en aldus de broederschap nieuw leven bij te zetten. - Werd dit wonder voorval soms niet ontleend aan de broederschap van GEERAARDSBERGEN die zich eveneens gezegend oordeelde door hetzelfde mirakel, en ieder jaar naar de plaats trok waar het wonder gebeurde, om er in de nabijgelegen kapel van O.L.V. van den Oudenberg Maria om de bekomen weldaad te danken?

en is op het punt zelf van zijn paard te vallen om onder de wielen verpletterd te worden. Verschrikt en verwonderd blikt hij naar den hemel. Een vrouw, dreigend langs voor uit den wagen te vallen, slaat smeekend haar armen ten hemel. Boven links aan den blauwen hemel verschijnt O.L. Vrouw met het Kind op haar schoot. Kalm en welgevallig blikt zij op den kloeken engel die vóór de steigerende paarden staat en heel het gevaarte in zijn vlucht tegenhoudt. Twee pelgrims die achter de wagen komen gestapt zijn getuige van het wonder en blikken dankbaar op naar hun Hemelmoeder. Onderaan rechts lezen wij volgende verklaring der voorstelling, in berijmde bewoordingen, die van het diepe geloof en den dichterlijken eenvoud van deken en rederijker Muylle getuigen:

Als hondert seventhien en 't sestig wierd geschreven
Het Broederschap van Hal tot Haerijnge verheven
Keert van syn bedevaerd, den Geraerdsbergh by stadt
Den wagen nederloopt, sonder gespannen radt.
De peerden niet gewoon, gebergten neer te commen,
Den voerman viel der van, dies cond die niet intoomen.
Nateur noch menschens hulp, maer Maria van Hal
Onghindert houdt hem staen, in 't midden van den val.

## *De afbeelding te Haringe.*

Na zijn gift aan de kerk van Halle, was deken Muylle van plan een gelijke, doch veel grootere, voorstelling te bezorgen aan zijn parochiekerk. Doch op eigen gezag vermocht hij dit niet en moest daarom eerst de toelating bekomen van den pastoor. Hoewel deze hem geweigerd werd, bezit de kerk van Haringe toch een schilderijtje dat het wonderfeit voorstelt. Hoe is dit er gekomen? Vooraleer onze bescheiden verklaring hierover te geven, moeten wij eerst den vorm en den aard dezer schilderij bespreken.

Het ovaalvormig doek (± 70 cm hoog) is langs beide zijden beschilderd. De voorkant is een getrouwe weergave van de grootere schilderij uit Halle; enkel het onderschrift ontbreekt. Op de keerzijde is dezelfde

O.L. Vrouw, als uit het verschijningstafereel, afgebeeld, gezeten op de wolken en omgeven van engelkopkens. Zij is in 't rood gekleed en heeft een breedgolvenden blauwen mantel om. Op haar schoot houdt zij het Jezus-Kind dat zich blijkbaar inspant om aan de zorgzame handen van Moeder te ontsnappen; bekommerd blikt het neer opde wereld, die op de benedenruimte door bosschen, heuvels en torens werd afgebeeld. Tusschen Maria en de aarde zweeft een grootere engel die naar de wereld wijst en vragend naar Maria en haar Kind opziet. Hij wacht het bevel af om dadelijk zijn zending te vervullen(1).

Blijkbaar zijn beide voorstellingen tafereelen van éénzelfde Wonder-voorstelling. Op het eerste tafereel (hemelscène) heeft Maria den noodkreet van haar dienaars vernomen. Het Jezus-Kind zou zelf willen ter hulp snellen, doch een engel biedt zich aan om ter bescherming naar de wereld uitgezonden te worden. Het tweede tafereel (wereldscène) toont ons hoe de engel zich van zijn zending kwijt.

Gezien de ovale vorm en de dubbele beschildering is het doek hoogst waarschijnlijk het middenstuk van een vroegere standaard of processievaan, zooals wij er nog aantreffen in de kerk te Haringe. Mogelijks werd deze schilderij en standaard reeds het volgende jaar (1779) gemaakt, om voortaan te dienen als banier op den bedevaarttocht naar Halle. Het is zelfs niet heel onwaarschijnlijk dat het verklarende onderschrift op de vlag zelf geborduurd of geschilderd werd. Toen de standaard versleten geraakte, zal men het middenstuk in een omraming gestoken hebben en onderaan, op een houten bord, het opschrift hebben overgeschreven, zooals wij dit nu nog aantreffen in de kerk van Haringe, boven op de kas waarin het beeld van O.L.V. van Halle geborgen zit.

(1) De schilder van deze en voorgaande schilderiij blijft ons onbekend. Mogelijks was het I. Desremaux, bij wien, rond deze jaren, verschillende kerken uit het Poperinhsche hun doeken bestelden.

### *Verval en Einde van de Broederschap.*

Met de zooeven vermelde opflakkering, zag deken Muylle ook het einde van zijn leven naderen, zonder zijn droomen en hartewenschen vervuld te zien. Na zijn dood zou, zooals pastoor Vormezeele het voorzien had, de broederschap stilaan doodkwijnen, bij gemis aan iemand die de belangen der Confrerie ter harte nam. Wat de tijd nog niet had kunnen uitsluiten, werd voltooid door de Fransche Omwenteling.

Sedertdien is de devotie tot O.L.V. van Halle niet veel meer dan een plaatselijke godsvrucht, die zich beperkt tot een maandelijksche processie te harer eere op ieder derden Zondag van de maand. En nog was deze processie oorspronkelijk de maandelijksche processie der confrerie van het H. Sacrament (1734) waarin het Hallebeeld dienst deed als O.L. Vrouwbeeld. - In de Rozenkransprocessie, op den eersten Zondag der maand, werd O.L. Vrouw van den Rozenkrans omgedragen. - Met het uitsterven van de H. Sacramentsbroederschap, geraakte ook de instelling en het doel dezer processie vergeten. De traditioneele processie werd behouden, maar werd stilaan betiteld en aanbevolen als processie ter eere van O.L.V. van Halle, zooals zij nu nog maandelijks van op den predikstoel wordt afgekondigd. Buiten deze maandelijksche processie is er geen spoor meer van volksdevotie, hoewel u iedere Haringenaar het bedevaart-mirakel van O.L.V. van Halle zal weten te verhalen. Jammer genoeg werden de schaarsche overblijfsels van de oude Halle-devotie, in de verleden eeuw, vervangen door een nieuwe Maria-devotie en een nieuw... Mariabeeld onder de aanroeping van O.L.V. van Salette. Een Missieprediking (1921) liet in de kerk van Haringe, zooals elders te allen kante, een beeltenis na van O.L. Vrouw van Altijddurenden Bijstand.....

Zoo werd eens te meer een eigen vrome overlevering miskend en verdrongen door uniforme vreemde beelte-

nissen en aanroepingen. Doch wij mogen vast hopen dat de ingesluimerde overlevering weldra zal ontwaken en herleven, O.L. Vrouw van Halle ter eere en de vrome inwoners van Haringe ten bate.

A. DESCHREVEL.

## Westvlaamsche Zanten

**W**IJLEN L. De Bo schreef in de inleiding van zijn onvergankelijk Westvlaamsch Idioticon (1873): ‘Duizende woorden, en van de beste, liggen op den akker van de volkstaal nog op te zanten. Maar wij hopen wel dat anderen ons zullen volgen, en het begonnen werk tot luister van ons oud westvlaamsch dialect en tot opbouw van onze algemeene Nederlandsche Moedertaal, verbeteren en voleinden’. Ja, veel werd er sedertdien nog bijgeoogst. Veel werd er gespeurd, opgeraapt, opgeschreven. Loquela en Biekorf deden werk van duur. Maar thans, 64 jaar nadat Meester De Bo de aangehaalde woorden schreef, ontbreekt nog altijd een uitgebreid en stelselmatig woordkundig, woordschikkundig en klankkundig onderzoek van het Westvlaamsche taalgebied, onderzoek dat aan de hooge eischen der hedendaagsche taalwetenschap voldoet.

Groote gebieden bleven bijna geheel onbewerkt, zooals b.v. de tale van 't Noorden, de tale van 't kustland.

Wij zullen hiernavolgend eenige lijsten van woorden en zegswijzen laten verschijnen, die wij hier en daar bij 't volk hebben opgeraapt en die bij ons weten nog niet gedrukt staan.

ABEELTJES (Knokke): een veelgekweekte kamersierplant: Cineraria hybrida (= Senecio cruentus). Ook SUZANNETJES genoemd. Deze benaming ontstond door vergelijking der bladeren met dezen van den abeel of witten populier, die aan den duinkant voorkomt. Deze bladeren zijn evenals de abeelbladeren van onderen viltig.

ACHTERMALLE (Dudzeele): een kinderspel. Achtermalle spelen: met de bolleketten spelen. Achtermalle - achter malle(kaar), omdat de eene bolleket achter den anderen gerold wordt. Syn. van bolleketten (De Bo).
AFKUIPEN (Knokke, uitspr.: ofkuupen): aframmelen, afranselen. Iemand een afkuipinge geven. Bij De Bo: er iemand in kuipen = hem foppen, in moeilijkheden helpen.
AFLOOPERTJE (Knokke, uitspr.: ofloopertje): een aankomond jong zwijntje.
AFSTEKEN (Knokke, uitspr.: ofsteken): te vroeg kalven. Deze koe heeft heur kalf afgestoken = deze koe is te vroeg gekalfd. Bij De Bo afsteken = kalven.
AKSTERBOLLEWIJTINK (Dudzeele): liefkoozingswoord tot kleine kinderen. Ook: doendig kind, sporrewaan. Een aksterbollewijtink van een kind: een akster van een kind. Mijn kleenen aksterbollewijtink! Samenstelling van akster (ekster), bolle (bolletje = vet, mollig kindje) en wijtink (wijting = een visch: Merlangus vulgaris).
ANDERWAT (Knokke), ALLEWAT (Heist): stokje van ongeveer twee duimen lengte, aan weerszijden gescherpt, dat in het anderwat- of allewatspel gebruikt wordt. Door met een grooten stok op den top te slaan springt de anderwat omhoog en kan hij dan door denzelfden stok verre weggeslegen worden.
ANDERWATTEN (Knokke), ALLEWATTEN (Heist): met den anderwat spelen. Dat spelletje is elders in West-Vlaanderen ook bekend: Agijs-, Balje-, Elje spelen; Elleken-, Gorze-slaan (De Bo). In Heist ook genoemd KUDDEN, van KUDDE: stok, stokje, (mnl. codde = knots).
APEKOP (Oostende): kokosnoot. Om haar harig, gerafeld uitzicht wordt de kokosnoot met een apekop vergeleken. Wij hebben deze benaming een paar keeren gehoord. Zij komt misschien voort uit de kindertale.
ARDUIN ZAGEN. Het deurt lijk arduin zagen (Knokke): het duurt geweldig lang. Een werk gaat vooruit gelijk arduinzagen. Een traag mensch, een lanterfante of lanterfanter is een arduinzager.
BAKKEN. Uitdrukking: m'èn djuustelik gebakken (Westkapelle). Wordt gezegd na het eten op de werkdagen wanneer iedereen aan tafel blijft zitten klappen en van geen rechtstaan weet, juist alsof er geen werk was.
BAKKERTJES (Knokke): naam der gekweekte sleutelbloemen (Primula elatior, Primula officinalis, Primula sinensis enz.). Wilde sleutelbloemen groeien er hier niet. Bakkruid bij

De Bo en in Nederland[1]. Elders bakbloem[2]. De jonge planten werden vroeger in koeken gebakken.
BAREN (Knokke): baren maken. De zee baart. Het water van den vijver baart.
BEDORVENDHEID. Uitdrukking: gespleten tot achter zijn ooren van bedorvendheid (Heist). Een kind bederven heet te Knokke een kind VERMEMMELEN.
BEERLANDER (Dudzeele, beer- uitgesproken met langen open e-klinker): ruwe, hardvochtige man. 't Is een beerlander van een vent. Ook gezegd tot ruwe, kwade kinderen: A gij m beerlander!
BERREWULF, BEREWULF (lange opene e) (Knokke): weerwolf.
BERTEN: Albert, Robert. Volgend spotversje te Knokke:
Berten, sterten (= steerten)
Pooten en ooren
'k Willen van Bertens tuubak nie meer smooren!
BESCHOT (het) (Knokke): kiemkracht. Deur den vorst heeft het graan zijn beschot verloren. Dat graan is te oud: d'er zit geen beschot meer in. Bij De Bo beschot = opbrengst van zaad of graan. Vgl. beschottig graan (Loquela).
BETIKKETAKT (Dudzeele, uitspraak met scherpe i). Die jongen is betikketakt om entwadde uit te steken: betinteld, betooverd om entwadde te doen. Hij 'n kan nie laten van droef (= stout) te zijn: hij is betikketakt, betinteld. Gelijk de wijzer van een horlogie (tikketak in de kindertaal) zijn.

*('t Vervolgt*)
JOZEF DE LANGHE.

## Mengelmaren

### De langeweke voor Sinksen.

Hierboven bl. 143 wordt aangewezen dat, volgens de jubileum-uitgave van Tijdkrans (2e deel, bl. 250-251) de beteekenis van die zegswijze niet kon achterhaald worden.
Dat is waar, doch in den Ring van 't Kerkelijk Jaar, zelfde uitgave, bl. 110-111, is Gezelle's eigen uitleg gegeven als volgt:
'Vandage (Zondag in de octave van O.H. Hemelvaart)

(1) H. Heukels. Flora van Nederland. Groningen 1924.
(2) E. Paque. De Vlaamsche Volksnamen der Planten. Namen 1896.

begint de weke voor Cinxen, ofte, in ouder ende christelijke tale, *de lange weke, "la sepmaine devant la Penthecouste, que lon dict la longe sepmaine*". Alzoo vinde ik het gekapt staan, in Sint Niklaaiskerke, te Dixmude, op den overgrooten zerk van edelen ende mogenden Heere Willem Sacquespée-de Jonglet, Heere van Dixmude, Watou, enz. Hij kwam van lijve tot den dood den 18 December 1549. "Lange weke" zei men zeker omdat, voor Apostelen en ijverige christen menschen, de minuten van die weke uren gelijkende waren en zijn, en de uren dagen, klaar van 't danig verlangen naar de komste van den Heiligen Geest; of omdat die weke, van ons Heere Hemelvaart tot Cinxen, tien dagen schijnt te duren.' (uit Rond den Heerd, III, 1868)

P.A.

Gezelle staat niet alleen met dien uitleg.

Het zestiende-eeuwsche Dagboek van Cornelis en Philip van Campene (Gent, 1870) verhaalt een terechtstelling van beeldbrekers in 1567 onder de dagteekening: 'desen vriendach den XVI$^{en}$ in Meije in de langhe weke voor Sinxsene'. De uitgever, Frans De Potter, stelde daarbij een vraag naar den oorsprong van die benaming: 'Zou het zijn, omdat die week, gerekend van Christus' Hemel vaartdag tot het Sinksen feest, tien dagen schijnt te duren?'

A. van Werveke, in zijn Bijdragen tot de Gesch. en Oudh. van Vlaanderen, bl. 73 (Gent, 1927) laat het vraagteeken wegvallen en bevestigt at 'vroeger de tijd tusschen Hemelvaartsdag en Sinksen de lange week vóór Sinksen heette... doordat de octaaf van Hemelvaartsdag niet acht dagen duurde als de andere octaven, maar elf dagen, dat is tot Sinksen.'

Deze uitleg is ongegrond en verkeerd. Het Mnl. Wdb. helpt ons niet verder: Verdam IV, 120 waagt een reeks gissingen die door zijn voortzetter prof. Stoett in IX, 2068 niet nader onderzocht worden.

De zoogenaamde *Langeweke* omvatte geen andere dagen dan de *zes dagen voor Sinksen*; de Vrijdag en de Zaterdag na O.H. Hemelvaart werden niet bij de Langeweke voor Sinksen gerekend. Dit blijkt o.m. uit het volgende.

Het aangehaalde Dagboek stelt den Vrijdag 16 Mei 1567 in de Langeweke (Sinksen viel op 18 Mei); een regel erboven vermeldt het den voorgaanden Zaterdag 10 Mei 'in de *cruusweke*'... en niet in de Langeweke!

Waarom werd die week voor Sinksen *lange* weke genaamd?

Omdat ze tusschen twee *korte* weken ligt, d.z. twee weken met 'zondagen': de Kruis week met O.H. Hemelvaart en de Sinksenweek met de mesdagen. Deze uitleg, hierboven door

Heer G.P. Baert medegedeeld, klopt met de historische gegevens en steunt op een levende overlevering, namelijk de zegging in de Leiestreek afgeluisterd: ‘Daar 'n zijn van dezen keer zooveel zondagen niet; 't is de lange weke vóór Sinksen.’ Daarmee is de beteekenis van de Langeweke goed en deugdelijk verklaard.

Een vraag om te sluiten: Om te doen begrijpen dat een zaak hem schijnt lang te duren, zegt de Vlaming: *'t Is de lange week voor Sinksen*’ zoo schrijft A. van Werveke. Is die zegswijze tegenwoordig nog in gebruik?

A.V.

## Een oude Evangelieboom te Kortrijk. 1368.

Nog heden is de plaats geheeten ‘den Evangelieboom’ tusschen Kortrijken Zwevegern wel bekend. Omtrent zeshonderd jaar geleden stond er een andere ‘evangelieboom’ aan den noordkant van de stad, naar Heule toe. In een schepenacte van 10 April 1368 (bewaard op het Archief der Sint Maartenskerk) wordt een rente (door Pieter vander Mandre gekocht jegens Gillis Tsobbele en zijn huisvrouw Anees Van den Ackere) bezet op een ‘huus ende erve staende ende ligghende bin den scependomme vander stede van Curtrike buter veste biden evangeliboeme also men gaet te Heule waert’.

't Is al voldoende uitgewezen dat de Evangelieboomen niets te zien hebben met de predicatie van de Protestanten; Evangelieboomen zijn ouder dan de Hervorming en waren boomen waarbij de processie stil hield, ‘statie’ hield om het Evangelie te lezen en een ‘statiesermoen’ te houden. Zie daarover Biekorf 1932, bl. 12.

A.V.

## Koning en keizer van de vinken. Ieper 1595.

Augustijn van Hernighem beschrijft hoe er te Ieper, op 1 Mei 1595, werd ‘*Ghezonghen om Conynck vande voghels*’:

‘Up den eersten dach van Meye [1595] zoo wassere int thof van den saeyvuldere ghezonghen om conynck vande voghelen al waer int hof ghemaect was een perck jeghens een haghe ende afghestelt met een coorde, datter niemant by de voghelen en mochte gaen, ende ij. vynghen voor een persoone die wylde zynghen om conynck; de liedekens van bede waeren ghekorfven ende men beghonste met dat zesse sloech totten zevenen; ende Anthones Cottyn was keysere; niette zelve voghelen hadde hy ij. jaer conync gheweist van te vooren. Daer naer ghynghen zy te kercke St. Pieters ende de voghelen hynghen byden oultaer’. (Oorspr. Hs. VII, bl. 343).

De Ypersche Blijdagwijzer (Biekorf 1929, bl. 341) leert ons

dat de gilde van de vinkeniers in 1627 ingericht werd. Hun patroon was S. Philippus, hun blazoen vertoonde een meiboom, hun kenspreuk was ‘Oud beminders, Dianisten’. Zij vierden hun grooten prijskamp op 1 Mei langs de vestingen; hun vergaderzaal was *'t Brouwershuis* in de Plateelstraat.

Uit den bovenstaanden tekst blijkt dat er reeds in 1593 en volgende jaren op den eersten Mei om prijs gezongen werd; de overwinnaar was koning en bij de derde overwinning werd hij keizer. Wijst dit niet op een zekere vereeniging van vinkeniers: het regelmatig beschrijven van een wedstrijd, het toekennen van een eeretitel en ten slotte het vieren van hun mesdag in Sint-Pieterskerk, waar zij te zamen naar toe gaan en hun vogelkooien bij den autaar hangen? De gilde werd in 1627 ingericht, doch misschien wel vroeger gesticht?

A.V.

## Turksche Mutsen.

Zoo noemt men tusschen Mandelbeke en Leie de koperen vormen voor gebakken (vorm van een afgeknotten kegel versierd met putten, bulten en cirkels).

Deze vormen zijn thans buiten gebruik gesteld. Dezer dagen zag ik er een heele rote staan in het achterhuis van een taartenbakker in de Steenstraat te Brugge.

Vergelijk de bijdrage over ‘Kooteiers en Kaartebollen’ van J. De Langhe in Biekorf 1930, bl. 16 en 296.

## Verheisteren.

Mijn zoon verbleef in d' oogstdagen bij zijn grootouders te lande in de Leiestreke. Toen ik hem ging weere halen en aan mijn moeder vroeg hoe hij het gesteld had en of hij gezond was, was 't antwoord:

> ‘Zwijg, den end is 't er aan verloren
> Daar en is geen eten aan verheesterd’.

'k Had dat ‘verheesteren’ van mijn moeder vroeger gehoord, wanneer ik nog niet en ‘biekorfde’. 'k Ginge bij thuiskomen aan 't zoeken en 'k vond dat De Bo het woord niet onverlet en liet: VERHEISTEREN. Door strooien of storten verkwisten of kwijt geraken. En 't voorbeeld luidt: Tegen dat hij thuis kwam met de melk was er de helft van verheisterd.

Het woord is dus nog levend en zelfs in een beteekenisse die afwijkt van het voorbeeld van De Bo, daar ik van mijn moeder niet en mag aannemen dat ze 't eten te kwiste smeet aan mijn zoon maar hem geerne 't eten gaf omdat hij zou gedijen.

## Den Dop.

W' hebben 't gezien te Brugge op 't Salvator's kerkhof, de herberge met uitsteekberd ‘In den Dop’. Verleden Winter is 't verdwenen. Wie heeft dien dop afgeschaft?

Was 't de droogstoppelarij van den brouwer, de wensch van den ‘socialen’ wetgever die 't berd te spottend vond, het teeder gemoed van den nieuwen herbergbaas? Ons Heere is 't wijs.

Iets is zeker dat ‘den dop’ verdween met den kleinsten kost. Den eersten medeklinker werd verscherpt en d' herberg heet van nu voorts ‘In den Top’.

## Nog den Dop.

't Is gebeurd vandage. Een ‘gesyndikeerd’ meiske dat tijdelijk afgedankt was bij gebrek aan werk. 't Kwam te laat op den dop en kreeg den stempel niet meer. 't Kwam zich beklagen en zei dat ‘'t gewacht hadde tot al 't mannevolk geschommeld was’.

Bij nader onderzoek bleek dat het meiske na het voorgeschreven uur was binnengekomen. De stempelare verklaarde plechtig: ‘Gewacht tot 't mannevolk geschommeld was? 't Es 't verkeerde, mijnheere, ze stond er altijd bij; 't was van den eenen zoekt het spel en d' andre geere 't wel!’.

't Is den eersten keer dat 'k het hoore en dan nog uit den mond van den ‘beëedigden’ stempelare.

G.P.B.

## Een zeispreuk. - *Vgl. hierboven bl. 52 en de vorigen.*

Twee en een is drie, zei den boer, en hij stak zijn wijf bij zijn twee hennen. Geh. in 't ronde van Ieper.

A.C.

## De laatste kermis.

Van welke late kermis wordt er gezeid: ‘dat ze 'r de laatste vliegen in 't brood bakken’?

M.

# [Nummer 10]

## Westvlaamsche Zanten

**H**ET is thans meer dan ooit tijd geworden om ons oude taaleigen op te schrijven. Na den oorlog is er veel schoon oud taalgoed uitgestorven. Er bestaat een te groote breuk tusschen 't jong en 't oud geslacht. In 't spreken kan men dat dagelijks opmerken. Een voorbeeld: in 't Noorden zeggen de oudere menschen *agein al* voor opnieuw, van her. Een prachtwoord, dat verwant is met het Eng. again. Welnu door de jongeren wordt dit woord haast nooit meer gebruikt. Een stervend woord. En zoo zijn d'er vele. 't Is jammer dat 't gebeurt. En d'er wordt niemendalle voor gedaan om onze schoone tale te sparen, niet in den zin van een dood verzamelingsstuk maar als een jong en krachtig levend wezen. Wij weten dat de meeste lezers van Biekorf trouwe speurders en snuisteraars zijn in den taalschat van hun geliefde volk. Maar d'er wordt nog te weinig naar den korf gebracht om gespaard te worden voor de

wetenschap en voor de komende geslachten. Elke lezer van Biekorf kan en moet meehelpen. Iedereen moet opschrijven en opzenden wat hij weet en hoort. Wij zuil en hier een langen reesem woorden en wendingen laten verschijnen. Maar dat is een kleinigheid tegenover het werk dat door samenwerking zou kunnen tot stand gebracht worden. Hoe dadde? Wel b.v. wij hebben in onze vorige lijst eenige namen van 't kinderspel *anderwatten, allewatten, kudden*, enz. meegedeeld. Wij zouden gaarne weten hoe dit spel in al de plaatsen van 't Wvl. taalgebied genoemd wordt.

Wij zouden eens nauwkeurig willen weten hoever het gebied zich uitstrekt waar men *smok* zegt in stee van *pieper* (Ned. zoen).

De lap dien men de kinders tegen 't kwijlen en 't sturten (morsen) voorbindt, heet bij ons in 't Noorden een *kwijlebabbe*, en in 't Zuiden een *zeeverlap* of een *bavette*. Wij wenschen de verspreiding dezer woorden te kennen.

Dank voor de inzendingen.

## Woordenlijst
***Vervolg van bl. 228.***

BABBE (vr.) en KWIJLEBABBE (Dudzeele, Westkapelle, Knokke): lap dien den kinders tegen 't kwijlen en 't sturten voorgebonden wordt. Fr. ba vette. Een pracht woord! Verg. Ned. babbaard, Nederduitsch: babbert = kwijlend kind. Verwant met babben = simplex van babbelen (verg. Fr. bavard en baver). Elders ook zeeverlap genoemd, maar niet in 't Noorden waar men het ww. zeeveren niet kent (men zegt kwijlen). Het Fransche woord *bavette* dringt binnen. Zie onze vrage hierboven. Loquela hoorde Kwijlebabbe te Brugge.

BAL IN DEN HOED (Knokke): naam van een kinderspel waarvan hier de beschrijving volgt. Tegen een hage of een muur wordt er een rechthoekig kamp gemaakt. In een reke in de richting van den muur graaft men zooveel putjes of legt men zooveel klakken (bij de knechtjongens) met de klippe naar voren als er spelers zijn. Elke speler bezit zes steentjes en één stokje (*keerse* genoemd) die achter zijn putje of hoed gelegd worden. Speler A is-t-er aan. De andere spelers gaan achter hun putjes staan. Speler A rolt met een

bal vanaf een schreve naar de putjes. Rolt hij in zijn eigen hoed, dan moet hij den bal naar de intusschen weggeloopen spelers smijten. Deze mogen enkel het kamp verlaten wanneer de bal in een hoed ligt: anders kost het hun een steentje in den hoed. De getroffene moet een steentje in zijn hoed leggen en is er aan. Wordt er niemand getroffen, dan moet A een steentje in zijn eigen hoed leggen en herbeginnen. Rolt de bal in den hoed van een anderen speler, dan moet deze smijten met het zelfde gevolg als hierboven. Rolt A in geen hoed, dan mag hij herbeginnen. Zes steentjes tellen voor een keerse. De speler, wiens zes steentjes in den hoed liggen, moet zijn keerse achter zijn hoed planten. Wordt er een keerse omgerold, dan begint het tweede deel van 't spel.
Speler, wiens keerse ommegerold wierd, moet *lijden* (uitspr. lien): hij moet tegen den muur staan met weggebogen hoofd. Op eenigen afstand wordt een schreve getrokken, vanwaar de andere spelers drie keer naar den *lijder* mogen smijten met den bal, zoo hard zij kunnen. De speler, die de keerse omrolde, mag eerst smijten. De andere volgen in de orde van hun aantal overschietende steentjes. Treft een smijter niet, dan moet hij *den staander dekken* en zelve de smeten vangen. Enz. tot dat er maar één speler meer overschiet: de winner.
Bij de meisjes is het tweede deel korter: speelster, wier keerse omgerold wierd, mag kiezen tusschen een zeker aantal *lepels* (slagen op den rug) of *fersetten* (nepen). - Vgl. De Bo i.v. *Jaarspel, Jaren.*
BASTEBEIERS (Knokke): naam van een giftkruid: Solanum dulcamara Ned. bitterzoet, een soort nachtschade met peerse bloemen en roô beiers. Ook de zwarte nachtschade (Solanum nigrum) heet alzoo. Basten = barsten. 't Volk vertelt dat de buik barst der kinders, die de roô beiers of bastebeiers eten. De verklaring van den naam moet nochtans in de oude medicijne gezocht worden toen een aftreksel van dit kruid ingegeven wierd aan personen, die inwendig gekwetst of geborsten waren. Zoo schrijft Dodoens in zijn Kruidboek over de Alfsrancke oft Dulcamara: ‘Het sap daer van wort oock voor seer goet ghehouden te drincken gegeven den genen die ghevallen, geslagen, en van binnen gheborsten oft gbequetst zijn: want men gelooft dattet tbloet, twelck binnen den lijve geronnen is, ontdoet ende scheyt, ende door de pisse afiaegt: ende mits dien ghenesen can ende heylen al tgene datter gequetst is’.
Over den naam Dulcamara (Gr. glycypicris) zegt Dodoens: ‘welke naemen soo veel in onse taele beteeckenen, al oft

men seyde Bitter-soete, oft Soet-bitter cruydt, om dat de bladeren daer van gheknauwet zijnde, eerst eenen bitteren, ende daer nae eenen soeten oft smetsen smaeck hebben'. (Smetsch = zoutloos, fleeuwsch).
De Bo geeft: elfsrank, dulle kamare, berstebeziën.
Bij Paque(1): stinkend hout, wild kalishout, zoet en bitter. Deze plant heeft een bloedzuiverende kracht.
BEREWULF. Zie hierboven bl. 228. Te Westkapelle wordt er door de kinderen veel berewulf gespeeld. Een spel zonder vaste regels: deze die er aan is, is berewulf en moet de andere spelers zoeken en pakken.
BESCHOT. Zie hierboven bl. 228. Wij vernemen uit Westkapelle: 'Het woord beschot slaat hier alleen op de opbrengst, De terwe schiet goed dit jaar, d.w.z. geeft meer dan een middelmatige opbrengst. Wanneer de terwe te vroeg legert, zegt men algauw: 't beschot van de terwe gaat weg zijn, d.w.z. zij gaat alleszins maar een middelmatige opbrengst meer geven. Een jaar met goede opbrengst is een beschottig jaar. Beschot wordt ook voor de andere veldvruchten gebruikt: aardappels, beeten, enz.'
BEUG: uitspraak in 't Noorden van beu. Verg. *buig* = bui.
BEUTER KLETSEN (Knokke): het kinderspel (Epostrakismos) waarover Guido Gezelle zoo schoon geschreven heeft in Biekorf III, 1892. bl. 262 en vv. Een platte steen of schelfer wordt rakelings langs 't water gebotst zoodat hij verscheidene keeren opspringt. Fr. faire des ricochets. De Bo: beuterplas, enz. Wie kan ons uitleggen wat dat spelletje met beuter te maken heeft?
Beuzelinge (Dudzele, Knokke): de ingewanden.
BIESWORM (Knokke): de larve van een soort vliege, de runderhorzel (Hypoderma bovis), die in 't lichaam van de koeien leeft en op den rug kwaadaardige bulten of etterbuilen veroorzaakt. De bieswormen maken 't leêr kapot. Zij moeten uitgenepen worden.
De zwarte puntjes, die ontstaan in de vetkliertjes van 't aangezicht der menschen en die kunnen uitgenepen worden, heeten ook *bieswormtjes*.
De Bo schrijft *Bijsworm*. De uitspraak die wij hoorden was altijd biesworm, met lange i. Bies hoort bij den Indogerm. wortel *bheus* = zwellen.

(1) E. Paque. De VI. volksnamen der planten. 1896.

BIEZETJE (Knokke): strieptje. B.v. ‘de kerke is herschilderd: 'n biezetje langs de bogen’.
De Bo: bieze = lintje langs den zoom of op den naad van een kleed genaaid.
BILLE, BILLETJE (Knokke): een billetje winnen = een spelletje winnen. Meest gebruikt in 't kinderspel. Er moet ergens in W. Vl. ook gezegd worden: zijn *pil* verdienen = zijn deel verdienen, een voldoende hoeveelheid winnen. Maar waar?
BLARE: naam van een koe, die witte plekken heeft. (Zie De Bo). Uitdrukking te Dudzeele: van entwadde scheên lik blare van heur kalf = gemakkelijk van iets scheiden.

(*'t vervolgt*).
JOZEF DE LANGHE.

## Van schrikkelike leelike spoken!

(*Vervolg en slot van bl. 213*).

'T **W**AS de ligmande die buitenkwam... met 'en vent erop! En seffens 'en geroezemoes, 'en gedrumsel en 'en gekerm van vro' menschen.

- Wal-Heere-Onze-Lieven-Heere! Wat is z'n oanzichte leelijk gemonsakreerd. - Is dat van 't spook? - Leeft hij nog? - Nog e' kleen beetje. - Uit m'n zunne! - Je stampt op m'n tee, gij stomme kon(k)te!... - Kijkt hem puiloogen...

't Was 'en gekwetsten dien ze naar 't Gasthuis droegen. Niemand wist wat er gebeurd was, of wist er 't fijne van. Ze beweerden dat hij doorschoten was lijk e' keun! Maar 't was niét van; w'hebben dat nadien vernomen, en je ga' gaan hooren; 't is Pintelon, de plisse, die 't met z'n eigen mond vertelde:

- Ewal, zei Pintelon, dat is 'it a'zo gegoan: me kroopen mijnder rond tusschen die struiken, de eene achter de andere, op handen en voeten, alsan maar al kijken onze oogen uit, bakeloos in 't donker. 'k Kwam ik alsan maar achter, uren lang... lijk 'en hond die moet jongen,... en dat 'n ging geen steke vooruit

Och! dat de ruiten braken, wel Heere, wat gaf ons dat, een onder of boven... Maar als dat nu al eeuwigmaria lange geduurd had, ol met e' ki... 'k zie daar lijk eenen die hem wegsteekt in een donkeren hut, van stekebeiers al dat 't me docht: 't zag er 'en kloeken bouwster uit, 'en echten muurbreker!... 'k Bezag hem, hij bekeek me ook... en me sprongen rechte alle twee. Zoo me stonden daar nu bek en bek, en geen een van ons 'tween die 'en woord sprak. Al met e' kee'... hij stelde hem te were. Jamaar 'k zegge in m'n eigen: spook of geen spook... als je alzoo begint... hier geen tijd om te zottebollen of om de zaligheid te zeggen. - Rechtuit gezeid: 'k had hem liever verloren of gevonden; 't is een eeuwig dwaas vechten als je niet 'n weet tegen wien! - Zoo, hij hief z'n vuist op, - hij peisde zeker van den franken baf te spelen - maar 'k vong den slag op m'n arm. M'n stok ging de lucht in, en met m'n twee handen, 'k sloeg om 't hén al dat 'k slaan kost... Maar hij was danig rap! en ontsprong den klop lijk 'en katte.

M'n knuppel, m'n eeke serveete, brak in brokken tegen den stam van 'en boom... en 'k stond daar godvruchtig met 't steertjen in m'n handen,... 'k smeet het van spijt waar dat 't vliegen wilde. Daar 'n was geen tijd te verneuken... me vlogen malkaar op lijk tijgers en lagen leelijk aan den kap. 'k Sloeg, mezinke, om toe, en 'k voelde wel dat 't vleesch en beenen waren, en geen wind van spoken... maar hij 'n sprak geen sprèk... 'k peisde: zou 't algelijk nog een schepsel van de andere wereld zijn? eja, die gasten 'n hebben geen menschesprake. Maar ja, tut tut tut, 'k zegge: Pintelon eerst je vel, niet toegevende zijn, 't is van te leven tot da'-je dood zijt! 'k Kreeg 'en lek... en 'en leelijken; 'k gaf 'en mokke wêre. En toch 'k en kan niet zeggen dat 'k dul was; dat was aardig..., maar aardig! 'k Vocht+

+ *Kloeken bouwster* - kloeke kerel. Misschien van bauwen = slaan (?) Zie Loq. bauwaerd.
*Eeken serveete* - brugsch; stok dienende niet om te wandelen maar bijzonderlijk om te slaan.

lijk maar met lange vingers: was 't 'en duivel of 'en koolbrander? 'k en zag maar half m'n buik vol... en 'k kreeg alzoo een vive-lamour in m'n gezichte, zi'... 'k zag al de sterren. Wal, 'k zegge in m'n eigen: Pintelon, gij hét 't zitten' jongen.., 't is te minsten 'en paanooge! Maar 'k zei in m'n eigen-zi'-zelven: nù is 't genoeg; 't en gaat alzoo niet effen gaan! Jamaar 'k stonden ook op m'n pooten, zeê, en 'k peisde: gij leelik spook, je ga' gij hier niet vele meer van je lamour maken!... 'k haalde m'n zweê en 'k sloeg, 'k sloeg!! 'k sloeg!!!... dat hij keeroogde, 'en klop op z'n kop, en 'en bok op z'n kinnebak dat 't klokte... hij speersde achterwaartsover wel drie-vier stappen verre, en lag in 't zou(k)t... j' ha' z'n zante gekregen.

Maar 'k peisde 't seffens, 'k peisde: Pintelon, j' hêt 'en bubbe uitgerecht, een spook 'n vecht alzoo niet!... 't En had al te gare geen tien tikstjes geduurd, ze kwamen toegeschoten met de lanteerns; en,... nuldedjakke toch, 'k keeken ...en 't was m'n beste kameraad die daar lag, 't was den azent Bakkers! Twee policies van Stad Brugge hadden malkaar den kop ingeslegen! En al die Heeren kwamen schouwen, en die gendarm stond daar te grèten en den aap t' houden... zi'... 'k ha' kunnen krijschen van spijt; en lijk of dat me daar stonden te parlasanten, 't viel nog 'en fakke eerde op Bakkers z'n buik. Geef' me 'en dreupel, riep ik, of 'k worde razende, versch de waarheid!

Bakkers was alzoo den aap van 't spel; en z' hebben in 't hospetol, schijn' het, nog gildig mogen kramen om hem 'en beetje in z'n neuten te krijgen en der wêre e' tijtje mensch van te maken.

.....

En alzoo hebben ze daar een geslegen acht dagen in transia gelegen, in 't schuim en in 't zweet gezeten, allen avonde van evenher, wetende noch waaruit noch waarin, en of ze dit en of ze dàt. Eén dingen moet[+]

+ *Een paanoge* - peers en blauw geslegen ooge.
*Een bubbe uitrechten* - een dommigheid doen.

er gezeid: daar 'n viel geen stovvetje meer op strate, 't was nu e' kir al bij Zorzens te doene!

En toch maar alsan even groote(n) toeloop van volk! 't Was pertank 'en weke van d' helsche duivels 't waaide bermhertig koud, 't stonk naar 't zweet,... ze brandden hoorns op de markt.

Daar 'n wierd geen slag geslegen op gheel Sin Zilles'. 't Mannevolk dronk lijk e' gat; Krommen Geerenare, en Felix Debreuck, en Lo Clercq deden er entwat aan dood, zij 't zeker! en Narden de Crabbe, en den Platten, en den Loeten! Ze waren lijk al in de zunne geboren, of z' hadden entwaar vele noodig om kloek te staan, want ze liepen àl al schaverdijnen: de buitensteke, de binnensteke en den overleg.

't Vrouwvolk stond in bende, klap-uit-klap-in te snateren en te pratelen aan de poorte van De Klodde - je weet wel de zeune van de Kloddinne, - koopman in vodden en klodden. Steen-dibben en kwezels, wasschessen en spellewerkegen, iedereen had er z'n zeg over, en zeg' dat ze er 'en tongstje verleien! Je kun' peizen met Nette Samsom daar tusschen en Fille Van Galdere, en Zollia Vleeschouwers! Gotjenheere! en Siska Van Tuyckom, zaliger gedinkenesse, en Sofietje Legon, dè! en Wanne Clemens, Miete Larmezon, wal wal,... en Anastasie De Cadot!!...

Mietje Dussatouw, met heur dibbetjesgezichte, beweerde dat er tegen 't ongeziene geen vechten was met menschens handen.

- 't Is genoeg, zie Mietje, dat die spoken willen... dat we geduiveld worden zoodanig dat den doom uit onze oogen komt, en dat we vergaan met haar en pluime!... Je moet 't toch bekennen met mij(n) te gare: gheel dat spel gunter is en blijft begraven in de donker geheimen! 't is en 't blijft klaar lijk slijk! Dat je moest+

+ *Stavvetje* - stofje eerde. Vgl. mijn hofje = hovetje en *hovvetje*.
*Ze brandden hoorns op de markt* - brugsche zegswijze voor: 't was bijtende koud.

zeggen: 't is 't einde van de wereld... 'k zou 't gelooven; 't moet àl naar de wuppe!

- Oei, gij trunte, loech Matutte, wille 'kik e' kir entwa' zeggen? 't Is jammer, zegge 'kik, dat 't nu alsan in dien hof van z'n parten speelt, en niet meer op strate. Zondag nuchtend heb ik nog e'gheel schoon schooiersmandetje kolen vergaard, wat zeg'-ze daarvan. Dat ze nu e'ki met petatten smeeten of met anzuins, jandimme!

- Laat ons e' ki zeggen, zei de oudste van Lamote's al over heur schouder weg en met heur armen gekruist, laat ons 'e ki' zeggen a'zo...: dat er geen spoken bestaan, nè!

- Wilde kabout van e' meise, streed Zuljette tegen - Zuljette van Triene Fontier's - je zou gij beter zwijgen en je' gedacht opeten. 't Blijft nog te bezien, jonk, hoe dat dat hier gaat afloopen! Ja! 't Zweet berst mij uit van benauwdheid, en je zoudt er gij nog meê den aap houden! Je moe' van den duivel in hên, omdàt te durven. Als je van spoken doende zijt, zij g'heel voorzichtig, meistje, da'je jen neuze niet voorbij 'n klapt; je 'n weet nooit waarmee da' je ontstaat met dat goedtje. 't Kwaad heeft macht!

- Heiligen Sint Antonius van de Poatertjes, kreesch Mietje Dussatouw, 'k en valle geen zeven keeren ip en dag, 'k en hên nooit geen kwaad gedaan, geen vliegstje vermoord; en dat er hier nu, zoo 'n pangtomijne, zoo dichte bij t'onzent gespeeld moet worden! 't Is hoogen tijd da'k e' ki vragen, aan Onze Lieven Heere, wat dat hij nu eigentlijk schikt te doen met me!

- Gloeiende Treize, spotte Lamote's dochter, worden jen hersens nu gheel zochte.

- Da 's colliteere, sprak Mietje tegen met de tranen langs heur kaken, je zij' gij 'en gassereerde... je zij' nog bloedig jong. Maar ik, ik wete beter of gij, 'k drage langer m'n hoofd, 'k hên meer vergeten of da' je gij[+]

+ *Schooiersmandetje* - Kolen of anjuins - 2 schooiersmandetjes 's één *peerdemande*.
*Colliteere* - brugsch-fransch voor *caractèrc*.

weten kunt!... Hurkt goed wat da 'k ga zeggen: die lange leeft, ziet van alles... 'k En wist algelijk niet da 'k in m'n oukden dag nog spoken ging zien.

- Daar 'n zijn geen spoken, tierde Nette Samsom! Spok en! Hm... gelooft dat... en drinkt water! 't Klonk lijk 'en godslasteringe...

- Wadde daar 'n zijn geen spoken, riepen ze met vijve-zessen, je zou beter Stefanen aanroepen tegen de steenen, stom-einde da'-je 't zijt! Als 't uitkomt... Sint Antoontje krijgt e' keestje van me; 'k doen daar m'n eed op!

En Heilige Mei anie kwam voorbij, ‘heure oogen ter neder geslagen en heur herte verheden tot God’... Met de linkere hand hield ze heur kapmantel dichte en met de rechtere hand in de lucht stond ze daar te midden de bende - 't was juiste lijk de Heilige Margareta van Catona -; en

- Hurkt, zei ze plechtig, menschen, scheedt er uit van ridsepeeuwen. Ge weet wel wat dat de Boone van de bulte Plootevoet zei?... De Boone van de bulte Plootevoet, God wille heur ziele gedinken, zei altijdsen: zoolang of da'-je niet gezien 'n hebt dat er geen spoken bestaan... zijn der spoken! Waar lijk biechte.

Ze stonden paf... zoo één zoo àl. Tot de Klodde toe!... De Klodde die op één dag meer vloekte of dat er ha(a)rtjes op z'n hoofd stonden, de Klodde de grootste papefretter van Brugge, de Klodde met z'n grooten kaphoed, zoo 'n moesstaffa met e' gezichte van zuren azijn, stond daar nu lijk e' Maria-Bedrukt te luisteren tegen z'n poorte,... op z'n poestassen te bijten,... en kruistjes te slaan... als 't niemand 'n zag. Als de( n) duivel oud wordt, 't wordt 'en engeltje; maar dat 'n was hier niet van ouderdom... hij zat met 'en ei op!

Eja, zei hij bedeesd, 't is misschien ons beddetje van penitencie. Daar 'n is hier geen ruste en geen wel meer voor de menschen.[+]

+ *Poestassen* - voor *moustachen*.

- Me moet dat aan God opgeven, fluisterde Gedule in z'n oore, g'heel meewarig en godvreezend, me moet dat aan God opgeven, mensch, met 'en lange vorke. En morgen breng ik van me' kraam, e' madolletje meê vo(o)r up jen bo(r)s(t)...

.....

Maar wat dat er Onzen Heertje meê doet, al met e'ki' 't kwam schof in de lucht. Op een koelen morgen kwam Cille Blomme op heur kousen uit 't Bidderstretje gestoven; ze liet g'heel heur verwasch in den brand, z'had entwa' gezien; en al warm al heet met de gapende mond, liep ze de voorstrate op gaan vertellen aan àl die 't hooren wilde:

- Nu heb ik wat gezien, zu'e! Nu hê'k entwa' gezien! Aan niemand mondeeren, zeê... 'k hên daar a'zo tusschen de bladjes van de boomptjes al over ons mu(u)rtjen 'en oogstje geslegen, zi', in den hof van Clercq's,... en weet je wien da'k daar zagen? ei?... Pater Mathejus met z'n half-gewaad en z'n borstel!... en broeder Cornelius, Fluptje Pijfels van Dizzeele, daarachter met 'en eemertje wijwater! - Awal Heere, 't mannetje is over korten-korten tijd jammerlijk gestorven: 't smoorde e' pijptje op den dag van z'n zubelei, en den toebak niet gewend zijnde, 't ventje viel in slape, 't vier kwam aan z'n kleertjes en 't schoeperde up... als je toch 'en ongeluk schuldig zijt! Enwel 't was dat zelfste Fluptje Pijfels dat Cille zag sleuren aan z'n eemertje water. - En ze gingen, vertelde Cille Blomme, rond den hof alsan maar al watertje speerzen en latijn lezen luidop... E' 'k zeggen, zi', dàt is 't gedacht! 't Is dàt dat men moeten hebben! Hoe dat me daar niet eerder op gepeinsd 'n hebben! Maar met al die avvegoocies, 'e mensch verliest de' kop!... Spok en kapot maken dat 'n is ons doens niet, dat[+]

+ die *Gedule* plocht aan 't H. Bloed te staan, met een ijselijk groot kraam van rozenhoedjes en ‘madolletjes’.
*Mondeeren* - brugsch met fransche steert: zeggen, vertellen, vermonden.
*Avvegoocies* - avonturen.

's paterswerk! Vin'-je da' nie'? Als je den grond dervan bepeizen wilt, je moe' me gelijk geven.

De menschen 'n waren hunder zelven niet meer meester van blijdschap en dansten in een ronde aan de Boerepoorte, en aan de doeninge van Bastje Lo, rechtover de Pinnetenten; en daar was alzooveel mansvolk als vrouwvolk! Cis Becu, 't smidtje, 't zwart duiveltje, j' had 't moeten zien hoe gelukkig! En 't Bliektji de velleploter! Maar niemand lijk Swimbergetje, Jantje Swimberge, (met z'n piepoogen, en z'n kromme neuze, en z'n scheeven mond, en z'n kalverknien, en z'en tetsevoeten) te gare met z'n besten kameraad Koareltji Giddei, upgeëten van trommaties, ze smeeten te gare hunder beentjes waar dat ze vliegen wilden. En zingen dat de menschen deden, dat 't schauwe gaf, op het vooizetje van de Patriotjes:

De spoken smijten olsan mo' me' steenen,
acht dagen 'an e' stik.
Menheere Zors lopt up z'n teenen,
met ruiteglas toe 'an z'n beenen.
Gheel ze' kot zit vul:
Kappetin Kokkerul,
en 't hof, 't tribenol,
de policies ol-te-mol
om te loeren, om te loeren!

- Klap' gij met 't is gelijk wien, zei Cille, Pater Matheitje is 'en heilig man: en 't spook dat bij zoo'n kerel moet in komparancie komen, gaat er leelijk tegenvliegen. M'n asem komt weêre, 't is bij mijn al 'en ander luch(t). Jamaar... je moet e'ki' no' je zalven goan, is dat niét dè? Alsan met volk van de andere wereld in ons kanton! Da's ons gerus' loaten; je zou peizen is er nu geen plaatse genoeg op den aarbolg zonder dat ze op 't Sin Zilles' nestelen. Nu, me zijn de vieze komparanten kwijt, dat is 't bezonderste, m'hên genoeg in de bramen gezeten.+

+ *Tetsevoet* - of *tatsevoet*. IJzeren voet waarop de schoemaker den schoe steekt om tatsenagels in de kloppen. Hier gebruikt voor stompvoet of stuikvoet.

En die steenen kommen olsan, van amhooge
acht dagen 'an e' stik.
Olleman die kruipt in 't droge
je 'n zie' gin steike vo' jen ooge.
Gheel da' kot zit vul:
kappetin Kokkerul,
en 't hof, 't tribenol,
de policies ol-te-mol
om te loeren, om te loeren.
.....

En waarlijk 't wilde lukken, 't was in eens uit met spoken glad en gheel! Hoe was dat mogelijk? zou men zeggen. E'wel dood-eenvoudig, dank aan ons schâblettertje Pietje Roels, die 't wist van Naas Liereman, den peerdeknecht. Pietje was naar Menheere Cauwe gegaan, Menheere Cauwe schepe' van policie; en Pietje had gezeid:

- Hurkt e' kir hier, Menheere den avvekoot, je mag het niet kwalijk nemen, maar 'k moe' je kir entwa' zeggen: Eén kan meer zwijgen of twee, maar 'k vinde dat 't m'n heilige plicht is die Heeren te helpen in de mate van de mogelijkheid. 'k En pakken toch jen tijd niet, ei Menheere den avvekoot?.... E' wal.... is 't bijaldien dat me al te gare ons beste doen en al ons verstand goed en deugdelijk bijeen leggen, 'k ben overtuigd dat me de sloter van dat slot gaan vinden, en als me kunnen slim-weg de sloter 'en beetje opengedraaid krijgen,... azo magertjes half open... me gaan toen allichte met 'en deure staan die wagewijd open waait. Wat peis-je gij daarvan?

Menheere Cauwe, willen of niet, op zoo'n gezonden klap moest zeggen van ja! En Pietje stond daar preusch lijk 'en katte! 't Was zoo 'n fijnessegaardetje! En bij wreef met z'n hand over z'n verstandig gezichte en z'n neuze kwam er zoo plat van onder, zoo plat of e' zestje.

- Luistert Menheere de Schepen, deed Pietje voort; omdat me daar spreken en doende zijn van steenen en kolen en guano ‘werpen’,... zeg' e' kir a pro-

pauw,... weet je gij nog wel - Pietje keek rond om te weten of er geen latten aan 't huis waren, en toen al fluisteren voort - hê-je 't nog wel onthouden dat 't over een jaar of drie ten hoogsten, ook e' kir alzoo gespookt heeft... te Robbey in 't Fransche? En dat 't wel drie weken lang kalsij'n en moefen, rotseblokken en arduinstukken effenaf geregend heeft? En dat gheel 't Noorden van Vrankrijke te beene was?... Met honderden duizenden lagen ze op loer, op de daken, in de gotegaten overal daar in 't ronde. Met schuifeletjes hebben ze bezig geweest en met spegeltjes gespeeld;... 'e bè ja je weet dat nog wel,... rappelir-je da' nie' mee'? En dat ze 't spook nooit of nooit gevonden hebben.

Menheere Cauwe molde z'n hersens uit, maar had dat glad vergeten of wist er de knoppen van.

- Ewal 't is pertank a'zo, zei Pier... e' beetje met spijt omdat Menheere zoo koele was, en... zoo onwetende voor zoo 'en geleerden mensch...

- Mor enfing! Hoe is 't toch Gods meugelijk, zei Pietje; e' 't heeft pertank in al de gazetten gestaan: in 't Burgerswalzijn, in de Gazette van Brugge, overal alla... Nu enfing, 't is maar dat 'k wil zeggen: dat er toen juiste ook een van die knechten van Menheere Zors De Clerq in Robbey was, Menheere de Schepen. En-'t is-dien-zelfsten-Zul-Pie-rens,... die 't over een maand verteld heeft in den Bokkaniekenhof!... Wat zeg'-je dààr van? Zeg'-je dat nieten?

Ik voor mijn part, Menheere de Schepen, ik voor mijn? had 't in den kip, jongen, al van 't aldereerste keitje dat er viel. Maar 'k en wilde niet poerren om 't onderzoek van d'exportiese niet te beletten. Maar ik voor mij(n) -je doet er van wat dat je wilt natuurlijk, 'k en ben ik maar ‘uwen ootmoedigen dienaar’, - ik, zeg ik, 'k stak al de knechten in 't droge, en 'k zou+

+ *Poerren* - hetzelfde als porren, verporren, roeren. De Bo schrijft poeren, maar te Brugge klinkt de eerste lettergreep heel kort, zoodat er gerust een tweede r mag bijkomen.

ton 'e ki zien...? verwedde m'n hoofd dat er geen grijzelingstje stof meer 'n valt. Jaa 'k, al zoo waar!

Dat was niet dom gesproken, en zoo gezeid zoo gedaan. Den zelfsten avond: al de knechten vlogen de keuken in onder goe' suveljance van tien plissen. Pierens ronkte lijk 'en gasrul:

- E' dat zijn pertank wal toeren dadde! Wat dat ze dààrmee willen hebben? Peizen ze misschien dat me mijnder de spoken zijn? 'k En hên dat nog nooit, op geen een viole hooren spelen!

Pietje Roels, 't slima(a)rdtje, trok en oogstje naar de anderen, - want ze wisten al allemale van 't konvooi, up 'en eeveg zwijgen - ...

- M'n inval was m'n uitval, 't lag in m'n leên! monkelde Pietje, en gaf e' kleen kleen stuikstje aan Menheere Cauwe.

Van met dat de knechten binnen zaten... de steenen bleven aan de wolken plakken, daar 'n kwam geen een omleege, m'n ziele, geen n(e)utje! En alleman zei:

- Nè!?...

Maar Zul Pierens moest toen 'e kir entwaar gaan staan,... en de Heeren 'n vroegen niet liever!... 't En duurde geen onze-vader-biddens... paffe! een kole in de zoutla, dweers door 't vensterkassijn van de keuken. Paffe! nog een tegen de lampe-bals, ook door de ruite. Paffe! een op Crawat z'n labat!...

- Jamaar, jamaar, jamaar! 't is genoeg, riep Menheere Cauwe, Pierens! kom' maar zeere binnen, m'n brave man, 't en deugt daar niet buiten,... me liggen nog e'kir aan 'en vlage!

...En ze scheerden Zultje Pierens bij z'n schabbernak en Zultje mocht meê, zijn ondanks, met de ketentjes aan z'n pols,... in één trek van hier naar ginder. 't Was van moeten, 't was gedaan met te kokken; en voorgoed nu!

- Nu zijn me 't kot gewonnen! kraaide Pietje Roels; en Menheere Cauwe wenschte hem proficiat en zei...+

+ *Van met dat* - van zoohaast dat...- *Lampe-bals* - *lampe-belge*

‘dat er nog wel entwat ging achterkommen, entwa' van goed’!...
- Compri-de-compri! loech Pietje...

Den 22$^{n}$ van Kortemaand 1889, kwam Julius Pierens vóór 't verhoor en vóór de pinne. Z'hebben hem toen e'ja e' beetje op den rooster geleid, 't eene woord bracht het andere bij, en ze mieken er algauw kort spel mee. Maar zegt dat hij knol kreeg, zeê! Drie maanden kot en drie keeren zes en twintig frank boete, Menheere! Leg' ze me daar!!... Hij wist seffens hoe late dat 't was en alwaar dat de beuter gesmeerd was! W'hebben dat vernomen van gheel goe' part, en van en groote' kop.

En alzoo zi', 't is alzoo dat die(n) broek in z'n voudetjes gerocht is. Wat dat z'in gheel Vrankrijke niet 'n kosten, kosten z'in Brugge. Jamaar, onze plissen te Brugge 'n zijn jandikke niet vervrozen zulle. Mannen met baarden! ho... hooo!... Z'n zijn zoo dom niet of dat hunder mutse staat, zeê; neen z', man! Maar dien Zul Pierens, ei?! E' wat eeuwigmenschensche scheuvel moest dat zijn! - Den dienen 'n heeft z'n Pangereitje niet gestolen, zeien de menschen, wat dingen, alzoo gheel Brugge op de beene brengen! ...Mo, 't is lijk jammer dat 't zoo gauw gedaan is? 't valt al met e' kir in 'en hoop. - Mor enfing, 't is toch 'en pak van m'n herte, zei alleman...

...uitgenomen Sarreltji D'Hondt - 't mannetje, wal Heere, is ook al zoolange dood, begraven en omgekeerd, m'n zouden 't voorzekers niet meer verkennen - 't was lijk maar Sarreltji, zeg ik, met z'n oorringtjes in z'n o(o)rtjes, die spijtig was, doodspijtig, dat 't gedaan was met spoken en ruiten breken.

E' ja... 't was 'it wel paraplumakere, harlozemakere en barbier, maar 't was ook... gloozemakere...

*Nadruk verboden.*

K. De Wolf.[+]

+ 't *Pangereitje* - of *Pandreitje* - 't is dààr immers dat 't gevang is te Brugge.
*Ommegekeerd* - alle 7 jaar worden de lijken uitgesmeten, omgespit. Och Gotte toch, j'is lange ommegekeerd.

## De Carmagnolen te Reningelst, 1794.

**P**IETER CUVELIER, koster en schoolmeester van de parochie, vertelt verderin zijn *Memoriael* hoe de Carmagnolen, die in September 1793 te Reningelst binnenvielen (hierboven bl. 66-70), aldaar deerlijk huishielden.

### *De pastoor beroofd.*

(25 April 1734). Wij vonden ook onsen h. cappellaen, de h.h. pastor ende cappellaen van Westoutre. Onsen heer pastoor hadde weergekeert om syn breviaire te haelen, en was gevallen in d'handen van de carmagnolen, wiert afgenomen 80 gulden in gelde, gouden horlogie, elf silvere fourchetten en lepels. Zy naemen hem af de hh. vaten met d'h. olie en hh. hostien, altyd roepende: a la guillottine ce b... la! pendez-le! menez le a Paris, marche!

Hy sprak hun aldus aen, ziende datter nog eene grootere bende aenquam: geeft my dat al wederom, sprekende van de hh. vaten, en deelt den anderen buyt onder ul., gy cont nog elk een goed deel hebben, maer soo gyl. wagt tot dat die bende by ul. is, gyl. staet om niets te hebben; zy hebben dan mirakeleuselik alle de hh. vaten wederom gegeven, en hem laeten gaen, zeggende: marche vite!

Hy marcheerde dan seer vite binnen Jpren, wat lichter in de beurse, maer zeer blyde dat hy alles behouden hadde dat hem liefst was. Wy waeren al verschrikt zulk een droevig voorval van hem te vernemen, en teenemael verheugt van hem zeer welvaerende te vynden. De leste aenkommers hadden veel naer den pastor geschoten, en de kogels hadden altyd over 't hoofd gevlogen; hij zeyde ons, de Francoysen connen niet rechte schieten. M. van Alstein, eenige dagen 't Jpren gebleven hebbende, is voorder gevlugt, daer naer tot Gend by zyne familie.

## *De kerk geplunderd.*

Den 30$^{en}$ dito (April 1794), waeren de nations bezig tot Reninghelst met vele zaeken te vermoorden in de huyzen en in de kerke. Zy hebben de kerke d' eure gepraemt, den communiebank, lene vanden preekstoel, de snyderyen in stucken gestooten met d'hiele vande fusycke, zoo ook vande vonte en andere cassen. Alle de cruycen der autaeren met het beste cruys vande processie gebryselt: het deurken vanden tabernakel opengepraernt, de zyden bekleedinge daer uyt getrocken, de autaer-kleeren afgescheurt en mede gedraegen.

Zy konden de deure vanden orgel niet open praemen, hebben het panneel ingeslaegen, door het gat gekropen, den gheelen agternoen gespeelt, dat de blaesbalgen uyt den haek gevlogen waeren, den orgel was niet gehindert, en vond hem toegedaen als ik hem gelaeten had, supponerende datter eenen in de bende was die spelen conde.

Ik hadde eenige planken boven gedraegen om den orgel te bevryden van 't invliegen van de kogels, zy hadden hun vermaek van dese omleeg te donderen, twelke een deyrlik gerugte miek, de borgers die nog thuys waeren, peysden dat het gedaen was met den orgel: de boeken waeren ook ongeschonden.

In 't eynde vande kerke was eenen biechtstoel gestelt geweest voor den heer cappellaen van Westoutre om binnen en buyten den tyd van Paesschen biechte te hooren, te meer omdat er binnen die 14 dagen eenen jubilé te verdienen was voor de Nederlanders: desen biechtstoel wierd gheel in spaenders geslegen, d'andere hier en daer gequetst, bezonderlik aen de traillien, alwaer de biechte wort uytgesproken, al of zy zulks hadden willen beletten ende te niet doen.

De deuren vande zyd-autaeren opengebroken en in stucken geslaegen: de bloempotten gebroken en de blommen medegenomen. De tafel met de naemen der broeders vande gedeurige aenbiddinge gedestrueert: het beeld van onsen saligmaeker aen den preekstoel afgekapt: gaten gemaekt in de boiserye, peyzende

aldaer verborgen schatten te vynden: het vergulde tabernakel van O.L.V. autaer, op de grond gesmeten, en veel beschaedigt, O.L.V. in stukken gekapt.

Boven aan den rechten cant vanden hoogen autaer stond het vergulde beeld van Ste Vedastus, aen den slynken cant het gonne van Ste Rochus, en twee glaesen caskens: zy hebben dese met veel onweerdigheyd nederwaerts gesmeten met de beelden in de selve, de schelpe vanden preekstoel gebroken, etc.

Als wy 't huys gekomen hebben, wy hebben alle die gebroken stucken, kleyn en groot by een vergadert, doen herstellen door eenen goeden schryne-werker, en doen schilderen, dat men alsnu moet letten waer het is gebroken geweest.

Alle de autaeren waeren ontbloot van alle het lynwaert. De deure van de sacristye open gebroken, alle het lynwaert genomen, het priesterlik gewaet, 't gonne zy niet hebben wilden, sneeden de boorden af, als vanden swarten pelder die gebleven was.

Ik hadde aldaer gevlugt eenige printen en taefereelen als de 14 statiën etc. in glas: zy waeren al in stucken getrocken.

## De huisraad van een kleinen burger 1514.

**D**E schepenen van Brugge, op aanvraag van den ontvanger van de abdij van Spermalie, slaan de hiernavermelde meubels aan in den Ouden Zak in het huis van Jan Stevins ‘de penssiedere’:

*Eerst jnden vloer*: een scaprade, een lettel barrynchouts, een schale.

*Inde kuekene*: een coedsse[1] metten bedde, voetbanck ende zethele daertoe, een cleen coedskin metten

(1) Legerstede.

beddekine, syn lakenen ende chaerge daertoe, een lys[1], twee lenin stoelkins, drie stoelen met peckels, een rondeelkin[2], een scaprade, een dridsoor[3], een thenin platteel, een schuetele, twee saussieren, twee thenin croesen, viere kandelaers, viere thenin lepelen, een tafle met twee scraghen, een braedpanne, een spit, een drooplepele ende andre plusynghe[4].

*Jn 's penssiers huus*: een fornoys kethele, een stande, een vleeschbanck, een kethele, twee zesters[5], een dridsoorkin, een cupe, een groote houtin teele, ende andre plusynghe.

*Jnden ganck*: een waghene, een mande, een berrye ende andre plusynghe.

*Jnde plaetse*: een groote cupe, een pecketheele, een cupers hamere.

*Jn 't peerdstal*: een zwart peerdekin, een groot zwyn, een pypegale.

*Jn een camerfyn vooren*: een coedskin metten beddekine, een cleen kistkin, een upslaende tafelkin ende andre plusynghe.

*Jn een ander camerkin daer neffens*: een lettel ouds lynwaets hanghende upde coorde, een handboghe ende drie blompotten:

Als toebehoorende Jan Stevins ende Christyne zyn wyf voorseyt.

.....

Dit was ghedaen jn 't jaer duust vijfhondert ende veertiene, upden zestiensten dach van decembre.

J.D.S.

*Staatsarchief Brugge*, Charter blauw n$^{r}$ 6.060.

(1) Zitbank.
(2) Een kleine ronde werktafel of bank.
(3) Buffet; zie Biek. 1933, bl. 305.
(4) Kleinigheden.
(5) Inhoudsmaat 16 stoopen of 32 liters.

## Mengelmaren

### De Lange Weke voor Sinksen.

Om te zeggen dat een zaak hem lang schijnt te duren, zegt de Vlaming: ‘'t Is de Lange weke voor Sinksen’, zoo schrijft A. Van Werveke. Is die zegswijze tegenwoordig nog in gebruik? Zoo luidt de vraag hierboven bl. 230.

Ja z's 'k Hoorde ze zelve vele. 'k Ging te rade bij mijn vriend Dr. Burrick van Brugge die uit Destelbergen stamt bij Gent, en mij zegt dat ze nog tot zijn dagelijksche woordenschat behoort als hij thuis op zijnen poot speelt tegen de kinders. Wordt een bevel te traag uitgevoerd, duurt het huiswerk te lang dan wordt gemeenlijk gezegd: ‘'t is weere de Lange weke voor Sinksen’.

In 't Gentsche is de zegswijze mondsgemeene, maar in den Ooster-Leihoek klinkt het meer:

‘'t Is 't lang Evangelie’

‘'t Is Maria Lank werk’

‘'t Gaat vooruit lijk boonen knoopen’,

en in 't land van Nevele, over Leie, zegt men liever:

‘'t Komt weeral uit de Lange Munte’.

Lange Munte duidt op de winkelstrate in Gent waar de buitenmenschen den Vrijdag voornoene lange moeten wachten op den marktdag om bediend te geraken.

G.P.B.

### Late Kermis. - *Vraag hierboven bl. 232*.

‘Dat ze'r de laatste vliegen in 't brood bakken’ wordt gezegd van Aars'le kermis. Die van Machelen zeggen 't omdat ze 't hunders veel schooner koekebrood bakken en er de krenten niet in gespaard en zijn.

Om bij 't opdisschen van pover koekebrood te lachen, zeggen ze te Machelen:

‘'t Is nog een van Aars'le kermisse; - z'hen d'er de laatste vliegen in gebakken’. - Omdat in de Aarselsche koekebrooden de krenten maar geschoten en zitten met den kruisboge.

Aar'sle kermisse valt den Zondag na Allerheiligen. Van de jare den $7_{den}$ van de Slachtmaand.

### Volkszeg over Dorp en Steê. (*Zie Biekorf 1933, bl. 248*).

‘Den Hert van Petegem, wel bekend,
Is nader Korterijk dan Gent.’

Dat is een stelling van toegepaste meetkunde die men in

de wintersch' avonden ten beste geeft aan de groote kinderen. De slimste van den hoop zegt algauwe dat Gent nader is van den Hert van Petegem dan Kortrijk.

Maar daar wordt hem seffens op gewezen dat de stellinge bediedt dat de Hert van Petegem nader Kortrijk is dan Gent van Kortrijk is.

(‘Den Hert’ van Petegem-Deinze is de oude posterij op de Knokke, kapot geschoten binst de ‘bombardasie’ daags voor den Wapenstilstand in 1918; - nu ‘In de Sportwereld’ bij Verschelde.)

## Sinte Pieter, mijne lieve vriend. (*Zie hierboven, bl. 139*).

De zang:

> Sinte Pieter, mijne lieve vriend!
> Ik heb U weest bezoeken
> met zeven kerkeboeken
> 'k en ben nog nooit in Uw kerke niet geweest
> van die tralala, lala.

is uit zijn verband gerukt, omdat het niet nader beschreven en was.

Ziehier hoe geheel het lied luidt:

### I

> D' er was laatstmaal een kwezelken, wil mij verstaan,
> Die al zachtekens wilde naar den hemel gaan.
> Al op 'n paar zokskens, schoentjes of blokskens.
> Maar onze Lieven Heere die 't al hoort en ziet,
> 'n wilde dien kwezel in den hemel niet.

### II

> **De Kwezel.**
> Wel Sinte Pieter mijn lieve vriend,
> Ik heb er U altijd zoo wel gediend.
> 'k heb altijd Uw beeld weest bezoeken
> met twee of drie kerkeboeken;
> en 'k en hebbe nog nooit uit de kerke niet gegaan
> zonder zeven keer op mijn borste te slaan.

### III

> **Sint Pieter.**

Twee of drie kweze's maken meer getier
of honderd duizend zielen in het vagevier.
Wij zullen pakken den kwezel
en hem zetten op 'n ezel
en wij zullen ze laten gaan
w' en trekken ons kwezel noch ezel meer aan!

't Liedje is dus nog springlevend. 't Werd gezongen op

den 6den van de Zaaimaand zijnde den feestdag van den Heiligen Bruno, op den Rolleweg, te Brugge, bij menschen van Avelgem; ge raadt al bij wien?

G.P. BAERT.

## Klankwoorden.

Tijdens den oorlog (Oct. 1914), had ik in mijn huis te Nieuwcappelle de fransche *staf* van Kolonel Bernel.

Den eersten dag, onder 't avondmaal, zei ik hun dat ik fransch kon, dat ze niet 'n gingen verstaan; de Kolonel loech en antwoordde:

Maar dan 'n ist geen fransch!

- Goê fransch.

Maar niet uitgesproken lijk of 'et behoort!

- Goed uitgesproken.

Laat hooren!... Messieurs, zegt hij aan zijn officiers, écoutons ce fameux français!

- kaïabani
anagroso
vernapado
ratanna
chatanna
topossi.

Maar 't is Italiaansch of Spaansch! ...en 'k moest 'et tot drijmaal toe herhalen.

Pas moyen de comprendre.

'k Schreef 'et hun:

caille a bas nid
âne a gros os
ver n'a pas d'os
rat en a
chat en a
taupe aussi.

Messieurs, zegt de Kolonel, teekent dat op tot gedachtenisse van Nieuwcappelle: goê fransch, wel uitgesproken, en dat we, *franschmans*, niet 'n verstonden!

In 't vlaamsch hebben we dat ook:

*despinger, de kattatteran.*

(d'hesp hing er, de kat at er an)

* * *

De buitenmenschen maken vlaamsch dat ze verstaan, van fransche of vreemddoende woorden.

A l'aigle d'or = *in d'eidorre*.

Petit Paris = *Pietje Pari*.

In de rotse van Gaëta = *in de roste geete*.
In de vier Heemskinders = *in de vier eemers*.
Chambre obscure = *Slambroeks schure*.
Wie zendt er nog van die klankwoorden?

A.M.

## Fitereglissen.

- De Bagijnen zingen nu algelijk duist keeren schoonder of in den tijd van mijn Tante Bagijne! zei ik tegen Sidonietje bij 't uitkomen van de Vespers in 't Bagijnhof.

- Jamaar, Meneere, zei 't vrouwke, 't en zijn nu eigenlijk geen Bagijnen meer lijk vroeger, dat zijn nu gelijk of da' me 't zeggen *Fitereglissen*. En ze zingen ook veel méér of vroeger.

Daar hebt ge, Biekorf, nog een voorbeeld van dat wakker aanpassingsvermogen waarvan er in uw vorig talmerk [hierboven bl. 213] sprake is. *Fitereglissen* is een treffende volksche weergave van *Filles de l'Eglise*, benaming van de herstelde kloostergemeente in ons Brugsche Begijnhof.

R.W.

- De aanpassing is alleszins treffend in overeenkomst met de klankwetten van ons Westvl. en Brugsch dialect: aldus de dissimilatie der liquidae l-l: r-l of l-r waarvan De Bo talrijke voorbeelden geeft. De verscherping van de dentaal (d t) is heel normaal na de anlaut-f; contaminatie met *fite-* van het Brugsch *fitemarullen* is hier echter niet uitgesloten.

De naam *Fitereglissen* zal m.i. nooit een algemeene volksche benaming worden, omdat hij een bloote en letterlijke corruptie is van een Fransche benaming die voor alle voorname en ontwikkelde lieden duidelijk is. De Bruggelingen blijven ten andere onverstoord spreken van '*de bagijnen*' en 't zal nog meer dan één leeftijd duren eer dat ze 'dàt Brugsch' laten schieten. Zoolang het *Bagijnhof* zijn naam bewaart, 'n kan, in den Brugschen volksmond, al dat kappe draagt binnen 't hof, nooit anders dan Bagijne heeten.

B.

# [Nummer 11]

## De Inteekeningen hernieuwen voor het Jaar O.H. 1938.

**O**P het veld der Vlaamsche volkskunde is er, in de laatste vijftig jaar, buitenmate veel gezant en gezocht geweest. En 't zijn liefhebbers, en geen vakmannen, die 't groot en grof werk gedaan hebben, die zantersbladen in 't leven riepen, die 't verzamelde toetsten en thuiswezen, die de belangstelling voor de uitingen van het volksleven wakker riepen en wakker hielden. Geleerden hebben ondertusschen al genoeg gepoogd om uit die bouwstoffen allerlei stellingen en veronderstellingen op te timmeren. Het blijkt echter van langs om meer dat de stamboom van het erkende volksgoed niet in die verre kringen noch in die diepe lagen wortelt waarvan vele volkskundige systemen zoo verleidelijk droomen. En het volksleven is ten slotte minder gebaat met vluchtig geestesvertoon over zijn onbewuste wording en groei, dan met een werkdadige en liefdevolle toewijding aan zijn behoud en welvaart in de toekomst.

Heeft onze Letterkunde nog liefde genoeg voor eigen schoon?

Onze Vlaamsche Letteren willen en kunnen ook al Hoogdag vieren op zijn Europeesch d.w.z. dat zij voor vreemden optreden met manieren van zeggen en van doen die niet meer echt en eigen Vlaamsch zijn. Hoe komt het toch dat, nevens het gave, stamvaste ‘kerkewerk’ van vroeger, onze huidige letteren geen zuivere specie meer op de markt brengen? 't Is omdat ze te veel ‘werken *voor* Europa’. Zij loopen achter Europa en schooien om eer en roem in den vreemde en jagen om ‘jonge sterren’ te zijn. En toch heeft wereldroem maar echte en volle weerde als hij den Vlaming op stal bezoekt.

En alzoo beginnen onze Letteren, jammer genoeg, in hun liefde voor het eigen volksleven te verflauwen op twee wijzen: ofwel zij verloochenen het koelmoedig om een zielloos internationaal modeleven aan te hangen; ofwel zij vervalschen het tot grappig speelgoed voor het lokkende buurland. Het hooi loopt achter den wagen, en dat is averechtsche trouw!

Is 't niet best dat er nog hier en daar iemand is die, lijk Biekorf, aan de oude wijsheid en waarheid en liefde houdt, en zijn herte rechtuit spreekt?

De trouw en genegenheid van onze Lezers en Medewerkers antwoorden luide genoeg: dat het noodig is, broodnoodig!

'T BEREK.

- B.L. Uwe *vijf-en-twintig frank* (buiten 't Land 6,50 belga) voor het jaar **1938** storten en overschikken op de Rekening 2335.37, zooals aangewezen onder onzen Blok, dien vele vrienden wel zullen goedgunstig zijn.

## [Spreuk]

Men zegt hier:

> een eerste kind is een gouden,
> het tweede een zilveren,
> het derde een koperen,
> het vierde een ijzeren,

om te beduiden dat men het tweede, en derde en vierde minder bederft als een eerste.

L.D. Deerlijk.

## Het tempelhof te Brugge.

**T**'ALLEN kante liggen in de toponymie van onze streek de herinneringen bewaard aan het verblijf van de Tempeliers in Vlaanderen of minstens aan de goederen welke zij hier in zoo menigvuldige plaatsen bezaten. In het Woordenboek der Toponymie (xv, kol. 736-788) van K. de Flou worden, sub verbo *Tempel*, en de samenstellingen met *Tempel*, niet minder dan twintig kolommen besteed aan benamingen welke hun oorsprong vinden in de aanwezigheid van de Tempelridders in onze gewesten.

De geestelijke ridderorde van de Tempeliers werd, in de jaren 1119-1120, door negen Fransche edellieden, waaronder als voornaamste vernoemd worden Hugues de Paganis (Hugo van Payens) en Geoffroi de S$^{t}$ Aumer (Godfried van St. Omer), te Jerusalem gesticht. Boudewijn II, koning van Jerusalem, bezorgde hun een huisvesting in de nabijheid van den tempel van Salomon, en het is wegens die bijzonderheid dat de leden van de orde den naam *Tempeliers* hebben aangenomen.

Bij het begin van haar bestaan genoot de orde van de Tempeliers de gunst van de christenheid. Het doel, door dit ridderlijk genootschap nagestreefd, namelijk te zorgen voor de bestendige bescherming van de bedevaarders naar het Heilig Land, een veilige beschutting te zijn voor de christenen tegen de Muzelmannen die in de onlangs beëindigde eerste kruistocht verdreven waren, verwierf aan de nieuwe instelling de genegenheid van het katholieke West-Europa. Er ontstond onder de machtigen en grooten van dezen tijd als een wedijver in begiftiging en begunstiging van de ridderorde. De schenkingen van renten en cijnzen, van tienden en offeranden, van allerhande stichtingen, vermeerderden spoedig de bezittingen van de nieuwe gemeenschap. In vele plaatsen van het oude Europa, het meest in

Frankrijk, kwamen bijhuizen van de Tempeliers tot stand.

Volgens de innerlijke inrichting van het genootschap werd het bestuur ingedeeld in grootere gebieden, welke provinciën werden geheeten en beheerd waren door zoogenaamde ‘Meesters’. Deze provinciën waren op hunne beurt onderverdeeld in commanderieën, staande onder het gezag van een commandeur. De commanderie bestond gewoonlijk uit verscheidene, in een bepaalden gebiedskring verspreide, bebouwde en onbebouwde goederen. Het bijzonderste der bebouwde eigendommen, waar het aanzienlijkste deel der gemeenschap van de Tempeliers samenleefde, en waar dan ook de commandeur meestal verblijf hield, noemde men doorgaans Tempelhuis, Tempelhof, of Tempel. De commanderieën waren, in den beginne, als de opleidingsscholen voor de orde.

De Tempeliers schijnen over het algemeen een voortreffelijken aanleg te hebben vertoond voor de vruchtbare verhandeling van hun geldbezit. Het is een feit dat de snelle aangroei van hun groote rijkdommen door sommigen met leede oogen werd aanzien. Allerlei kwade aantijgingen, onder meer deze van schraapzucht en gierigheid, werden tegen de Tempeliers geuit. Zoo vertelt een geschiedschrijver van de orde van S$^{t}$ Jan te Jerusalem, - (een vóór de Tempelorde gestichte gelijkaardige ridderorde, die vaak in minder goede verstandhouding met die van den Tempel leefde) - dat bij het beleg van Ascalon, ten jare 1153, de hebzucht van de Tempeliers de verovering dezer stad op de Muzelmannen heeft verhinderd. De Tempeliers immers, die de eersten in de stad binnengedrongen waren langs eene zijde, zouden de poorten na hun intrede hebben gesloten om, bij de gebruikelijke plundering, den buit met andere veroveraars niet te moeten deelen. Zij werden door in de stad achtergebleven vijanden overmand en om hals gebracht.

Toen de koning van Frankrijk, de heilige Lodewijk, in 1250 gevangen genomen was, tijdens zijn krijgsonderneming tegen de hoofdstad van Egypte, eischten

de Turken een hoog losgeld. De Ridders van S$^{t}$ Jan waren er toe bereid een deel van de noodige som te bezorgen, maar de Tempeliers weigerden daar in tusschen te komen. Deze houding verontwaardigde ten zeerste den koning, die bevel gaf de koffers, welke de Tempeliers in de stad Damiette bezaten, open te breken. Hij liet er met geweld de dertig duizend daalders uithalen welke hem te kort schoten om den prijs zijner invrijheidstelling af te betalen.

Naar menig geschiedschrijver vermoedt, is deze faam van onmetelijken rijkdom der Tempeliers een der oorzaken van hun verderf geweest. Het verluidt dat de Fransche koning Filips de Schoone, die den eersten stoot tot de ineenstorting van de machtige orde heeft gegeven, in zijn vijandig optreden werd gedreven onder meer door zijn begeerte om de rijkdommen van de Tempeliers te bemachtigen.

De Tempeliers werden door hun belagers, waarvan koning Filips een der hardnekkigste was, van vele onteerende misdaden beschuldigd. Na een onderzoeksperiode welke vijf jaar aansleepte en gepaard ging met allerhande wreedheden, als b.v. het levend verbranden van tientallen van Tempeliers te Parijs en in 't ronde, werd de orde door Paus Clemens V, in 1312, veroordeeld en ontbonden. Hare goederen gingen voor het meerendeel naar de orde der ridders van S$^{t}$ Jan over.

Al heel vroeg na de stichting hunner orde hadden de Tempeliers ook in onze gewesten voet gevat. Veelal wordt de commanderie van Slijpe voor de oudste gehouden, en wordt het jaar 1137 aangegeven als zijnde dit van de vestiging van de Tempeliers in voornoemde plaats. Zeker is het toch dat een akte van 1137 de schenking vermeldt, aan de Ridders van den Tempel, van de altaren, kapellen, offeranden en tienden van Slijpe en van Leffinge, ter uitzondering van hetgeen de leenridders er bezaten[1]. Het verdient evenwel aandacht dat, naar zou blijken uit de

(1) L. Devillers. Inventaire analytique des Archives des Commanderies Beiges, blz. 170. (Mons, 1876).

oorkonden, een Tempel, met dertien geestelijken, reeds ten jare 1127 te Ieper gesticht was[1].

Het oudste bekende stuk waarin van een Tempelhuis te Brugge gewag gemaakt wordt, dagteekent, meenen wij, van 1225.

> Wij vernemen er dat een Tempelhof te Scheepsdale gelegen was: 'Septem mensuras terre dicte hildewareinz, site ab occidentali parte domus milicie templi de sceptstale'[2]. Deze ligging wordt bevestigd in een oorkonde van 1 Mei 1275. Het is een scheidsrechterlijke akte waarin Margaretha van Constantinopel de grenzen van het schependom Brugge vastlegt, en waarin de scheidingslijn o.m. ter parochie van S$^{t}$ Baafs aangegeven wordt als loopende van een aldaar staanden paal, noordwaarts naar een anderen paal bij de Ieperleet (tegenwoordige vaart van Brugge naar Oostende): 'et d'iluekes outre le pont vers le court de le *maison dou temple*, nort del fossei et de l'eauwe ki la keurt'[3]. De rekeningen van de stad Brugge vermelden voor het eerst bedoeld huis van de Tempeliers ten jare 1285: '...tunc pro circonspiciendo aqueductum versus *domum templi*'[4]. Ook in de rekening van 1291 wordt gesproken van het Tempelhuis dat in de buurt van Scheepsdale gelegen was: 'Item pro lignis ad ducendam aquam de *domo templi* usque ad scepsbrucghe'[5]. In de akte van overdracht van de tolrechten door den heer van Gistel aan de stad Brugge wordt, in 1293, andermaal gewag gemaakt van de grenzen van het schependom zooals die in de akte van 1275 aangegeven werden, en namelijk, voor het hier in aanmerking komende gedeelte, in de volgende termen: '..deriere le grange de sainct Bavon west dou moustier et de celi a ligne dusques a celi qui siet outre le pont qui va vers le court de le *maison dou temple,* nord dou fosseyt et de liauwe qui la cuert...'[6].

Uit deze aanhalingen blijkt zeer duidelijk dat het Tempelhof gelegen was op den noordelijken oever van

(1) *Lambim*, Les Templiers d'Ypres. Messager des Sciences et des Arts. T.I. blz. 189.
(2) Cartul. Eeckhout B.f. 78 A f. 93.
(3) Gilliodts. Coutumes des petites villes. V. 32.
(4) Stadsarchief Brugge. Rekening 1285 f$^{o}$ 11 v. n$^{r}$ 19.
(5) Aldaar. Rekening 1291 f$^{o}$ 25 v. n$^{r}$ 13.
(6) Aldaar. Rudenbouck, f$^{o}$ xij.

de toenmalige Ieperleet waarvan de loop, te Scheepsdale, zooals bekend, overeenstemt met de hedendaagsche Oostendsche vaart. Deze gegevens, gestaafd door latere beschrijvingen van de grenzen der paellanden van Brugge, - dit zijn de gebieden welke, alhoewel buiten de stadswallen gelegen, niettemin tot de jurisdictie van de Brugsche schepenbank behoorden, - maken het mogelijk met algeheele zeke rh eid te bevestigen dat het Tempelhof gelegen was op de plaats waar, heden ten dage, de gebouwen staan van de borstelfabriek Delhaize, noord van de Oostendsche vaart, onmiddellijk bij den oostkant van den berm langs welken de spoorlijn Blankenberge-Brugge de groote spoorwegbrug over de gezegde vaart bereikt. Ommeloopers, gemaakt onder meer in 1653 en 1665(1), en waarvan de desbetreffende aanduidingen overeenstemmen met vele latere documenten en grondplannen, getuigen zulks op ontegensprekelijke wijze. Een grenspaal, ter afbakening van voormelde paellanden was, noord over de vaart, beneden in den noordkant van den dijk geplaatst, namelijk ‘een blauwen schasijnen steen met de wapenen van de stat er up ghehauwen’(2).

Kaarten van Deventer (XVI$^{e}$ eeuw), van Pourbus (15..) en van den landmeter Jan Lobbrecht (1714-1719) bevestigen mede deze ligging van het voormalige Tempelhof(3).

Het Brugsche schepencollege heeft onlangs de gelukkige gedachte gehad de straten van de nieuwe wijk rond de S$^{t}$ Pietersstatie te herdoopen om in de desbetreffende straatnamen de geschiedkundige herinneringen, aan het gewest verbonden, te bewaren. Aldus werd de naam van de voormalige Tramstraat door dezen van ‘Tempelhof’ vervangen. Dit initiatief verdient

(1) Stadsarchief Brugge. Paellanden en Proossche. 1485-1665.

(2) Staatsarchief Brugge. Ommelooper 1663-1665. Aanwinsten n$^{r}$ 03488.

(3) Kaarten in Stadsarchief en Stadhuis Brugge. Zie: Gilliodts ‘Bruges ancienne et moderne. Notices historiques et cartographiques sur cette ville. 1890’.

geprezen te worden. Alleen ware het nauwkeuriger geweest den naam ‘Tempelhof’ te schenken aan de straat die Sint-Pietersstatiedreef genoemd wordt. Deze straat had immers, in veel ruimere mate dan de vroegere Tramstraat, recht op een herinnering aan het Tempelhof.

* * *

Enkele figuren uit de Tempeliersorde maken meer in 't bizonder onze aandacht gaande, omdat zij in verband met de geschiedenis van het graafschap Vlaanderen of van de stad Brugge vernoemd worden. De Orde beschikte, zooals hierboven gezegd, over aanzienlijke financieele middelen, en de Tempeliers hadden, als zeer behendige grootfinanciers, bekendheid verworven. De graaf van Vlaanderen Guido van Dampierre, alsmede zijn opvolger en zoon Robrecht van Bethune, hebben meermaals de hulp van de Tempeliers, en namelijk van den commandeur der huizen van den Tempel in Vlaanderen, den Bruggeling *Pieter Utenzacke*, als geldschieters ingeroepen. Guido noemde den bereidwilligen Tempelier: ‘no boen ami et foiable Pierron dou sac’, en schonk hem, ten jare 1282, voor bewezen diensten, vier bunderen moergrond uit zijn bezittingen in de streek van Maldegem(1). Misschien ook is het uit erkentelijkheid voor dit dienstbetoon dat, toen de Tempeliers veroordeeld waren, de graaf van Vlaanderen tegenover hen milder optrad dan zulks in Frankrijk het geval was. De geweldplegingen, welke de Tempeliers in andere gewesten van het Rijk te verduren hadden, bleven hun hier bespaard. Men vergenoegde er zich bij, ter uitvoering van de pauselijke bulle van 1312, houdende afschaffing van de Orde, de goederen van de Tempeliers aan de orde van de Ridders van Sint Jan te Jerusalem over te maken.

De naam van een anderen Brugschen Tempelier wordt herhaaldelijk vernoemd in de stukken van het onderzoek

(1) Chambre des coinptes de Lille. Cartulaire de Flandre. Stuk n$^{r}$ 361.

tegen de Tempeliers in Frankrijk ingesteld, door toedoen van Filips de Schoone, ten jare 1309. Het geldt hier zekeren *Gossuynus de Brugis* (Gozewijn van Brugge) die als commandeur der Vlaanderen terecht stond.

De beroemdste der Brugsche Tempelridders is ongetwijfeld *Willem van Boenhem*, een vertrouweling van graaf Gwijde. 't Was hij die de weerspannige Gentsche Leliaerts die door den graaf in hechtenis genomen waren, aan Floris V van Zeeland overleverde om ze in Zeeuwsche kerkers op te sluiten. Willem werd deswegen door Filips den Schoone opgeëischt, doch wist aan de uitlevering te ontkomen. De strijd in 1302 vond Willem in de voorste rangen. De kroniekschrijver Gillis Le Muisit verhaalt dat de opstand der Bruggelingen, welke aanleiding gaf tot de plundering van het kasteel van Male, verwekt werd op aanstichting van zekeren ridder van de orde der Tempeliers, met name *van Boinem*.

Er blijkt ten slotte uit het omstandig, en door de geschiedschrijvers voor betrouwbaar gehouden verhaal, hetwelk Lodewijk van Veltem[1] over den slag der Gulden Sporen heeft geschreven, dat voornoemde Tempelridder, wiens naam als *Willem van Boenhem* wordt opgegeven, als aanvoerder der Bruggelingen een voorname rol in den slag van Groeninge heeft vervuld. Men ziet hem aan de zijde van Jan van Renesse, tijdens den tweeden stormloop der Fransche ruiterij, wonderen van dapperheid verrichten en, bij het einde van het gevecht, de leiding nemen van een schaar Brugsche strijders om de vluchtende Henegouwers achterna te zetten tot aan Sint-Denijs, Zwevegem en Dottenijs. Het is op grond van dergelijke geschied-

(1) Spieghel Historiael, geschreven rond 1316. - Ook na den slag bij Kortrijk bleef Willem de Franschen bestrijden. In September 1302 vinden wij hem met Popperode, Banghelijn, Borluut en Godsenhove aan den Nieuwendijk, op de grenzen van Artesië. waar hij wellicht de drie benden Tempelridders ‘grijze, witte en zwarte’ aan voerde, waarvan de stadsrekening gewaagt. V. Fris. De slag bij Kortrijk, bl. 303-304 (Gent, 1902).

kundige gegevens dat men, met meer zekerheid dan zulks het geval is voor Jan Breidel, (wiens werkelijke deelname aan den slag bij Kortrijk eigenlijk nergens woidt vermeld), in den dapperen Tempelier Willem van Boenhem een tot hiertoe niet naar waarde gehuldigden Brugschen held van 1302 mag begroeten.

JULIEN CLAEYS.

## De oude vuurtorens van Nieupoort.

(Vervolg[1] en slot van bl. 175)

### *Herstelling van de Vuurtorens.*

**G**edurende de vermelde belegering van 1793 en 1794 werd de groote vierboete ook druk beschoten, zoodanig dat ze niet langer meer dienst kon doen als vuurtoren, zonder groote herstellingen te ondergaan. Op de hierbij gevoegde teekening (bl. 272), ziet men beneden de cirkelvormige gaten door de kanonballen voortgebracht. - Van dit jaar af werden de vuurtorens vervangen door een mast, waarop men bij dage eene vlag heesch als getijsignaal, en bij nachte een lanteern.

Alhoewel de cleene vierboete slechts nieuwgebouwd

1) AANVULLING. - Wij vermelden hierboven bl. 170 een *Hanin de vierboetere* in 1313. Reeds elf jaar vroeger was er een vierboeter te Nieupoort. Immers de bekende rekening der mondkosten over Mei Ang. 1302 door AVillem van Gullik bij de stad Brugge ingediend, vermeldt de volgende uitgave: 'Ter *Niewerport*. Saterdaghes naer Ascention daghe [2 Juli]. *Jan de Vierbote*, ij s.' (Gilliodts. Inventaire I, bl. 114). Er is hier misschien sprake van denzelfden persoon, vermeld in 1313. Wij zijn aldus niet ver meer van het jaar 1284, door de overlevering opgegeven voor 't bouwen van de oude vierboeten.

was in 1716, was het gebouw reeds in zeer slechten staat in 1790, dus enkel 74 jaren nadien. Misschien had de toren geleden door het beleg der Franschen in 1745. Ziehier de schatting voor het herstellen, alsdan gedaan door P.J. Thieren, meester metser: ‘voor de cleenen vier toren: thien cruysen dornix calck, 25 voeren zant, 10.000 bricken, 50 voet arduin goote in de galderie, 350 pont yser voor de ses schyeters, voor houtwerck vande duere en de cappe van stal en duere, 300 pannen voor het stal: saemen 1152 guldens vlams courant’. De *schijeters* staan verder beschreven in eene schatting in 1790, van de groote vierboete, als volgt: ‘ses schieters van ankers, ieder van vier voet lanck, booven in den toren’.

Nevens elken toren stond het huis van den vierboeter, ten minste in de XVIII$^{e}$ e. In eene schatting voor herstelling, door A. Baert in 1785, vindt men: ‘Item aen het woonhuys van Jacobus Adam, staende nefens de kleene vier toorre, is het noodig nieuwe gemaekt te zyn een groot deel van de vlercke paelende aen de westzyde van het woonhuys, moet kosten een somme van 9 guldens, met het vermaeken het dack’.

Reeds in 1785 dacht men aan het herstellen der groote vierboete. Dezelfde Baert deed eene schatting: ‘op heden den zesden juli 1785, den onderschreven heeft geviesitert de groote viertorre, door order van d'heer Burgemeester J. De Brauwer, de welke toorre is staende in een slegte gesteltenisse, en ligte kan ongeleucken gebeuren door het vallen van bressen ofte steenen, enz.’ Verder duidt hij al de slechte plaatsen aan die moeten uitgekapt worden, en ge eft de afmetingen van den toren: ‘de welcke torre is oge sirka 60 voet, keupe 14 voet breet buyten gemeten, dito torre is staende op zyn zeskantigheyt...’ Verder spreekt hij van de stand vensters: ‘de staende kapellekes dienende tot het maeken het noedig vier aen de West, Norwest, ende Nort zyde, een groote reparatie; aen de naelde dewelcke is staende seskantig,

dient nieuwe gemaekt te zyn, aen de ses zyden op de ogte van sierka 24 voet oge tot aen de eerste anckers, met een alf steen a een steen diepe, op zyn verbant gevrogt, alles met goede sterck mortel, tot ses kuypen par duyst steen, van Doornickx kalck, beslegen met kolasschen, ende veul gegooten met dinne kaleye, tot het maeken een soliede werck,...'; dit alles moest kosten 1100 guldens vlaemsch courant. Verder: 'Item over het maecken een schutmeur aen het viergat, als neu ingevallen tot een steen dicke, tot op de ogte van 8 voet, 4 voet breet, aen de west zyde, moet kosten een somme van ses guldens.' Er werd echter niets daarvan uitgevoerd.

In 1790, dus vijf jaar later, nieuwe schatting voor het herstellen van den toren. Nu is het metser P. Thieren die den toren onderzoekt. Hij geeft eene langdradige beschrijving van al de barsten en spleten in de *cuype* en de *naelde*, die moeten vermaakt worden. Ook nog: 'het nieuw maeken der galderie ront om een steen dicke vier à 5 voet hooge met het vermaken de drie vieren (standvensters) met het leggen van dezelve galderie in ardunen gooten tot het afleiden het water valende van de naelde'. Er was dus vroeger reeds een steenen balkon rond den toren op de hoogte der standvensters, die niet afgebeeld staat op de oude prenten. De toren was verdeeld in verdiepen, afgescheiden van malkander door steenen vauten, om alle gevaar van brand te vermijden: 'in het vermaeken alle de faussuren met het nieuw maeken de schauwe vloer en ander noodigheeden'. Het riethuis moest ook hersteld worden: 'het nieuw maeken van het stal dezelve groote gelyck teegenwoordigh met het nieuw leggen het deck met pannen sinde de mueren een steen en alf dicke, het besetten de pannen en het volsteken de mueren'. Dit alles moest kosten 987 guldens vlaems courant; dus minder dan in 1785. Er werd nogmaals niets daarvan uitgevoerd.

In 1793, nieuwe schatting, nu door metser V.J.

Thieren; hij geeft in korte woorden een gedacht der groote herstellingen die noodig waren om den toren bruikbaar te maken:

‘verschoyen van de cuype 10.000 bricken, met transport tot 9 guldens per duist;
noort en oostzyde 1000 bricken;
nalde 10000 bricken;
42 voet streckende arduinen goote 2 voet breedt saemen 84 voeten;
drie yzeren balken ider lanck 28 voet van ses cart dicke maekende in langde 84 voet tot 7 pond per voet;
noch drie balken lanck ider 18 voet maekende saemen 54 voet van gelyke waerde;
noch noodigh drie balken lanck ider van 12 voet maekende saement 36 voet van gelycke waerde.
Bedraeght saement 1450 guldens courant
4 april 1793,
V.J. Thieren’.

Men ziet daarin, dat de groote vierboete veel grooter was dan de kleine, aangezien er hier 21.000 brijken van noode zijn voor de herstelling, terwijl wij reeds gezien hebben dat de kleine toren in 1414 gebouwd in het geheel slechts 17.500 brijken bevatte. De hoeveelheid ijzeren staven die in de muren gemetseld waren, is ook bijzonder groot, en geeft een gedacht van de sterkte van het gebouw, waarvan de muren van de kuipe 0,70 m. dik waren.

Hierb oven (bl. 175) zeiden we reeds hoe deze toren in 1793 en andermaal in 1794, door de Franschen erg beschoten werd. Er was geen sprake meer van herstellingen te doen, en de toren bleef staan, half in puinen en onbruikbaar tot in 1858, zooals wij verder zullen zien. Tot het jaar 1792, vindt men melding in de stadsregisters van het betalen der vierboeters. Dit jaar was het de weduwe van den torenwachter die dienst deed: ‘Betaelt aen Marie Jacoba Rousseau, weduwe van P. Verbanck, over een jaer haere gagie als vierboettege deser haevent, 32 gls. Aen Jacobus Adam, oock over een jaer gagie als vierboetere der vierboettorre in het fort, 32 gls.’ Na dit jaar

is er enkel sprake van een ‘arboreur de pavillon, 1796’ of nog ‘pavillonneur aux signaux à l'entrée du port, 1802; payé à Cogge, arboreur de pavillon ou signaleur à l'entrée du port pour les batiments entrant’.

### *De voorloopige signaalmasten.*

Na het Fransch bestuur spreekt men van eenen havenseingever of haven-lichtgever. De signaalmast stond langs de haven, dicht van de duinen, daar waar de havendijk eindigde, op 740 m. afstand van den grooten vuurtoren, in Noordwestelijke richting. Een plan van 1833 toont de plaats aan, en noemt de mast *nouveau fanal*. Op de kaart van Vander Maelen, rond 1850, noemt men hem *Nouveau phare*. Op de Belgische kaart van 1: 40000$^{e}$, van 1862, staat er *Feu de marée*. Deze mast staat afgebeeld in een potloodteekening van 1860, in het handschrift van Morael (archief van Nieupoort). De mast was voorzien van blokken om er gemakkelijk op te kunnen klimmen, en aldus de aankomst der schepen van zeer ver waar te nemen. Rond 1860 werd er nog een tweede mast geplaatst dichter bij de zee, enkel voor de dagsignalen.

Deze mast staat vermeld onder den naam *signal*, op de Belgische kaart van 1: 40000$^{e}$ van het jaar 1862; ook nog op eene Duitsche kaart van Paasche. Deze mast stond op een duin die het peil 18 bereikte, en gelegen was op 50 m. west van den tegenwoordigen steenweg van Nieupoort naar de zee, en op 280 m. van het strand.

### *De oude vuurtoren vernieuwd.*

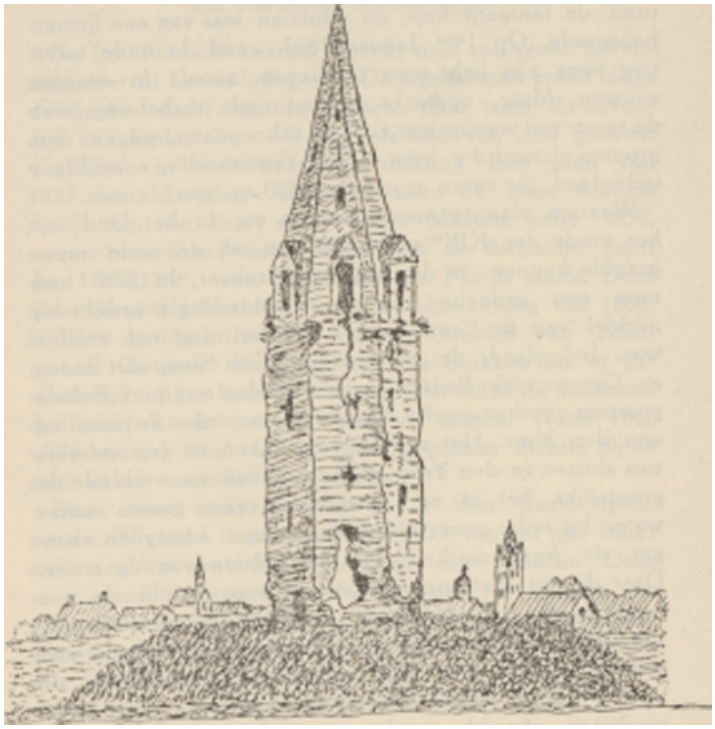
In 1858 was men eindelijk begonnen de oude vuurtoren te herstellen. Men kon hem natuurlijk niet meer inrichten om er riet in te branden. Er werd dus besloten den vuurtoren te moderniseeren. Daarom werd de spits van de naalde afgebroken, en een lanteern, voortkomende van den toren van Oostende, werd er

op geplaatst; eene groote olielamp verving het stroovuur. De lanteern was 2,95 m. hoog, en had eene doorsnede van 2,20 m. De volled ige hoogte van den toren, tot aan het bovengedeelte van de lanteern, was nog 27,55 m. Er werd ook een balkon gemaakt die rond de lanteern liep, en voorzien was van een ijzeren balustrade. Op 1sten Januari 1863, zond de oude toren nog eens zijn licht over de haven, zooals in vroeger eeuwen. Maar, ondanks de verjongde verlichting, was de toren van weinig nut voor de scheepvaart, wegens den grooten afstand die hem van de Ysermonding scheidde; inderdaad, de toren stond op 1800 m. van de zee.

Waarom plaatste men hem zoo ver in het land op het einde der XIIIe eeuw? Indien wij de oude topographie kennen, is dit zeer verstaanbaar. In 1280 had men een gedeelte van de Ysermonding ingedijkt bij middel van de Groenendijk, die dan nog een zeedijk was. Inderdaad, de groote duinen van Nieupoort Baden en Groenendijk Baden bestonden dan nog niet. Enkele groepen voorhistorische duinen belemmerden de monding van den Yser. Het maken van dijken en bijzonderlijk van sluizen in den Yser te Nieuwendamme, verhinderde grootelijks het in- en uitstroomen eener groote massa water, bij ieder getij; deze stroomingen knaagden vroeger de kust merkelijk af ten Westen van de rivier. Daar dit nu niet meer gebeuren kon, bracht de zee eene groote massa zand aan in dit gedeelte der monding, zoodanig dat er een nieuwe duinenketen ontstond, die den dijk geheel afzonderde van de zee. Vroeger stond de groote vuurtoren dus enkel op 260 m. afstand van de zee; de kleine toren stond op den dijk zelf, waar de zee bij hoog water tegenspoelde.

Op de hierbij gevoegde teekening belet men dat de toren op een terp staat; deze verhevenheid was ongeveer drie m. hoog, rond van vorm, en had eene doorsnede, aan het bovengedeelte, van 18 m. Deze zonderlinge schikking kan ook gemakkelijk uitgelegd worden.

De oude plans toonen alle de groote vierboete staande op den dijk van den Yser. Nu, integendeel, kan men nog zien dat de puinen van den toren op 72 m. van den Yser gelegen zijn. Juist rechtover den toren maakt de rivier eene bocht, waar zand en klei zich gretig nederlegden, zoodanig dat er daar schorren ontstonden.



De groote vierboete, 1855

Op het geteekend plan van Jan Sappaert 1640, ziet men op deze plaats eene schorre in vorming. Wat meer zuidwaarts, staat er zelfs een klein fort in de rivier, op een schorre-eiland. Op een geteekend plan van 1725, staat de toren nog op den

dijk. In 1818 (Rybens) vulde men deze schorren op, en een nieuwe dijk werd gemaakt zoover als men opgevuld had.

De oude dijk, waar de toren op stond, was dus nutteloos geworden; men kon hem nochtans niet geheel afvoeren, aangezien de toren niet kon verplaatst worden. Daarom besloot men den dijk rondom den toren rond af te werken, in vorm van terp. Zoo hebben wij den ouden vuurtoren gekend, en zelfs geteekend, wanneer hij nog voorzien was van zijnen lanteern.

Ziehier de afmetingen van dezen toren, volgens onze eigene opnamen ter plaats.

Het gebouw was zeskantig; ieder kant was 3,70 m. breed; de doorsnede buiten gemeten was 7,40 m.; de volledige hoogte was ongeveer 30 m. met de windwijzer. Drie groote standvensters dienden voor de verlichting; eene stond ten Noorden, eene ten Noordwesten, de derde ten Westen. Eene kleine standvenster stond langs de Zuidoostkant, juist boven de ingangdeur. Zij werden alle nieuwgemaakt en gemoderniseerd in 1858, alhoewel ze dan van geen nut meer waren. Vroeger waren de vier vensters in spitsboog gebouwd; zij waren alle even hoog. De muren tot aan de naalde waren 0,70 m. dik, en gemaakt met brijken van groot formaat, genaamd moeffen. De afmetingen verschilden min of meer; er waren brijken van 26x12x6,5 centimeters; andere van 25x12x5,5 centimeters. Een huis voor de torenwachter werd ook nieuwgebouwd in 1858; het stond ten Oosten van den toren op 14 m. afstand; het was voorzien van een verdiep, en bestond nog in 1914; de afmetingen waren 6 m. op 9,50 m.

De toren stond op een afstand van een kilometer van den N.W.-hoek der stad, in rechte lijn gemeten, Toen de oude toren nog eens dienst deed in 1863, werd de signaalmast langs de haven verlaten. De mast van Nieupoort Baden werd verplaatst in 1868 en gebracht op tet oosteinde van den Zeedijk, bij het staketsel.

## *De tegenwoordige Vuurtoren.*

In 1881 begon men eenen nieuwen vuurtoren te bouwen, op 100 m. van de zee, langs den Oostkant en op 250 m. van de monding der rivier; in den nacht van 1$^{en}$ Oogst 1883, zond de nieuwe toren voor de eerste maal zijn rood licht over de wijde zee. De hoogte was 26 m; maar daar hij in de duinen stond, was de grond reeds aan het peil 5,70, zoodat het vuur het peil 31,60 bereikte. Vernield in 1914 gedurende den oorlog, werd hij nieuwgebouwd in 1923, en is nog eens voorzien van een rood licht zooals vroeger; nochtans eerst was het een vast licht, nu is het een bliksemlicht. Vroeger brandde men minerale olie, nu is het electrisch licht. Er bestaat een toestel voor acetyleengas dat werkt in geval van stroomonderbreking.

In 1892 werd de oude vuurtoren min of meer in zijn vroegeren staat hersteld, en bewaard als oud gebouw. Het was inderdaad de eenige oude vierboete onzer kust die nog bewaard gebleven was; de laatste oorlog vernielde hem heelemaal, zooals zooveel andere kostbare gebouwen uit vervlogen eeuwen.

## *De vuurtorens in beeld.*

Er bestaan nog een groot aantal teekeningen en prenten die de oude torens afbeelden; ongelukkiglijk, alle zijn geen documenten.

Voor wat de cleene vierboete aangaat, die reeds in 1793 vernield werd, weinig teekeningen zijn er van overgebleven. V. Du Plouich verbeeldt de twee vierboeten boven het plan van Veurne, waar men een algemeen zicht aantreft van Nieupoort; deze prent werd uitgegeven door Sanderus in 1641. De tweede teekening is deze welke wij hierboven bl. 174 beschreven hebben, en gemaakt werd door Reynoudt in 1715.

De groote vierboete, die veel langer bestond, heeft ook een veel grooter getal teekeningen en ook fotos nagelaten. In 1822 werd er een steendrukprent uitgegeven naar de teekening van Hallart; de naalde is veel te kort naar verhouding van het ondergedeelte, en de toren staat op een terp, rondom voorzien van trappen;

dit is enkel gesteund op de verbeelding van den teekenaar. Een exemplaar dezer prent is bewaard op het stadhuis te Nieupoort.

In 1855 werd de toren in olieverf geschilderd door Gustaaf De Mazière: het doek meet 0,30 op 0,42 m. Dit is de beste teekening die men bezit; de kopij die wij hier geven (bl. 272) toont er een gedeelte van; wij mieken ze rechtstreeks naar de schilderij. Deze laatste werd geschilderd voor een lid onzer familie, en is steeds in de familie bewaard gebleven. Wij bezitten er eenekopij van in penteekening, van dezelfde grootteals de schilderij.

In 1860 werd de toren in potlood geteekend; deze teekening berust in het archief van Nieupoort, in het handschrift van Morael. Noch de toren, noch de omgeving zijn juist. Eene teekening werd hetzelve jaar uitgegeven als houtsneeprent door P. Kesteloot, drukker te Nieupoort; A. Meynne geeft ze in zijn boek Histoire de Nieuport; ongelukkig staat de teekening averechts, hetgeen men gemakkelijk kan zien aan de omgeving, en ook aan de handteekening van den graveur. Er is ook een der stand vensters misplaatst. Nadat de toren op meer moderne wijze ingericht geweest was, vinden wij niets anders dan een houtsneeprent en eenige fotogravuren; de beste werd gegeven in de bijdrage van De Meyer, waar men tweemaal den toren toont, gezien van het Zuidoosten en van het Noordwesten.

Om volledig te zijn, moeten wij nog twee afbeeldingen van de groote vierboete vermelden. Op een schematisch plan der haven van Nieupoort van 1416, staat de vuurtoren geteekend als een vestingtoren; ook op een schilderij, toegeschreven aan Lanceloot Blondeel (16$^{e}$ eeuw). De eerste teekening heeft geen weerde als document; de tweede verdient meer betrouwen, doch de toren is enkel in de verte gezien, dus weinig bewerkt.

Nadat men den toren min of meer hersteld had in zijnen vroegeren staat, om hem te bewaren als oud gebouw, werden er meerdere fotogravuren van gemaakt; ze zijn natuurlijk van veel minder belang dan al de andere prenten, waarvan wij de voornaamste beschreven hebben.

## Geraadpleegde bronnen.

Onze geologische opzoekingen ter plaats voor wat de oude topographie betreft.

*Archief van Nieupoort*. Registers van uitgaven; Rekeningen; Bestekken voor werken, enz.

*A. Meynne*. Histoire de la ville de Nieuport. Brugge 1876.

*Ch. De Meyer*. L'ancien phare ou tour à feu de Nieuport (Bull. Commissions royales d'art et d'archéologie, 31e année. Bruxelles 1892).

*J. Vannérus*. Nieuwe Yde, un village disparu de la côte flamande. Bull. soc. anthropol. de Bruxeiles, t. 37 - 1922.

*J. Vereecke*. Histoire militaire de la ville d'Ypres. Gent 1858 (met kaarteuboek).

*J.B. Rybens*. Beschrijvinge der stad ende haven van Nieupoort. (Handschr. archief Nieupoort).

*J. Marchantius*. Flandria... descripta. Antwerpen 1596.

*P. Heinderycx*. Jaerboeken van Veurne en Veurnambacht, uitgaaf 1853.

*L. Gilliodts*. Inventaire des archives de la ville de Bruges. Brugge 1883.

*Vanden Bussche*. La Flandre (jaar 1874-1875.)

*G.F. Tanghe*. Parochieboek van Lombardzyde. Brugge 1866.

*E. Vlietinck*. De Yden van Vlaanderen van Duinkerke tot Sluis. Antwerpen 1936.

## Kaarten en Plans.

Onze geteekende kaart van de monding van den Yser rond de IXe eeuw, 1936 (onuitgegeven.)

*Kaart van Westvlaanderen* (duitsche) door Walter Paasche. Stuttgart, op 1: 105000e.

*Vander Maelen*. Kaart van Belgie 1850, op 1: 20000e.

*Plan der stad en haven* van Nieupoort, 1833.

*J. van Deventer*, plan van Nieupoort en omgeving. 1560 (Atlas des villes de Belgique du XVIe siècle).

*Haeve van Nieupoort*. 1725 geteekend plan, Staatsarchief Brugge.

*Plan van het omliggende* van Nieupoort geteekend door Jan Sappaert 1640. Staatsarchief Brugge.

*Kaart van België* op 1: 40000e, uitgaven van 1862 en 1912.

*A. Villegas*. Caerte figurative van nieuwe vaert 1639 (geteekende kaart, archief Oostende).

*Plan van den polder* de groote hem, 1681 (geteekend, archief Nieupoort.)

K. LOPPENS.

## Zijdeweversvlaamsch.

**D**E, buitenmenschen maken Vlaamsch dat ze verstaan van fransche of vreemddoende woorden. (Biekorf hierboven bl. 256).

Hier is nog wat levende weversvlaamsch.

't Komt al voort uit den tijd van den zijdeweverthuiswever, die alles wat zijdeweven aangaat leerde van de Lyonneesche wevers die op vrage van Minister Rogier te Deinze een schole kwamen oprichten in de jaren veertig en de Deinzenaren moesten bekwamen in 't zijdeweven. Zoo werd, door 't invoeren van die nieuwe neringe, de armoede te keere gegaan tijdens de slechte jaren van d'eerste eerdappelplage[(1)].

Voor het alaam van den zijdewever dat hetzelfde was als dat van den lijnwaadwever bleef het oude Vlaamsche vakwoord in zwang en hield het klank tot op den huidigen dag.

D'andere woorden werden vervlaamscht, hoewel 't nieuwe woord in het Vlaamsch oor geenen zin opleverde. Aan 't vervlaamscht woord werd in menig geval een Vlaamsch beeld verknoopt:

CANETTE: *kwa Nette*; - het kleine palmenhouten kloske met zijdedraad, dat in de schietspoele gestoken wordt voor 't schieten van den inslag. Wanneer het kloske uit de schietspoele valt of de schietspoele uit den weefbak springt van de vliegende la', zegt de wever: ‘kwa Nette springt uit heur vel’.

COMPOSITEUR: *koppesteur*; - wisje dat in den voorboom gestoken wordt bij 't inzetten van 't stuk. Ook bij 't afweven van 't stuk wordt de koppesteur ingestoken. Daarachter wordt nog een duim verre geweven (met katoen als inslag) omdat die reep toch later te rechte komt in de vuilmande. Deze bend moet dienen om in den voorboom te leggen van 't nieuw stuk. Daaraan

(1) Ontstaan der Zijdenijverheid in de stad Deinze (1847-1862) door Hugo Van den Abeele 1935. Verg. Histoire de la crise économique des Flandres 1845-1850 door G. Jacquemyns, 1929.

zullen de ketendraden van 't nieuw stuk gewribbeld worden.

De wever werd betaald per geweven elle. Bij 't aandraaien of wribbelen van circa 16.000 zijdedraadjes verdiende bij dus niets, zoodat de beste wever geen groote bate balen kon indien bij geen bedreven wribbelare en was.

Bij de wribbelinge werd tot kleefstoffe zoete boter gebruikt gemengeld met sigarenassche. Daarom rookte de wever bij 't enden van zijn stuk, om de vier of vijf weken, een sigaar. De wribbelaar wribbelt nog voor de wevers van machiengetouwen, maar vroeger wribbelde iedere handwever, elk voor zijn stuk.

DECHET: *terzij*; - al de afval en de ‘wullinge’ die bij 't weven onder 't getouwe valt, en terzij gesmeten wordt.

DEVIDEUSE: *tevedooze*; - de vrouw die de zijde haspelt en den draad van de strengen op de haspels windt.

Hellewoord[1]; vermoed wordt dat die vrouwe met den meestergast heult, want 't is dezelfde die de haspels telt, 't aantal spoelen berekent en rekenschap vraagt bij 't vernieuwen van de spoelen. De thuiswevers plachten ommers den Zondag, uit tijdverdrijf, horlogieketens te vlechten van zijde gekeperd met peerdshaar en 't was gewoonlijk de tevedooze die 't uitbracht. Ze zat uit den aard van heur vak 't dichtste bij de kamer van den baas bij 't afwegen van 't gewichte van de ruwe, te scheren zijde.

FORCE: de weverschaar; - platte schaar uit één stuk. Het steunpunt van de schaar ligt niet in 't midden van kruisende lemmers maar op 't ondereinde gelijk bij de suikertange.

JACQUARD *djakkaard*; - rolle van bordpapieren kaarten met gaatjes doorboord, die bevel geeft welke kammen zullen opgetrokken worden om de teekening

(1) Hellewoorden. Verg. Biekorf 1921 bl. 71, K. de Flou.

te vormen. Moet de kam niet opkomen, zoo stekt een naaide in de kaarte van den djakkaard. Moet de kam wel omhooge, zoo past de naalde in een van de gaatjes van de kaarte die boven 't getouwe staat. De bloemen en teekeningen werden alzoo door den djakkaard overgezet in een spel van gaten en naalden. Vroeger zat een tweede man boven 't getouwe om de kammen op te halen langs verschillende treksnoeren, al naar 't bevel van den wever bij 't lezen van de teekeninge en 't schieten met de handspoele(1).

Voordien bestond toch algelijk de gewone ‘rolle’, boven op 't getouwe gesteld en in beweging gebracht door de galge. Die rolle beval alleen, bij 't optrekken van de kammen, dat al den glans van onder lag, bij 't weven van satijn, in tegenstelling met 't platwerk - bij taffetas en faille - waar de glans van onder en van boven ligt.

LONGUEUR: *lageur*; - dit is de afstand van 't gereedschap (de kammen) naar den ketenboom.

MARCHE: *'t geterd*. - de voetterden die 't kruise van de twee ketenvlakken doen gapen en die zoo de muile opensperren voor 't ontvangen van den inslagdraad.

ORGANSIN: *aarelsijn*; - (ital. organzino) ketenzijde met gekeperden draad die twee keeren door den twijnmeulen trekt, in tegenstelling met de inslagzijde (trame).

PINCETTE: *pikset*; - 't klein tangske om de ‘uiltjes’ uit te pikken, de ‘balken’ uit te priemen en de ‘plakkinge’ uit te zuiveren na de weefte.

Uiltje: is teweeggebracht door een gebroken scheute; den end verliest zijn schietspoele, maar nadien loopt bij weerom in. De draad die buiten de weefte zit is 't uiltje.

Balke: is de scheute waar de draad tot op zekere lengte te dikke gesponnen was.

Plakkelinge: is 't aaneenkoeken van draden uit de

(1) Jacquard Joseph-Marie: uitvinder in 1805 van de weefrolle die zijn naam draagt. (Lyon 1752-1834).

keten. (fransch: tenue). In plaats van te dweersen loopt draad onder 't kruise van de twee ketenvlakken en daardoor ontstaat een striepke dat moet weggepriemd worden door 't pikset.

POLISSOIR: *Poeldesoor*; - is 't stalen spaan met verdunden onderrand om 't geweven schootvlak, van den voorboom naar de kammen, glad te scheren en te doen glanzen. Hier kon de Vlaamsche zijdewever geen ander woord gebruiken, want de lijnwaadwever zette den glans met 't hespebeen. Met 't hespebeen wreef hij over 't lijnwaad tot het blonk. De Lyonneezen voerden het metalen spaan in, dat toeliet over een grooter vlak te strijken(1).

QUART DE POUCE: *Kattepoes*; - 't drieluikig vergrootglas van den zijdewever om de per duim geschoten draden te tellen, en alzoo de dichtheid van het weefsel te bepalen. Hij telt op 't grondlvak van den kattepoes (oppervlakte: 't vierde van een vierkanten duim) en vermenigvuldigt met vier. Heeft de wever te veel scheuten, zoo zal hij de weeflade wat zachter moeten toeslaan. Het aantal te schieten scheuten wordt op voorhand vastgesteld door den werkgever bij 't afleveren van den ketenboom. Onverwachts wordt 't aantal scheuten bij steekproeve naargeteld door den meestergast, die den kostprijs moet berekenen naar gelang 't gewichte van de zijde.

De kattepoes is dus 't verraderlijk ding dat den baas bij machte stelt de behendigheid van den wever na te gaan.

ROQUETTE: *Raakeerde*; - bobijne van den haspelmeulen en bevrocht door de tevedooze.

VERGE: *vizze*; - esschenhouten roede die achter de kammen gestoken wordt om de schering te doen dweersen.

(1) Verg. De laatste Strijker van Vlaanderen. J. Claerhout. Biekorf 1923 bl. 270/272. Het aldaar behandelde ‘katrol’ is de ‘galge’.

Dat alles komt te passe bij 't getouwe van den handwever. Bij de machine-getouwen, vooral bij deze die kunstzijde weven, en steke 't zoo nauwe niet meer.

De handwever verdiende in de jaren '80 dertien tot veertien goudfranken daags. Dezelfde wever won bij 't zelfde werk in 1935 nog met ruize dertig van onze kranke frankskes.

Om te sluiten nog een nieuwerwetsch klankwoord. Een wever wien ik vroeg hoe hij 't stelde, zei mij dat d' oogen niet meer mee en wilden, en dat hij t' oud was om nog te trekken van:

't KRISTUSFONDS d.i. 't Krisisfonds.

De sukkelaar verwarde blijkbaar de nieuwe sociale wetgeving met de oude kristelijke liefdadigheid,

In zijn verstorven oogen is Kristus- en Krisisfonds en de steunverleening aan werkloozen en werkonbekwamen, al één schemeringe geworden.

VRAGE: Zijn zulke als bovenstaande klankwoorden niet geslopen in de tale van den Izegemschen borstelmaker?

Naar mijn weten werd die neringe te Izegem in de zelfde jaren en onder den drang van de zelfde omstandigheden in 't leven geroepen.

G.P. BAERT.

## Om toebak gaan... onder Napoleon.

Over Napoleon: uit handschrift van Pastoor Derache: ‘Krombeke en omstreken in den Franschen tijd’. (Pastorij Krombeke).

Sprekende over 't tabak-regiem, hier onder Napoleon ingebracht: ‘De belasting op den tabak was overal hatelijk, ja tot in 't leger; als wij in 1813 en 14 (als seminarist) in 't leger waren op den Rhijn: *om tabak gaan*: was te zeggen deserteeren, den tabak was bij de geallieerde bondgenooten zeer goede koop. Bonaparte naer zijnen val was afgeschilderd zittende op zijn huk een kroot tabak in het fondament, als tabak sch..., en eene beetrave in den mond, zuiker zuigende, hij zat daar stenende en glarieoogende als iemand die kasseijsteenen gaat sch...’ blz. 138 in den rand.

W.V.

## Westvlaamsche Zanten.

(*Vervolg van bl. 237*).

BEUTER. *De beuter van een krabbe* (Heistsche visschers) is het geelachtig zakje dat onder het achterlijf van een krabbe te voorschijn komt, die door een woekerdier is aangetast, nam. door het krabbenzakje (Sacculina carcini) waarover wij vroeger hier geschreven hebben (1929, blz. 220). Dit zakje bevat de geslachtsorganen van het krabbenlijf doorwoekerende Sacculina. Men zegt dat een krabbe met heur beuter rondloopt. En de kinders vragen of dat ze heur beuter niet gaat verkoopen! Deze krabben met hun zakje hebben wij in onze kinderjaren goed gekend. Wij spraken te Knokke alleen van *de krabben hulder zakstje.*

BIBELABUIZEN (met scherpe i). Waar wordt dat woord gebruikt en wat beteekent het?

BILLEBIJTER (Westkapelle): de schallebijter, Fr. le carabe doré (Carabus auratus). Dezen prachtigen kever kennen alle kinderen van den buiten. 't Is een roofdier dat al loopende jaagt. Van boven is hij geelachtig groen, van onderen zwart en als wij hem pakken, scheidt zijn achterlijf tot verweer een dreupel bruin, bijtend, stinkend vocht af. Hier ook genoemd *gilwe* (gele) of *gouden koolbrander* en *teebijter*. Verg. billebijter en teebijter. Men zegt ook koolbrander zonder meer. Maar de koolbranders zijn eigenlijk de zwarte loopkevers (carabes noirs, verschillende soorten van Carabus).
Elders in W. Vl.: kallebijter, kousebijter, schaleboote, schalbijter (De Bo).
Namen als billebijter, teebijter werden waarschijnlijk aan de kintertaal ontleend.

BLAZEN, mv. van blaas (Ned. blaar). Spreuk te Knokke: die zijn gat verbrandt moet ip de blazen zitten, d.w.z. wie zich schuldig maakt, moet boeten.

BLENDEMOL (Knokke). Blendemol spelen: het algemeen bekende kinderspel, elders blendekalle en blendemannetje genoemd. Fr. colin-maillard.

BLEKKAARD, m. (Knokke): een blekker of blekkende duine. Vroeger ook *blinkaard* genoemd, zooals blijkt uit de plaatsnamen. Ook *blekhul*.

BLEKKODDE, m. (Knokke): een duineveugel, die bij 't opvliegen witte steertpennen blekken laat. Elders *bleksteert* (De Bo).

BLENDE MEEZE en BLENDE VINKE (Knokke): schertsende benaming van een str... in de kindertaal.

BLET (Heist). De zee is blet: kalm, effen, onbewogen, zelfs zoodanig dat de schuiten moeten binnengetuid worden. K. de Flou (Woordenlijst 1883) hoorde dit woord van een visscher der Westkust. Het wordt dus blijkbaar langs heel de kust gebruikt. Verg. Eng. flat.

BLUIEN (Dudzeele): uitspraak van bloeien. Aldus ook *gruien* = groeien en *gluien* = gloeien (ui = phon. y).

BOEL, m. (Heistsche visschers): net en toebehoorten.

BOER. Uitdrukking te Dudzeele: een boer weunt zoo lange op zijn hofsteê niet = het duurt veel te lang.

BOER VAN ZIJN HOOI: een kinderspel te Dudzeele. Wordt te Knokke *boer ip zilte* genoemd, zooals wij vroeger hier al hebben medegedeeld (1927, bl. 256). Dit *Boer ip zilte* is waarschijnlijk *boer ip zijn hilte* (hilte = hooizolder, zie De Bo). De Dudzeelsche benaming staaft onzen uitleg.

't Is een werpspel dat door De Cock-Teirlinck (Kinderspel en Kinderlust III, 26-31) beschreven wordt. Er zijn vele wisselvormen van. Zoo wordt het te Knokke gespeeld:

Liefst op strate. In 't midden wordt een *klas* steenen geplaatst. Op een zekeren afstand van den klas wordt dweers over de strate een schreve getrokken. Achter de schreve is het *kamp* van de spelers. Vóór de schreve, dus aan de zijde van den klas, is het kamp van den *boer*, dat is de speler die er aan is. Elke speler heeft een *halven kei* (een halven afgeronden baksteen of een grooten rolsteen) om naar den klas te rollen.

Eerst wordt er afgeteld, *gezimd* (*zimen*, met korte scherpe i, is een soort voorspel, waarover wij later schrijven), of om ter verst gerold om te weten wie de boer is. De boer gaat naast de klas staan. Een voor een of allemaal dooreen rollen of werpen de spelers van af de schreve naar den klas. De spelers moeten in 't kamp van den boer hun rolkei terughalen. Terwijl zij hem dragen en naar hun kamp terugloopen kunnen zij door den boer er aan geslegen worden. Maar op 't laatste nippertje mogen zij hun kei lossen. Immers wanneer zij den kei niet genaken, kunnen zij er niet aan geslegen worden. Doch maar twee maal mogen zij den kei lossen. Den derden keer dat zij hem opgeraapt hebben, zijn zij vogelvrij

zoolange zij niet in hun kamp terug zijn. Wordt de klas omverre gesmeten, dan moet hij door den boer gestapeld worden vooraleer hij de spelers mag achtervolgen. Wie er aan geslegen wordt moet den boer vervangen.

't Is een ruw en zelfs gevaarlijk spel, dat vele ouders aan hun kinders verbieden. De boer krijgt immers gemakkelijk de steenen op zijn lijf.

BOEREZOPPE (Knokke, Westkapelle). Entwien een boerezoppe geven: iemand hard zijn kinnebak wrijven tusschen de kneukels van duim en wijsvinger. Een zeer pijnlijk gedoe. 't Wordt elders ook gedaan, maar hoe heet het daar?

BOTERHAM. Te Dudzeele: ‘Welken boterham moe je èn (hebben)? Een met twee handen of een met één hand?’

Een boterham met twee handen is een dunne boterham, dien de kinders met hunne twee handen moeten vasthouden om te beletten dat hij brokkelen zou. Een dikke boterham daarentegen kunnen zij met één hand vasthouden.

BOUT, BOUTJE (Knokke, Dudzeele): een kleen mannetje. Een kleene knechtjongen. Veel als keppewoord voor kinders gebruikt. Wij schrijven *bout*, maar 't kan ook *boud* zijn, verkorting van Boudewijn.

BOUS (Knokke, Westkapelle, Dudzeele: phon. bus): groot, in de kindertale. Een bouze jongen. Een bouzen hond. Een bouze vent.

Ook zelfstandig gebruikt: een kleen boustje; een ferme bous van een jongen.

BRAD: dertel, wild. Een brad peerd. Bradde jongen. De Bo geeft brat, bratte. In 't Noorden algemeen met d.

BRANK, m. (Knokke): stoute jongen. Een droeven brank van een jongen. Is me dad een brank! Nagenoeg denzelfden zin als *brakke*.

BRIOEL. m. (Knokke): gejoel, gewoel, herrie, Fr. tumulte. Misschien verwant met Fr. brouiller. Verg. ook Zuid-Westvl. brielen en broeien = verwarrelen, mooschen. De Bo geeft ook: oelie broelie = vanorde.

BROMBOER, m. (Dudzeele): keppewoord tot kinders. De Bo geeft dit woord met de beteekenis van een slechten boer, die vele brom (brem) kweekt.

BROOD IN DEN OVEN. Kinderspel te Knokke, springspel gespeeld door twee knechtjongens. De eerste gaat op zijn rug

liggen in 't zand, steekt zijn beenen in de lucht en strekt zijn armen achter zijn hoofd. De tweede gaat op de handen van den eersten staan en leunt voorover met zijn borst op dezes voeten. En dan springt hij, met geweld door den ondersten vooruitgesmeten. 't Is om de nekke te breken! Kwajongensgedoe.

BROODJES (Knokke). Kinderbenaming der vruchten van stokroozen en pappels (maluwe).

BROODJES(KRUID) (Knokke). Kinderbenaming der pappels (maluwe, Malva silvestris en Malva rotundifolia). Kleen broodjeskruid (M. rotundifolia). Groot broodjeskruid (M. silvestris). *Zandbroodjes*(*kruid*) is de kleine maluwe, die veel op zand te vinden is. Ook *duinebroodjes*.

Broodjeskruid of *broodjesroozen* zijn ook de stokroozen (Althaea).

De vruchten dezer planten hebben inderdaad den vorm van platte broodjes. Zij worden door de kinders geëten. Elders genoemd *kaasjesblaren, kaasjeskruid*.

De eigenlijke volksnaam der maluwe is *pappel* (pappels) of *pappelblaren, pappelsblaren*.

De Bo geeft ook *pappe*. Van een mengsel van pappels, goezemoeze (phon. guzemuze) en lijnzaad wordt er een pap gemaakt om den brand uit verzwering te trekken.

BUBBEL (Knokke). Entwien een bubbel wijsmaken: iemand een leugen of verzinsels ophangen. Ge kunt niet anders of bubbels vertellen gij kunt niets anders dan verzinsels uitkramen. Ge kunt niet anders of bubbels uit jen duim zuigen!

BUITEN. De wind zit buiten (Heistsche visschers): de wind zit in den Noord, dus waait van uit de zee. De wind zit binnen: de wind komt uit het land.

(*'t Vervolgt*).

JOZEF DE LANGHE.

## Mengelmaren

### Spierluiten.

'k Hoorde dezer dagen in de Leiestreke een woordeke dat me trof:

De docteur kwam thuis van de jacht en hij 'n had niets onder schot gekregen. De meid vroeg: ‘Mijnheer den docteur, wat hedde geschoten?’

Antwoorde: ‘Twee spierluiten en 'k hebbe z' aan Mijnheer Hector gegeven’

- ‘Twee spierluiten, Mijnheer den docteur, wa' zijn dadde’?
- ‘Ken je da niet? Dat is den helft beeste en den helft veugel?’.
- ‘Hoe is dat dan?’
- ‘Gi dom konijn. Versta je da niet? Dat is den helft haar en den helft pluimen. 't Is g'heel raar da' je alzoo iets schiet’.

Toen de docteur andere jagers ziet thuiskomen zonder buit in de tesche, zegt hij altijd: ‘Z' en hên nie anders kunnen schieten of spierluiten en roksneppen’. Dat beteekent zoovele als: de jacht is afgeloopen op 'n wallebakkerije.

De spierluit is, bij den jager van den Leihoek, een ingebeelde watervogel.

'k Vroeg aan een jager van Knokke of hij den spierluit niet en kent. Hij zei mij van ja. 't Is den spuurluut, maar elders zeggen ze *wulpe*, en in 't Fransch *courlis*. Hij heeft gezocht in zijn ‘Dr. I. Jonstons Beschrijving van de natuur der vogelen neffens haar beeltenissen in koper gesneden’, uit het latijn vertaald door M. Grausius, Docter in de Medecijnen tot Amsterdam, (I.I. Schipper, 1660) maar heeft noch wulpe noch spierluit gevonden.

Is de vogel nader bekend aan de kust?

G.P.B.

- Volgens De Bo is Spierluit de naam van den Wielewaal of Goud vogel, ook Popeliereloe, Wrongeldewei of Weduwaal geheeten, fr. loriot. Ook nog (en elders?) een andere vogel die fr. courlis heet. Vercoullie (Alg. Wdb.) geeft Spierluit nevens fr. loriot.

B.

## Stap- en loopliederen

Gedurende de koude winterdagen rond de speelplaats.

I Jesetje schudt zijn beddetjen uit
al de pluimtjes vallen d'er uit
Ginter verre
aan de blauwe sterre,
Waar dat Jesetje geboren is.
Wien gaat er leeren
Onze Lieven Heere.
Wien gaat er trouwen
Onze Lieve Vrouwe.
Wien gaat er messe doen
Pietje met zijn lange werkeschoen.

II In de bazar, in de bazar,
puppen zonder ziele, )
In de bazar, in de bazar ) Bis
puppen zonder ziele voor een kartjefrank.

III Een, twee, drie, mijn voetjes h' ên zoo koud
De stove wil niet branden en 'k en h' ên geen hout!

IV Een, we gaan om mussels
twee, we gaan om gernaars
drié, we zijn d'er al.

V Een, mijn beentjen is gebroken
twee, mijn beentj' is al vermaakt
drie, 'k ben zoo blië
viere, de boter is zoo diere
vuve, de pot met druven
zesse, de pot met tooveressen
zevene, de pot met levere
achte, me gaan de koe gaan wachten
negene, me gaan ons vader tegene
tiene, me gaan gaan dienen
alve, me gaan gaan dalven
twolve, me gaan gaan dolven
dertiene, me zijn d'er al.

VI Alhier is de statie, mijn heere
al met zijn lange, lange pitaleer
al met zijn strooien hoedje aan
En Marietjen aan zijn hand
En alzoo gaat hij mee naar de markt.

VII Soepe, soepe, soepe
al de mannen van den troep
dragen een pitaleere
Al de mannen van den troep
dragen een witten broek
Soepe, soepe, soepe )
Met een salder in ) bis

VIII Hij is van de brugge in 't watere gevallen
Falderalderire. falderalderire

Hij is van de brugge in 't watere gevallen
Faldera, dera, sassa.
- En wien gaat er hem uit gaan halen
Falderalderire... enz.
- Jantje met zijn perel op zijn ooge
Falderalderire... enz.

IX En de koning van Oranje
En hij heeft een zwarte ziel
En hij loopt met zwarte mannekens
als hij zijn positie deed
en wij reizen naar de Kongo)
De Kongo, de Kongo ) Bis
Ju vos, ju vos )
Marineke, Marineke ) Bis
Ju vos,
En we reizen op een os )
met een ezel, met een ezel ) Bis
zonder kop.

X Tire, lire, bulte
Waar zit Marie
Marie zit in de kalder
En de bulte zit er bie
En als de bulte een sch...te laat
Den orgel van Sint Anna draait.

De volgorde van de stapliedjes verandert volgens het goeddunken van de oudste kinderen. Afgeluisterd te Brugge.

MAGDA CAFMEYER.

## 't Beertje.

- Bericht aan de liefhebbers dat *'t Beertje* uitgekropen is, ‘volkskundige almanak’ voor 't jaar 1938. 't Ziet er gezond uit: *Brugsch* en echt Brugsch voor een begin, om ‘*voor geheel Westvlaanderen*’ te worden met den tijd, en den zak van 't achtergebleven *Manneke uit de Mane* weer op te pakken? Beertje, welgekomen, jongen!

B.

# [Nummer 12]

## Van den ouden disch.

**G**ROOTVADER was van Oesselgem gekomen na den slag van Waterloo; hij was in de klodden geraakt bij 't afslaan van 't vlas en moeten vertrekken met den lanteern aan den dijsel.

Vader was geboren in 't jaar 20 en had in 't jaar 30 generaal Chassé zijne krijgskasse zien uitdeelen op de ‘Knokke’ (Deinze). Vader trouwde in de jaren 40 en ging een klein gedoe betrekken. Na 't derde kind kwam d'eerdappelplage en den slechten tijd. 't Boerderijtje wierd de renewatie en 't gerocht uitgeschud. Vader ging delven aan de vaart van Schipdonk bij Noozer Wal, tegen tien stuivers daags. 't Was drie stuivers meer of bij den boer, maar zonder den kost.

In 't jaar dat onzen eersten koning stierf, trouwde een van de zoons en 't was hij die mij bij geheele mondsvullen vertelde hoe z' aan den kost kwamen in de slechte jaren en aan welken kost:

Ze 'n hadden letter of nooit te kort, maar 't was er somtemets naar.

Twee keeren te jare versch vleesch: met de ‘gulde’ een kotkonijn en met de kermisse nen end worste, lengte daar of omtrent nen vinger.

Anders geen nood. Achter Alderheiligen 't zwijn in de kuipe. D'hespen wierden verkocht aan Frien Verzele; die verzond ze naar de Walen. De Walen eten geern hespe.

Op 't vleesch in de kuipe moest gespaard worden om toe te komen tot 't ander jaar. Zoo kwam het dat de kost geschrankt wierd.

Dat begost al van den Zaterdag; - naar de plaatse om vijf cens kipkap en een kluitje kaantjes. De kipkap was voor 's avonds met de pellekokers.

Hoogdag en leegdag 't was geriggeld bakevleesch gebraad en eerdappels gestampt met koolen, in den Winter; 's Zomers, bij voorkeure, met zulker en 'n pootje kaantjes. Zulker in de maand van Meie is eerste klasse voor de slieremati ek. Wij heetten dat ‘klak’.

Zoo den Zondag was 't vaneigen best. 's Avonds brui; de mok was gevuld met d'olie van boekienoten die de jongens elk jaar gingen rapen in de kasteeldreve.

Vader 'n ging nooit uit. Om nog wat bij te verdienen in de wintersch' avonden vlocht hij pezen of sneed hij toebak. Moeder stopte kousen voor den ‘binnen’, tegen 'n kluite 't stuk.

In de wekedagen, 's noens scheutel met ajuinsause en boonen of eerdappels, was den rechten eesch.

Van den Dinsendag begon moeder 't vleesch al te pegelen. 't Was toen blende zoppe. 't Groensel al te[+]

+ KAANTJES: brokjes mager die van 't gesmolten vet geschuimd worden.
MOK: put, kuiltje.
BINNEN: in tegenst. met ‘Buiten’: *Binnen*: bebouwde gedeelte. *Buiten*: landbouwgedeelte. De verachting die de *buiten sche* voor de *binnensche* en omgekeerd koesteren, is uit te leggen door het feit dat onder het Oud Bewind de ‘Binnen’ viel onder het schependom der stad Deinze, de ‘Buiten’ rechterlijk bestuurd werd door de vierschaar van ‘'s Graven Lievenare’ van den prinselijken leenhove van Tielt, afhangend van de Kasselrij van Kortrijk.

gare: kooletoppen en loofspruiten in 't water gekookt met 'n kluitje vet en kaantjes. Fletsch, fleeuw en niet etelijk. Da sch... de keerse uit.

Zat er eenen te kneeuwelen of te keeroogen, zei vader: ‘'t Smaakt lijk suiker. 't Was erger in de jaren 40. Ze peuzelden toen kwansel van dikkaard uit 't stijfselkot. Ze wierden daar dikbalgde van, maar z'aten 't tegen heuge en meuge’.

's Winters lieten we ons meest gelegen aan gestoofde rapen of wortels of roo'koolen met eerdappels. Vader zei dat niets de rapen te boven 'n ging. ‘Rapen, doen 't al gapen’, zeid' hij.

Later van tijd wierd vader boever bij nen aardmarktjan. Wij waren toen al met negenen. Hij verdiende al thoope 40 frank te maande, en sliep boven de peerdsstal. 's Nuchtends achter de kaffie bij den baas, kwam hij naar huis, gaf de kinders 'n kruis vóór 't schole en at dan ‘zijn scheerzeepe met eikenhout’. Hij wilde zeggen: roggestuiten met scheutel, al gerni vet.

Vader was nen ralen. Voor alles wist hij nen anderen name. Was 't zake dat hij goeste had naar nen haring, zeid' hij: ‘Wijf, wanneer is 't ne keer nen verlakten heere’? Dat was nen pekelen. Of ‘nen vergulden heere’, en dat was nen droogen.

Dat 'n wierd den Vrijdag alleene niet geëten, maar in de vasten schier alle dagen. Die geenen pap 'n mochte, kreeg gestoofde eerdappels met 'n scheute azijn of kazakskes met 'n snuifke zout. De kakkernest kreeg kabane en de meisjongens musschendrul, maar zonder eiers.

Als vader thuis kwam, snoof hij ne keer rond en zei al lachend tegen moeder: ‘Pap mee haring, vader is thuis’. Wij en verstonden dat niet.

Den haring wierd den Vrijdag noene meest geroosterd. 't Was overal in 't gebuurte den zelven reuke. Onze grooten stekte ze vaste bij den steert, trok z' uit 't vier met de bloote vingers en sloeg z' al over+

+ GERNI: onverbogen bijv. nwd.: louter, geheel en gansch.
KABANE: gekookte melk met suiker en kaneele.
MUSSCHENDRUL: melkpap van meelbloem, zurkel en eiers.

d'hoofden op 't berd. Moeder was daar wroed om, maar 't was 'n teele gespaard.

De pap was altijd keernepap: in de vasten met rogge kniepen of sirope, 's zomers met groeningen, en als er boter in huis was ook al ne keer stampie donders. D'ander pappen en bestonden maar in de verbeeldinge: boerrijst van nieuwmolken melk met rijst, slijtpap in den vlastijd en voorts wrongele of Spaansche pap; ja, wrongele, 't en wierd maar geëten van de rijken of bij die van den ‘binnen’ die hooger wilden sch... dan hulder gat 'n stond. ‘G'en hebt dien straffen kost niet vandoen’, zei moeder, ‘die binnensche wel, want ze zijn allemaal op nen str... geënt’.

Wij 'n verstonden dat ook nog niet.

De vasten 'n miskwam niet. Wij vastten altijd op nen verschen kerf. Vader dankte den Heere om den stokvisch en de kinders waren blij om de sirope.

Rijstpap, alle jaren nen keer, was hoogmisse. Rijstpap met ‘schande’. Dat was meelsuiker, omdat w'er te vele van schepten zei vader: ‘'t Is schande’ en de kleinste zei, ‘geef mij nog 'n beetje schande’. Daarom ging dat alle jaren mee van die ‘schande’.

En meent algelijk niet dat 't we soms niet lekker 'n hadden op onz' maniere.

In de Zomer gingen de groote puiten slaan en w'aten puitebillen, 't fijnste dat er is. De kleene hielpen fruit trekken bij den boer en de groote noten tjokken. Bij 't afgaan van 't jaar vingen ze vogels op den aard. 's Winters was 't kalmoes knabbelen tegen d'halige ziekte en duiveboonen poefen in 't vet. ‘Dat zijn kraakamandels’, zei vader, ‘in stad eten ze dat met 'n hard ei en ze drinken daar bier mee’.

Te Nieuwjaar was 't wafelbak, en lullebak met Dertienavond. Vader bakte altijd den eersten wafel - dat was *den hane* - omdat hij eerst ‘op’ was. Hij deed+

+ HALIG: besmettelijk.
LULLEBAK: heetekoekbak.

dat om den pezerik in te zetten en om de warmte van 't ijzer van passe te krijgen. Die koning getrokken was, kreeg den deel.

Bij peetje kregen wij geenen vollaard met 'n schild maar knibbelkoeke met nen pijpsteel van boven gebakken. Dat was voor den goedkoop en 't en was niet leelijk.

Later kwam de weelde.

De jongens leerden weven. Ze 'n gerochten wel niet binnen in de zijde, - dat was voor de ‘binnensche’, - maar ze weefden thuis voor Soens en z'haalden 'n daghure van nu voorts.

't Eten verbeterde zienderoogen.

Moeder 'n moest geen stuiver op 'n zeske meer brengen en niet altijd cijferen hoevele dat 't schol in de keeringe. Ze kocht' al ne keer meer mossels, 'n halven kop voor hoofdflakke, de vette darms en de ‘mutse’, pooten en ooren, lever mee bakevleesch of 'n koppel nieren en den Donderdag ‘pruts’.

't Wierd op 'n ende te vele zijn; want vader heeft hem ne keer over-eten aan nen pruts. 't Was Zomer en er was nen grooten in der haaste moeten vlas gaan slijten bij 'n oude kennisse te Zulte. 't Vleesch moest op, met dat hij achter den slijtpap geenen pruts meer 'n zou kunnen zien, meende moeder, en 't was zonde Gods van 't weg te smijten.[+]

+ ZIJDE: zijdeweverij; zie hierboven bl. 277.
MUTSE: de maag van 't zwijn.
PRUTS: zie De Bo. ‘Beenhouwershutsepot. Hutsepot van wat afval van vleesch met een stuk lever saamgestoofd, welken hutsepot de beenhouwers maken den Donderdag avond, wanneer zij de dieren geslacht hebben wier vleesch de twee volgende dagen verkocht wordt’. Om de geringe lieden gelegenheid te geven hun goesting te eten in stoverij van versch vleesch, bezoeken de slachterinnen op voorhand en beurtelings de kroostrijke gezinnen om ze den ‘pruts’ toe te zeggen, want deze versche afval wordt maar ‘bij privilegie’ verkocht. In den Zomer echter geraakt de ‘pruts’ moeilijk van de hand, eenerzijds omdat hij niet altijd kan geleverd worden vóór den Donderdag en anderzijds omdat het den dag nadien Vrijdag is.

Vader at den overschot op van 's noens, want daags nadien was 't Vrijdag, en met 't heet weere, ware 't al voor den aalput.

Vader kreeg 'n uitgezette mage en lutse-tanden en kwijnde van de maagpijne.

Hij moeste weerom scheewei drinken.

Nonkel Jan zei: ‘dat er meer dood gaan van te vele of van te letter’.

Peetje antwoordde: ‘'t is alzoo genouf, man, en nen mensch moet weten hoe dat hij geleefd heeft in zijn jongde’.

Moeder schraafde ne keer de kele: ‘Den hane zal hier wel den steert uitvliegen’, zei ze, einsch-ga-weg.

Maar vader genas - God zij gedankt - en heeft nen langen end gesponnen.

* * *

Waar da 'k met 't vertelling naartoe wille, en wat da 'k zeggen zou?

Dat er in al dien eenvoud meer verscheidenheid te bespeuren is dan de nieuwerwetsche menschen denken, dat de betrekkelijke armoede van vroeger daarom den levenslust niet weg en nam, en dat - ten slotte - de arbeidersstand nog de troostelooze vervlakkinge niet en kende die op heden alle kleur en geur ontneemt aan den gemeenen man, den Vlaamschen ‘autochthoon’.

De kunstzijde, de autobus, de groote warenhuizen, 't vertalen van tijdingen uit buitenlandsche nieuwsbladenen... 't afschrijven van d'Hollandsche, en bovenal radio en cinema, zijn de laatste schansen van den eigen aard aan 't afbreken.

Uit den Europeeschen Vlaming wordt g'heel in 't korte 'n ‘universeelen’ Vlaming geboren.

Laat ons al te gare voortdoen om de redmiddelen te beramen.

Als 't God belieft, kan 't gedrochte nog miskachteld geraken.

G.P. BAERT

# Over oude wallen in 't noorden.

## Het walleken bij Cathem te Dudzeele.

**G**AANDE noordwaarts van Dudzeele naar Heist langs den Heistschen heerweg komen wij op een punt waar deze rechts afbuigt om een eindje verder Heistwaarts en Ramskapellewaarts te vertakken. Op kleinen afstand van dit keerpunt ligt er in een bilk een walletje, vermeld in de oude ommeloopers der streke:

Ommelooper van Groot-Reigaarsvliet (1567-77(1)): 72e Begin van Groot-Reig., nr 40: ‘een groot stick upt westhende drie strynghen, cum oosthende anden landtwech ende cum westhende an spiritus sanctus de dudzeele landt ende vernaeckende ande zuudtzyde met eenen grooten haecke daar *een rondt walleken* jn licht dat bogaert es...’.

In hetzelfde begin ligt de oude hofstede *Cathem* of *Catheem* (en niet Gathem of Gatheem naar jongere kaarten).

De ligging van dit 72e Begin wordt in bovenvermelde oorkonde als volgt beschreven: ‘...ande westsyde van den heyschen heerwech tusschen een adere ande zuudtzyde een ander adere(2) ande noordtzyde streckende alsoo westwaert tot den heerwech die strect naer Buckemaers muelen ende es tbeloop daer dhofstede jn staet toebehoorende Pauwel Hendricx daer Jeron Quyntens wondt ende dhofstede ghenaempt Cathem daer Jan vanden Beckene wondt...’.

Deze hofstede van Pauwel Hendricx lag naast het walleken. In jongere oorkonden heet zij *den Hoogen Noene*; zij werd in den loop der 18e eeuw gesloopt en haar plaats kunnen wij bepalen aan de vele steenen

(1) Staatsarch. Brugge. Vrije, reg. nr 15.983.
(2) De Kemelader of Moerader.

die daar in den grond te vinden zijn. Of er een verband bestond tusschen deze hofstede en het walleken weten wij niet.

Was dit walletje een vluchtheuvel?

Een meulenwal was het niet. Anders zouden de ommeloopers het zeggen. De pas vermelde *Buckemaers meulen* heeft er niets mede te maken. Hij lag noordwaarts op Lissewege en was de meulen van 't leenhof *Beukemare*, dat reeds in 1236 vermeld wordt: 'Liswega. Arnulfus de Bucamara[1]'. Beukemare is thans nog een hofstede in het 39e begin der watering van Eiensluis.

Een feodale mote was het ook niet. De hofstede, die er dichte bij lag, was nooit een leenhof. In de omstreken nochtans lag er in vroegere tijden een mote:

'in officio de Dudsela prope *motam de Cathem*' (1260, Charter nr 7, Staatsarch. Brugge) en 'in Dudsele... biden *Catheem Walle*' (1292. Charter S. Olbrecht, nr 4151 blauw, Staatsarch. Brugge). Wij hebben hier misschien de oude mote waarop de heemstede Cathem gebouwd was. Ten ware dat hier het walletje zou bedoeld worden. Wij weten het niet.

Bovendien ligt het walletje in een streek van oude schorren en kreken. Vier watergangen, voormalige kreken, loopen er samen: de Eivoorde, die van 't Brugsche komt, de Kemel- of Moerader die eerst naar Lissewege en dan Heistwaarts draait[2], de Ramskapelsche Noordwatergang en de Ramsk. Zuidwatergang die beide naar 't Oude Zwijn loopen[3].

(1) Cartulaire des Dunes, blz. 565.

(2) In zijn loop vormt de Kemelader een grooten hoek of bult. Misschien vandaar zijn naam.

(3) Tot hier was dit opstel geschreven en opgestuurd toen wij in Toerisme (1937, blz. 908-915) de belangwekkende studie van W. Bossier over vluchtheuvels lazen. Hij schrijft daar over denzelfden wal te Dudzeele. Ook zijn beschouwingen maken het waarschijnlijk dat wij hier met een alouden vluchtheuvel te doen hebben. Over eenige andere vermoede vluchtheuvels te Westkapelle, die W. Bossier in zijn opstel bespreekt, geven wij volgend eenige aanvullende beschouwingen, geput uit onzen voorraad nota's over de streke.

## De Galgebergen te Westkapelle.

W. Bossier beschrijft in Toerisme een plaats te Westkapelle waar, volgens de ommeloopers, een hooge wal lag, en die thans nog *de Berg* zou genaamd worden. De wal is sedert lang gesloopt. Hij lag op een plaats waar vliedbergen kunnen gevonden worden (24e Begin van Groot-Reigaarsvliet): in den hoek van de *Waterstrate* (deze naam zegt genoeg!), den bovenvermelden *Noordwatergang* en den *Kijf- of Grensader* (tusschen Heist en Westkapelle).

De partijen zaailand, nummers 9 tot 14 der kadastrale sectie E, heeten in den volksmond *de Galgebergen.* Vroeger was 't een groote bilk met boomen, waarin de hooge wal lag (huidige ronde partij nummer 10), die dus blijkbaar *de Galgeberg* heette. De Kijfader kronkelde rond zijn noordzijde. De volgende aanliggende partijen land, nummers 15 tot 21, heeten het *Lekkerbeetje* (uitspraak: *Lekkekerbitje*), zooals trouwens vele andere vruchtbare stukken land der streke.

Er zijn nog andere Galgebergen te Westkapelle: vier aaneenliggende partijen zaailand in het 2e begin van Groot Reig. heeten in den ommelooper van 1674(1) *de galgebergen* en *de galgebergskens*. Wij hebben deze benaming in den volksmond niet weergevonden, maar zij herinnert blijkbaar ook aan een voormaligen *Galgeberg*, waarvan wij de plaats nog niet nauwkeurig hebben kunnen vinden. Ook een vliedberg??

Herinneren deze namen aan werkelijke galgebergen of heeft de volksverbeelding gedroomd van galgen die eens stonden op oeroude wallen, waarvan 't ontstaan in 't grijze verleden verborgen lag? Wij weten het niet. Maar 't staat vast dat deze benamingen pleiten voor den grijzen ouderdom der wallen.

## Mijnheere van Querques' wal te Westkapelle.

W. Bossier schrijft verder, sprekend over de vliedbergen te Westkapelle (de Ramswal en de Hooge Wal,

(1) Staatsarch. Brugge en Par. arch. Westk.

waarover wij hier vroeger schreven[1], en de pas beschreven Galgeberg): ‘Wij zelf vonden nadien ook te Westkapelle, in dezelfde Watering van Greveninge, sporen van een vierde exemplaar. Ook deze is verdwenen, alhoewel nog kenbaar aan oploopend bouwland. Hij ligt noordelijk van den Ramswal, langs de Roomsvliet[2]), 400 m. ten Oosten van de plaats waar de oude heerlijkheid Reigersvliet[3] gestaan heeft’.

Wij lezen in den ommelooper van Greveninge en Klein-Reigaarsvliet van 1602[4]:

12e Begin van Grev.: ‘beghinnende suutoost van daer west by eenen grooten wal’.

15e Begin van Grev.: ‘oost by den wal van myn heere van Querques’.

En in den bovenvermelden ommelooper van 1674:

12e Begin van Grev.: ‘met een hoogen wal upt westeynde mette oostsyde an een adere str. ( = streckende) metten noorteynde an Loonisvliet ende metten suuteynde aen syn uutwech’. Hier wordt bedoeld de uitweg, landweg van Mijnheere van Querques, toenmalige (1602) eigenaar van Klein Reigarsvliet, of van Jonkheer Pieter Marroucx. eigenaar in 1674. Deze *Querque' uitweg* of *Marroux' uitweg* (de huidige *Marroux dreve*, ook *Marroks dreve* geschreven) is de oude verbinding tusschen de hoven van Groot en Klein Reigaarsvliet. Hij ontstond in de ingedijkte schorre van Greveninge.

De hooge wal lag dus in het 12e begin van Greveninge, in de oude schorre, dicht bij den Loonisvliet - een belangrijke voormalige kreek waarover wij nog meer te vertellen hebben - en stond in verbinding met het Hof van Groot-Reigaarsvliet bij middel van den vermelden uitweg, die vóór de indijking (Greveningedijk) waarschijnlijk door de schapers en hun kudden gebaand werd. Het verband is hier zoodanig duidelijk en boven-

(1) Biek. 1937, blz. 154.
(2) Dat is een foutieve benaming. De stafkaarten schrijven verkeerdelijk *Roomsvliet* in plaats van *Loonisvliet*.
(3) Zie onze bijdrage Biek. 1933, blz. 232.
(4) Staatsarch. Brugge, acq. 3655.

dien kennen wij de oude toestanden in den Greveningepolder thans na langjarige opzoekingen zoo goed, dat wij zeker zijn hier een vluchtheuvel voorhanden te hebben.

Wij kennen nog andere oude wallen, maar dat is voor een volgenden keer.

JOZEF DE LANGHE.

## De oude vuurtorens van Lombardie.

**I**N ons opstel over de vuurtorens van Nieupoort, hierboven bl. 169 en 266 vv., is er nog steeds sprake van het verlichten der Ysermonding. Eenige toelichtingen betreffende de oude vierboeten van Lombartsyde zullen hier wel te pas komen(1).

De studie der grondlagen toont ons dat er ook langs den Oostkant groote veranderingen plaats gehad hebben. Inderdaad, nog in de XII$^{e}$ eeuw liep deze monding van Lombartsyde in Noordelijke richting tot aan de zee; de duinen gelegen tusschen Westende en den Yser bestonden nog niet, en geheel de polder *de groote hem*, miek deel van de Ysermonding.

Een oude zandweg, loopende langs de gemeentescheiding Lombartsyde-Westende, toont ons deze oude topographie; het was vroeger de kortste weg van Lombartsyde naar de zee.

De oude archieven spreken van de vierboete van Lombartsyde. In 1498 zegt men dat het vuur niet meer onderhouden werd, ten gevolge der oorlogen: ‘Item ende als van andere diverssche costen ordinaire die pleghen costume te zyne als van gheleye (stroo) ter vierboete te barnen’. (Rekeningen, Vlietinck 1936). Later was er geen vuurtoren meer, aangezien men leest

(1) Voor de geraadpleegde werken, zie de opgave hierboven bl. 276; voor de topographische ligging, zie de kaart in het bijblad van n. 7-8, 1937.

in een Kamerboek van 1580 der archieven van Nieupoort: ‘Item ten zelven daeghe es gheresolveert dat men afbrecken zal de kercke te Lombartsyde ende weeren al dat weerlick es zonder nochtans eenichsins te commen an de torre die men verstaet in zee te wesen een schoon teeken’. (Vlietinck, Het Oude Oostende).

Maar waar stond de vierboete van Lombartsyde? Ongetwijfeld zoo dicht mogelijk bij de zee.

Een geteekend plan van 1681, op groote schaal, verbeeldende den polder de groote Hem en omliggende, in het archief van Nieupoort, toont ons den vuurtoren staande ten Noorden van Lombartsyde, op ongeveer 1900 m. afstand, dicht bij de zee, en bij een duin genaamd *den haeck*. De toren is vierkantig, en voorzien van een dak in vorm van vierkantige pyramide. Langs ieder kant zijn er twee vensters. De vuurtoren deed natuurlijk geen dienst meer in 1681, de landmeter heeft hem slechts aangeduid als merkteeken in zijn plan; inderdaad, de polder werd geheel ingedijkt in 1275 (cart. abb. van Oudenburg), dus was de toren van geen dienst meer sedertdien. Dit bewijst nochtans dat wij hier de oudste vuurtoren hebben die langs de Ysermonding gestaan heeft, aangezien hij reeds vóór 1275 dienst deed.

Een tweede plan, door A. Villegas geteekend in 1639, toont den vuurtoren juist op dezelfde plaats aan als op het plan van 1681. Wij weten nochtans dat Lombartsyde eene haven bezat tot in de XV$^{e}$ eeuw; maar zij was niet meer gelegen ten Noorden bij het dorp, maar wel ten Zuidwesten. Inderdaad, de eenige plaats waar de inwoners van Lombartsyde nog gemakkelijk konden aanlanden, was de huidige *kreek van Lombardie*. Daarbij ligt de kaaipolder; de naam zegt ons reeds dat daar de kaai der haven van Lombartsyde gelegen was. Een weg, boven op eenen dijk gemaakt, verbond de kaai met het dorp, dat slechts op een kilometer van daar gelegen was. De weg en de dijk bestaan heden nog. Welnu op deze plaats

toont Villegas ook een vuurtoren; het is wel van dezen toren dat er sprake is in de archieven van 1498. Deze toren was waarschijnlijk reeds ten deele in puin, toen het plan in 1639 geteekend werd; hier heeft de landmeter hem nog eens afgebeeld enkel als merkteeken voor de afstanden.

Villegas toont ook nog een vuurtoren te Nieuwe Yde, alsook ten Westen van Coxyde. Dit waren waarschijnlijk vuurmasten voorzien van een lanteern; men plaatste ze aan de monding der kreken of yden. Wij weten niet wanneer ze verdwenen, maar, zooals men ziet, was de plaats ervan nog gekend in het begin der XVII$^{e}$ eeuw.

Coxyde.

K. LOPPENS.

## De ivoren Christus van Lampernisse

**D**E parochiekerk van Lampernisse bezit een ivoren Christus uit één stuk. Dit kunstgewrocht is toegeschreven aan FR. DUQUESNOY (1594-1644). Op de tentoonstelling te Brugge (1930) wekte het de algemeene belangstelling. Velen weten nu dat Lampernisse dit prachtstuk bezit, maar weinigen weten hoe dit Christusbeeld er gekomen is.

In het kerkarchief van St-Walburgis te Veurne is er een fransche vertaling van het testament van Louis Sebastiaan De Cuypere, kannunik van de collegiale kerk. Daarin staat het volgende:

> 'Je veux et lègue par ce mon testament, écrit par ma propre main à l'église de Lampernisse, *un Christ en ivoire* de la grandeur d'environ un pied et demi, coupé d'ivoire, pour mes souvenirs au dessus de ce douze couronnes de france pour faire placer le même sur une croix de bois et le mettre sur le grand autel de la même paroisse de Lampernisse furnesambacht'.

Hiermede weten we dat kanunnik Louis Sebastiaan De Cuypere dit ivoren Christusbeeld geschonken heeft aan de kerk van Lampernisse.

Het oorspronkelijk testament dat in 't Vlaamsch opgesteld was, heb ik niet teruggevonden.

De Fransche tekst vermeldt op het einde dat hij het werk is van den gezworen vertaler aan 't gerechtshof van eersten aanleg te Veurne, departement van de Leie, den 20 october 1810. Get. Deblock. De Notaris Verwarde aan wien de zaken waren toevertrouwd geweest, heeft voor die vertaling moeten zorgen.

De voorafgaande opmerkingen zeggen dat het oorspronkelijk testament begint in 't Vlaamsch met: ‘Dit is myn testament often uytersten wille’ en eindigt ‘Aldus geteekent binnen Veurne dezen negensten nivôse an quatorze’ (30 december 1810). Het besloeg acht bladzijden en bevatte o.m. een reglement van de begrafenis, een gift aan de kerk van St-Walburgis, aan de familie, aan de meid Marie Roels en de gift aan de kerk van Lampernisse.

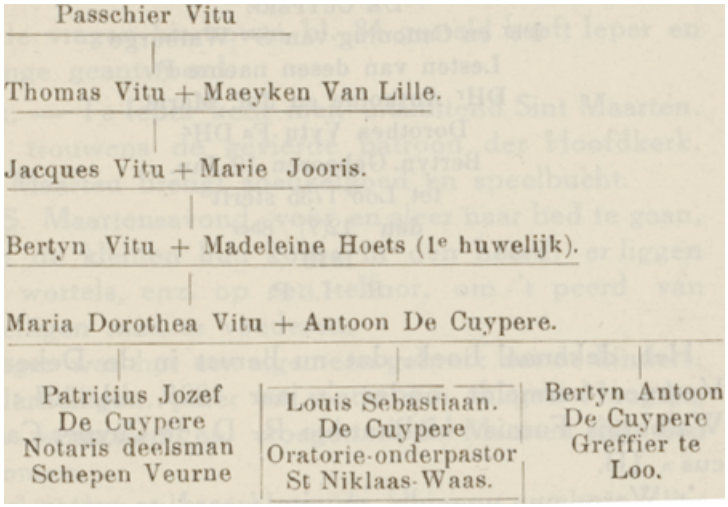
Uit het testament blijkt dat de gever een groote godsvrucht had tot zijn patroon Sint Sebastiaan. Daarin zullen we de waarschijnlijke beweegreden vinden, waarom hij aan de kerk van Lampernisse, dit ivoren Christusbeeld schonk. In 't begin staat o.m. ‘par l'intercession de mes Saints patrons Louis et *Sebastien*, des Saints Philippe Nerius et Begga’.

Het reglement voor zijn begrafenis luidt aldus: ‘Mon corps sera porté en terre par la *confrérie de Saint Sebastien* à furnes, pourquoi je leur lègue pour don, dit *slaeplaeken* vingt couronnes de france’.

Hij roept zijn patroon Sint Sebastiaan aan, hij moet gedragen worden door de gildebroeders der St. Sebastiaangilde. Te Lampernisse werd dan de H. Sebastiaan zeer vereerd en is het nog. Zou het daarom niet zijn dat kanunnik L. Sebastiaan De Cuypere dit ivoren Christusbeeld aan de kerk van Lampernisse geschonken heeft?

Wie is nu die Louis Sebastiaan De Cuypere? Eenige

gegevens heb ik over hem gevonden. Hij staat vermeld in een nalatenschap van 1783 van de familie Vitu. Hiervan geef ik een korte geslachtsboom:


Passchier Vitu
Thomas Vitu + Maeyken Van Lille.
Jacques Vitu + Marie Jooris.
Bertyn Vitu + Madeleine Hoets (1e huwelijk).
Maria Dorothea Vitu + Antoon De Cuypere.
Patricius Jozef De Cuypere Notaris deelsman Schepen Veurne
Louis Sebastiaan. De Cuypere Oratorie-onderpastor St Niklaas-Waas.
Bertyn Antoon De Cuypere Greffier te Loo.

| | | |
|---|---|---|
| Passchier Vitu | | |
| Thomas Vitu + | Maeyken Van Lille. | |
| Jacques Vitu + | Marie Jooris. | |
| Bertyn Vitu + | Madeleine Hoets (1e huwelijk). | |
| Maria Dorothea Vitu + | Antoon De Cuypere. | |
| Patricius Jozef | Louis Sebastiaan. | Bertyn Antoon |
| De Cuypere | De Cuypere | De Cuypere |
| Notaris deelsman | Oratorie-onderpastor | Greffier te |
| Schepen Veurne | St Niklaas-Waas. | Loo. |

Hier staat E.H. Louis Sebastiaan De Cuypere bekend als oratoriaan en onderpastor te St Niklaas-Waas. Da arover echter heb ik niets meer gevonden. Nu begrijpen we echter waarom hij in zijn testament den H. Philippus Nereus, den stichter van de Oratorianen, aanroept.

Het boekje van de Priesters van Veurne uitgegeven in 1872, vermeldt hem op bladzijde 47 onder ‘de Kanoniken van S. Walburge’: Ludovicus-Sebastianus Decuypere geb. te Loo 12 Jan. 1735; kan. 1786; overl. te Veurne 12 Oct. 1810. Het geldt hier wel dezelfde persoon. Er wordt wel geen omstandige levensbeschrijving gegeven, doch nu komt erbij dat hij kanunnik was van St-Walburgis en dit geworden is in 1786, dus drie jaar na de nalatenschap Vitu.

In de doopkapel van de St-Walburgiskerk staat nu nog een witmarmeren ruitvormige grafsteen. Dit opschrift zal ons helpen om te bewijzen dat het dezelfde L. Sebastiaan De Cuypere was, die vermeld is in de successie Vitu en in 't boekje van de Priesters van Veurne.

D.O.M.
Memorie van
DH$^{r}$ en M$^{r}$ Louis Sebastiaen
DE CUYPERE
Pb$^{r}$ en Canoning van S$^{te}$ Walburge
Lesten van desen naeme F$^{s}$
DH$^{r}$ Anthoine en Jof. Marie
Dorothea Vytu Fa DH$^{r}$
Bertyn. Gebooren 19 Jan.
tot Loo 1735 sterft
den 12(?) 8$^{ber}$
1810
R.I.P.

Het dekanaal boek, dat nu berust in de Dekenij te Veurne, vermeldt onder 't jaar 1805, bl. 101: 'S. Walburgis Furnis. Habitat hic R.D. de Cuyper Canonicus'[(1)].

't Ware nu nog de moeite waard te weten of het ivoren Christusbeeld een privaatbezit was van Eerw. Heer L.S. De Cuypere, ofwel of het aan de Collegiale van St-Walburgis heeft behoord en na de Fransche Omwenteling zijn eigendom is geworden. Zoo zou men misschien verder kunnen opklimmen en den maker van het kunstwerk met zekerheid vaststellen.

C.D.

(1) Er is een kleine feil in de data van geboorte volgens 't boekje van de Priesters van Veurne en 't grafschrift. Doch ik denk dat ook de datum van 't overlijden niet juist is. - Onder het testament heeft de notaris Verwarde 't volgende geschreven:
Aujourdhui 20 oct. 1810, 10 h. du matin est comparu devant Pierre Joseph Vincent Lafranco, president du tribunal... le Sieur Jean Van Ryssel, praticien à furnes, lequel nous? presenté un petit pacquet non cachêté, contenant le testament olographe de monsieur Louis Sebastien De Cuypere ex chanoine décédé a furnes HIER à une heure et demie de relevée.
Hij zou dus overleden zijn den *19 october* en niet den 12 oct. 1810.

## Sint Maarten en Sint Niklaas.

Op de vragen hierboven bl. 84 gesteld heeft Ieper en Poperinge geantwoord.

IEPER. - Te Ieper kent men uitsluitend Sint Maarten. Hij is trouwens de gevierde patroon der Hoofdkerk.

Sint Maarten brengt sneukelgoed en speelbucht.

Op S. Maartensavond, voor en aleer naar bed te gaan, hangen de kleinen hun kouse in den heerd, er liggen rapen, wortels, enz. op een telloor, om 't peerd van den heiligen man te voederen.

Vroeger was het een algemeen gebruik dat de kinders, op Allerheiligen, peter en metje een zaligen Hoogdag gingen wenschen en vroegen of S. Maarten bij hen zou komen.

Op den dag zelf, trokken de kleinen, na thuis alles in ontvangst te hebben genomen, naar peter en metje om te zien wat ‘S. Maarten voor hen gesmeten had’.

Vóór den oorlog, kenden alle jongens en meisjes het oud bekende liedje ‘Sinte Maartensavond, den torre gaat mee naar Gent...’ Sedertdien, zooals ongelukkiglijk het geval is met veel oude gebruiken, is dit liedje in vele huisgezinnen onbekend geworden.

Vanaf Allerheiligen, gaat S. Maarten op ronde. Onverwachts wordt een zak koeken, of knusten, in den keuken geworpen. De kleinen beven van angst totdat een der grooten, die van 't spel op de hoogte is, begint te roepen ‘Merci, Sinte-Maarten’.

Op S. Maartensavond, bakken de bakkers een soort krentekoeken ‘coquillen’ genaamd. Die koeken stellen S. Maarten voor, te peerd gezeten en worden gedragen op een stokske. Andere kokieljen hebben den vorm van een vollaard (langwerpig met twee knobbels aan de uiteinden). Dit soort koeken treft men slechts aan op S. Maartensdag, zooals men de trekkelingen slechts vindt op Witten Donderdag

M, COCLE.

POPERINGE. - De groote kinderheilige is hier Sint Niklaai. Tenminste voor wat den ‘krijg’ betreft, al wordt er voor Sinte Maarten veel meer bestrut gemaakt. Op de Sint Maartensdagen (vier, vijf dagen lang) gingen reeds van vóór vele jaren de kinders 's avonds met hun keerskens uit, in zingende groepen die elkaar uitdagen... en ook wel bevechten. De keerskes in de uitgehaalde beeten varen natuurlijk altijd best. Sinds den oorlog gaat nu op Sinte Maartensavond een stoet in regel uit, die - sinds enkele jaren - ook een reuze meevoert. Een liedje dat in die dagen veel door de kinders gezongen wordt is 't volgende:

Sinte Maarten koekedief
Drinkt è teugsje en tapt er nieuw
En zij' me nie verre van tap tap tap (bis).

L.D.

Hierbij nog eenige aanvullingen uit:

VEURNE. - Een bewijs dat Sinte Maarten hier reeds lang vóór den oorlog (1914) gevierd werd is 't volgende:

Theodore 't Scharner († 1906) miek in 1880 een penteekening voorstellende 't vertrek van de jongens die op St. Maartensavond op den hoek van de markt bijeenkwamen. In 1908 is er over dien Veurenschen kunstenaar een boek (in 't fransch) verschenen waarin deze schets met de beschrijving voorkomt.

Mijn moeder zeide me dat zij geweten heeft dat de rijke menschen op Sint-Maartensavond ‘kasteeltjes’ vóór de vensters zetten, waarin licht brandde. Vroeger nog droegen ze die kasteeltjes mee in den stoet; er zaten een soort brandvensters in, zoodat het een ‘transparent’ vormde.

Betreffende den stoet vermeld op bl. 81 is het volgende te wijzigen: De stoet ging maar uit op den vooravond van Sint-Maarten, en op Sint-Maartensdag zelf ‘om te bedanken’.

C.D.

## Boekennieuws

### C.H. Erkelenz. *Vierzehn Nothelfer*. Met 14 houtsneden van Switbert Lobisser. Gr. 8°, 326 blz. Freiburg in Breisgau, Herder, 1937. In linnen Mk. 5,60 (25% afslag).

Veertien goede Duitsche schrijvers hebben elk *hun* noodheilige uitgekozen en vertellen over hem: van zijn leven en hoe hij door zijn deugden verdiend heeft 'noodhelper' te zijn, hoe het diepgeloovig voorgeslacht hem heeft uitgekozen tot dezen en geen anderen bepaalden 'nood', hoe die overlevering nog in het huidige volksleven voortwortelt en zelfs door den 'modernen' ontwortelden mensch, nog weerom kan doorvoeld en doorleefd worden. In sommige opstellen verwerken de schrijvers hun eigen dichterlijke ervaring. De boeiende, keurige vertelling over iederen heilige raakt telkens het gemoed en zal, veel meer dan geleerde beschrijving, bijdragen om het behoud van de volksche vroomheid te staven. Het is een heerlijk boek, uit het leven gegroeid en bestemd om leven te verwekken en op te beuren. Keurig uitgegeven.

De veertien geprezen Noodheiligen zijn: Joris, Notburga, Wendel, Wolfgang, Leenaart, Gillis, Maarten, Eustaas, Barbara, Margareta, Katelijne, Rochus, Niklaas en Christoffel.

Dit werk moge tot voorbeeld strekken van een Vlaamsch en volksch 'Heiligenboek' waarnaar zoo velen met verlangen uitzien.

### M. Rockenbach. *Lob der deutschen Familie*. Met prenten van Maria Braun. Gr. 8°, XVI-316 blz. Freiburg in Breisgau, Herder, 1936. In linnen Mk. 5,40 (25% afslag).

Uit den schat der oude en nieuwe Duitsche woordkunst vlecht M.R. een 'levenskrans' ter eere van de familie en het familieleven. Proza en poëzie leveren de bonte perels voor dit snoer dat geen lichtzinnig pronkstuk maar een deugdelijk familiestuk wil zijn, en voor al de leden van 't gezin iets passends biedt, hetzij ze groeien en bloeien, of staan, of vergaan... Er straalt zoo 'n gezonde, blijde geest uit deze bloemlezing die niet alleen uit de bekende en erkende letterkunde is samengebracht maar ook het huiselijk leven zelf in zijn berijmde en onberijmde uitingen (liederen, rijmpjes, brieven) laat medespreken.

Zou onze Vlaamsche letterkunde en volkskunde niet rijk genoeg zijn om in den trant van dit prachtig werk, een keurig en aantrekkelijk huisboek ineen te steken?

Dr. K.R.

# Mengelmaren

## Oude deuntjes te Brugge.

die heden nog op de lippen van het volk leven en gedurende de lange winteravonden, nog gezellig rond een ronkend vuurtje, door oud en jong gezongen worden.

### I. Rond Sint-Elooi hooren we de kinderen op straat zingen:

- ‘En Sinte Looi is nog niet dood
  - En hij komt maar eenen keer op een jaar a luwee Santee (bis)
  - ‘En Sinte Looi is nog niet dood
  - En pakt een stok en slaat hem dood a luwee Santee (bis)

### II. Van Sinte Maarten, die nog immer een gevierde Heilige is voor de volkskinderen, hoorden we meer dan een variante.

a) ‘Sinte Maarten avond
De torre ga' mee naar Gent
En als mijn moeder koeken bakt
'k zitten zo' geerne omtrent
(*ofwel*: Hij eet zoo geern krent)
Stok vier, maak vier
Wanneer komt Sinte Maarten hier?
t' avond late
We zetten hem in een hoeksje
We geven hem daar een koeksje
We zetten hem onder tafele
We geven hem daar een wafele
We zetten hem onder den trap
En we geven hem een schip
Onder zijn gat, da' hij kwakt!’

b) Een tweede variante verschilt van die eerste lezing alleen door de laatste versjes.

.....
Ik zit al onder den zoldertrap
En krijge daar een scheutel pap.

c) De derde variante vervolgt na de vier eerste versjes:

.....
Maak vier, stok vier
Sinte Maarten komt alhier
met zijn bloote armen

Hij vraagt hem een beetje te warmen
Warme, warme viertje
't Is tijd van Sinte Liertje
't Is tijd van Sinte La
Eet uw buik vol zoete pap.

d) Een ander refreintje van Sinte Maarten dat ook nog veel gezongen wordt. Vgl. RdH. XIV, bl. 364.

- 'Sinte Maarten Bietebouw
Hij eet zoo geern' krent
Krent gestoofd met rapen
En als hij buiten de poorten komt
Hij liet zijn hondje gapen
Sinte Maarten loop maar
Loop maar al de poorten in
al jen asem uit voor ik.

e) Van dat tweede Sint Maartensdeuntje bestaat er ook nog een andere lezing.

- 'Sinte Maarten Bietebouw
Hij eet zoo geern 'e str . nt
Str . nt gestoofd met rapen
Als hij buiten de poorte kwam
Hij deed zijn hondje gapen
Happe zei dat hondje
Mijn sterretje is van mijn kontje'

Deze twee laatste versjes hooren thuis bij een aftelrijmpje. Vgl. hierboven bl. 79.

III. Van SINT NIKLAAS worden ongelooflijk veel liedjes op de school aangeleerd, en toch blijkt het, dat de kinderen thuis de voorkeur geven aan die oude mondeling overgeleverde Klaasliedjes.

a) 'Sint Niklaas den Heiligen man
Hij heeft zijn beste stampers 'an
Hij rijdt er meê naar Amsterdam
Van Amsterdam naar Spanje
Appeltjes van Oranje
Appeltjes van Kornee, Kornee
En hij brengt er een heele mande mee
Laat hem maar loopen
Van binnen in de goten
De goot is te nat
Kruipt in 't zwijntjes zijn eersgat'

Dan hebben we nog het alomgekende:

b) ‘Moeder 'k heb Sinte Niklaas gezien
In de boomen, in de boomen
Moeder 'k heb Sinte Niklaas gezien
In de boomen zoo verre van hier.

En wat had hij al op zijn rik (rug)
Een zak met koeken, een zak met koeken
En wat had hij al op zijn rik
Een zak met koeken zoo groot of ik.

En hij deed zijn hoedjen af
Voor mijnheere, voor mijnheere
En hij deed zijn hoedjen af
Voor mijnheere en voor madam
Geef m'n dikke boterham.

Het volgende liedje wordt in enkele familie's gezongen:

c) - ‘Sint Niklaas zal 't avond komen
Lekker en bong
Met zijn ezeltje zwaar gelaân
't Kan niet gaan
Kousen en schoen die staan te pronken
Al in den heerd
Als we t'avond komen te slapen
Komt er een peerd
Komt er een peerd met eenen grooten heiligen man
'k Ga zoo vele voor je lezen)
Breng maar bonbong Heilige man) bis

Voor een tiental jaren was Sint Niklaas van Tolentijn ook beter gekend dan nu door de kinderen. Wellicht is dit liedje aan 't verdwijnen. Zoo hebben wij het onlangs gehoord:

- ‘Sint Niklaas van Tolentijn
Breng mij een schuitje met lekkere ding
En een schuitje met amandelbrood
We gaan 't al in ons koffertje slaan
Ons koffertje staat te verkoopen
Aan tien pond en half.
Mijn koetje en is geen kalf
Mijn peerdje en is geen zwijn
En 't ga morgen koetjes kermesse zijn
Van dat zwijn.

- Vgl. de liedjes verzameld in De Cock-Teirlinck, Kinderspel en Kinderlust VII, bl. 115 en 137 vv.

MAGDA CAFMEYER.

## Berrewulf. - Vgl. hierboven bl. 236.

Toen ik klein was, heb ik dikwijls (te Veurne) het spel van den Berrewulf meegespeeld. - Er zijn twee kampen: de schaper met zijn schaapjes en de berrewulf. Deze komt en vraagt:

- Schapje, schapje rutututuut
  waarom en lat-je je schapjes nie uut?

## Schaper antwoordt:

- Ze zijn benauwd van den berrewulf!
B. - De berrewulf zit in 't riet,
  E'n hoort noch e ziet.

Daarop jaagt de herder de schapen weg, die ontloopen al blaten ‘bê-bê’. De berrewulf overvalt ze en neemt ze mee.

C.D.

- Dit spel heet elders: Wolf en Schaap spelen (Antwerpen), Herderke-, en Scheperke- jagen (Oost-Vl.). De Coussemaker, Chants populaires (1856) n. CL, geeft een liedje op, hem uit Veurne toegezonden; de tekst luidt:

‘Schaepwachter, schaepwachter waerom
Laet gy uw schaepkens niet uyt?
- Zy zyn benauwd vanden ouden wulf.
- Den Bouwulf zit in het riet,
  waer dat hy hoort noch en ziet.
- Al uyt, myn schaepkens, loopt uyt’.

V.

## Stap- en loopliederen. - Aftelrijmen.

Ziehier het stap- of looplied zooals het kinkt in de Leiestreek (zie Biekorf hierboven bl. 287, onder V van Magda Cafmeyer; en vgl. De Cock-Teirlinck, Kinderspel VII, 207 vv. en Teirlinck Zuidoostvl. Idioticon s.v. Een.)

Een, breekt zijn been
Twee, zette 't aaneen
Dreie, springt in de Leie
Viere, pakt de liere
Veive, slaat de scheive
Zesse, gaat ter messe
Zeven, loopt er neven
Achte, gaat naar Bachte
Negen, loop heur tegen
en Tiene, loopt al ziene.

G.P.B.

Te Deerlijk klinkt dit telliedje nog anders:

Een, twee, drie
De koekebakkerie.
Viere, vijve, zesse
De koekebakkeresse.
Zeven, achte, negen
De koeken zijn gewegen.
Tiene, elve, twolve
De koeken zitten in den oven.

Een brak zijn teen.
Twee brak zijn been.
Drie brak zijne knie.
Viere ging naar Spiere.
Vijve ging naar Autrijve.
Zesse ging naar de messe.
Zeven stond te weven.
Achte stond te wachten.
Negen stond te wegen.
Tiene stond te ziene.
Elve stond te delven.
Twaalve boerke's koe moest kalven.

L. DEFRAEYE.